منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

٧٢

●شوباتی / ١٩٨٩ :سالی حەوتەم

کاروان

گۆڤاریکی رۆشنبیریی مانگانەیە ئەمیندارێتیی گشتیی رۆشنبیریی و لاوان بە زمانی کوردیی و عەرەبیی دەریی دەکا

کاروان

گۆڤارێکی ڕۆشنبیری مانگانەیە

ئەمینداریتیی گشتیی ڕۆشنبیریو
لاوان بە زمانی کوردیو عەرەبی
دەری دەکا

سەرنوسەر
محمد أمين محمد احمد

جێگری سەرنووسەر
حسين رشواني

٧٢
شوباتی/ ١٩٨٩
ساڵی حەوتەم

ئەدەرس
هەولێر ئەمینداریتیی
گشتیی ڕۆشنبیریو لاوان
گۆڤاری «کاروان» ت ٢٠٨٠٠

نرخی (   ) فلسە

لەم ژمارەیەدا

لە کتێبخانەی نیشتمانی لە بەغدا ژمارە «٤٨٣»ی ساڵی «١٩٨٢»ی دراوەتێ

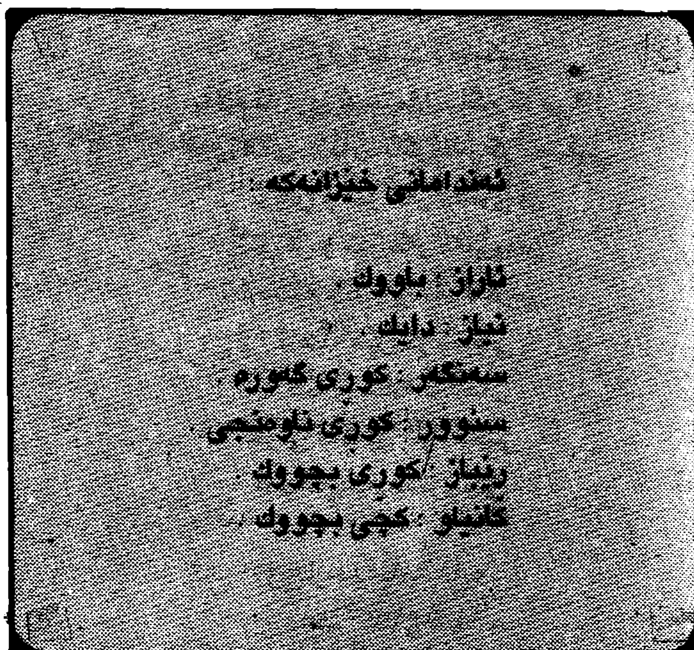
لە چاپخانەی (الاديب البغدادية) چاپکراوە

ئۆپەرێتی
نیشتمانی خۆم خۆش دەوێت

صدیق شێخ محمود بەرزنجی

٧ / ٣ / ١٩٨٥

وتـو ویژێکی نێوان ئەندامانی خێزانێکی نیشتمان پەروەر بە شێوەی ئۆپەرێت دەربارەی رادەی خۆشەویستیی نیشتمان و سنــووری لێ بوردن و گیــانی خۆبــەخت کردن لە پێنــاوی پاراستنیدا لەو دوژمنەی دەست بۆ داگیرکردنی درێژ دەکات .

ئەندامانی خێزانەکە:

ئاراز : باووك .
نیاز : دایك .
سەنگەر : کوڕی گەورە .
سنوور : کوڕی ناوەنجی .
ڕێباز : کوڕی بچووك .
گلنیلو : کچی بچووك .

لە دانیشتنێکی خێــزانیــدا باووك دەربــارەی باری ئاڵۆزی نیشتمــان و دیاری کردنی هەڵوێستی خۆیان ئامۆژگاری یان ئەداتێ و دەڵێت :

باووك :ڕۆڵە کوڕەکان ، کیژە جوانەکەم
ئادەی گوێ گرن لە داستانەکەم
ئەڵێن پاشایەك حەوت کوڕی هەبوو
لە مەیدانا هێز لەو زیاتر نەبوو
بەرەو کۆتایی تەمەنی پاشا
هەنگاوی دەناو پێی لێ هەڵکێشا
هەریەك لەوانە بۆ جێگەی باوکیان
نەخشەی دەکێشا شەو تاکو بەیان
ئاژاوە کەوتە نێو ئەو کوڕانە
بوون بەمەخسەرەو پەندی زەمانە
بۆ کورسی و پارە دژوار بوونەوە
دەستەو یەخە بوون لێك جیابوونەوە
پاشا ئەم کارەی زۆر لا گران بوو
تەخت و ژیانی خۆی لا بێزار بوو

پێی ووتن ئەگەر یەك نەگرنەوە
گرەو لە دوژمن قەت نابەنەوە
بێنە قەڵەمێك بیخە نێو پەنجان
دەستی لێ توند کەی دەشکێ بە ئاسان
بەڵام حەوت قەڵەم کە پێکۆ بەستران
هێز نایشکێنێ وا سووك و ئاسان
گەر ئێوەش یەك بن یەك بیرو بروا
سامان و ووڵات لە دەستتان ناروا .

دایك :ئەو پەندەی بابە بۆی گێڕانەوە
گەر ژێر بن تا سەر لێك جیا نابنەوە
دوژمنەکەمان بەتەمای خاکە
خوێن ڕێژە ئێجگار سفڵەو ناپاکە
هیچ چاکەیەکی لەبەر چاو نی‌یە
نمەك دەمیگری ئەو خومەینی‌یە

سەنگەر :با هەر دوژمن بێ و پیس و ناپاك بێ
وەك گورگی برسی چاوی لەلاك بێ
ئێمەی چەك بەشان ڕۆڵەی ئەم خاکەین
پێشەنگین ئازاین لە مەرگ سڵ ناکەین
هەر چاو چنۆکێ سنوورمان ببڕێ
نووکی نێزەمان وورگی دا ئەدڕێ
دەیکەین بە گۆڕی ئەم کوردستانە
ئەبێت بە پەندی ڕۆژو زەمانە

سنوور :ئەی کاکە ئێوە حیسابێك بۆ ئێمە ناکەن ؟ !

سەنگەر :ئێوە ... ؟! ئێوە چین .. ؟! هێشتا منداڵن ؟!

سنوور : **نەء** :من سەربازی نیشتمانم
بەختی ئەکەم روح و گیانم
بۆ ئەم خاکە تێ دەکۆشم
بەهیچ شتێك نایفرۆشم

پارەو کورسی و کۆشکی جوان
ناگرێ جێی سۆزی نیشتمان
ئەوەی خاکی خۆی دەفرۆشێ
سزای تاوانی دەنۆشێ

باووك :ڕۆڵەی شیرین نازدارەکەم
نەك تۆ منیش گیان بەخت دەکەم
هەر چەندە جەرگ زۆر شیرینە
مایەی ژینی دنیاو دینە
بەڵام بستێ ئالەم خاکە ..
ئالەم ئاوو هەوا پاکە
کەوا پێی دەڵێن نیشتمان
لە جەرگ شیرینترە لامان
بۆیە بێ سڵ لێ کردنەوە
لەناو کوورەی دەروونەوە

ئەڵێم ، ئەڵێم :هەر چیم هەیە بۆی بەخت دەکەم
تاسەر بەدوژمن شۆر دەکەم

دایك :هەر چەند ئێوە شەهید کرێن
ئەو ئازارە پشت دەشکێنێ
بەڵام ئازاری نیشتمان داگیر کری ؟!!
هەی هەی .. ئەوە ئاگرێکەو گر ئەسێنێ
تۆیش و منو هەر هەموومان
تۆیش و منو هەر هەموومان
دەستە چیلکەی ئەو ئاگرەین
تاهێڵە هێڵ گر بسێنێ
کڵپەی بگاتە ئاسمان
خۆشی ئەکەین تاو بسێنێ ..
تا داگیر کەر بسووتێنێ ..

ڕێباز : دایە .. دایە ...
دایك :گیانی دایە ..

رێباز :قەسەم ئابەم خاکە جوانە(مستێ خۆڵ لە زەوی هەڵدەگرێ)
بەو شاخە بەرزو سەختانە
بەو بەفرو خوێنەی تێکەڵ بوو
بەو گیانەی بۆ خاك شەهید بوو
بەو سەنگەرەی تیایدا جەنگان
بۆ پاراستنی نیشتمان
هەتا تاقە کوردێ مابێ
چنگی لە خاکم گیر نابێ .

سنوور :چونکە ئێمەش هەمان رۆڵەین
تینووی خوێن رەشتنی تۆڵەین
لەو دوژمنەی هێرش دێنێ
خاك داگیرکاو لێم بستێنێ
با خومەینی و رەفسنجانی
خۆی و سوپاو پاسدارانی
هێرش بێنن بۆ سنوورمان
تا بیکەینە گورستانیا ن

کانیاو :دایە گیان ..وا دەزانن من کچم و بێ دەسەلاتم و هیچم لە دەست نایەت ؟!

دایك :رۆڵە گیان کیژە جوانەکەم .. چیمان بۆ دەکەیت..؟!
کانیاو :دایکە منیش وەك براکان
دەبمە پیشەنگی نیشتمان
خاك لە دوژمن دەپارێزم
ناترسم خاوەنی هێزم
گەل و سوپا دلێرەکەم
جەنگاوەرن بۆ خاکەکەم

منیش :ئەو بروایەم بە تینەوە
لە لولە تۆپی قینەوە
دەیگرمە کەللەی دوژمنم
دەیخەمە گریەو شینەوە
سنووری خاکم پۆلایە
قەلای مەردەو ، شێری تیایە
هەر کەسێ پەنجەی بۆ بێنێ
تاپشتاو پشتی نامێنێ
ئێمەی لاو رۆڵەی وولاتین
کچ و کور بۆ مەرگ وا هاتین
ئەیپارێزین خاکەکەمان
یا سەرکەوتن یا نەمانمان

باووك :من کە رۆڵەی وەك ئێوەم بێ
یەك هێزبێ و بروای بە خۆی بێ
تێکرا هەر هەموو خێزانێ
مانای یەك بوون چاك بزانێ
نەیدا بە کورسی یان پارە ..!
رۆژی سەرکەوتنمان دیارە .

سەنگەر :ئێ بابە گیان ... قسەکانت گەوهەرن ... زۆر خۆش و بەسوودن .. چی تریش هەیە بۆمان بلێ ...

باووك :رۆڵە گیان .. هەموو باوکێك ئەبێ ئامۆژگاری رۆڵەکانی خۆی بکات و بێ خەم بەرەلای نەکات و :
بەگوێی رۆڵەی دا بخوێنێ
مل بۆ دوژمن نەنەوێنێ
یەك مەبەست و هیواو هۆشبن
بۆ یەکتر بەکوڵ و جۆشبن
بروای یەکتر نەدۆڕێنن
تا خاکتان لێ نەفرێنن
باهەر هەموو خێزانەکان
لە بصرە تاکو کوردستان
شوورەی پۆلای ئەم خاکە بن
دۆستی رێبازی چاکە بن .

خزمەتگوزارانی کورد

دڵشاد مەریوانی

وەفایێک بۆ یادەوەری

مەلا جەلالی مەلا ئەحمەدی نەقشبەندی

لە شاری سلێمانی سێ خانەقا هەیە. یەکێك لەوانە پێی دەڵێن: خانەقای حاجی مەلا عەلی. بنیاتنانی ئەم خانەقایەو ڕۆڵی لە پەروەردەدادانی فەقێیانو بوونی بە مەڵبەندێکی زانیاری ئایینیو بەڕێوە- بردنی لەلایەن وەچەکانی بابە تاهیری هەمەدانی (عوریان) چیرۆکێکی سەربەخۆی دەوێ، کە بە شەجەرە ناوی هەموویان نووسراوە تیایداو بنەماڵە یەك لە دووای یەکەکانیان پاراستوویانە، کە ئیستا لای دووا بەتەمنیانە کە ئەویش مەلا کەمالی مەلا ئەحمەدی نەقشبەندییە.

بنیاتنەری خانەقاکەش مەلا وەسمانی شاعیر بووە، کە لە حەفتاکاندا دوکتۆر ئەمینی موتابچی دیوانەکەی ساغ کردەوەو بە چاپی گەیاند.

ئەو سەرەتا کەمە بۆ ئەم ووتارە بەسە، تا خوێنەرانی ئازیز ئەلفو بێیەکیان دەربارەی باسەکە بێ.

مەلا جەلالی مەلا ئەحمەدی مەلا صاڵحی نەقشبەندی. یەکێك بوو لەو مەلا هوشیارو بیر ڕۆشنانەی بێدەنگ - وەك زۆربەی زۆری ڕووناکبیرانی ئەم بنەماڵەیە - ڕۆژگارانی تەمەنی خۆی بۆ زانیاری ئایینیو ڕۆشنبیریو ئەدەبو تەرجەمەو ساغکردنەوەی دیوانی شاعیران ڕابوردووومانو پاکنووسکردنیان تەرخان کردبوو.

زانایێکی بە ئارامو قسە خۆشو لەسەرخۆو بیرتیژ بوو. حەزی بە تێکەڵی خەڵك نەدەکرد بەڵام دەرگای ماڵو خانەقاکەی هەموو دەم ئاوەڵا بوو میوانانی ناسیاوو نەناسیاو. ماڵی دنیای بەلاوە هیچ بوو. دەستبڵاوو کەمتەرخەم بوو بەرامبەر بە چورتمە ژیانێکان.

ساکارو بەسەلیقە بوو، لەمەرگ نەدەترساو لە هەڵسو کەوتی ڕۆژانەو ژیانیانەدا زۆر پێشکەوتنخواز بوو. ئەوانەی دەیانناسی ئەم ڕاستیە دەزانن و ئەوانەش کە کچیان داوە بە کورانی ؛ یان کورانیان کچی ئەمیان هێناوە - چونکە ئەم خاڵە لای پێزانی خۆی بۆ زاناو مەلایێکی وەك ئەو بە ڕووناکیو خێرخوازی دەنووسرێ.

دیوانی مەلا وەسمانو هەردوو بەرگی دیوانی خادیمو دیوانی حەمدیو گەلێك دەستنوسسی تر - پاش ئەوەی ئەرکی کۆکردنەوەو پاك نووسیو ڕێکخستنیانی کێشاوە - لە لایەن ئەمەوە پێشکەش بە مامۆستایانو شارەزایانی بە چاپ گەیێنەریان کراوە ؛ بە بێ ئەوەی داوای پاداشتی ڕەنجی خۆی لە کەس بکاو ئامادەش بێ وەریگرێ.

بە هۆی ئەو پەیوەندیو خرمایەتییەی لە نێوان منو ئەو زاتەدا هەبوو - هەزاران نوور لە مەزاری - هاتو چۆیم دەکردو ئاگاداری ئەوەی هەم کە ئەرشیفێکی زۆر نایابی هەبوو لە کتێبو دەستنووسی دانسقەو دەگمەن. لەوانە دەستنووسیان تیادایە لای کەس نەبوون ئەو نەبێ.

ڕۆژێك چوومە خزمەتی فەرمووی: تۆ دەزانی دایکی نادر شا چیرۆك نووس بووە؟

خوا عافوویکا چونکە بە قسە خۆشیو گاڵتە بازییێکی پڕ نەزاکەت ناسرابوو. وامزانی گاڵتەم لەگەڵ دەکا. حاڵی بوو کە من دوودڵم دەستی برد دەفتەرێکی دایە دەستم بە خەتێکی وورد. مەرەکەبێکی جوان، کوردییێکی ڕەوان گۆڕیبوویە سەر زمانی کوردی. ئینجا فەرمووی :- ئەم چیرۆکە بەشی دووەمی داستانی ئەمیر ئەرسەلانە. دایکی نادر شا دایناوەو

منیش ساڵی (١٩٤٩) کردوومەتە کوردی هەڵبەتە ئەوەش چیرۆکی خۆی هەیەو لەگەڵ دوو دەستنووسی دانسقەی تردا پێشکەشی کردمو لە جێی خۆیدا ؛ لێیان دەدوێمو لە هەلی خۆیدا بە چاپیان دەگەیێنم.

کۆششی فەرهادانەو بەخششی جوانمەردانەی ئەو زانا ئەدیبو شاعیرو پێشکەوتنخوازە ، تا دەهات زیاتر هۆگری خۆی دەکردم . تا ڕۆژێك ڕووی ئەوەم لێنا کە یان چاوپێکەوتنێکی ڕۆژنامەگەریانەی لەگەڵ بکەم . یاوەکو باسی مێژووی ژیانی خۆیم بۆ بکا . بەرامبەر بەم ڕوولێنانە تۆزێك ڕاما ، پاشان فەرمووی :
– تۆ دەزانی من تۆم خۆش دەوێو بە برازای خۆمت دادەنێم . ئینجا لەگەڵ ئەوەشدا ، داوای لێبوردنت لێدەکەم چونکە خوا خوامە کەس ناوم نەهێنێ بەڵام شتێکی ترت لەگەڵ دەکەم . ووتم : فەرموو.

فەرمووی : ئەوە دوو ساڵە بە نامەخانەو ئەرشیفەکەمدا دەچمەوە . بەتایبەتی دەستنووسو شیعرەکانی باوکم . پاشان دیوانەکەی خۆم بۆ پێشەکی دیوانەکەم شیعرێکم بەدەستەوەیە ، باسی ژیانی خۆمەو بەراورد کردنێتی بە کارەساتو ڕووداوەکانی ئەم چەرخی بیستەمە نەگریسە لەبەر ئەوە مۆڵەتم بدە تا تەواوی دەکەم ، ئەوسا ئەو شیعرەی ژین‌نامەیەی خۆمت دەدەمێ .. ئیتر پێویستت بەخۆم نابێ.

هەر چاك بوو ماڵی ئاواو مەزاری ڕۆشن بێ ؛ بێ هیوای نەکردم بەڵام بەداخەوە دووای ئەوە کۆچی کردو کتو پڕ لە ڕۆژێکی تۆفو زریاندا بەجێی هێشتین ، لە دووا ساتەکانی کۆچیدا ئەزیێتی کەسی نەدا خۆی چووبووە گەرماو پاش خۆشتنو هاتنە دەرەوە گیانی سپاردو
ماڵەکەیان شان بەشانی خانەقاکەیان بوو ، هەر لەوێ بەرێیان کردو لە تەنیشت کەسو کارو باوکو باپیرانی بنەماڵە پیرۆزەکەی هەر لە مەزاری ئەوان لەناو خانەقادا ماڵئاوایان لێ‌کرد.

دووای ئەو کۆچە کتو پڕەی حاڵی بووم کە شیعرەکەی بۆ ژیاننامەی خۆی تەواو کردبوو بەڵام بەداخەوە یەکێك لە لاپەرەکانی لەناو دەستنووسی تردا بزر بوو یازدە بەیتی لەسەر نووسراوە بەڵکو لە فرسەتو هەلێکدا ئەو لاپەرەیەش بدۆزمەوەو لە دیداری تردا پێشکەشی خوێنەرانی بکەم . ئەوا وەکو وەفایێك بۆ ئەو زاتە پیرۆزە شیعری ژیننامەکەی پێشکەش دەکەم کە یازدە بەیتی کەمە.

ژیننامەی خۆم

بۆ تۆ ژیانو بەسەرهاتی خۆم
واخۆم دەینووسم ، نزیکە بڕۆم
نیوەڕۆی جومعە ، عارفەی ڕەمەزان
هاتمە دنیاوە ، ناو نرام : ئینسان
ساڵی هەزارو سێسەدو سیو دوو
هاتمە دنیاوە ، کەوتمە جوستو جوو[1]
نۆسەدو سیازدە ؛ هەزار بە دوواوە
لە مانگی ئابدا . هاتمە دنیاوە[2]
حەربی عالەمی یەکەم دەستپێکرا
من دوازدە مانگك بووم ، شیرم پێ دەدرا[3]
کە (ڕوژ) بە ڕەشی ، لە عالەم گیرا
ساڵەوەختە بووم ؛ ڕەش‌بگیر کرا[4]
سێ ساڵ بووم کە (ڕووس) هاتە (شیوەکەڵ)
ماڵیان باریکرد بۆ لادێی چەپەڵ[5]
چوار ساڵ بووم (قاتی) ڕوویکردە وواڵات
حکوومەتی (تورك) ڕوویکردە نەهات[6]
لە پاش گرانیو دەردو ئێشی پیس
ووڵاتمان کەوتە ژێر دەستی ئینگلیس[7]
جا ئاوەدانی ڕوویکردە ناوشار
خەڵك بووژایەوەو کەوتنە ئیشو کار
شەش ساڵانە بووم ؛ شێخ (مەحموود) برا
بە دەستی ئینگلیس کە ئەسیر کرا[8]
لەپاش شەڕێکی گەورەی خوێن‌ڕژان
لەناو (دەربەند) داو (بەردە قارەمان)[9]
هەشت ساڵ بووم کە شێخ کرا بە پاشا
نەگبەتی کورد بوو ، کە هات بە پاشا
جالەو کاتەدا چوومە بەر خوێندن
کەوتمە ناو داوی (ئەلفو بێ) ووتن
لە خزمەت (مەلا نەجیم یەك شەوە)

یەکەم دەرسم خوێند ، کەوتمە بەندەوە.
ئیتر بە باشی ڕووم‌کردە خوێندن
بە باشی دەمخوێند ، بە بێ سرەوتن
کە گەیشتمە «ئیزهار» بە تێگەشتنەوە
دەستم‌کرد ئیتر بە دەرس‌ووتنەوە
ئیتر مەژغوولْ بووم .. بە خوێندنەوە(۱۰)
تا کەوتمە سەوادی ماڵو ژنەوە
ساڵی چلو یەك ، لە یەکی یەکا
ژنم گواستەوە ، لە سەوی یەکا
لە پێنجی پێنجا ، هەر ئەو ساڵە بوو
کە شەڕی (ڕەشید عالی) پەیدا بوو
لە غەیری خوێندنو ... موتاڵا کردن
هیچم نەکردو نایکەم تا مردن
بە بوونو نەبوون ، بە خۆشیو تاڵی
تەواو ڕازی بووم ، هەر بە منداڵی.

سەرنج :

شاعیر لێرەدا لە هەشت ساڵانیەوە یەکسەر ، باسی تا تەواوکردنی خوێندنی دەکا . پاشان دەگەڕێتەوە لای نۆ ساڵانیو دەست پێ دەکاتەوە.

نۆ ساڵانە بووم بۆردومان کرا
تا وەکو چوار ساڵ ، درێژەی پێدرا
بوردومان کرا ، ڕۆژێك تا ئێوار
کووچەو کۆڵانو بازارو ناوشار
سبەینێش تاکو ، کاتی نیوەڕۆ
هەر بۆردومان بوو ، تاڵانو برۆ
(کەمال)ی برام لەو ساڵەدا بوو
لە دێی (میرباسی) سەروو ، نا خواروو(۱۱)
ئە مجا کەوتینە ژێر دەستی غەزەب
خوادا لێی گرتین ، قارو هەم غەزەب
شەڕی بەردەڕکی سەرا ، کە کرا
من هەژدە ساڵ بووم ، ئەو ساتەی کرا
عیراق کە گۆڕرا ، بوو بە جەمهووری
چلو پێنج ساڵ بوم ، زەمانی (نووری)(۱۲)

(ئەو یازدە بەیتە وون بووە لێرەدایە)

....

شەستو شەش ساڵم ، ئێستا کە ماوم
هێزم نەماوەو کز بووە چاوم.

پەراوێزە پێویستەکان

(۱) ، (۲) : ساڵی ۱۳۳۲ ك ، بەرامبەر ساڵی ۱۹۱۳ ز مانگی ئاب ساڵی لەدایك بوونی شاعیرە.

(۳) ، (٤) : ساڵی ۱۹۱٤ ئەمانە بوون ، بانگەوازی شەڕی جیهانی یەکەم ، ڕۆژگیران ، ڕەشبگیرو خەڵکی چەکدارکردن.

(۵) : هێرشی سوپای ڕووس بۆ سەر عوسمانلییەکان داگیرکردنی ناوچەی سلێمانی لەلایەن ڕووسەوە تا گەیشتنە گوندی (شیوەکەڵ) ساڵی ۱۹۱٦.

(٦) : نەخۆش کەوتنی عوسمانلییەکانو پەیدا بوونی قاتو قڕیو گرانیو گۆشتی تۆپیو خواردن ۱۹۱۷ - ۱۹۱۸.

(۷) : بەکەوتنی دەوڵەتی عوسمانلی ئینگلیز عێراقی خستە ژێر دەست

(۸) ، (۹) : شەڕی دەربەندی بازیانو بە دیل گیرانی شێخ مەحموود لای بەردە قارەمانی دەربەند ساڵی ۱۹۱۹.

(۱۰) : مەبەستی موتاڵا کردنە ، نەك دەرسو دەور خوێندن

(۱۱) : مەبەستی مەلا کەمالی مەلا ئەحمەدی برایەتی ، کە ئەو سێ برایە - جەمالو جەلالوکەمال ئەمەن دژێرو بێ وەی بێ تەنیا ئەمیان ماوە.

(۱۲) مەبەستی سەرۆك وەزیرانی حکوومەتی پاشایەتیە نووری سەعید ١٤ ی تەمووزی ۱۹۵۸ ڕژێمەکەی گۆڕرا.

بەزەیی‌یەك بە زاراوەكانی بە كوردی خوێندندا

فؤاد عزت مصطفی

لە ساڵی ١٩٨٦ دا : بەڕێوەبەرێتی گشتی‌ی بە كوردی خوێندن داوای لێ كردین كتێبی زمیندەوەرزانی پۆلی شەشەمی زانستیٚ وەرگێڕینە سەرزمانی پیرۆزی كوردی ، ئێمەش دڵسۆزانە كەوتینە خۆمان و بەپێی توانا و پشت بەستن بەو گەنجینە زاراوانەی كتێبەكانی رابوردوو دارشتنی زاراوەی گونجاوو لە باری نوێ ؛ كتێبەكەمان وەرگێڕاو لە كاتی خۆیدا سپاردمانەوە بە بەڕێوەبەرێتی ناوبراو بەو هیوایەی بێدەستكاری‌و شێواندن و بەوپەڕی ئەمانەتی زانستی‌یەوە چاپ دەكرێت و دەكەوێتە بەردەست قوتابی‌و ماموستایانی نەتەوەكەمان و ئاسوودە بوین بەوەی راژەیەكی بچكۆلانەی بەكوردی خوێندنمان كردووەو بەردێكی ترمان ناوەتە سەربناغەی ئەو بینا بەشكۆو پیرۆزە ، بەڵام بەداخەوە كاتێ كتێب چاپ كرا ئاسوودەیی رەوی‌یەوەو دەریایەك داخ و گلەیی‌و واق وورمان شوێنیان گرتەوە بەوەی سەروگوێلاك شكێنراوو كەوتە بەردەست خوێنەرانی‌و ئێمەشی رووزەردی (بەكوردی خوێندن) كرد ، سائیتر لە نەزانی‌و هەست بە بەرپرسیاری نەكردن و بایەخ نەدان بە گرنگی مەسەلەكەوە بێ یان لەئەنجامی لەخۆ بایی بوون و سووك روانینە كتێبەكەو وەرگێڕانیەوە بێ ..! كاكی سەرپەرشتیاری چاپ كردنی كتێبەكە (ماموستا عثمان علی قادر) : بە ئارەزووی خۆی شەلم كوێرم ناپارێزم كەوتۆتە گیانی كتێبە داماوەكەو بێ‌هەست و بەزەیی‌یانەو بێ‌ئەوەی گوێ بداتە ئەوەی كە نە ئەوو نەكەسی تریش مافی ئەوەیان نیە بەموو دەستكاری‌و شەن و كەوی هیچ كتێبێك بكەوێ و كوێرانە زاراوە بگۆڕن و هەرچی بەبیری تەسك و نارۆشنی ئەوانا نەچوو ؛ بادەست بنێنە بینی‌و بیتاسێنن : بێ‌ئەوەی بیرێك لەوەبكەنەوە كە دارشتن و داتاشینی هەر زاراوەیەك پاش تۆژینەوەو هەڵسەنگاندنێكی زۆر كراوە ، لەهەموو بارێكی زانستی‌و رێزمانی‌یەوەو مەسەلەكە هەر قیروسیاو لەكوڵ خۆ كردنەوە نەبوو ، كەواتە پیاچوونەوەو بژاركردن و هەڵسەنگاندنی ئەو كتێبانە ئەبێ لەلایەن شارەزاو

پسپۆڕێکی کارامەوە بێ بە هاوکاری لیژنە وەرگێڕەکە ...!
نەك (زۆر بەداخەوە) وەك کتێبە داماوەکانی بەکوردی خوێندن کە (بەزۆری !) دەدرێتە بەر نەشتەری ناشیانەی کەسانێك کەفریان بەسەر ئەو کارەوە نییە بۆ نموونە : بژارکردنی کتێبەکانی فیزیاو کیمیاو زیندەوەرزانی و بیرکاری و کۆمەڵایەتی‌و ئەدەب و ڕێزمانی کوردی هەموویان درابوون بە تاقەکەسێك کە کەمێك دەستی نووسین یان وەك ئەڵێن هەڵس و کەوتێکی هەیە لەگەڵ ئەدەب و ڕۆشنبیریدا !
بۆیە زۆر بەداخەوە هەرکتێبێك دەگریت دواچاپە چەند جار بژارکراوەکەی لە یەکەم چاپی کتێبەکە زۆر ناقۆڵاو هەڵاوی‌و کەمووکووڕ ترە .
جا بۆئەوەی مامۆستایانی بەرێزو قوتابیانی خۆشەویست و خوێنەرگەلەیی لە ئێمە نەکەن و ڕوو زەردی بەکوردی خوێندن نەبین : بە پێویستمان زانی هەندێکی زۆر کەم لەو زاراوەو ڕستەو دەستەواژەو دەربڕینانەی سەرپەرشتیاری چاپ کردنی کتێبی ناوبراو دەستدرێژی کردوّتە سەریان و نەزانانە؛ بە ئارەزووی خۆی گۆڕیونی و ئەو کتێبەی بەو مەرەیە بردووە : بخەینە بەرچاو تەنها وەك (مشتێکی نموونەی خەرباریك ..!) و هیچی تر :
١ـ سەرپەرشتیاری چاپ کردنی کتێبی ناوبراو ووشەی [گەل]ی خستوّتە پاڵ [ناو] بۆئەوەی بیکاتە [کۆ] : بۆ نموونە [رووەك : النبات] ؛ کردوێتی بە [رووەکگەل : النباتات] یان [پرۆتین : بروتین] ؛ کردوێتی بە [پرۆتینگەل : البروتینات] .
کورد ووشەی [گەل]ی خستوّتە پاڵ هەندێك [ناو] بۆ کۆمەڵێکی تایبەتی بەکاری هێناوە .. وەکو [گاگەل] واتە کۆمەڵێك گاو مانگا : [کورگەل] واتە کۆمەڵێك کوری هەرزەکار : [کەرگەل] واتە کۆمەڵێك گوێ درێژ ... نەشی ووتوە [گورگ گەل] بۆ کۆمەڵێك گورگ . چونکە لەسەر زمان گران بووە : بۆیە پاش و پێش خراوەو کراوە بە [گەلە گورگ] بۆ ئاسان کردن و ڕەوانی لەسەر زمان . هەروەها کورد : بۆ کۆمەڵێك ئەسپ یان بەراز نەیووتوە [ئەسپ گەل یان بەرازگەل] ، بەڵکو ووتویەتی [رەوە ئەسپ یان رەوە بەراز] : بەم پێیە کورد بۆ کۆمەڵێك چۆلەکە یان ریشۆڵە نەی ووتوە [چۆلەکە گەل یان ریشۆڵە گەل]بەڵکو ووتویەتی [پۆلە چۆلەکە یان پۆلە ریشۆڵە] .
بەم شێوەیە [گەل] بۆ کۆی هەموو شتێك نەگونجاوەو هەرگیز بەکارنەهێنراوە تەنانەت بۆشتی تایبەتیش لەباری کۆمەڵێکدا .
کاکەی سەرپەرشتیاری کتێبی ناوبراو ؛ ئەو ووشەو زاراوانەی کە لە دەقە عەرەبییەکەدا بە [کۆ] دانراوە ، [گەل]ێکی خستوّتە پاڵ بۆ ئەوەی بیکاتە [کۆ] وەکو: [راستیگەل: الحقائق] ؛ [ئەنجامگەل : النتائج] ، [یەکەگەل : الوحدات] ، [پارچەگەل : الأجزاء] ، [ناوچەگەل : المناطق] ، [فرمان گەل : الوظائف] ، [گەمیتگەل : الكميتات] ، [پرۆتینگەل: البروتينات] ، [کرۆمۆسۆمگەل : الكروموسومات] ، [ئەلیلگەل : الاليلات] ، [رووەکگەل : النباتات] ، [وەچەگەل : الأبناء] ، [بازدگەل : الطفرات] ، [سیفەتگەل : الصفات] ، [بۆهێڵگەل : المورثات] .
براله هەندێ ووشەو ناو هەن لەگەڵ دارشتنی ڕستەدا ئاسایی کۆدەکرێنەوە : وەکو [الصفات : سیفەتەکان] ، [الكروموسومات : کرۆمۆسۆمەکان] ... هتد ئەمە جگە لەوەی کە هەندێ ووشەی [ناو] خۆیان مانای [کۆ] دەبەخشن و دەگونجی کۆنەکرەینەوە : وەکو مرۆڤ ، درەخت ، گیا گوڵ ... هتد .
٢ـ زاراوەی [الطبقات الجرثومية]
لیژنەی وەرگێڕان ئەم زاراوەیەی داناوە [پێکهێنە چینەکان] سەرپەرشتیاری چاپ کردوێتی بە [چینە میکرۆبییەکان] [الطبقات الجرثومية] لە ژیانزانیدا بەمانای [الطبقات المولدة] دێت .. واتە خانەکانی ئەم چینە توانای پێکهێنانی خانەی تریان هەیە کە بە گۆڕان تایبەتبوون و شێوەگری : ئەندامەکانی کۆرپەلە پێك دێت .
کاکە برا .. خانەکانی ئەم چینە میکرۆب [جرثومە جراثیم] نین وەکو تۆ تێ‌گەیشتووی بەڵکو ئەو چینە بنەچانە [نەژادانە]ن کە کۆرپەلەی گیانەوەریان لێوە دروست دەبێت .
هەروەها لە ڕووەکیشدا نموونەمان هەیە :
لە بۆرگی نێرەکی گوڵدا : چینێك خانە لە سەرەتادا پەیدا دەبێت ، بەو خانانە دەڵێن [الخلايا الجرثومية المولدة الحبوب

لقاح] .. بەواتەی تۆ دەبێ پێیان بڵێن [خانە میکرۆبییەکانی هەڵاڵە] ؛ بەڵام مانا زانستییەکەی [پێکهێنە خانەکانی هەڵاڵە]یە .

هەروەها خانەیەك لە خانەکانی گوێزەڵەی هێلکۆکەی مێیەکی (المدقة) گوڵیش ؛ گەورە دەبێت پێی دەڵێن [الخلية الجرثومية المولدة للكيس الجنيني] ؛ بەواتەی سەرپەرشتیار دەبێ بەمیش بوترێت [خانە میکرۆبییەکەی کۆرپەلە توورەکە]؛ بەڵام مانا زانستییەکەی [پێکهێنە خانەی کۆرپەلە توورەکەیەم ؛ واتە ئەم خانەیە بنچینەیە بۆ دروستکردنی کۆرپەلە توورەکە .

٣- ووشەی [الفقس]

لیژنەی وەرگێڕان ئەم زاراوانەی داناوە [ترووکان ، هەڵهاتن] سەرپەرشتیار کردویێتی بە [سەر لە هێلکە جووقان] ووشەی [ترووکان] بۆ هەڵهاتنی گەرای مێروو ماسیو هێلکەی بۆق و خشۆك بەکارهێنراوە ؛ ووشەی [هەڵهاتن]یش بۆ باڵندە بەکارهێنراوە ... هەرچی [سەر لەهێلکە جووقان]یشە بۆ بارێکی تایبەتی وەکو پەندێك بەکارهێنراوە ، وەکو بڵێین [فلان هێشتا سەری لە هێلکە نەجووقاوە ئەمە کرداریێتی] واتە [هێشتا منالە] .. بەویێیە هەر لەم جۆرە بارانەدا بەکارهێنراوە ؛ کەچی کاکی سەرپەرشتیار ئەو ووشە جوانە پراوپڕانەی لە کار خستووەو شتێکی تری هێناوەتە کایەوە کە بەهیچ جۆرێك گونجاونیە .. بگرە هەڵەیە .

٤- زاراوەی [التشكل Morphogenesis]

لیژنەی وەرگێڕان ئەم زاراوەیەی داناوە [شێوەگری] سەرپەرشتیار کردوێتی بە [هەڵپێکان]

لەوانەیە ووشەی [هەڵپێکان] لەناوچەی گەرمیاندا بۆ هەڵپێچانی بەری رووەك واتە [عقد الثمار] بەکاربهێنرێت .. بەڵام پراوپڕ ؛ مانای زانستی [التشكل] ناگرێتەوە کە بریتییە لەو گۆڕانانەی بەسەر هێلکەی پیتراودا دێت چ رووەك بێت یان گیانەوەر هەتا ئەندامەکانی کۆرپەلە شێوەی خۆیان وەردەگرن...

جا لەبەر ئەوە زاراوەی [شێوەگری] راستەوخۆ ئەم چەمکە زانستییە دەخاتە بەرچاو [هەلپێکان]یش ؛ دوورە لەم چەمکە زانستییەوە .

٥- زاراوەی [علم الأجنه التجريبي]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [تاقییە کۆرپەلە زانی] یان کۆرپەلە زانی تاقیگەری سەرپەرشتیار کردویێتی بە [زانستی تاقیکراوەی کۆرپەلە] لەوەوپێش [کۆرپەلەزانی] بۆ [علم الأجنة] دانراوەو چەسپاوە ؛ ووشەی [التجريبي]شی خراوەتە پاڵ بووە بەو زاراوە راست و رەوانە [تاقییە کۆرپەلە زانی] کە پراوپڕی چەمکە زانستییەکەیەتی .

خۆ ئەگەرهاتو زاراوەکەی سەرپەرشتیارمان کردەوە بە عەرەبی دەبێ بڵێین [العلم المجرب للجنين] ؛ ئەمەش بەهیچ جۆرێك چەمکی زانستی [علم الأجنة التجريبي] ناگرێتەوە .

٦- عبارة [ثم غلف أزهار كل منها باعتناء تحاشياً لتلقيحها بحبوب لقاح غريبة]

لیژنەی وەرگێران ووتویەتی [ئینجا گوڵەکانی بە ئەسپایی داپۆشی تاوەکو بە دەنکە هەڵاڵەی گوڵیتر نەپەرن]

سەرپەرشتیار کردویێتی بە [ئینجا گوڵەکانی بە ئەسپایی داپۆشی تاوەکو بە دەنکە هەڵاڵەی بێگانە ئاووس نەبن]

١- ووشەی [ئاووس] هەر بۆ گیانەوەرە شیردەرەکان و بە دەگمەنیش بۆ مرۆڤ بەکارهێنراوە .. هەرگیز بۆ رووەك بەکارنەهێنراوەو ناهێنرێت .

٢- دوایی ؛ چەمکە زانستییەکەی [التلقيح Pollination] ، هەرگیز ئاووس بوون ناگرێتەوە... زاراوەی [پەڕین] چەسپاوەو بۆ مرۆڤ و گیانەوەرو رووەکیش بەکارهێنراوە و بەکاردەهێنرێت .

٣- [ئاووس بوون] ئەو بارەیە کە دوای [پەڕین] و [پیتێن] بە دروست بوونی کۆرپەلە ؛ لە مرۆڤ و گیانەوەرە شیردەرەکاندا دەردەکەوێت .

٧- عبارة [تم تلقيح حنطة شبەقزمية يابانيه باخرى مكسيكية]

لیژنەی وەرگێران ووتویەتی [گەنمی نیمچە کورتی (گرگنەی) ژاپۆنی لە گەنمی مەکسیکی پەڕێنرا] سەرپەرشتیار کردویێتی بە [گەنمی نیمچە کورتی ژاپۆنی بە گەنمی مەکسیکی چاك کرا] ووشەی [چاك کردن] لە راستیدا بە مانای [التحسين] دێت .

هەندێك جاریش لە لادێ بەمانای [پەڕین] دێت تەنها بۆ ماین و گوێ درێژو ئاژەڵ و مەڕومالاّت : بە مەبەستی چاك كردنیان [التحسـین] بە جۆری رەسەن . بەلاّم هەرگیز ووشەی [چاك كردن] بە مانای [پەڕین] واتە [التلقیح] بۆ رووەك نەشیاوەو بەكارنەهاتوە ؛ بەڵێ ووشەی [چاك كردن] بە مانای [التحسین] بۆ رووەكیش بەكارهاتوەو بەكاردێت .

٨ـ عبارة [افترضت وجود وحدات وراثیة اطلق علیها إسم العوامل Factors

تنتقل بواسطة الخلایا التناسلیه وتسبب ظهور الصفات الوراثیة لدی الفرد]

لیژنەی وەرگێڕان ووتویەتی [وەهای دانابو كە یەكەی بۆماوەیی هەن ناوی هۆكـارەكـانـی Factors لێنـابـو كە لەرێگـەی توخمـە خانـەكـانـەوە دەگوێزرێتەوەو دەبنە هۆی دەركەوتنی بۆماوە سیفەتەكانی تاك]

سەرپـەرشتیـار كردوێتی بە [وەهـای دانابو كە یەكەگەلی بۆ ماوەیی هەن ناوی هۆكـارەكانی Factors لێنابوو كە لەرێگەی خانە دەست تێكەڵیەكانەوە دەگوازنەوە .

دەبنە هۆی دەركەوتنی سیفەتە بۆ ماوەیییەكان لەتاكی زیندەوەردا]

كاكی سەرپـەرشتیـار ..! [یەكەگەل]ی بۆ [الوحدات] دانـاوە ؛ هەروەكو لەپێشەوە بەدرێژی باسمان كردو روونمان كردەوە ..[گەل] بۆ [كۆی] هیچ ووشەیەك دانەنراوە چ ئەدەبی یان زانستی ؛ تەنیا بۆ هەندێك ووشە (ناو) نەبێت كە نیشانەبێت بۆ كۆمەڵێك وەكو [كورگەل] ، [گاگەل] .

بابێینەوە سەرەوكاری [خانەدەست تێكەڵیەكان] : كە ئەمـەیـان زۆر سەرسـوورهێنـە .. بەپێی دەقە عەرەبییەكە [الخلایا التناسلیة]ت كردووە بە [خانە دەست تێكەڵ]ی یەكان .

كاكە برا [دەست تێكەڵی] یان [دەست تێكەڵ كردن] ئەو مانـایە دەبەخشێت كە ئافرەتێكی داوێن پیس دەست لەگەڵ پیـاوێكـدا تێكـەڵ دەكات بە مەبـەستی توخمكاریجا لەبەرئەوە؛ ئەوزاراوە مەبەست جوانەی تۆ ؛ فری بەسەر زاراوەی [توخمە خانەكان]ە وە نیە .

٩ـ عبارة :

[یمكن أن یحدث فیه تلقیح ذاتی لأن أزهاره خنثیة]

لیـژنـەی وەرگـێڕان ووتـویەتی [لەبەر ئەوەی گوڵەكانی نێرەمـووكن لەوانـەیـە پەڕینیان خۆیی بێت سەرپـەرشتیار كردوێتی بە [لەبـەر ئەوەی گوڵەكـانی نێرەمـووكن لەوانـەیـە خۆبـەخۆ كەڵ بدرێت [كەڵ] بەمانای [الفحل] دێت ... واتە [كەڵەگا]ش بە مانای [الثور الفحل] چەسپاوە [مانگا بەكەڵ] ئەو مانگایەیە كە لە كاتی خۆیدا بۆ جووت بوون ئارەزومەندی [كەڵەگا]یە ئەوەش ئاشكرایە كە [كەڵدان] هەر بۆ جووتكردن یان پەڕینی ئاژەڵ هاتووە، نەش ووتراوە [ماین]ە كە كەڵدراوە : بەڵكـو ووتـراوە [ئـەسپ] لە [ماین] پەڕێنراو ئەوەتا ووشـەی [كەڵدان] بۆ هەندێك گیانەوەر بەكاردێت و بۆ هیتر نەشیاوە : هەرگیـز بۆ رووەكیش بەكـارنـەهـاتووەو بەكارنایەت .. بەڵكو [پـەڕین] بەگشتی بۆ گیـانـەوەرو رووەكیش بەكـارهـاتووەو چەسپاوە .

كاكە برا ... ئەم زاراوانە لە دێر زەمانەوە چەسپاون و لە شوێنی خۆیاندا بەكاردەهێنرێن نەك هەروا بە هەردەمەكی :

پەڕین : التلقیح ، خۆپەركێ : التلقیح الذاتي

پیتێن : الاخصاب ، لێكدان : التضریب ،

جووت بوون جووت گرتن : التزاوج

دوو رەنگین دوورەگكاری : التهجین

١٠ـ ووشەی [البروزات processes]

لیژنەی وەرگێران ئەم زاراوەیەی داناوە [لق و پۆپەكان]

سەرپەرشتیار كردوێتی بە [دڕی یەكان]

ووشەی [دڕ] لەعەرەبیدا بە مانای [شرس] دێت یان بەمانای [دڕكـاوی] ؛ واتـە [ذو أشـواك] . راستییە زانستییەكەشی ئەوەیـە كە لەشی دەمـارەخـانـە لقی زۆری لێدەبێتـەوە كە شێوەیەكی وەكو درەخت وەردەگرن ، بۆیە ئەم لقانە بەكۆمەڵ پێیان دەوترێت [التشجرات dendrites] واتە لق و پۆپەكان ئەم لق و [دڕ] نین دەست بریندار ناكەن .. بەڵكو شێوەی لق و پۆپی

درمختیان هەیە ؛ بۆیە بەعەرەبی ناوبراوە بە [التشجرات].
خۆ ئەگەر سەرپەرشتیار بیکردایە بە [دەرپەریوەکان] کەمێك لە چەمکە زانستییەکەی نزیکی ئەخستەوە .

١١-زاراوەی [الغشاء الخلوي]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [خانە پەردە]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [پەردەی خانەیین]
زاراوەی سەرپەرشتیار ئەوە دەگەیێنێت کە پەردەکە لەخانە پێکهاتوە یان خانە خانەیە .. بێگومان چەمك و مانا زانستییەکەی ئەوەیە کە ئەم پەردەیە بەشێکە لەبەشەکانی خانەو دەوری ناوەرۆکەی داوە ؛ واتە [خانە پەردە] . خۆئەگەر سەرپەرشتیار بیکردایە بە [پەردەی خانە] راست و دروست مانای خۆی وەردەگرت .. بەڵام ئەو نووسراوە بە دەقە عەرەبییەکەیەوە ، واتە [خلوي] .. بۆیە کردویتی بە [خانەیین]و ماناکەی لەگرێژنە بردوە .

١٢-زاراوەی [الغشاء العضلي]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [ماسولکە پەردە]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [پەردەی ماسولکەیی]
زاراوەی سەرپەرشتیار ئەوە دەگەیێنێت کە ئەم پەردەیە لە ماسولکە پێکهاتوە یان لەشێوەی ماسولکە دایە .. بەڵام راستییەکەی لەزاراوەی لیژنەی وەرگێراندا هاتوە .. [ماسولکە پەردە] ؛ ئەو پەردە تایبەتییەیە کە ماسولکەی داپۆشیوە ، باهیچ نەبێ پەردەی ماسولکە بوایە .

١٣-زاراوەی [السمحاق الغضروفي]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [کرکراگە پەردە]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [پەردەی کرکراگەیی]
زاراوەی سەرپەرشتیار بەتەواوی نابەجێیە .. هەر بەجارێ مانا زانستییەکەی شێواندوەو ئەوە دەگەیێنێت کە ئەم پەردەیە لە کرکراگە پێکهاتوە یان لەشێوەی کرکراگەدایە ـ هەروەکو ئەوانەی پێشوو ـ زاراوەی لیژنەی وەرگێرانیش روون و ئاشکرایە .. [کرکراگە پەردە] ئەوە دەگەیێنێت کە رووی کرکراگە بە بەرگێك داپۆشرا کەلە جۆرە شانەیەکی تر پێکهاتوە . خۆ ئەگەر سەرپەرشتیار بیکردایە بە [پەردەی کرکراگە] ماناکەی نەدەشێوا .

١٤-زاراوەی [العضيات الخلوية]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [خانە ئەندامۆکە]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ئەندامۆکەی خانەیی]
زاراوەی سەرپەرشتیار ئەو دەگریتەوە کە ئەندامۆکەکان لەخانە پێکهاتوون یان لە شێوەی خانەدان .. ئەمەش ؛ بە ئاسانی قوتابی بە هەڵەدا دەبات ، چونکە ئەندامۆکە ؛ خانەیی نابێت بەڵکو لە ناو خانەدا دەبێت .. بۆیە یەکسەر لە زاراوەی لیژنەی وەرگێران دەگات و دەزانێت کە ئەندامۆکە جۆرێکە لە زیندە ناوەرۆکەکانی خانە .. ئیتر بۆچی سەر لە خۆمان و قوتابیش بشێوێنین ؟!

١٥-زاراوەی [لييفات عضلية]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [ماسولکە ریشاڵۆکەکان]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ریشاڵکە ماسولکەییەکان]
زاراوەی سەرپەرشتیار ئەوە دەگەیێنێت کە ریشاڵۆك لە ماسولکە پێکهاتووە یان لەشێوەی ماسولکە دایە .. واتە ئەوە ناگەیێنێت کە ماسولکە ریشاڵۆکی هەیەو لەوان پێکهاتووە ؛ وەکو لە زاراوەی لیژنەی وەرگێراندا [ماسولکە ریشاڵۆکەکان] ؛ ئاشکرایە

١٦-زاراوەی [الالياف العضلية]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [ماسولکە ریشاڵەکان]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ریشاڵە ماسولکەییەکان]
ئەمیش هەروەکو [اللييفات العضلية] وایە ؛ لەپێشەوە شیکراوەتەوە .

١٧-زاراوەی [اللييفات العصبية]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [دەمارە ریشاڵۆکەکان]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ریشاڵە دەمارییەکان]
ئەمیش هەروەکو زاراوەی [اللييفات العضلية] وایە ؛ ئەوە دەگەیێنێت کە ریشاڵۆکەکان لە دەمار پێکهاتوون یان لە شێوەی دەماردان .. واتە ئەوە ناگەیێنێت کە دەمار ؛ ریشاڵۆکی هەیەو لەوان پێکهاتووە وەکو لەزاراوەی لیژنەی وەرگێراندا [دەمارە ریشاڵۆکەکان] ئاشکرایە .

١٨-زاراوەی [الألياف العصبية النخاعينية]

[Meylinated nerve fibers]

لیژنەی وەرگێرا وای داناوە [مۆخینە دەمارە ریشاڵەکان]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ریشاڵە دەماری‌یەکانی مۆخین]
بە پێی زاراوەی سەرپەرشتیار دەبێ ریشاڵەکان لە شێوەی دەمارداین و هی مۆخین بن ؛ ئەمەش ماناکەی ئاڵۆزو شێواوەو بە هیچ جۆرێك چەمکە زانستی‌یەکەی ناگرێتەوە ... بەلام کە دەڵێن [مۆخینە دەمارە ریشاڵەکان] ؛ یەکسەر دێتە بەرچاومان کە ئەو ریشالانەی دەماریان لێ‌پێکهاتووە لە جۆری مۆخینن .

۱۹- زاراوەی [الألیاف العصبیة اللانخاعینیة Unmeyli-nated nerve fibers]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [بێ مۆخە دەمارە ریشاڵەکان]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ریشاڵە دەماری‌یەکانی بێ مۆخین]
لێکدانەوەو شیکردنەوەی ئەمیش ؛ وەکو ئەوەی پێشووی وایە .

۲۰- عبارة [تحتوي الخلیة العضلیة القلبیة علی لییفات مخططة عرضیاً]

لیـژنـەی وەرگێران ووتویەتی [ریشاڵۆکەکان ماسولکەخانەی دڵ؛ بە پانی میلدران]
سەرپـەرشتیـار کردویتی بە [خانەی‌ماسولکەی دڵ ریشاڵۆکە پانە میلدارەکانی تێدایە]

لیژنەی وەرگێران ؛ ئەو دەستەواژەیەی بەو شێوەیە دارشتوە کە پراوپری چەمکە زانستی‌یەکەیەتی لە دەقە عەرەبی‌یەکەیدا .. کەچی سەرپـەرشتیار بەو شێوەیە گۆریویتی کە ماناو چمکە زانستی‌یەکەی ناگرێتەوە .. ئەوە دەگەیێنێت کە ریشاڵۆکەکان پان و میلدارن ؛ ئەوە ناگرێتەوە کە بە پانی میلدارن .
خۆ ئەگەر هاتو دەستەواژەکەی سەرپەرشتیارمان کردەوە بە عەرەبی ، دەبێ بڵێین : [تحتوی الخلیة العضلیة القلبیە علی لییفات عریضـە مخـططة] ؛ ئەمـەش دوورە لەماناو چەمکە زانستی‌یەکەوە .

۲۱-زاراوەی [الأوعیة الشعریة الدمویة]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [خوێنە موولوولەکان]
سەرپەرشتیار گۆریتی بە [لولەی خوێنی وەك مووباریك]
بێ گومان گۆرینی سەرپەرشتیار : نابەجێ‌یە .. چونکە لە زاراوە دەرچووە و شێوەی لێکدانەوەی وەرگرتوە .

۲۲-زاراوەی [الأوعیة الشعریة اللمفیة]

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [لیمفە موولوولەکان]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [لوولە لیمفە وەك مووباریکەکان]
ئەم زاراوەیەش ؛ دووچاری هەمان گۆرینی وەکو زاراوەی پێشو بووە .

۲۳-زاراوەی [الأعضاء اللمفیة]

لیژنەی وەرگێران [لیمفە ئەندامەکان]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ئەندامی لیمفینەکان]
هەمان هەڵەی پاش و پێش خستنی بەسەردا سەپێنراوە ..!

۲٤- زاراوەی [الحـامض النـووي الرایـبـي منـقـوص الأوکسجین] deoxyribonucleic acid

لیژنەی وەرگێران وای داناوە [رایبە ناوکە ترشی ئۆکسجین کەمکراوە]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [ترشە ناوکینی رایبی ئۆکسجین ناتەواو]
هەمان هەڵەی پاش و پێش خستنی بە سەردا سەپێنراوە .

۲٥-ووشەی [الحقول]

لیژنەی وەرگێران [کێڵگە]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [گەورگەل]
یەکەم [گەور] ، [حقل] نیە ، بەڵکو ئەو ژوورەیە کە بە زستان ئاژەڵ و مەرو مالاتـی تێـدا دەحـەوێتـەوە .. ئینجـا کۆش کراوەوەتەوەو بوە بە [گەورگەل] بە مانای [الحقول] هەر وەکو لەپێشەوە باسمان کرد .

۲٦-ووشەی [تقدیر ؛ تخمین]

لیژنەی وەرگێران [قەبلاندن]
سەرپەرشتیار کردویتی بە [خەملاندن]

قەبلاندن] ؛ بۆ ئەندازە دانانی شتێك لە بابەت نرخی‌یەوە یا چەندێتی‌یەوە بەكاردەهێنرێت ، بروانە ل ٤٤ بەرگی سێیەمی فەرهەنگی خاڵ ـ واتە بە مانای [تقدير ، تثمين ، تخمين] دێت .
خەملاندن] ؛ بەمانای (خەملین)و خۆرازاندوە (بە تایبەتی بۆ ئافرەت)و رازاندنەوە بەكاردەهێنرێ نەك بۆ قەبلاندن ؛ واتە تقدير ؛ تخمين] ـ فەرهەنگی ماموستایان توفیق وەهبی‌و ئەدمۆنس ل /١٥٧ ؛ دەڵێت : [خەملین] یا [خەملاندن] بە مانای رازاندنەوە be decorated بەكاردەهێنرێ ، خۆخەملاندن]یش مانای خۆرازاندنەوەی ئافرەتە بە زێروزیوو متوموورو(Put on Finery (exp . women .

بەداخەوە كاكی سەرپەرشتیارو زۆر كەسی تریش ؛ خەملاندن] بە [تقدير ؛ تخمين] تێگەیبون و لە شوێنی یەكتر بەكاری دەهێنن ، لە كاتێكدا جیاوازی زۆرە لە نێوانیاندا ، هەروەكو لە سەرەوە روونمان كردەوە .

بەم پێیە سەرپەرشتیاری چاپ كردن دەستكاری یەكی ...ی كتێبی زیندەوەرزانی پۆلی شەشەمی زانستی كردوە ئیتر ...ن بە هەڵە گۆریویێتی یان خستویەتە بارێكی ناگونجاوەوە كە ...ری بەسەر چەمكە زانستی‌یەكەوە نیە . ئەم زاراوانەو زۆری تریش لە دەستكاری كردنی سەرپەرشتیار رزگاریان نەبوە :

زاراوەی عەرەبی	زاراوەی لیژنەی وەرگێران	زاراوەی سەرپەرشتیار (پاش گۆرینی)
ـنسبة القدم	سەرەپێ‌یەكان	پێ‌لەكەڵە رواوەكان
ـقرص	برانەوە	كوێربوونەوە
ـصخور البركانية	ئاگرە بەردەكان	بەردەئاگرینەكان
ـشقوق الخيشومية	ریشوودارە تڵیشەكان	تڵیشە ریشودارەكان
ـقواس الأبهرية	شاخوێنبەرە كەوانەكان	كەوانەشاخوێنبەرەكان
ـصمر	دەمپوكێتەوە	دەمدا لە كەمی
ـصيفية	پۆلینراو	پۆلینكراو
ـسيج عصبي ظهري	پشتە دەمارە بۆری	لوولە دەماری پشت
ـمت ضموراً	پووكاوەتەوە	داوێتی لە لاوازی
ـسام مضادة	دژە تەنەكان	تەنگەلی دوژمن
ـشجرة التعنيفية	پۆلێنە درەختی بنەماڵە	داری بنەماڵەی پۆلینكاری
ـحبة العصبية	دەمارە خانە	تاڵەدەمار
ـوراق الكأسية	كاسە پەرەكان	سیپاڵی‌گوڵ ؛ پەلكەسیپاڵ
ـسيلات العصبية	دەمارە لێشاوەكان	لێشاوەكانی دەمار
الحبل العصبي	ناوكە پەتك	پەتی ناووك
الحبل الظهري	پشتە پەتك	پەتەكەی پشت
الأبناء	وەچە	بەچكە ؛ رۆڵە
النسيج الدهني	چەوریيە شانە	شانەی بەز
الطرز المظهري (PhynoType)	روخسارەچەشن	رووكار بابەت
الطرز الوراثي (GenoType)	بۆماوە چەشن	بۆماوە بابەت
سباق	پێش بركێ	نەبەرد
البيئة	دەروبەر	بيئە

جا وەكو ووتمان ؛ ئەم كتێبە داماوە زۆر نارەوایانە دەستكاری كراوەو زۆربەی زاراوەكانی بە گۆرینی ناشیانە تاسێنراوە .. بەخەربار هەڵەی زانستی‌و رێزمان دووچاركراوە كە ئێمە ؛ دوای چاپ كردن و پیاچوونەوەی ـ مشتێكمان لێوەرگرتوە بۆ ئەوەی بتوانین لە چەند لاپەرەیەكی گۆڤارێكدا بلاوی بكەینەوەو ئێوەی خوێنەرانی بە رێزیش لە رەفتاری نابەجێی ئەو كەسانە ئاگادار بكەین كە (بەداخەوە.!)كوێرانە دەست دەخەنە كارێكەوە ؛ ئیشی ئەوان نیە .. هەرچی هەیە ناشی‌یانە دەیشێوێنن .. بۆیە پێشینان بە خۆرایی نەیان ووتوە «نان بۆ نانەواو گۆشت بۆ قەساب» .

لیژنەی وەرگێران

فؤاد عزت مصطفى

عبدالله ابراهيم السراج

جمال عبدول محمد

فريدون محمد فرج

هەڵبەستی کوردی

لەنێوان عەروزو پەنجەدا

کامیل ژیر

هەڵبەستی(١) کوردی لەسەر کێشی عەرووز، هەر چۆنێک بێت، بەشێکە لە کەلەپووری نەتەوەییمان. بە هۆی ئەو سەدان هەڵبەستە عەرووزییانەی هەستیارەکانی پێشوومان بۆیان بەجێ هێشتووین، نەتەوەکەی لە ئاستێکی بەرزو پڕ هونەردا. لەبەر ئەوە جێی بڕگەر ئەوە بۆ ئەو تۆخمە هەڵبەستانە. گەڕانەوەیە بۆ کەلەپوور، یان بە دەربڕینێکی تر، گرێدانی کەلەپورمانە بە شارستانێتی ئەمڕومانەوە. کە ئەوەش پێویستییەکی نەتەوەییە.

ئەو گەڕانەوەو پێکەوە بەستنە، نابێ هەر کۆتومت وەک کەلەپوورەکە بێت. بەڵکو چاک وایە گیانی کەلەپوورەکە تێکەڵو شارستانێتی سەردەم بکرێت. گەڕانەوەکەش پێویستە بۆ خۆی جێشت بێت. ئەگینا ئەگەر کارەکە تەنیا بریتی بوو لە خوێندنەوەو وەرهێنان لە بەخچەی پێویستییەکانی شارستانێتی نوێو گەشەو گۆڕانکارییە گەورەکانی مرۆڤی سەردەمو داهاتوو، ئەوا ئەبێ بە پاشەکشەو گەڕانەوە بۆدواوە. کە ئەوەش ئەبێتە هۆی تەزۆکی هەستیارو دابڕانی لە جەماوەر.

کاری تێپەڕکردن (التجاوز) لە هەڵبەستدا، وەک هەر مەودایەکی تر، کارێکی پێویستە. واتا هەستیار کاتێک هەڵبەستێک ئەڵێت پێویستە تێبکات تێپەڕی کردبێت لە چوارهەڵبەستەکانی تری خۆیدا، یان لە چوارهەڵبەستی وتراوی هەستیارەکانی تردا.

کاتێک هەستیار بە جۆرێکی جیاوازی کێشەکەی تێپەڕ ئەکات، ئەبێتە ئەو هەستیارەی بە هەڵبەستەکانی جەماوەر کۆئەکاتەوەو ڕایان ئەکێشێت بۆ کێشەکەی(٢) ئەو گیانەی تێپەڕ ناکات لە کێشەکەی و لە دەربڕینی کۆمەڵایەتی و شۆڕش و دروستکردنی شارستانێتی، ئەوە هیچ زیادکردنێک بە دەست ناهێنێت. بەڵکو ئەبێتە بار (عالة) لە مرۆڤێکی بەرهەمهێنەر. هەستیاری ئێستە کە چوارچێوەکەی و ئەخۆی دەربڕینیدا ئەگێڕێتەوە، ئەوە هەوڵ ئەدات کە دەستکەوتێک و تێپەڕکردنێک بە دەست بێنێت. ئەگەرچی ئەوەندەی تاڵە مووێکی سەریش بێت(٣)

بە گشتی بگەڕێینەوە، ئەگەر بڕوانین، ئەو کارە هەڵبەستیەکانمان پێویستە تێبگەینەیەکی ئەوتۆی تیا بێت کە جیاواز بێت لە هی پێشوو و لە هی کەسانی تردەوە، واتا پێویستە دووربێ لە لاسایی کردنەوەو خوێندنەوەو دووبارەکردنەوەی کۆتومت یا نیوەکۆتومتەوە. تا ئێستادا گرنگیی تاقیکاری (ئەزموونکاری)مان بۆ دەرئەکەوێت. چونکە ئەزموون ئاشکرا ئەکاتەوە، خۆی ئەخوازێ. هەوڵدان بۆ تێپەڕکردن و گەشەکردن و داهێنان و گۆڕانکاری.

من وەک گەڕانەوەیەک بۆ ئەدەبی کلاسیک لە شێوەیەکی ئەزموونکاریدا، هەڵبەستێکی مستەزاد بەگی کوردیم کرد بە پێنج خشتەکی

...ستی پەنجەو لە ژمارە (٩٠٥)ی رۆژنامەی هاوکاریی خوشەویستدا ...ەە کردەوە کە ئەو هەڵبەستەی کوردی لەسەر کێشی عەرووز بوو. ...سەرێکی بەڕێز بە ناوی کاوە فیداوە لە ژمارە (٩٢٩)ی هەمان رۆژنامەدا ...ری (پێنج خشتەکیەکەی ژێر لە تەرازووی عەرووزدا) وای بۆ چوو بوو ...ە رووی کەمتوانایی و نەشارەزاییمەوە لە کێشەکانی عەروزدا پەنام بۆ ...ی پەنجەبردوە. یان وەك من پەیم بەوە نەبرد بێ کە ئەو عەروزەو ئەم ... بە بەڵگەی ئەوەی زۆر خۆی ماندوو کردوە بە کێشانەی هەنگاو ...عیە)ە کانەوە.

هە‌ر چۆنێك بێت کارەکەی ئەو نووسەرە بەڕێزە شایانی سوپاسە. ...کە ئەو وای زانیوە بۆیە وای نووسیوە. ئەم کارەی ئەویش لە کاری ...) ئەچێت، ئەگەر پێکای ئەوا دوو پاداشتی ئەبێت. پاداشتی ...د)ەکەی و پاداشتی پێکانەکەشی. ئەگەر نەشی پێکا ئەوا پاداشتی ...دەکەی هەر ئەبێت.

...یش لای خۆمەوە بە پێویستی ئەزانم روونی بکەمەوە کە ئەو برادەرە ... هەنەکارەکەی من گەیشتوە. دیارە کە کێشەش پەیدابوو. پێویستە ...گە ...وەرهێنەرو وەك ئەڵێن (مەلموس)بێت. ئەگینا قسەی رووت ناچێتە ...گیرنەوە. روونکردنەوەکەشم لەم دوو خاڵەدا ئەبێت:

- من زانیومە هەڵبەستەکەی کوردی لەسەر کێشی عەروزەو ئەوەکەی ...ش نەسەرکێشی پەنجەیە، بە بەڵگەی ئەوەی هەر دوو رۆژ دوای ...وکردنەوەی پینجخشتەکیەکە، مامۆستا دڵشاد مەریوانی ویستی لەو ...یەوە پرسیارێکم لێبکات. منیش نەم هێشت پرسیارەکەی تەواو ...کات. پێم وت من بە کێشی پەنجە عەروزەکەی کوردیم کردوە بە پێنج ...حشتەکی وەك تاقیکردنەوەیەك ئەم راستیەم بۆ مامۆستا عەبدوڵا ئاگرینیش هە‌ر بەو جۆرە درکان.

...لێرەدا هەندێك لەو بارەیەوە بدوێین و بزانین ئەو کارەی من گونجاوو ...روست بووە یان نا؟.

من دوای سەرنج دان و لێکوڵینەوە، گەیشتوومەتە ئەو ئەنجامەی کە هەموو هەڵبەستێکی عەروزی عەرەبی بە ترازووی پەنجەی کوردیش ...کێشرێت و ئەشگونجێت کێشی عەروزو کێشی پەنجەی کوردی لە ھەڵبەستێکی کوردیدا تێکەڵاو کرێت بێ ئەوەی موسیقای هەڵبەستەکە ...تێك بچێت، بەڵام پیچەوانەی ئەم بۆ چوونە راست دەر ناچێت، واتا هەموو هەڵبەستێکی پەنجەی کوردی بەترازووی عەروزی عەرەبی ناپەتە کێش.

بۆ زیاتر روونکردنەوە. دوو نموونە لە هەڵبەستی مامۆستا گوران[٤] ئەهێنینەوەو لەسەری ئەدوێین:

نموونەی یەکەم:

ئەوا دیسان لەگۆشەی نادیاری
دڵم هەستا زرەی زەنگی فگاری

نموونەی دووەم:

ئەڕۆیشتم بە ئەسپایی کش و مات
لاشە سست و دڵ کەیلی تاسەو ئاوات

ئنجا سەرنجی ئەم خاڵانە ئەدەین:

ا - نموونەی یەکەم بە ترازووی عەروز ئەکێشین. ئەبینین بریتیە لە کێشی هەزەجی شەش برگەیی مەحزوف:

مفاعیلن مفاعیلن فعولن
ب--- ب--- ب--
مفاعیلن مفاعیلن فعولن
ب--- ب--- ب--

بە ترازووی پەنجەش بریتییە لە کێشی یازدە برگەیی.

ب - نموونەی دووەم بە ترازووی پەنجە ئەکێشین. ئەبینین ئەمیش هەر بریتییە لە کێشی یازدە برگە. بەڵام ئەگەر بە ترازووی عەروز بیکێشین ئەبینین بریتی نیە لەکێشی هەزەجی شەش هەنگاویی مەحزوف، واتا بریتی نیە لە:

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

بەڵکو بریتییە لە:

مفاعیلن مفاعیلن فعلن
ب--- ب--- ب ب-
فاعلاتو مستفعلن مفعولن
-ب-ب --ب-ب- ---

کە ئەمە هیچ کێشێکی عەروزی بەسەردا ناسەپێت.

ئیتر بەو جۆرە ئەبینین هەر هەڵبەستێکی عەروزی، ئەگەر بریتی بوو لە هەشت برگە، ئەوە بەکێشی پەنجەش ئەبێتە هەشت برگەیی، یا ئەگەر بریتی بوو لە دە برگە، ئەوا ئەبێتە دە برگەیی و شانزە بە شانزەیی و... هتد. بەڵام هەڵبەستە پەنجەییەکانی کوردی نابن بەو دەریایانەی هەڵبەستە

عەروزییەکان دروستیان ئەکەن ئەگەرچی ژمارەی برگە کانیشیان ئەوەندەی یەك بن ، وەك لە نموونە هەڵبەستی دووەمی سەرەوەدا پیشانمان دا .

تا ئێرە کارەکەمان ئاساییەو رەنگە ئەمە لەلای زۆر کەس ئاشکرا بێت . ئیستا دینە سەر ئاوازو سازی هەڵبەستو کێشیان کە ئەمەیان گرنگەو بزانین بە تێکەڵاو کردنی عەروز لەگەڵ پەنجەدا موسیقای هەڵبەستی تێك ئەچێت یان نا ، وە بۆچی ؟ باسەرنجێکی ئەم خالأنەش بدەین :

أ – نموونەی یەکەمی ئەو هەڵبەستەی سەرەوە کە لەسەر کێشی عەروزە ، پیشانی ئەدات کە بە جۆرێکی گشتی ئەبێ لە ژێر هەنگاوی مفاعیلن‌دا هەر مفاعیلن بێتو لەژێر فعولن‌دا هەر فعولن بێت . جگە لە هەندێك ئاڵوگۆڕی وەك زەحافو عِلە . کە ئەوانیش لە دەربڕینی دەنگ‌دا هەر ئەچنەوە سەر ئەو هەنگاوانە . ئەمە هەموو سەرجەمی هەڵبەستەکە پێویستە وابێ.
ب – نموونەی دووەمی ئەو هەڵبەستەی سەرەوە کە لەسەر کێشی پەنجەیە . پیشانی ئەدات کە مەرج نیە لەژێر هەنگاوی مفاعیلن‌دا هەر مفاعیلن بێت . یان لەژێر هەنگاوی فعولن‌دا

هەر فعولن بێت . بەڵکو ئەشێ جارێك لەژێر مفاعیلن دا فاعلاتو بێت ،جارێکیش مستفعلن بێت ، وەك لەو نموونەیەدا هاتووەیان هەرهەنگاوێکی توی چواربرگەیی بێت . هەر وەها لەژێر فعلن دا مفعولن یان هەر هەنگاوێکی تری سێ برگەیی . ئیتر بەو جۆرە، تێکەڵ کردنیجۆرەکانی هەنگاو ، دروستە ، بە مەرجێك ژمارەی برگەکانیان ئەوەندەی یەك بن . ئەی کەواتە بۆچی بەپێی کێشی عەروز تێکەڵ کردنی هەنگاوەکان ئەبێنە هۆی لەنگیو ناسازی ، کەچی بەپێی کێشی پەنجە وا نیە ؟ .

هۆی ئەوە ، ئەوەیە کە کێشی عەروز لە نەژادا لەسەر هەڵبەستی عەرەبی دانراوەو سروشتی ئەو زمانەش وای پێویست کردوە . بەڵام کێشی پەنجە لەسەر هەڵبەستی کوردی دانراوە ، یان بڵێین هەڵبەستی کوردی لەسەر کێشی پەنجە وتراوە ، چونکە سروشتی زمانی کوردی پێویستە بەو بنەما عەروزییانە نەکردوە ، بەڵکر تەنیا ژمارەی برگە لە هەنگاوەکاندا بەس بووە بۆ رەوانیی هەڵبەست . چونکە لەراستیدا هەر زمانێك سروشتێك و تایبەتمەندێتییەکی خۆی هەیە کە ئەبێتە هۆی جیاوازیی سازو ئاوازی نێوان نەتەوە زمان جیاوازەکان .

هەر لەبەر ئەم هۆیەش ئەبینین موسیقای تورکی لەفارسی جیاوازە، ئینگلیزی لە ئەڵمانیو ئیسپانی لە فەرەنسیو عەرەبی لەکوردیو روسی لەچینی و . . . هتد جیاوازن .

کەواتە لە هەڵبەستی کوردیدا کێش و هەواو سازو ئاواز لەناو برگە درێژو برگە کورتەکان دا نیە کە هەنگاوەکان پێك دەهێنن ، بەڵکو لەناو سەرجەمی هەنگاوەکان خۆیاندا واتا ترپە (ایقاع) دەور ئەبینێ رەچاو نەکردنی ژمارەی برگەی درێژو ژمارەی برگەی کورت نابێتە هۆی شێواندنی کێش لە هەڵبەستی کوردیدا .

بۆیە ئەبینین لە هەنگاوێکی چواربرگەییدا ، بۆ نموونە ، سێ برگەی درێژ هەیە کە چی لە هەنگاوەکەی ژێریدا هەر چوار برگەکە درێژن . وەك ئەم هەڵبەستەی گۆران :

بە فرمێسکی پەشیمانی
ب ــــ ب ـــــ
ئەی زوهرەی ناز زوهرەی جوانی
ـــ ـــ ـــ ـــ ـــ ـــ ـــ

ئیتر بەو جۆرە برگەکانی هەڵبەست کێشی پەنجە هەر یەك لە ئاشێك ئەکەن ، کەچی هەڵبەستەکانیش لەنگ نین .
چونکە زمانە کوردییەکە ، زۆر بە پێزە لە رووی موسیقاوە .

یان بە دەربڕینێکیتر : کێشی برگەکان ئەوەندە بەپێز (مرن)ن کە بە ئاسانی درێژو کورت ئەکرێنەوە لەکاتی دەربڕینی دەنگ‌دا کە لە ئەنجامدا برگەی کورتو برگەی درێژ هاوشان ئەوەستنەوە لەتێکرای ماوەی دەربڕینی هەنگاو (تفعیلەکە)دا . بۆ زیاتر رۆشن کردنەوەی ئەم راستیە : هەنگاوی (ئەی زوهرەی ناز) بە رواڵەت لەهەنگاوی (بەفرمێسکی) درێژترە . بەلاّم لەخویندنەوەدا . یان لەوتنی ئەو دوو هەنگاوەدا . بەبێ ئەوەی بە خۆمان بزانین . هەست ئەکرێت کە ئەوەندەی یەك (کاتیان ئەوێت) .

ئنجا ئیتر یان (ئەی زوهرەی ناز)ەکە کورت ئەکرێتەوە یان (بە فرمێسکی)یەکە درێژ ئەکرێتەوە بە پیی پێویستی فۆنەتیك . وەك وتمان ئەم کورت کردنەوەو درێژکردنەوەیە لەتێکرای هەنگاوەکەدا ئەبێت . نەك لە

گەکەندا بەتەنیا ، چونکە بە تەنیا هەمیشە بڕگەی (ئەی) لە بڕگەی (بە)
...ێتەوە .
...ە ئەوی ڕاستی بێ ئەم دیاردەیە پیویستی بە زیاتر لەسەر ڕۆیشتن‌و
...کردنەوە هەیە لەلایەن شارەزایانی زانستی دەنگەوە . من تەنیا بە
... منو بیرکردنەوەی خۆم گەیشتمە ئەم ئەنجامە ، هیوادارم شارەزایان
...تری لەسەر بڕۆن‌و زیاتر ڕوونی بکەنەوە .

جگە لەوە ، هەر لەبارەی بەپیزیی زمانی کوردییەوە ، زۆر وشە هەن
... ئەتوانرێت بە یەك بڕگە ، یان بە دوو بڕگە بوترێت بە پیی پیویست ،
...ێت : (سەوز ، کەسك) زۆر وشەش هەن کە ئەتوانرێت بە دوو بڕگە یان
...سێ بڕگە بوترێت ، وەك ، (فرمێسك ، بێکلك) .

ئێستا بۆمان دەرکەوت کە لە هەڵبەستی کوردی‌دا گرنگ ژمارەی
...گەکانە لە هەنگاوەکان‌دا بێ گوێدانە درێژی‌و کورتی بڕگەکان چونکە لە
...نەوەوەو لەووتنی هەنگاوەکاندا ئەو درێژی‌و کورتیە چارەسەر
...کرێت ، بە هۆی بەپیزیی زمانەکەوە . واتا مفاعلین‌و فاعلاتوو
...ستفعلن‌و .. هتد وەکو یەکیان لێ دێتەوە لە ئەنجام‌دا وەك نموونەی
...ەمی هونراوەکەی سەرەوە . وەك هەزاران هەڵبەستی تری کێش پەنجە .
...ە ئەتوانرێت هەڵبەستێکی کوردی لەسەر کێشی عەروز بکرێت بە
...ج خشتەکی لەسەرکێشی پەنجە چونکە کە هەستیار بۆی هەبێت ، بە
...ی کیشی پەنجە ، بەرامبەر ، بۆنموونە ، مفاعلین : فاعلاتن ،
...عولاتو ، مەفعەلاتو ، مفاعیلو ،مستفعلن ، هتد بلێت‌و لە ئەنجامیش‌دا
هەموویان یەك سان بوەستێنەوە ئیتر بۆچی ئەبێ نەتوانیت ئەو پێنج
...تەکیە بلێت بەو جۆرە ؟ ! خۆ ئەوکارەش لەو سنوورە تێپەڕ ناکات ..
...ە پینج خشتەکیەکەی منیش لەسەر هەڵبەستەکەی کوردی (ئەمان
...ە عیلاجی) ڕاستەو دروستەو ئاسمان‌وڕیسمانیان بەین نیەو لەگەڵ زەوق‌و
...حی کوردەواری‌دا ئەگونجێت . مەگەر موچرکی بێ لەزەتی‌و بێ زەوق
...دەمانەدا بینێت کە «گڵی دوور بە دەرمان ئەزانن ! !» ومیزاجی
...ردەوارییان تێکچوە !

منیش ئەڵێم ڕاستە لە هەڵبەستێکی عەرەبی دا کاری وا ڕەت
...کرێتەوە. بەڵام لە هەڵبەستی کوردی‌دا ڕەت ناکرێتەوە. خۆم من
هەڵبەستم بە عەرەبی نەوتوە . ئیتر بۆچی ئەبێ بە ترازووی عەروز مامەڵەم
...گەڵدا بکرێت . با هەڵبەستەکەی کوردیش بەکێشی عەروز وترا بێت .
هەڵبەستەکەی کوردی کێشی پەنجەی کوردیش هەر ئەیگرێتە خۆی‌و پیی

ئەڵێت کێشی (١٦) بڕگەیی .

لەڕاستیش دا هەر زمانێك‌و هەر نەتەوەیەك پێناسەیەك‌و ترازوویەکیان هەیە بو هەڵبەست کە ئەشێ جیاواز بێت لەهی نەتەوەکانی تر . بۆ نموونە : یونانیەکان پێناسەیەکی سەیرو ئەندێشە ئامێزیان هەیە بۆ هەڵبەست‌و ئەڵێن : «هەڵبەست عەرەبانەیەکە دوو ئەسپی ڕازاوە ڕای‌ئەکێشێت ، ئەندیشەو هەست ، پیاوێکی دانا لێی ئەخورێت کە ژیرێتییە ، ئەم عەرەبانەیەش بەسەر هەوردا ئەڕوات»[٥] هەروەها ، بۆ نموونە ، عەرەب‌و کورد ، گرنگی بەلایەنی ساز (موسیقا) ئەدەن (کێش‌و سەروا بەڵام یونان گرنگی بە ئەندیشەو سۆزو ژیریتی ئەدەن وەك یەك . لایەنی سازیان بەتەواوەتی پشت‌گوێ خستوە .[٦]

٢ لەم خاڵەدا ئەگەڕێینەوە سەر بەڵگەی باوەڕهێنەری دووەم . بەڵام جارێ ئەمەوێ بڵێم کە ئەگەر فێر بوونی بنەما گشتییەکانی عەروز ، لەسەر دەمێك‌دا ، وانەیەکی گران بووبێت ، ئەوا ئێستا بە هۆی ئەوەوە کە بڕگەی‌کورت‌و درێژ ، بۆتە جێگری سەبەب‌و وەتە دو تێکراکێشانی هەنگاوەکان ، ئیتر فێربوونی عەروز کارێکی ئەوەندە گران نیە ، بەڵکو ئێستا ئەتوانین بڵێین بنەما سەرەکیەکانی عەروز بریتیە لەم ڕستەیە : (دیاری‌کردنی شوێنی بزوان‌و نەبزوان لە وشەدا) ئیتر هەر چی‌تر وتراوە ئەوە تەواو کەری ئەم ڕستەیەیە .

لەم بارەیەوە دوکتور ممدوح حقی ، مامۆستای عەروزو ئەدەب لە کولێجی زانستی دمشق ئەڵێت : (خاوەنی سروشتێکی موسیقی پێویستی بە خوێندنی عەروز نیە)[٧] . کەواتە کێشەکە ئەوەندە گەورە نیە وەك ئەم برادەرە : ع . ب (کاوە فیدا) ئەیەوێت لامانی گەورەکات ! ! . سەفیەدینی حلیش هەموو دەریاکانی عەروزی لەنیو لاپەرەدا کۆ کردۆتەوە .[٨]

لەبەر ئەوە ، لەبارەی بەڵگەی دووەمەوە ، من بەم نموونە هونراوە عەروز یانەی خۆم ئەڵێم وەڵامی ئەو برادەرە بدەنەوە ، وەك بەڵگەیەکی باوەڕهێنەر :

یەکەم : دوو بەیت لەهەڵبەستی (دایك) :

لە دایك‌دا چ خاوێنەو چ پیرۆز
دەمی کاتی بە قوربان‌و دەمی سۆز
پەڕو باڵی بە با داوی لەپێناو

سرەوتێکی جگەر گۆشەی بە جێماو
مفاعیلن مفاعیلن فعولان
ب -- ب--- ب--

دووەم : پارچەیەك لە هەڵبەستی : (جەژنی سی ساڵەی خۆشەویستی) :
شاپەڕی شێوەی مناڵیم ، وەی نموونەی شۆخی کوردی
پەیکەرێکی خامە ڕێژی هەستەکانم بۆ نەکردی ؟
ئەی لەئەنجاما بەسەر دەستی منا بۆ ڕانەبوردی ؟
تا بڵێم ئۆخەی ئەشێلێ پەنجەکانم وا بەوردی
ڕەنجی فەرهادم بە با چوو ، نارەوا بەدکاری بردی !
ڕەنجی فەرهادم بەبا چوو ، هەی دڵی گێل بۆ نەمردی ؟
فاعلاتن × ٤
- ب - - × ٤

سێیەم : پارچەیەك لە هەڵبەستی : (تالاوی ژوان) :
ئەبێ هۆ چی بێ ! نموونەی بەرزی
بەڵێن پەروەری ، نازەنینەکەم
ئەم جارە نەهات ! ؟
چ کارە ساتێ ئەشێ ڕووی دابێ
لە دەورو بەری ، بێ بەمایە خەم
ناچارە نەهات !

ئەمەیان لەسەر بنەمای برگەی کورت و درێژ هاتووە بەم جۆرە : (ب - ب - -) ، (ب - - -) ، (ب - - ب -) ، (- ب - ب -) ، (- - ب ب -) . کە هەموو هەڵبەستەکە بەو جۆرەیە .

هەر بەم بۆنەیەوە ، ئەمەوێ ئەم هەڵە عەروزییانە بۆ برادەری ڕەخنەگر ڕاستبکەمەوە کە لەوتارەکەی هاوکاریی ناوبراودا تووشیان هاتووە . ئەویش کێشانەی هەندێك لە هەنگاوەکانی پێنج خشتەکیە کە بوو کە بەهەڵە کێشابوونی ! ! من لێرەدا ڕاستەکانی لەپاڵدا ئەنووسم :

هەنگاوەکان	کێشانە هەڵەکان	ڕاستکردنەوەکانیان
ئەوەندە مەس	مفاعیلن	مستفعلن
سەر ژماری	مفاعیلن	فاعلاتو
ڕێ دەروونی	مفاعیلن	فعلاتن
لەدنیادا	فاعلاتو	مفاعیلن
شکۆ دارە	مفاعیلن	مفاعیلو

لە کۆتاییدا ئەمەوێ ئەو ڕاستیەش بدرکێنم کە هەر چەندە کێشی پەنجە لەڕووی موسیقاوە لەگەڵ زمانو هەڵبەستی کوردیدا گونجاوە . بەڵام کێشی عەروز ، یان ڕەچاوکردنی برگەی کورت و برگەی درێژ ، پیشەکارییەکی زیاتری تێدایەو ڕازاندنەوەیەکی زیاتر ئەدات بە هەڵبەست .

لەبارەی یەکێتی باسەوە ، کەبرادەری ڕەخنەگر پەنجەیەکی بۆ درێژ کردبوو لە وتارەکەیدا ، بە پێویستی نازانم لەو بارەیەوە شتێك بڵێم ، چونکە ئەو یەکێتیباسە لەپێنج خشتەکیەکەدا هەیەو خوێنەرەوە بە ئاسانی هەستی پێ ئەکات .

پەراوێزەکان :
١ - بو شیعرو شاعیر ، من هەڵبەست و هەستیار بەڕاست ئەزانم . لە وتارێکی تایبەتیدا ، بەدرێژی لەم بارەیەوە ئەدوێم .
٢ - ویکون التجاوز - ل٩
٣ - هەمان سەرچاوە - ل ١٠ ، ١١
٤ - لەم وتارەدا هەموو نموونەکان لەهەڵبەستی گۆران ئەهێنمەوە ، چونکە ئەو شارەزاو هەستیاری هەردوو کێشەکە بووە .
٥ - العروض الواضح - ل ١٤
٦ هەمان سەرچاوە - ل ١٤
٧ - هەمان سەرچاوە - ل ٥
٨ - المنجد - ل ٣٨٩

ئەم سەرچاوانە سوودیان لێوەرگیراوە :
١ - احمد هەردی - کێش لە شیعری کوردیدا - گوڤاری برایەتی (١٠) ساڵی ١٩٧١
٢ - محمد الجزائري - ویکون التجاوز - منشورات وزارة الأعلام العراقیة - دار الحریة للطباعة والنشر ١٩٧٤
٣ - د . ممدوح حقي - العروض الواضح - دار الیقظة العربیة - بیروت ١٩٦٤
٤ - دیوانی گۆران - چاپخانەی کۆڕی زانیاری عیراق ١٩٨٠
٥ - عبد الرزاق بیمار عەروز لەهەڵبەستی کوردیدا - گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ (١١٣) ساڵی ١٩٨٧ .

ڕوون کردنەوەیەك لەسەر مەلا غەفوری دەباغی

کاوە فیدا

ـوسـین و لێکـۆڵینـەوە لەسـەر ژیـان و سـەربردەو بەرهەمی ـووسـەرو ئەدیب و شاعـیرانمـان کارێکی پیرۆزو بەجێیـەو جێگـای بایەخ پێدان و لێ ورد بوونەوەیە لەسەر بناخەیەکی ـ ست و درووست و بێ پێچ و پەنا .

ـپێویستە لەسەر نووسەران تادەکرێ بە ئەمانەتەوە دەست لەو جۆرە کارانە بدەن و لە پێناو ئەوەی خوێنەری ئەمرۆو نەوەی دوا ـڕۆژمان چەواشەو سەر لێ شێواو نەبێ هەر ڕاستی‌یەکی کە لەو ـرمیـەوە هەیـە بخـرێتە بەر چاو و بەو هۆیەشەوە دەتوانرێ خزمەتێکی چاك بەزمان و ئەدەبی گەلەکەمان بکرێ .

ـئەوەی لێرەدا مەبـەستمـەو دەمـەوێ پەنجـەی بۆ ڕابکێشم ـلێکـۆڵینـەوەکـەی مامـۆستـا سەعیـد شێخ عەلی [س . ع . ـشادمان]ە کە لە بارەی [مەلا غەفوری دەباغی] یەوە لە ژمارە «٦١»ی ئەم گۆڤارە هێژایەدا بڵاو کراوە تەوەو نووسەری ناوبراو چەنـد ڕاستی‌یـەکی کردووە بەژێر لێوەوە چەند هەڵەیەکیش کەوتۆتە نوسینەکەیەوە کە پێویستیان بەڕاست کردنەوە هەیە ، لێرەدا بەپێی ئەو ئاگـادارییـەی کە لەبارەی مەلا غەفورەوە دەست گیرم بووەو لەکـاتی خۆیدا بەچەند دێرێك لە ژێرناوی [یـادێ لە شاعـیرێ] لە ژمـارە «٤٩»ی هەمـان گۆڤـاردا بەخوێنەرانم ناساندووەو ئێستاش دیوانی چاپ کراویم لەبەر دەست دایەو بەپشتیوانی دیوانەکەو ئەو کاسێتە تۆمار کراوەی کەبـە دەنگی خودی مەلا غەفـورەو باسی ژیانی خۆی دەکات لێرەدا پەنجـە بۆ هەڵەکـانی مامـۆستـا «س . ع . شادمان» ڕادەکێشم و بۆ خوێنەرانی بەڕێزی ڕوون دەکەمەوە ، بەهیوای ئەوەی خزمەتێك بێت بە ئەدەبی کوردی .

مامۆستا شادمان لەسەرەتادا نوسیویەتی : [لەتەمەنی حەوت ساڵی‌یەوە بەنەخۆشی ئاوڵە هەردوو چاوەکانی کوێر بووە] .

یان بۆ شوێنی لەدایـك بوونی دەڵێ [لەیەکێ لە دێهاتەکانی کوردستان چاوی هەڵ هێناوە] .

هەردووك بۆ چوونەكەی نووسەر هەڵەن و ئێستا گوێ لە مەلا غەفور دەگرین بزانین دەڵێ چی ؟!

[نێوم غەفور كوڕی دەروێش عەبدوڵلا لەساڵی ١٣٤٦ی كۆچی لەشاری «سەقز» لەدایك بووم ، دوای ساڵ و نیوێك باوكم ماڵی چووە بۆ بانەو لەوێ خەریكی كەسپی دەباغ چێتی بووە ، ئالەو كاتەدا بۆ چەرم كرین هاتووە بۆ مەهاباد ولەو ماوەیەدا كە بابم دەســـەفـەر دابووە ئازاری خرۆێلكە لەبانە پەیدا بووە منیش لەبـەرئـەوەی كەس نەبووە بم كوتێ تووشی ئەو ئازارە بووم .

هەرچـۆنـی بووە ئەو هەواڵەیـان بە باوكـم داوە ئەو زەمـان حەكیمێكی عروسـان لەمەهابادێ بووە گوایە دەرمانێكی بووە گەیاندبایە هەر چاوێك لەكوێر بوون رزگار دەبوو مسقاڵی ئەو دەرمانە بە لیرەیەك و لیرەش ئەو كات «٢٨» قران بووە .

باوكیشم بەپەلە مسقاڵێك لەو دەرمانە دەكرێ‌و بە كارواندا دەی نێرێتەوە بەڵام ئەو پیاوەی دەرمانەكەی منی پێ بوو لەسەقزی گیروگرفتێكی بۆدێتە پێش و نۆ رۆژان لەوێ ماتڵ دەبێ ، داخی داخانم وەختایەكی دەگاتەوە بانە من بینایم لەدەست داوە ، ئەو چاوانەی هیوای دوا رۆژی من بوون ....] .

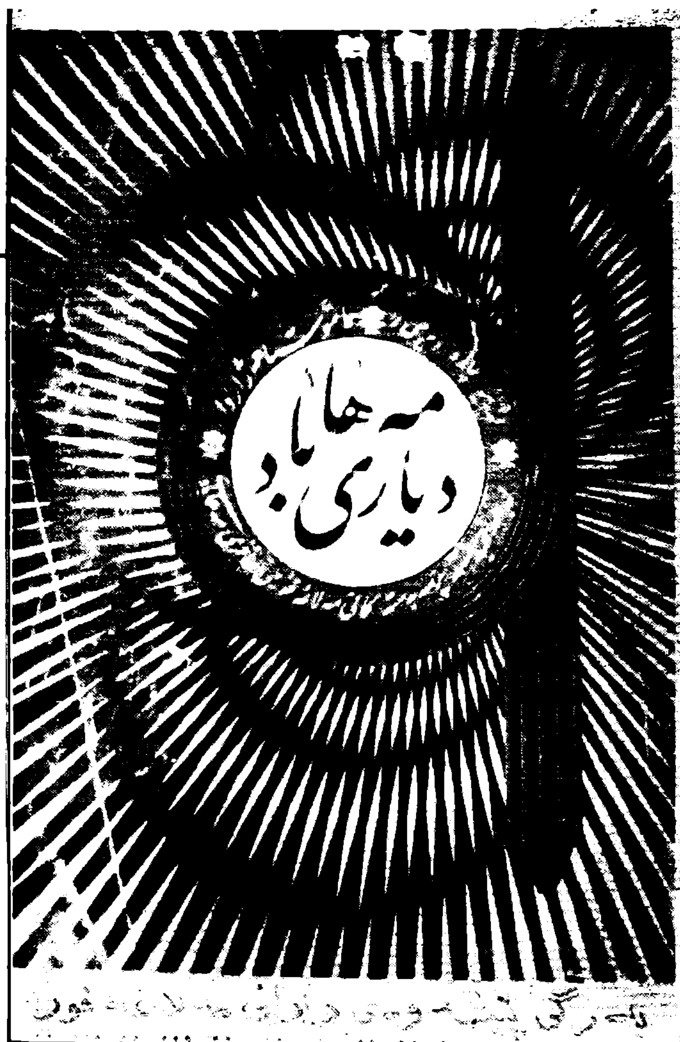
بەڵێ ئەمـە قسـەی مەلا غەفور خۆیەتی‌و ئیدی نەلە دێ‌هات لەدایك بووەو نەلە تەمەنی حەوت ساڵیدا كوێر بووە .

لەبـەشێكی دیكـەدا شادمـان دەڵێ :ـ [لەلای مەلا حسینی مەجدی عەروزو قافیەو هەندێ تەفسیری قورئان و شەرع و عیلمی خوێندووە] .

لێرەشـدا ماف چەنـد مەلاو زانـایـەكی دیكـەی سڕیـوەتـەوە كەدەرسیان بەمەلا غەفور گوتووەو خۆی دەڵێ :ـ [لەلای مەلا حسینی مەجـدی هێندێكم عەروزو قافیەو لەلای حاجی مەلا خالیـدی وەحیـدی دەربەندی هێندێكم شەرع و لەلای قازی محەمدی خزری لە شنۆیە هێندێك شەرع و عەقایدم خوێند] .

ئینجا دێتە سەر ژیان و گوزەرانی شاعیرو دەڵێ :ـ [ئەم شاعیرە كوێرە بەهرە مەندەمان دەستی لەكەس پان نەكردۆتەوە ، دێ بەدێ گەراوەو وردەواڵەی فرۆشتووەو ...] .

كاك شادمان لێرەدا راستی‌یەكی شاردۆتەوە كە مەلا غەفور بۆ خۆی ئیعتـیـرافی پێ كردووەو بەشـەرمی نەزانیـوە ، ئەویش مەسـەلەی دەست پان كردنەوەیە ، ئەوەتا لێرەدا مەلا غەفور

دانی پێـدا دەنێ و دەڵێ :ـ [پاش بیست ساڵ ژیان لە شاری سابلاغ بە هۆی گیروگرفتی ژیان باوكم ناچار بوو بەرەو بانە بگەرێتەوەو منیش تەنیا لێرە مامەوە پەردەی تاڵی ژیانم لێرەدا تاریـك و لیـل تر بوو ،نـاخافڵ لێم قەوماو لە باوكم هەڵبرام ، بەداخەوە لەوڵاتی مەماناندا ئینسانی كوێر مەحكومە بە سواڵ كردن ژیانی بەرێتە سەر ، بەڵام ئەمن دوو مانگ بە سیغارو بلیتی بەختی ئازمـائی فرۆشتن رام بوارد بەڵام داخی گرانم ئەوی هەشم بوو بەدەستمەوە نەما چونكی ئی وا هەبوو بلیتی كۆنی دەدامێ و بەتـازە لێی دەگـۆڕیمەوە هیچ چارم نەمابوو لەگەڵ تاقمێكی دی لەحافزان چوومە دەرەوە بۆ گەران ، جاری ئەوەڵم بوو زۆرم لەبـەر گران بوو دەست پان كەمەوەو داوای خێرو ئیحسان بكەم هەر لەبەر ئەوە ئەوانەی لەگەڵم بوون بۆیان داوا دەكردم . ناخۆشترین دەورانی ژیانم دەستی پێ‌كرد ، هەر شەوەی لەدێیەك و لەمزگەوتە كۆنێك دەمانەوە ، بەخرابترین جاجم و لێفەی كۆن و پیس دەنوستین ، تا حەوتوومان لێ تێ‌وەر دەسووراوە لەبەر چڵك و رشك و ئەسپێ‌یان ئۆقرەمان لێ دەبرا ، دەردی چاو ساغیش سەرەرای هەموو دەردان بوو لەگەڵمان رێك

نەدمکەوتن
ئەوەی پەیدامان دەکرد دەبوو لەگەڵمان نیوە کردبان ....]
کارێـك کە خاوەنەکەی پێی شەرم نەبێ بیگێڕێتەوە ئیدی بۆ دەبێ پەردەی بەسەر هەڵکێشرێو لەخوێنەرو مێژووی ئەدەب بشار درێتەوە ؟!

لەجێگایەکی دیکەدا نووسەر دەڵێ: [ئەم شاعیرەمان ئێستاش لەژیانا ماوەو پیر بووەو «سێ چوار کوڕی هەیە» نایەڵن کاسبی بکات بەخێوی ئەکەن ...]

لەپێشــەکی دیوانە چاپکراوەکەیدا شاعیر بەتێرو تەسەلی باسی هەموو قۆناخ و لایەنەکانی ژیانی خۆی دەکات و بەڵام بەهیچ جۆرێك باسی ژن هێنان و خاوەن ماڵ و منداڵی نەکردووە ،نازانین کاك شادمان لەچ سەرچاوەیەکی وەرگرتووە کە سێ چوار کوڕی هەیــە ،ئــەی ئەگەر کوڕی هەیەو نایەڵن کاسبی بکات بۆچی کۆکــەرەوەی دیــوانەکەی [ڕەسوڵی ڕەش ئەحمەدی] لەکۆتایی پێشەکییەکەیدا دەڵێ: [ڕێزی پلەو پایەی ئەو شاعیرە بگرین و نەهێڵین لەوەی زیـاتر بەدەست تەنگیو هەژاری ژیان بەرێتە سەر].

ئەمــە ئەوەمان بۆ روون دەکاتەوە کەمەلا غەفور کاسب کارو بەخێو کاری تەنها خۆیەتی بۆیە کۆکەرەوەی دیوانەکەی داوا لە دڵســۆزان دەکـات کەیارمەتی بدەن و نەهێڵن لەوەی زیاتر بەدەست تەنگیو هەژاری ژیان بەرێتە سەر .

ئینجا هاتووە چەند شیعرێکی بڵاو کردۆتەوەو بەئارەزووی خۆی لەشیعرێکی دوورو درێژ چەند بەیتێکی هەڵبژاردووەو ئاماژەی ئەوەشی نەکردووە کەئەم شیعرە ئەوەندە بەیتەو من تەنها ئەم چەند بەیتەم لێ هەڵبژاردووە ، خوێنەر وا دەزانێ کەشیعرەکە لە ئەسڵدا هەر ئەوەندە یەو بێ کەم و کوڕییە.

لەراستیدا پارچــە شیعــری یەکــەم کەلە دیوانەکەیدا لەژێر سەردێری [ستایش بۆ یەزدانی مەزن]دا بڵاو کراوەتەوە «٤٦» بەیتی تەواوەو ئەم تەنها «١٣» بەیتی ناو بەناو دەر هێناوەو بڵاو کردۆتەوە .

لە پارچەیەکی تردا کە بەناوی [سکاڵا نامە] وەیە لەدیوانەکەی دا «١٥» بەیتەو لای ئەو «٨» بەیت بڵاو کراوەتەوە .

لەدوا شیعردا کەلە دیوانەکەیدا لەژێر ناوی [کچی بۆکان]دا چاپ کراوە هەمــان کەم و کوورتی بەدی دەکـرێو شیعرەکە لەئــەسڵدا «٢٥» بەیتــەو شادمــان تەنهــا «١١» بەیتی بڵاو کردۆتەوە .

ئەمە جگە لەوەی کەدەسکاری چەند وشەیەکیشی کردووە وەکو :ـ نیوە دێری دووەمی بەیتی یەکەمی بەم جۆرە نوسیوە :ـ

[شەهێنێ، دلڕفێنێ، خەم رەوێنێ ،روو گەشی جوانی
حەسود کوێر بێ لە«ئاستت»ئەی کچی نازداری«بۆتانی»]

ڕاستییەکەی بەم جۆرەیە :ـ

حەسود کوێر بێ لە «حاندت» ئەی کچی نازداری «بۆکانی»

بەیتی هەشتەم نیوە دێری دووەم وشەی [دەستم]ی کردووە بە [دەمم] . سەرەرای ئەوەش لە نوسینــەوەی شیعــرەکـانیشدا لەرووی رێنوسەوە کەوتۆتە هەڵەوە وەکو:ـ [دلڕفێن ، لەشۆخو شەنگیـا، رق و قین، خەتو خاڵ، لەش و گیان] کە راستییە کەیان بەم حۆرە دەنوسرێن : [دڵ رفێن ، لە شۆخ و شەنگی یا، رق و قین، خەت و خاڵ ، لەش و گیان] .

دواجار پێویستە ئەوەش بڵێین کە مامۆستا شادمان سەرچاوەی ئەو باســەی دیــاری نەکــردووەو بەم کارەش یەکێك لەمەرجە سەرەکییەکانی نووسینی فەرامۆش کردووە .

بەهــەر حاڵ هیــوای بەردەوامیو سەرکــەوتن بۆ مامــۆستــای نووسەر دەخوازم و ئومێد دەکەم کەلە سەرنجە کانم دڵ گران نەبێت چونکە مەبەستی هەموو لایەکمان تەنها خزمەت کردنی زمان و ئەدەبی گەلەکەمانەو هیچی تر . ڕێزی بێ پایانیشم بۆ گۆڤاری کاروان کە گرنگیەکی لەرادە بەدەر بە ئەدەبی کۆن و نوێی نەتەوەکەمان دەداو لاپەرەکانی ئاوەڵا کردۆتەوە بۆ وشەی جوانی کوردی ،بەهیواین هەر بەردەوام و سەرکەوتوو بێت .

سەرچاوە

★ دیاری مەهاباد لە هەڵبەستە پڕ مەبەستە کانی مەلا غەفوری حافزی مەهــابادی .. کۆکراوەی ڕەسوڵی ڕەش ئەحمەدی ـ چاپەمەنی سەیدیان ١٣٦٣

★ کاسێتێکی تۆمــار کراو بەدەنگی مەلا غەفــور کەلەبــرای بەرێز کاك «خالیدی حسێنی» م وەرگرتووە .

خەرمانلۆغەو تێڕوانینێکی ڕەخنەگرانە

● ئیسماعیل تەنیا●

ئەگەر بە تیلەی چاوێکیش بێت سەرنج بدەینە کتێبخانەی کوردی ، بە تایبەتی ئەو بەشەی کە بۆ منداڵان نووسراوە ، دەبینین یەکجار هەژارە لە چاو بەشەکانی تری ئەدەبی کوردی ، هەر چەندە ئێستاکە لە جاران باشترەو نووسەران بایەخیان بەم بابەتە داوە ، چ بە نووسینی خۆماڵی یاخود وەرگێران بەشداری دەوڵەمەند کردنی کتێبخانەی منداڵانیان کردووە . ئێمە کە دەڵێین لەم لایەنەدا هەژارین مەبەستمان ئەوە نییە هەر کەسێ بێت و قەڵەم و دەفتەر بگرێتە دەست و چی بە بیریدا هات بینووسێ‌و بە هەوەنتەو ناهەقیش مۆری ئەدەبی منداڵانی لێبدات و لەسەر ئەم بەشە گرنگەدا حسێب بکرێت . نەخێر ئێمە زۆری‌و بۆری ، یاخود چەندایە تیمان مەبەست نییە بە قەدەر ئەوەی کە چۆنایەتیمان مەبەستە . هەر لەو پێ‌و دانگەش دەروانینە دوا بەرهەمی کاک « ئیبراهیم ئەحمەد شوان » ی شاعیر هیوادارین بتوانین لایەنە گەشە دارو چاکەکان لە گەڵ لایەنە هاودژەکەی هاوێر بکەین و دەستنیشانی خاڵە لاوازەکان بکەین بە مەبەستی زێتر گەشانەوە وچرۆ کردنی ئەم بەشە گرنگەی ئەدەبی کوردیمان .

« خەرمانلۆغە » بریتی‌یە لە کۆمەڵە شیعرێك بۆ منداڵان نووسراوە ، قەبارەکەی «٦٠» لاپەڕەیەو لە چاپخانەی «رۆشنبیری و لاوان ـ هەولێر» ساڵی « ١٩٨٥ » چاپکراوە . ئەم کتێبە سێ‌یەم بەرهەمی شێوە کتێبی شاعیری ناوبراوە . لە ڕووی ناوەرۆکەوە رادەیەك باشەو لە خزمەتی منداڵان دایە ، شاعیر هەوڵی داوە پەروەردەیەکی دروست لە ڕێگای شیعرەکانەوە بداتە منداڵانەوە ، هانیان دەدات تێبکۆشن و کاری ئەمڕۆیان نەخەنە بەیانی و نیشتمان و خاکەکەی خۆیانیان خۆش بوێ هەروەها ڕێزی زانست و زانیاری بگرن و هەموو هەولێکیان لە پێناو پێگەیاندنی خۆیان بێت تا لە دوا ڕۆژدا بێنە مەیدان و چالاکانە بەشداری بکەن لە خزمەت کردنی گەل و نیشتمانەکەیان . لە ڕووی تەندروستی‌یەوە هانی قوتابیان دەدات شتی سەر دانەپۆشراو لە فرۆشیارە گەڕۆکەکان نەکڕن چونکە هیچ مەرجێکی تەندروستیان تێدا ڕەچاو نەکراوە . سەرەرای گرنگی دان بە پاك و خاوینی ئەندامەکانی لەش و جل و بەرگ و ڕەوشتی ڕێگاو بان و ڕاستگۆیی و دەست پاکی‌و ... تاد شاعیر سەرکەوتووانە توانیوویەتی چەند ووشەیەکی وەکو « بزگور ، هەراش ، نیوڕان ، نادین ، کشت ، ... تاد » بئاخنێتە نێو دێری شیعرەکانەوەو منداڵان بەم ووشانە ئاشنا بکات ، کە دانیشتووانی ناوچەی هەولێر لە گفت و گۆ کردندا بە کاری دەهێنن .

★ کاك « ئیبراهیم » چەند ووشەیەکی وەکو « شنگ ، وامی ژین کادو ، پەیك ، تەلاش ، ئۆقرەگاهی ، مێردەزمە ، ئاسایش ، ترایش ، هەمباز ، .... تاد » بەکار هێناوە کە زۆر گرانن بە نیسبەت منداڵەوە ، ئەوەی بیەوێ لەم لایەنە بنووسێ دەبێ شارەزاییەکی باشی باری سایکۆلۆژیو زمانەوانی منداڵ بێت چونکە مادام بەرهەمەکە بۆ ئەوان نووسراوە دەبێ لە مەداری جیهانە بەرفراوانەکەی ئەوانەوە بخولێتەوە نەك هەمبازێك بدات و لە ئاقاری ئەوانەوە دەربچێت . سەر باری ئەم ووشە گرانانەش چەند ووشەیەکی رەزا قورسی بە زۆر کراو بە کوردی وەکو « قوتابگە ، پەرتووك » بەکار هێناوە کە زۆر لە مێژە نووسەرانی کورد رەفزی ئەم جۆرە وزوشانەیان کردووەو بە ووشەیەکی داتاشراویان لە قەڵەم داوە کاك « ئیبراهیم » لە جیاتی بەکار هێنانی ئەم ووشە داتاشراوەنە دەیتوانی ووشەی تر بەکار بهێنێ کە لە ئەدەبی کوردیدا دەقی گرتووەو شوێنی گونجاوی خۆی کردوتەوە . هەروەها دەیتوانی ئەم ووشە عەرەبیانەی وەکو « ئەرز ، زەرەر ، قسور نیعمەت ، ... تاد » بەکار بهێنێ .

★ باشتر وابوو لە کۆتایی کتێبەکەدا فەرهەنگۆکێکی بچکۆڵەی بۆ بکردایە چونکە زۆر ووشەی گران هەیەو پێوویستی بە لێکدانەوە هەیە بە تایبەتی ناونیشانی کتێبەکە « خەرمانلۆغە» کە نەوەی ئەمرۆ کەمێکی « لادێییەکان » نەبێ دەنا شارنیشینەکان هەر هیچی لە بارەوە نازانن .

★ ئەگەر چاپەکە بە پیتی چاپ بنووسرا بووایە باشتر دەبوو لەو نووسینەی ئێستای کە دەستنووسە چونکە کاکی «خۆشنووس» شێوە فەنتازییەکی لە نووسینەکەی بەکار هێناوە کە بە زەحمەت بۆ منداڵان دەخوێندرێتەوە بە تایبەتی ئەو قوتابیانەی لە قۆناغی سەرەتایی دان . چەند پیتێك شێوە نووسینەکەی زۆر نادیارە بە تایبەتی پێتەکانی « گ ، ك ، ە ، ن » ئەگەر پێتی چاپ بووایە ئەم ئاستەنگەش نەدەهاتە رێ ، ئەگەر کاك « ئیبراهیم » یش بۆ سوککردنی کرێو ئەرکی چاپ ئەمەی کردووە ، ئەوا ئێمە لەگەڵ ئەودا نین چونکە ئەمیندارێتی رۆشنبیری و لاوان یارمەتی داوە بۆ بە چاپ گەیاندنی .

★ کاك « ئیبراهیم » لە شیعری « زستان » دا دەڵێ:

هەموو لەشمان رەق دەکاتن
بەرەو خەستەمان دەباتن . ل ٨

شاعیر هەر رووە گرژو مۆنەکەی زستانی نیشان داوە . نەدەبوو بەو شێوەیە زستان بە منداڵان بناسێنێ کە رەقیان لێ ببێتەوەو نەیانەوێ بە دیداری شاد بن . ئەدی هەر لە وەرزی زستان نی یە بەفرو بارنێکی زۆر دەبارێو بەرەنجامەکەشی دەغڵ و دان و بەروو بوومی دەیان میوە پێ دەگات ؟! کە مرۆڤ لە رێگای ئەمانەوە زۆربەی هەرە زۆری پێویستیەکانی ژیانی مەیسەر دەکات ، هەر بەرەنجامی ئەم بارانەشە کە مرۆڤ گرنگترین هۆکاری ژیانی کە « گەنم »ە دەستگیر دەبێت بە تایبەتی لە کۆمەڵگای ئێمەدا . سەرەرای ئەوەش منداڵی کورد خۆی فێرە سەرماو سۆڵەو ژیانی ناو بەفرە چونکە هەڵکەوتنی شوێنی جوگرافی خاکەکەی و سەختی ژیان فێرە راهاتنی کردووە لەگەڵ ئەم زریان و رووداوە سروشتییانە . بێجگە لەمەش منداڵی کورد حەز بە باران دەکات ئەم راستیەش لەم شیعرە فۆلکۆرییەوە رەنگ دەداتەوە کە ساڵی بێ بارانی منداڵان کۆمەڵ کۆمەڵ دەگەرێن و هەموو بە یەك دەنگ دەڵێن:

هەیاران و مەیاران
یاخوا دەکاتە باران
بۆ فەقیرو هەژاران.

★ ئەوساکە بە هێمنی دەخۆم نانی بەیانی . ل ١٠ لە رووی ئاوازی مۆسیقاوە ئەم جۆرە سەروایە «بیژۆکە» چونکە ووشەی «هێمنی» و «بەیانی» یەك ئاوازیان نی یە . دەبووایە دوو ووشەی هاو ئاواز بوونایە .

★ ئەم دێرانەماناکەیان زۆر بە زەحمەت دەگاتە مێشکی منداڵەوە چونکە رەمزو تەم و مژێکی تێدایە ، زێتر پێویستی بە مێشك گوشین هەیە هەتا دەگاتە ئەنجامێك ، شاعیر لە بری ئەو رەمزانە دەیتوانی بە شێوەیەکی ساکارو بێ گرێو گۆڵ بیرەکەی دابرێژتایە تاکو بە زووترین کات و ماندو بوونێکی کەم ناوەرۆکەکەیان بۆ بەرجەستە بێ . نموونەی ئەم راستیەش ئەم دێرانەیە :

- لە پێناوی بوون و مانمان سواری بیری ئازاد هەستا.ڵ
- نەك ئەوەی تۆوی پیسی دەچێنێ پەرەی بێ گەردی بیر دەگەچرێنێ . ل ١٧
- بینە خاوەن دەخیلە دیلی نەفسیش هەر دیلە . ل ٥٧
شاعیر چەند پەندێکی پێشینانی لگەڵ شیعرەکان تێهەڵکێش کردووە کە لێرەدا بۆ مندالان لە جێی خۆیدا نی‌یە چونکە پەندی پێشینان ماناکەی هێندە روون نیە نەخوازەلا بە نیسبەت منداڵەوە . هەر چەندە دەزانم شاعیر مەبەستی ئاشنا کردنی مندالانە بە کەلەپووری نەتەوایەتیمان بەلام ئەم بۆ چوونانە دوورە لە بیرو لێکدانەوەو خولیای منداڵ . بۆ نموونە لە شیعری «کۆتایی ساڵ» دا هاتووە :

دژی تەمەنی خۆ بێ «شەر لە تۆ نەك لە شۆ بێ» ل ١٩

یان دەڵێ :

کەوا ئەو نانە نانە لەبەر چەنگەو لە خوانە . ل ٥١ .

★ لە زۆر شوێندا زۆر دێرە شیعر ماناکەیان فراوان نی‌یەو بە زۆر لە خۆکردن داڕێژراون ، هەر ئەمەشە بۆتە هۆی ناتەواوی‌و بێهێزی دێرە شیعرەکان ، بۆ نموونە ئەم دێرانە دەخەینە روو. شاعیر لە شیعری «سروودی مندالێکی کوردی ئێرانی» دا دەڵێ :

ئێستا کەوا لە ناو نازوو
نیعمەت دەژین بە تەرازوو. ل ١٥

یان دەڵێ:

هیوا قۆپیە کرێتە
چالی سەر چەقی رێتە. ل ٢٥

یان لە شیعرێکی تردا دەڵێ:

وەرزش لە شتان بەتین دەکا
وەرزش پیاوتان لێ شین دەکا . ل ٣٩

★ بەزیویش چەلەو داری بێ بەرە
مردۆخەو نانخۆرێکی جێگیرە . ل ١٨

لە نیوە دێری یەکەم کێشی مۆسیقا تەواوە ، راوەستانی تێدایە .

بەلام نیوە دێری دووەم منداڵ تووشی هەناسە سواری دەکات چونکە ئەم نیوە دێرە هیچ راوەستانێکی تێدا نی‌یە .

★ نەدەبووایە شاعیر ووشەی « مەهتوك ، مردۆخ ، کەودەنی » بەکار بهێنابووایە چونکە شیعر هێندە ناسك و جوانە شوێنی ئەم ووشە ناشیرینانەی تێدا نابێتەوە ، نەخوازەلا شیعرێك بۆ یەکێك بنووسرێ کە فەرهەنگەکەی خالی بێت لەم جۆرە ووشانە .

★ هەر کەسێ نرخی تەمەن نەزانی
بێ گومان گێلەو سووکە (بەزانی) . ل ١٨ .

راستی‌یەکەی « بەزاند » ە ، بەلام لەبەر سەرواوای بەسەر هاتووە.

★ گوناهی خۆی لە ئەستۆی با دەست بگرێتە « لە » ئەژنۆی . ل ٢٠ .

نیوە دێری یەکەم حەوت «٧» برگەیەو نیوەی دووەم هەشت «٨» برگەیەو بۆتە هۆی لەنگ بوونی شیعرەکە . ئەگەر « لە » لابردرایە کێشەکە تەواو دەبوو ، هیچ لە ماناکەشی دەگۆڕی .

★ هیوا بۆ وا تە نەنگاوی
وا دەرۆی بە هەشتاوی . ل ٢٤

نیوە دێری یەکەم هەشت «٨» برگەیەو نیوە دێری دووەم حەوت «٧» برگەیە « نە » زیادەیەو پیویست بە بوونی نیە ، سەرەرای ئەوەی کێشی شیعرەکەی لەنگ کردووە ماناکەشی شێواندووە .

★ سروودن بۆ مافی خوراو
زەمینەن بۆ تیشکی هەتاو . ل ٢٢

راستی‌یەکەی « زەمینەن » راستترە ، ئەمە هەڵەی چاپیش نیە چونکە بە دەست نووسراوە . کاك « ئیبراهیم » دەبووایە پێش چاپکردنی چەند جارێك بە دەستنووسەکەدا بچووبایەوە بۆ دڵنیا بوون لە بوختی نووسینەکە . پیتی « و » لە ووشەی « خوراو » بە پیتی « د » دەخوێندرێتەوە ، نەك هەر لەم شوێنە

بەڵکو لە زۆر شوێنی تر نادیارەو زیاتر لە پیتی « و » دەچێ.

★ چوە لای شوانی زگ سووتاو . ل ٢٧ .
وشەی « چووە » بە دوو « وو » دەنووسرێ نەك یەك واو « و » .

★ تا توزەی هات تەپاندیان
جا بە تەرمەوە بردیان . ل ٢٨ .

یەكەم : « توزە » نییەو « نوزە » یە.
دووەم : كە خوێنەر نیوە دێری دووەم دەخوێنێتەوە وا هەست دەكات بێجگە لە تەرمی گورگەكە شتێكی تریان لە گەڵ بردووە چونكە ووترا « جا بە تەرمەوە » یەكسەر هەست بە بردنی دوو شت دەكەین كەچی لە راستیدا هەر یەك شتەو ئەویش تەرمی « گورگ » ەكەیەو پێویستی بە « جا بە » نە دەكرد.

★ خستیانە بەر سەگ و تورگ
لاشەی پیسی مامە گورگ . ل ٢٨

ئەم دێــرە پاش و پێش بكـرابـوایــەو بەم شێـوەی خوارەوە دابرێژرایە ماناكەی ئاشكراتر دەبوو:

لاشەی پیسی مامە گورگ
خستیانە بەر سەگ و تورگ .
★ خەو سووكم وەك خەو ی كەروێشك
بێ خۆ گنخاندن و باوێشك . ل ٢٩

سەرتاپای شیعری « شەوو رۆژێكی قوتابی » هەمووی هەشت « ٨ » برگەییە كەچی ئەم دێرەی سەرەوە نۆ « ٩ » برگەیە . باشتر وابوو شیعرەكە هەمووی یەك كێش بووایە چونكە دوو كێش لە شیعرێكدا پەسەند نیەو جۆرە لەنگییەك بە شیعرەكە دەدات و ئاوازەكەی دەگۆرێ .

★ خێزان بێ ئێوە وەك دەشتی چۆڵە
هەردەم باران و زریان و سوڵە . ل ٣٨

لە ناوەرۆكی ئەم دێرەدا منداڵ وا تێدەگەیەندرێ كەوا هەموو سات و كاتێك لە دەشتی « چۆل » باوو باران و زریانە ، كەچی ئەمە راست نیە چونكە باوو باران و زریان مەرج نییە هەر لە دەشتی « چۆل » بێت .

★ نە هورەی گەرماو سەرما
ناهێڵێ بێتە سەرما . ل ٥٤

وشەی « هورە » تەنها لەگەڵ هاوین و گەرمی بەكار دێت . لە ناو كوردەواریدا دوو جۆر « با » مان هەیە كە « شەماڵ » و « هورە » یە . بۆ نمـوونـە ئەگەر هاوینان یەكێك گەرما بیبات و تووشی نەخۆشی بێت دەڵێن : « با » ی هورە بردوویەتی .

★ من پۆلیسی هات و چۆم
چوست و كرو بێ دەرۆم . ل ٥٥

نیوە دێری دووەم ماناكەی ئاشكرا نیە . ئەگەر شاعیر مەبەستی « بە پێ» رۆیشتنی پۆلیسی هات و چۆ بێ دەبـووایــە بڵێ : « چوست و كر بە پێ دەرۆم » .
★ هەر چەندە تا ئێستاكە نەبۆتە باو كە یەكێك كۆمەڵە شیعرێك بۆ منداڵان دەنووسێ دەست نیشانی قۆناغەكان بكات ، بەلام باشتـرو پێـویست وایــە كۆمــەڵە شیعـرەكان لە یەكتر جودا بكرێنەوەو دەست نیشانی قۆناغەكان بكرێت .
★ لە كۆتایی ئەم سەرنج و پێشنیارانەماندا هیوا خوازین توانیبێتمـان شیعـرەكـانـمـان یەكـالا كردبێتــەوەو مەبەستی پێشەكیەكەمان پێكابێ . ئەم هەوڵەشم تەنها لە خزمەتی ئەدەبی منـدالان دایەو هیچ نیازێكی ترمان نیە بێجگە لە دلسۆزی و ئەمەك نەبێ ، داواكارین كاك « ئیبراهیم ئەحمەد شوان » یش بە نیازیكی پاكی لە قەڵەم بدات.

●

بێسارانی

دارشتنەوەی :

دوکتۆر عیزەدین مستەفا رەسوول

«١»

ئاخ بۆ منالی ، ئاخ بۆ منالی
ئاخ و دریغا لە بۆ منالی
گویی دلم لە خەم تەواو بوو خالی
بێ باك لە لۆمەو لە خۆشی و تالی
هەر یاریم ئەکرد من لەگەل یاران
ئەچوومە باوەش ناسك نازداران
بۆم ئاشکرا بوو روومەتی جوانان
ناو زولفی رەشیان بۆم بوو بوە سەیران
ئیستا لە شوومیی زەمانەی باتل
نازداران یەك یەك لیم کەوتوونە سل

«٢»

ئەمشەو جەستەی من ، ئەمشەو جەستەی من
ئەمشەو بیدیایە کەسێ جەستەی من
حالی بەشیویی جەستەی خەستەی من
نائومید ئەبوو لەبۆ جەستەی من
دەروون لە دووری ئەگریا بەتاو
لە چاو ئەتکا یەیایەی خویناو
دەروونم لای عەرش بوود نالە نالی
رووی زەمینیشم بە روو ئەمالی
نە دەمێ راحەت ، نە تاوێ ئارام
تا رۆژی رووناك بەم چەشنە یارام[1]
کەسێ بۆ قیبلەی ئەمە گیانی بێ
بۆ ئەو زۆر کەمە ، گەر سەد گیانی بێ

(١) یارام : رامبوارد

رۆڵەم چیا ... !

محمد أمین پێنجوێنی

لە کوێ بێنم ؟ موسای گوساغ
بە گۆچانی دەریا شەق کاو
گوزەر بکەی ...!
فیرعەونەکانیش هەڵلوشێ ...
نەهەنگی (موعجیزە) ی وێنس
چۆن پەیدا کەم ؟ قوتت بداو
لەناو سکیا (ذکر بکەی) !
کوا ؟ سلێمان فەرمان بدا
بە ئەرژەنگی بەدێو سپی
بتکاتە قەلاَندۆشکانی ...!
لە ئەستێرەی (کاروانکوژە) ت
حەشاربدا ... !
یاخو عیسای ئاشتی پەروەر
دەستور بدا بە تیشکی خۆر
رۆتکا بەرەو پشتی گارەش
دڵی زەوییت بۆ بکا بە ماڵ ...!
«وەکو هاوریانی ئەشکەوت» [١]
بە ئاگا بێیت پاش سەدان ساڵ ...
فەرهادی کورد چۆن بدۆزم
بە تەشوی پۆلاَی سەوزەوار ...!
جەرگی سەختی بێستون بسمێ و
بۆت کابە تاق ...!
ئەڵێن سیمرخ لە ژێر باڵیا
هێلانە هەن ...!
نایەت بتبا بۆ سەر لوتکەی
ئێڤرست وئەلپ و دەماوەن
لەوێ بتکا بە بەچکەی خۆی ...!
تا ئەژدها پێت نەوێرێ ...!

کوا ؟ (گا گارین) بۆ ناو گێژی
گەردونت با ... بۆ ئەتمۆسفێر ...؟ [٢]
لەسەر زەوی وەدەرت خا...
ببیتە میوانی ناوازە !
لە ئەستێرە یەکدا نەناس ...!
[لە دڵە راوکێ ساتارم کاو
ئوقرە بگرم
ئارام ببێتە جوڵانەم
لەم خورپەی نیگەرا نی‌یە
لەنگەر بگرم .... !]

★★★

چیا هەردو گڵینەکەم ....
روناکی سوماو بینابیم ...!
تە سەلای رۆژ ، پێکی شەوم !
ئەندیشەی کاتی تەنییایم ...
چیت لێ بکەم ؟ گەورە ئەبی
ترس لەتەکتا باڵا ئەکا ...!
لەناو دڵما یا ... لە چاوما بت شارمەوە ؟!
نەء نەء نەء نەء
چاوی (بروا) و هەر بمێنێ ...
هیوا گروتە مایە هەر
دڵێ برقێو لە گەردون و هەندەرانا
گیانی پەیام بباتەسەر
بە چەشنی مەهدی‌ی مونتەزەر ...!!

١ ـ هاورێیانی ئەشکەوت = أصحاب الكهف
٢ ـ ئە تمۆسفیر = فەزای خارجی کە دەورەی زەوی داوە

بن بێدەرا خەمان

ئیسماعیل تاها شاهین

١٩٨٦

بێ خەلك چو هزرێ بو نەكـت ، هزرا مەزن تو بو دانـە چ گاڤـا بەریـێ خوە تەدیـت ، گاڤێ بێ تەكـبیر مەرابـە هەیـە بەرێ بچـووك برا ، سەرێ گەمـبولان بن ئاخ كت كەچـەل وەردێ بتـە حەكیم ، هەكـە كەچـەلیا خود ساخ كت كولكـا تو چارەسـەر نەكـی ، پیـژی مەئـاخـڤـە برا چرایـێ بەس بوخـوە هلبـت ، چوجـا مەبـە ریـزا چرا

دابـینـشـا دەردو كولێن خوە ، بو بێكـولان چوجـا نەكـی پێ دەرگـەهـەك ل تەگـرتـی ، كوفـرە دلێ خوە بو ڤەكـی تە قەدرێ خوە دێ هند هەبت ، هنـدی عەیباتـە بن پەردە دیـلانـا بێبـاب داكـەڤنێ ، هنـدی تە بێ چێ بت بەردە قەودت ئەوە ئەم وی نەكـن ، پێ پەشـیمـانـی ل دووبـت لاویـنـیـا بێ سنـج چیـیـە ؟ نابت لاوینی بەس رووبت رەنگ و رووبار چەند ب شەوق بن ، نەشێن كوران سەردبێن ل بەر هەتـاڤـا روژا رون ، شەمـال بێ رەوشن خوە چ بن هەچیێ ب ساز دێ دەرویش بت ، هەكە دەرویش دەڤ راكن سوژ ب كونـجـان سوژ بن ، دەهبـە خر سوژیـێن چاكن دێ چ بینـن چاڤـێن دزیق ، هەكـە دل ب خوە دخـەوبت كی دێ هزرێ بو وی كتن ، پێ بو سەرێ خوە هەر كەوبت كی دێ گوە دتـە شیرەتێ ، گەر شیرەتكـار گورگـە مێش بت پشتا مەدێ ب كێ راست بت ، هەركەس تێر حوە دلێش بت تشـتـێ توپـێ قایـل نەبـی ، ب سەركـەسێدە لێمـەدە نەهـەر تشـتـێ پارە تێرە ، مروڤ دێ شێـت بێـژت كەدە قوربـان پێ ب كەیفـا تەڤـان چوجـا دل خوەش و شا نەبت چەتـنـە ب كەرب ودلمـانـێ ، دەرگـەهـێ خێرێ لێ ڤەبت پێ دلـانـا تەپێ خوەش بت ، ابەر چاڤان خوە دل خوەش كە ئاگـرێ شەوقـەكـێ بدت ، هنـدی ئەپـێـچـێبت گەش كە تشـتـێ مروڤ هەوجـەبـتـێ ، بقەدرە خوە بلا چ بت چاڤـێ خوە ل تە كورەكـر ، كورەكـر خوە چاڤـێ م بت وژدانـا قەد ژەنـگ نەگـرتـی ، ب مرنـا وێیـە خەلەتـی ل بەخـتـێ وی ئەولە مەبـە ، پێ تو ب دەربـێ وی كەتـی هەتـا ل سەر دەستـان نەچی ، قەدرێ پیـان خویـا نابت پێ ژی خوە ل بەر ناگـرن ، پێ بێ سەرێ خوە هەررابـت ڤان گوتـنـان بكـە گوهـار ، بلا هەر دگـوهـێ تەبـن هەر دەرگـەهـەك و مفتێ خوە ، دەرگـەهـێ بێ مفتـە ناڤـەبن

چەند کۆپلەیەک لە دیوانێکی ونبووی مایکۆفکی

لەتیف هەڵمەت

١ ـ دەنگ

من ئەو بایەم
خۆڵەمێشی سەدەی خەوم
لەچاوی ماندووی شار تەکان
ئەو هەتاوەم بەرمی ماچ
بەستەڵەکی مێژووم شکان

●

گەر من نەبام
ئەم کێوانە وابەرز نەبوون
گەر من نەبام
درەختەکان وا سەوز نەبوون
گەر من نەبام
سەدان ووشە
دەکەوتن لە گەشەو پرشە
نە جوانییان دەما نەتام ...!

●

من پێم وتن : فەرهەنگەکانتان رزیون
هانێ بگرن فەرهەنگێ نوێم بۆ نووسیون

●

چی ئاسنە بیکەن بەتەور
نابڕێتەوە ئائەم باڵا لاوازەی من
منم شیعرو برووسکەو هەور
منم کانی وشەی رۆشن
هەرچی ئەڵێن ... بڵێن ... بڵێن
بخەنە رێ لەدووم سەدان تەوری ژەنگن
یەکەم هەنگاو هی منە من
هەرچی ئەڵێن ... بڵێن ... بڵێن ..
سوارەکانی ئاوارەی دوای شیعری مەزن
ئێوە هەموو بەجێ هەنگاوی مندا دێن ...
هەرچی ئەڵێن ... بڵێن ... بڵێن ...

٢- ئەفسانەی دوژمنایەتی

دەگێرنەوە ... سەردەمانی کۆن و پێشوو
شاعیرێکی سەوداسەر بوو
شایەك پێی گوت : ئەیْ شاعیری بەنگیو سەرچڵ
گەر مرواری هۆنراوەیەك بکەی بەئەوکی تاجمدا
زێرو زیوت بۆ رۆدەکەم وەك پووشیو کا
فەرمان دەدەم کچان شیعرت لەمل بکەن لەجێی خشڵ ...!

●

شاعیر بە برسێتی نوست شەو ...
بۆ سبەینێ کە لەگیانی کرایەوە
قەڤ زۆڵانەی کۆتی خەو
لەبەر دەرگای کچە هەژارێکدا وەستا
هەموو زەوی بۆ نوقم کرد لە هەڵبەستا ...

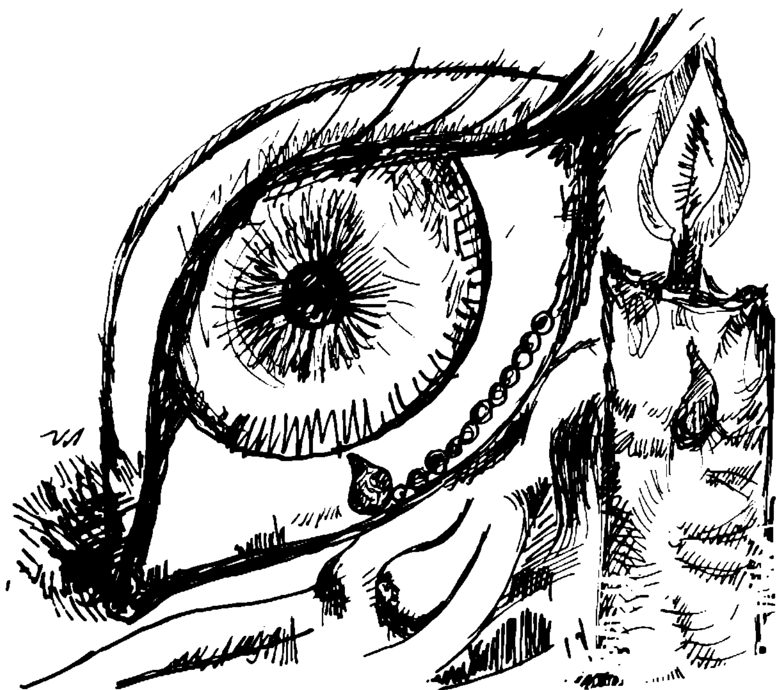
●

من نازانم وەکو باس دەکەن پیرەژن
پاشاو شاعیر لەو رۆژەوە بوون بە دوژمن ...!

٣ ـ یەکەم تێبینی

با شاهانشاکان گوێ بگرن
شاعیرێك دەیەوێ بدوێ
با رەشەباکان راوەستن
نێرگزێك دەیەوێ بروێ
با تفەنگەکان بێ دەنگ بن
منالێك دەیەوێ بنوێ

●

عەشقی ئێمە

فەرەیدوون عەبدول بەرزنجی

ئەڵێن گوایە
من شاعیرێکی ڕۆمانسیم
تەنیا باسی
خەمی دووری و
گۆشە گیری و
یادی ڕابردووی خۆم ئەکەم
لەشەوانی داگیرسانا
کپ و بێ دەنگ
خامۆش و مەنگ
حەز بەسووتانی مۆم ئەکەم
ئەیانەوێ
ئیتر هەرگیز باست نەکەم
نەک لەشیعرا
لەخەونیشا ناوت نەبەم
نازانن تۆ
پایتەختی وولاتی دڵ بووی
لەچاوانتا هەتا تێر بووم
گەلێ وانەی
عەشق و خۆشەویستی فێر بووم

●●●

عەشقی ئێمە
بۆ کپ بوونی
دوای خرۆشانی لەش نەبوو
بەرواڵەت بەرگ سپی و
لەناخی ناخیا ڕەش نەبوو
عەشقی ئێمە زۆر خاوێن بوو
هی ناو شادەماری خوێن بوو

●●●

هەن .. هەر لەناوت ئەپرسن
بۆ ڕەنگی چاوت ئەپرسن
هەن ئەڵێن ئێستا لەکوێیە ؟
لێرەیە یاخود لەوێیە ؟
هەن ئەڵێن ئێستاش هەر جوانە ؟
وەکو جارانی جارانە ؟
هەن ئەڵێن دەستی زەمانە
بۆ کام هەواری بردووە ؟
هەتا ئێستاکەش هەر کچە
یان دەمێکە شووی کردووە
هەن ئەپرسن ئەڵێن ماڵ و حاڵی هەیە؟
هەن زۆر لەوە زیاتر ئەڕۆن
ئەڵێن چەند منداڵی هەیە ؟

●●●

کرێـــــــوە

صلاح محمد

ڕۆژی هەزاران دڵ ئەشکێ
تەنها یەك گوڵیش ئەپشکوێ
بەڵام لەسەر شۆستەی ئەم ڕۆحە تەزیوە
ێنەها خەم پێ ئەگرێ
ەبەر ئەوەی
نیام منالێکی بەد بەختە
ە لە ئامێزما بەنگ ئەبێ
بۆ دواجار
چاوی تەنهاییم لێك ئەنێ

★

ن ناڵێم مەرگ دڕندەیە
شڵێم تەنهایی کاروانە
ێك دابڕ و بێ جێگەیە
ەی چرا دزراوەکەی گیان
خۆزگە شکاندنتم ئەدی
ێش دابڕان

★

تەمەن دەرگایەکە بەبێ ماڵ
کەسێ بەیانی باشی لێ ئەکرد
تا ماڵئاوایی لێ بکا
ئەم ڕێگایە
تەنها دڵی لەگەڵیایە
ئەی ئازیزانی ئەدیوم
چەپکە گوڵێ تەماشامە
خۆشم نازانم کام ڕێبوار
لەسەر کام جێ بە ئەمامە
بۆیە هات و گەڕ چرایە
دوای هەنگاوەکانم کەوتبێ
یەکتر ناسین
تیشکی یەکێ لە ئەستێرەی
شەوانی عەزرەتییمە تیا وون بووبێ

★

من کلیلی ئاوارەییم لای ئێوە بوو
ئێوەش سەفەری سەخت سەخت بوون

ئەمن زانیم بۆ کوێ وە چوون
ئەزانیشتان بۆ کوێ وە چووم
دارستانێکیش نازانێ
گلەیی کەروێشکێکی بریندار
بۆ کێ بەرێ

★

ئەم دەفتەرەم
پڕە لە وێنەی ئەوانەی کە ئەمدیون
هەموو شەوێ ماچیان ئەکەم
خۆزگە ئەو دەفتەرە خەمە
دڵۆپێ تیشکی تیا بوایە
تەنها شەوێك
مۆمێکی پێ هەڵبکەم

★

جاران کچێکم خۆش ئەویست
نێوانمان
تەنها بستێك و
پانتایی دابڕان بوو
ئاسمانێکی پڕ ئەستێرە
بەڵام چاوان نابینا بوو

★

عاشقێ ناگری بۆ لەشێ بۆ ڕاموسان
عاشقێ نابێ بەسوتوو
بۆ بارانی هەموو زستان
ئەی ئازیزان
پەنچەزەیەکی تر واڵا کەن
بۆ بولبولێ
تێر تێر بگری
بۆ ئەو کەسەی
لە «چاوەڕوانی گۆدۆ» ی دا
بوو بە زریان

راموسانا من کەلـ

- سەعید دیرەشی -

من تو دڤیای ....
هێشتا ژ نوی بهارا مە
بەرەڤ بشکڤینێ دچو
هێشتا ژ نوی ....
روبارێ مەندێ دلێ مە
فێری پێل رژینێ ببو
ژ نوی ئەڤینێ خوە دکێشا
بەر سیناهیا چاڤێن روژێ هێدی
هێدی مەزن دبو

★★★

باشێ ژ نشکا من ددیت
دێمێ تەیێ هندێ شرین
ژێ دباری .... ئاگرو خوین
بهار دبەهی و ....
ژ چاڤێن من ئاڤا دبو
روژ و ئەڤین

★★★

سال و زەمان ....
وەك سویلاڤێن پر هێزو رژد
ژ بانێ عەمرێ مە وەشیان
«دوهی» بەرەڤ بایێ خەما
بوری و چو

دگەل خوە برن هەمی ژڤان
«ئەڤرو» هات .... و
ژ خوەرا زڤراند
ئەڤینەکا گران .... گران

★★★

ئها ئەڤرو ئەڤیندارم
وەختێ ناڤێ تە دئینم
وەکی بستەکا ئاگرێ ....
کەل ، دشارم
وەکی تاڤیەکا بارانێ
لسەر سینگێ تە دبارم
وەکی گورگەکێ دەڤ بخوین
ل گەرمنا چەل و چیا
هەرێ هارم

★★★

ئەڤجا وەرە یارا منێ
هەردو لێڤێن خوە پێن تەنك
بو من ڤەکە .
ئەوی عەڤرێ لسەر بورا تە
بویە دەسمال
ژ هەردو چاڤێن خوە ڤەدە و ....
بژالەکە .

...ستره ژ روندکاته

دلێ مژی ....
سیڤەکە دناڤ لەپێن تەدا
تێر بێهنکێ ،
لێ هشیار بە کەرکەر نەکە

★★★

ئەزێ هاتم نارینا من
ل ژێر چەل و کەڤرێن گارەی
ل ژێر داڤێن وێ هەلزا ....
پرچا وێ وەك دندکێن شەی
هاتم بو تە .... خەلاتەکی بکم دیاری
ئەوژی بەس راموسانەکە
من هەی و نەی

★★★

راموسانا من یا کەلە
ژ گوریا ویژدانا منە
ژگەرما تیژکا روژێ یە
ژ دەریایەکا بێ بنە
باش دزانم .... گەر لێڤێن من
لێڤێن تە بگرن و بمێژن
هەمی بشکوژ دێ گەش بن و
ئەسمان دێ روندکا رێژن

سوڕەتی شاعیر

بۆتان جەلال

شاعیرێ مرد
لەو ڕۆژەدا .. بەفری لوتکەی شاخاکانیش ،
توایەوە ..!
مۆمی زەرد داگیرساوی ناو شەمعەدانیش ،
کوژایەوە ..!
زریانێکی وا هەڵیکرد ،
هەرچی دار بەڕوو و دار گوێز بوو ،
برایەوە ..!
ماڵت کاول
گەردەلوولێکی وا هەڵسا
شوێن پێی عاشقانی کەناریی دەریاکانیش
سڕایەوە ..!
کەپرو ساباتی ماڵە کوێستانیەکانیش
پوکایەوە ..!
ئا ئەمەیە مەرگی شاعیر
ئەی ئافەرین بۆ سوڕەتی شیعر و شاعیر ..!

سێ پارچە شیعر

● حمه احمد جاف ●

نازاری ۱۹۸۷

١ ـ چەك و خامە

لەکونەوە گردی یارە .
قەرارگای دوو هێزی گەورەو ...
خەلوەتگای دوو شۆڕ...
هێزی یەکەم : تۆ... ...ری بابان و ....
شۆرە ... ... پشتی زین
هێزی دووەم ...ی نووسەکەی پیرە مێردو ...
ڕۆژنامە شیرینەکەی ژین .
ئەم دوو هێزە ...
لەکونەوە یەکدی گیرە .
بۆیە دەڵێن
گردی یارە ...
خاوەنی (خامەو شمشێرە)

★★★

٢ ـ پرسیار و وەلام

لەپیرە دارێکیان پرسی
ـ ڕاستە ئەڵێن :
ئێستاش لە «تەور» ئەترسی ؟
داریش ووتی
ـ دەمێکە دوژمنی تەورم
ـ ئەی بۆچی لێی دەکەی لۆمە ؟
پیرە داریش توند قیژاندی
ـ ئەی گوایە ئێوە نازانن
کە «تەور» کلکی لە خۆمە !!

★★★

٣ ـ گفت و بەڵێن

هۆ دایە گیان .
خۆ وەبیرتە ئێوارەکە
لەسەر سەکۆکەی بەرماڵان .
کە دانیشتی بەرامبەرم ! .
گفتت دامێ ....
ڕانك و چۆغێکم بۆ بچنی
لەهی باوەو ...
بۆ «نەورۆز» بیکەمە بەرم !!؟

★★★

لێرمەنتوف

○

وەرگێرانا :
بدل رفو مزوری
ژ ئەزمانێ روسی

○

هوزانڤانێ روسی « میخائیل یوریڤیچ لێرمەنتوف » ل موسکو سالا ١٨١٤ ز یێ ژ دایێ بوی ، دهێتە دانان هەڤالەکێ هەڤچەرخ ل گەل پوشکین . ناڤبری ژ مالەکا خانەدان و هەیێ بویە . هوزانێن وی خوشتڤیێن ئازادیێنە ، شورەشڤانی و پتەوکرنا ل سەر ژینێ .

هەر وەسا پێوەندیەکا کور ل ناڤبەرا کوراتی‌یا هەستاناو بلیمەتی‌یێ یاهەی د هوزانێن ویدا . ل سالا (١٨٣٧) ز هاتە هنارتن بو قادا سەربازگەریێ ل قەفقازێ بو شەرێ چیایێ یا چنکی ئەو سزابو ل سەر هوزانا وی « مرنا هوزانڤانەکی » ئەوا هاتی‌یە نڤیسین ل سەر مرنا پوشکین .

نڤیسینێن ناڤبری د پەیڤن بهێزەکا خورت ل سەر دژاتی‌یا ناڤبەرا خەباتا رەوشتڤانێت روسا ژبو سەربەستیێ و خوشتڤیا کارێ بنرخ ناڤبەرا خورستا تەعلا ژیانێ ل روسیا قەیسەری !
هەر وەسا بیرو رایێن وی دیارن ل سەر جیهانێ برێکا بزڤینێ د هوزانێن وی‌یێن سترانکی ب تایبەتی ، ئەڤ هوزانە ئەوا دانایە جهەکێ پێشکەفتی پشتی پوشکین ئێکەر .

گەشاتیا لێرمەنتوف رەنگاو رەنگە ، دژیانا خو یا کورتدا گەلەك کورتە هوزان نڤیسین و هوزانێن رومانایێن درێژ ،هەر وەسا شانوگەریێن هوزانی ، ورومانەك ژێر ناڤێ ..« قەهرەمانەك ژ ڤی چەرخی » .

هوزانڤان هاتە کوشتنێ د هەڤبەریەکا شەریدا دەمێ ژیێ وی [٢٧] سال، ئانکو ل سالا ١٨٤١ ز ئەڤەژی هندك ژ هوزانێن ناڤبرینە .

چار کورتە هوزان

١. د ئەلبومێدا

نە من نەڤێتن چ چاڤدێری
ل سەر بوراندنا ژیانامنا خەمگین
هەر وەسا دا خازێن ئاشکەرا ناکەم
هوسا ئەزێ فێر بویم ژ کەڤنە روژا
بەلێ ، دنڤیسم ب دەستەکێ نە بەردەوام
چنکی گەلەك هزرو بیر ل ڤێرێ هەنە
ژوان سالێت پڕ کول و ژان

ژ کورته ژینامن ....
بەلێ چ نیشان نامینن پشتی من ...

٢. بۆچی .... ؟؟

خانما من .... من تودڤیێو
لەوما هەر ئەزێ خەمگینم
هەر وەسا دزانم ژیاناته
ئەوا پر رۆناهی ... گول گولی
گوهـ نادەته گوتنێت بێ هیڤی و ....
گوتنێت گەنی ...
ژ بو هەر رۆژەکا روهن و ...
گاڤەکا ب شادی
ب روندکاو کول و ژانا
دێ تە بەنە سەر رێکێ و ...
دێ تە پالدەن بو ڤەدەرێ
ئەرێ شرین ...
تویا بکەیف و شادی
لەوما ئەزێ ب دەردو کولم .

٣. ژ گوتە

لوتکێت چیا
نفستن د تاریا شەڤێدا ،
گەلی بێ دەنگن
پرن ب تاریا نوی ،
چ نینە رێکێ پیسکەت و ....
لوێرێ نینە لەیزینا بەلگا....
بێهنا خو درێژکە بو دەمەکێ کورت
بێهناخو تو ڤەدە .

٤. پەردا گەمیێ

بتنێ و سپی د هەژیێن
د تەم و مژا دەریا شین
ل چ دگەریێت ل وەلاتێن دویر ؟؟
چ دهێلیت ل سنورێن وەلاتی ؟؟
xx xx xx
پێل خو لێکددەن ـ با دەنگ ڤەددەنْ
پەردێن گەمیێ دیاردبن و بەرزە دبن
ل پێش چاڤا ...
جێ داخێیە چنکی ل خوشیێ نا گەریێت و ...
هەر وەسا ژوێ نارەڤیت .....

ژێدەر : دیوانا شعرێن روسی و سوڤێتی ـ موسکو ١٩٨٣ پەرێت [65 - 66 - 71] .
UcmorHuk
PycckaR u CobemckaR no93uR
Mockba - 1983 -
CmpaHuisa [65 - 66 - 71]

سەردەم و .. نەرویٚ

محمد رشید فتاح

وا ئیمشەویش کاتی چوونە بە ر دەرگەی دایکم هات . شەوانە ئەمو دایکی نەرویٚ – پێش قاپی یەکەی ئێمە دەگرن‌و ، تا درەنگانیٚ . دوو بە دوو بە گوێی یەکدیدا دەچپێنن و . لە هەزار ئاش دەکەن .. کەسیش نازانیٚ چی‌ی بۆ یەکدی دەهۆننەوە ؟ ! .

کەدایکم تەزبیحە سەدویەك دەنکی یەکەی بە دەستی‌یەوە دەگرێت‌و . بە نێوحەوشەکەدا . لەبەرخۆیەوە دەکەوێتە ورتە ورت . من لە روخساری وشکەڵاتوویدا ئەوە دەخوێنمەوە . کە پێم‌بلێت.. « سەردەم.. سەردەمەکەم.. دەزانم.. چاك دەزانم . زۆڵی حەرامزادە . چاوە چاوی چیتە.. پەلەمەکەو . ددان بە خۆتابگرە . هەر ئێستە یا تاوێکی دی نەرویٚی خروخەپان . لەوبەرەوە دێتەلات‌و . پێکەوە قسان دەکەن .. دەزانم . سەلکە سەگ . لە چاوتا دیارە . دەزانم بۆ ناچیتە دەرەوەو . تێکەلٚ بە کورو کاڵی گەرەك نابی . وا نەزانی من لە گوێی گادا نوستووم . هەر ئێوارە دادیٚ ژێر دار تووەکەم لیٚدەگری‌و . بە کتێب‌و . پەرە قاقەزەوە . خۆت خەریك دەکەیت . جا ئەوەش باشە . بەس نی‌یە ناچێتە دەرەوە . تا تووشی گۆبەندێك بێت ! .. سەردەمە نازدارەکەم . لە هەموو ماڵی دنیادا هەر تۆم هەیت . خۆگەر مەکتەبەکەت نەبوایە حەزم دەکرد ساڵ دوانزەی مانگ لە کونی ژوورەوە بخزایتایە . نەرویٚ – یشی کەسی خۆمانە . خاڵت هەر بۆ تۆی داناوە . هێندەی ئەو لە تۆ رازی‌یە . لەکورەکانی خۆی هێندە رازی نیە . بە هۆی ئەوەوە دەمی خەڵکیان بەستووە . دەوا من دەرۆمە بەر دەرگەو . تۆو نەرویٚ – شی . رازو نیازی دڵە کەیلەکەتان بەبادەن» .

* *

ئیشمەو کە نەرویٚ هات‌و بە تیشکی زەردەخەنە هەمیشەیی‌یەکەی سەر لێوە ئاڵەکانی‌یەوە سەرو دڵمی رۆشن‌کردەوەو . لێمی پرسی‌یەوە «– سەردەم.. ئەوە دیسانەوە سەر قاڵی چیت؟! منیش بە هەمان زەردەخەنەوە روو بە رووی دەبمەوە «– نەرویٚ ئەی نازانی ماوەیەکە بەو گوێ‌یەوە خەریکم ! !» ئەی ئەو چی‌ی دەڵێت؟!. لێم ناپرسیٚ «– کە گوێیە؟؟.» گەر پیٚی بلێم...

«دەوەرە لەگەڵما.. دەستت‌بخەرە نێو دەستمەوەو بیٚسرتە وەرە با پێشانت بدەم» بێگومان ئەو.. بە دوو دڵی‌یەوە ، دەستە ناسکەکەی دەخاتە نێو دەستمەوەو . کوڵمەکانیشی بە ئاشکرا دەکەونە بەر تیشکی زەردەپەرو . زەرد هەڵدەگەرێن . لەتەکیشمەوە هەنگاو دەنیٚ . بیٚ هەست‌و خوست هەنگاو دەنیٚ . ئەو دەمە من ئەوە لە بیردەکەم . وەك شەوانی دی دەستە ناسکۆڵەکەی بگوشم . تا تەزووی خۆشی بە نێو دەمارەکانمدا بێت‌و بچێت‌و . ئارەزووشم بهەژێت‌و . تامەزرۆی ماچێکی گەرەمو گوری بم .

کەدوو بە دوو دەگەینەئاستی دیوارەکە. ئەو بە دەمو زمانێکی ترس لیٚنیشتووەوە . دەپرسیٚ « کوا ؟ !» .

من‌پیٚی دەڵێم «– ئەوەتا .. ئەی نای بینی ؟!» .

ئەویش دەڵیٚ «– نەء». کە زێتر نزیك دەبیتەوە . هەست دەکەم دەلەرزیٚ .

« نەرویٚ.. ئەوە دەترسیت ؟! .» .. ئەو بێدەنگەو . ترس‌و . شەرم . زمانیشی لە گۆ دەخەن .

« – نەرویٚ . لاکەرەوە . بڕوانە دار تووەکە . ببینە گەڵا کانیشی بیٚسرتەن . دیارە ئەوان لە تۆ ئازاترن !» ئەمجا دێتە زمان‌و . بە هێواشی پێم دەڵیٚ « –ئاخر دنیا کپەو . شەماڵێکیش رووی ئەم نێوەی نەگرتۆتەوە منیش پیٚی دەڵێم « گیانەکەم .. خۆ ئێمە کپ نین .. ب ئێمەبینە شەماڵ‌و . هەرچی گەڵای دارە نوستووەکە هەیە . بێ هێنینە هەلەکەسەما ! !» .

سپێتی چاوە رەشەکانی سپێتی ددانە مرواری یەکانی لە ئانو ساتێکدا یەکانگیر دەبن . زوو هەست بەوە دەکەم ئیمانی ی . باڵی گرت و . هەڵفڕی . ئەوەتا لەرزەکە بەریداو . دڵە بچوکۆلەکەشی رەوتە

ئاسایی‌یەکەی خۆی گرتەوە بەر . کە دەگەینە بەردەمی دیوارەکە . ئەو یەکجاری سەرو دڵی دەکرێتەوەو . خۆیم لێ نزیك دەکاتەوەو . دەستەکەی دیشم دەگرێو . پێم دەڵێ «– کوا ؟» . رامانو حەپەسانێکی ناوەخت دەمگرنە خۆیان . لە دڵا لە خۆم دەپرسم «– ئەوە بەراست چی‌ی لێ‌هات ؟!» .. دەستێکم لە نێو دەستی ئەو دەردێنمو . چاوەکانمی پێ هەڵدەگلۆفم . « ئەوە بەراست گوێ زلەکەی بە دیوارەکەوە روابوو . کوێرا غەیب بوو ؟!..» .

نەروێ دەستم دەگرێتەوەو . بەرووما پێدەکەنێت .

دەیەوێ لە و گێژاوە قورتارم کات .. من هیچم بۆ نامێنێتەوە تەنیا ئەوە نەبێ .. شەرمەزاری‌یەکەی خۆم بە ماچێکی ئەو لە بیر بکەم .

* * *

با تا ئەو دێت . من چاو لە دیوارەکە خافڵ نەکەم . هاکا وەکو شەوانی دی کەوتەوە پێش چاوم . ئەو بەفرەت لێکراوە بە لایەوە وایە . دەمان ترسێنێو . بەربەستی عیشقەکەی منو نەروێ – دەکات . ئەو گوێیە دیارە هەستی بەوە کردووە منو ئەو باسی چی‌ی دەکەین . بۆیە هەر تاریکی داهات بەو دیوارەوە قوت دەبێتەوە . ئابی لە بیرو بۆ چوونی ناتەواوی . هەرگیز ناتوانی بمانخاتە نێو قاوغێکی داخراوی هەناسە برەوە . ئەو لەوە بێ ئاگایە کە من بە هیچی نازانم .

چەند رۆژێك لەمەوبەر لە دایکم پرسی :– دایە بەراست دارو دیوار گوێی هەیە ؟! .

ئەو دوای تێروانینێکی گوماناوی وتی :– کورەکەم .. باوو باپیرانت بە خۆرایی وایان نەوتووە!! .

وەرامەکەی ئەو هەر هێندە بوو . بۆیە بێدەنگی‌یەکەی منیشی بێدەنگ کرد .

تۆ بڵێی باوو باپیرانم . چەشنی من گوێیان بە دیواری حەوشەو کۆڵانەکانەوە دیتبێ ؟! . باشە گەر دیتویانە چی‌یان لە ئاستیا کردووە ؟! .. هەروا ملکەچو بەی‌دەست روو بە رووی دۆش دامان . یا لە خوا پاراونەتەوە کە بەڵایەکی ناگەهات گیرۆدەی ئەو گوێیە بکاتو . لە کۆڵیان بکاتەوە . یا دەستیان داوەتە پا چو پێمەرەو . پیرە دیواریشیان لە تەك گوێیەکەدا دارماندووە ! .

خۆنابێ خۆیان خواردبێتەوە . کرنۆشیان برد بێ تا سەریان ناوەتەوە .

ئەم گوێیەی ئێستە کە وا بەم دیوارەی ئێمەوە هەڵواسراوە . دەمخانە بەر دەمی بیرکردنەوەیەکی نوێوە . گەر هەروا ماوەیەکی دی شەوانە دانیشمو . سەرنجەکانم بەو گوێیەوە هەڵواسم .. ئەوڵاهیچ بەهیچ ناکەمو . بێ دەستەڵات دەمێنمەوە . ئەی چۆنە پشت گوێی خەمو . با بۆ خۆی هەر بەو دیوارەوە زەق بچێتەوە . نا .. ئەمەیان نا .. کەواتە من سەردەم نیم .. چۆن بەوە رازی دەبم ئەو ئاغاو .. من مسکێن‌بم . ئەو پاشاو .. من گەدابم .. ئەو خواوەندو . منیش عەبدێکی زەلیل .. ئەی خەڵکی پێم نالێن .. چۆن سەردەمێکی ؟! .

ئەی گەر بە دایکم بڵێم .. ئەو چی‌ی دەکات ؟ .. بێگومان ئەو بەر لەوەی باوەرم پێ‌بکات . دەمکات بە کێوا .. ئەی گەر پاچەکە دەست بەمێو . لە بناغەوە دیوارەکە برمێنم . ئەوا لە دیوارێکی دی‌یەوە گوێیەکە دەروێتەوە ..

جا با لە هەر چوار دیواری حەوشەکەمانەوە سەر دەربکات . ئەو کاتە هەموویان دەرووخێنم .. نا .. ناکرێ . با چارێك بۆ ئەم دیوارەیان بدۆزمەوە . ئەو کاتە بیرێك لەوانی دیش دەکەمەوە .

تۆبڵێ .. ئەم گوێیە . گوێی کابرا فیر نەگولەکەی هاوسێمان نەبێ ؟! . بۆ نابێ . خۆ ئەویش هەر گوێی زلە .

کە ئەوەم بە بیردا هات .. دەستم دایە پەیژەکەو بە دیوارەکەوەم هەڵپەسارد . لەسەرخۆ پێیدا هەڵزنام . کە سەرکەوتمە سەرەوە . سەرم کێشایە نێو حەوشەکەی ئەو دیومانەوە . کابرام بە چاوکرد. رادیۆ ترانسزتەرەکەی بە گوێیەکی‌یەوە نابوو . ئەو منی بە چاو نەکرد . دیسان بە گورجی هاتمە خوارەوەو . پەیژەکەم بردەوە جێگەی خۆی . کە هاتمەوە ژێر دار تووەکە. بیرم لەوە کردەوە . رادیۆکەی بە چ گوێیەکی‌یەوە نابوو ؟! .. یا خود ئەو کاتەی بە سەر دیوارەکەوە بووم . سەرم نەوی‌کردایەو . بمروانیایە ئاخۆ گوێیەکە بە دیوارەکەوەیە .. یا نا !!

دەبا تا نەروێ نەهاتووە . جارێکی دیش پەیژەکە هەڵپەسێرمەوە .. خەریك بوو دەست بدەمەوە پەیژەکە ..نەروێ خۆی بە ژووردا کرد .

* * *

– نەروێ .. ئەوە هاتی .

– سەردەم .. چۆنی .. ئەوە خەریکی چیت ؟! .

– ئەی تۆ چۆنی ؟! .. ئەوە بۆ دواکەوتی ؟! .

– ئیشم هەبوو .

کە نەروێ.. ئەمەی وت. لە سەر بەرەکەی ژێر پیردارەکە لێی دانیشت . گلۆپی هەیوانەکەمان هێندە رووناکی پێ نەدەبەخشین . تا ئێمەش وەکو شتەکانی دی ئاشکرا بکات . بۆیە لە نێوان تاریکیو

یـ کیدا دەمابنەوە .
ۆ گەر شەوێك مانگ رووە خرینەکەی خۆی تەواو دەرخستایە ، ئەوا
یەدرەکە دەبووە چەترێك‌و ، رێگەی بارانە تیشکی لێ دەگرتین .
جـ چ رووناکی‌یەك لە تیشکی روخساری نەروێ رۆشنترە ؟ . کەمرۆ
روێ – دەبینێ دەی شوبهێنێ بە سروشتە شێتەکەی بەهارە شێتەی ئەم
یۆ .

بەلاشیەوە وایە دنیاش هەر لەبەر خاتری نەروێ – دروست بووە .
یە منیش هەر دەبێ لەبەر چاوانی جوانی ئەو .. گوێ‌یەکە لە بنا ببڕم .
بەڵام گرنگ ئەوەیە نەروێ – ش هەست بەو گوێ‌یە بکات‌و ، بە
یوی خۆشی بی‌بینێ .. من بێگومانم گەر هەستی پێکرد ، ئەوا لە تەکیا دێتە
شەوە .

نەروێ .. ئەوە لە چی‌ی دەروانیت ؟ .

ە دیوارەکە .

چی‌ی بە دیوارەکەوە دەبینی ؟! .

نەنێوان .. ترس‌ی‌و راماندا .. وتی :

ها .. خۆ ئەوە گوێ‌یەکەیە ! .

نە دڵا گەشامەوە ، هەرگیز هێندە ئومێدم بە خۆم پەیدا نەکردبوو .

ێستە بروات کرد .

ئ .. بەڵام .

بەڵام چی ؟ دەترسی ! .

نزانم .. خۆ تۆشم لە گەڵدایت .

مەترسەو ، دوو دڵی پیشان مەدە ، هەر دووکمان پێکەوە کارەکە بە ئەنجام
دەگەیەنین .

جاسبەینێ بە دیوارەکەی ماڵی ئێمە شەوە گوێ‌یەك سەر دەردێنێ .

ئەویش دەبرین .. خۆ گەر وانەکەین ، گیانەکەم عیشقەکەی من‌و تۆ
دەرەر دێنێ .

قسەتە .. سەردەم قسەی تۆیە ! .

کەواتە نەروێ – تۆ برۆ لە کونی دەرگەی حەوشەوە لە دایکم‌و ،
یکت بروانەو ، بزانە نیازی لێك دابڕانیان نی‌یە .

کەئەمەم پێ‌وت ، ئەو ێدەنگ راست بووەوەو ، رووەو قاپی‌یەکە
بوو ، منیش دەستم دایە پاچەکەو ، خۆم ئامادەی بە گژاچوونی
وێ‌یەکەی سەر دیوارەکە کرد .

نەروێ زوو بەرەو دوا هاتەوە ، بە رەنگێکی ترس لێ نیشتووەوە :
شانی گرتم .

– سەردەم – دایکت باسی ئەوە بۆ دایکم دەگێڕێتەوە.. ساڵێکیان ،
لاوێکی ئەم گەرەکە چوو بوو گوێی دیوارەکەی ئاشە رووخاو – ببڕێ ،
کە چی گوێ‌یەکە لوولی دابوو ، لەوە بە دواوەش کەس چاوی بەچاوی
نەکەوتەوە .

پێکەنیم بەو قسەیە هات. تەریق بوونەوە یەك نەرۆی‌ی داگرت ، بۆیە
لە حەژمەتا وتی :– سەردەم.. ئەمە قسەی دایکتە ، قسەی من نی‌یە ! .

من زێتر پێکەنیم .

– سەردەم دەترسم .

– نەروێ – گەر بترسی ، ئەوا ئەو گوێ‌یە هەر بەو دیوارەوە دەمێنێتەوە
گرنگ ئەوەیە ئێمە چارێکی ئەو گوێ‌یە بکەین ! ! .

دەستێکیم گرت‌و ، بە دووی خۆمدا بەکێشم کرد .

کەگەیشتینە ئاستی دیوارەکە ، گوێ‌یەکە بێ شەر مانە لێ‌ی دەروانین منیش
دەستی نەروێ – م بەرداو ، هێزو تینم دایە بە رخۆم‌و ، پاچەکەم داوەشاند

– لەوە بەدواوە هێندەم بەر گوێ‌کەوت.. کە نەروێ هاواری کرد .

– دەست خۆش سەردەم.. بە خوا چاکت سمی ! .

* * *

لەو رۆژە بە دواوە پیرە ژنێکی دەم بە دۆعاونزا ، سبەینان زوو روو
دەکاتە ئاسۆی دەم‌کەل‌و ، بە دوو چاوی لێڵەوە ، لە دەرکەوتنی خۆری
توێدا سەردەم بەدی دەکات‌و ، لە بەرخۆیەوە ورتە ورتێتی .

سەردەم تازە خەتی دابوو ، بەینێك بووە قەدو باڵای ، گەندەمووی
ریش‌و سمێڵی ،کەوتبوونە بەر دزەنیگای کچۆڵانی گەرەك ، ئەو لەو تەمەنە
کەمەیدا هەڵس‌و کەوتی کەڵە مێردانە بوو ، چاکێ هەستی بەوە نەدەکرد ؟

گەر مرۆ بەنێو روانینەکانی ئەودا ، قوولێ قوولتر رۆ بچوایە ، چی
دەخوێندەوە ؟ . بێگومان ئەوەی بەدی دەکرد ، کە سەردەم جگە لە
عیشقە پیرۆزەکەی نەروێ ، عاشقی شتێکی دیشە .

بۆ دوو عیشق بە جارێك لە نێو دڵە بچکۆلەکەی ئەودا خۆیان حەشار
دابوو ؟! . ئەی بۆنا ؟ . دەشێ دڵی ئەویش لەو دڵە گەورانە بوو بێ ، کە
بە جارێك دوو عیشق لە خۆیان دەگرن ! .

جەلیل کاکە وەیس

باران و شاپەڕی خەیاڵ

بە کەسێکی شڵەژاو دەچوو یاخود ترسێکی کتوپڕی بوو کەوا لەو کاتەدا هەناسەی سوارکرد. بەڵام سیمای هیچ ئاستەنگێك لەو شوێنەدا کەلەبەری لێ نەگرتبوو. بۆیە گوتت:

– ئیدی مرۆڤەو دەیان سەرەداری ئاڵۆزاو لەناخی دا بەیەكدا چوون. جاری وا هەیە مرۆیەکت بەدرێژایی تەمەن بۆ یەکاڵا نابێتەوە دیسان ئەمەش پاژێکی بچووکی نهێنی‌یە گەورەکەی گەردوونە. خۆ ئەگەر واش نەبوایە ئەوا سەرانسەری گەردوونەکە دیوەو دەرو ڕووکەش دەبوو.

هێشتا لەباری سەرنج بەولاوە زمانت نەهاتۆتەگۆ. هەروا تەماشای دەکەیت‌و زۆریش نی‌یە خۆت ترنجانۆتە نێو ژاوە ژاوی ئەم چایخانەیە. بەڵام ڕێکەوت بەرانبەر یەکدی دای‌نیشاندن. تۆش خاڵ‌و بۆرت بەم جۆرە خستە سەر ڕێکەوتەکە:

لەڕووکاردا تیغێکی زاخاو دراوە. بەڵام تەماشا هەر دەڵێ‌یت فی‌ی لێ هاتووە خۆ پێش نەختێك ئەوەندە کپ بوو لەمانگە شەوی لادێ‌یەکی ئەم گەرمیانە دەچوو. دەبێ تووشی گێچەڵی بیرو ئەندێشە بووبێت. بەڵام من هەر بۆ خۆم وا دەڵێم! خۆ ناشکرێت دەمی پرسیاری لێ‌داپچڕم. کێ دەڵێ وەڵامیشم دەداتەوە؟ لەوانەیە بە ووشەیەکی مزر بناگوێ‌ی پرسیارەکەم سریش بکات. نەء... ئەمە ناکرێت. بەڵام لەوانەیە هەر ئێستا هەڵبسێ‌و فرکەی لێ‌بکات‌و منیش بەکوڵێ نیگەرانی دەروونەوە جێ‌بهێڵێ! گریمان وا ڕۆیشت چی لەمەسەلەکە دەگۆڕێت! دەم‌ناسێت دەی‌ناسم! منیش یەکجار سەیرم بزانە خۆم لەقەرەی چی دەدەم!؟ بێ ئۆقرەیە بۆ خۆی بێ ئۆقرەیە.

ئەو دەمەی ئەو هاتە ژوورەوە تۆ ماوەیەك بوو لەگەڵ بێ‌دەنگی دا ئامێزان بوویت. ئەوەندەی دەرفەتیشت ببوایە گوێ‌ی خۆت لەمەردمەکەی نێو چایخانەکە کپ دەکردو بۆ چۆڕاوگەی ناوڕەکانی شەقامەکە هەستت زاڵ دەکرد کە لەگەڵ لێزمەی بارانەکەدا شڵپ‌و هوور دەکەوتە سەر شۆستەکان‌و ڕووی شەقامەکەی دەشۆردەوە. تا ئەو دەمەش لەگەڵ کەسێك‌دا سەرەداوی ئاخاوتنێکت با نەدابوو، کە ئەمیش هاتە ژوورەوە دەم‌و دەست دەمی چەترەکەی گردکردەوەو بەرانبەرت دانیشت. تۆش تەنها دەستی بەخێرهاتنت بۆ بەرز کردەوەو ئیدی – بەرەو دەرەوە هەڵت ڕووانی‌و خەریکی تێرامانی خۆت بوویت. بەڵام دوای گاڤۆکەیەك نیگات گواستەوە سەر ئەو. بێ ئەوەی بایەخ بە دەوروبەری خۆی بدات کاغەزێکی فلسکابی خستە سەر مێزەکەو ئانیشکی دادایە سەری. بە توندی نیگات لەکاغەزەکە گیرکرد. جارجاریش دەت‌گواستەوە سەر ڕوخساری کە لەگەڵ خوێندنەوەی دێڕەکان‌دا چارەی لێك دەدا یان بزەیەکی دەهاتێ کەرەسەیەکی نوێت بۆ ڕەخسا. بەڵام تا دەهات دەبوو بە خولیاو بەرینتریش دەبوو. نەت دەزانی چ سەودایەکە وا بەرەو ووشەو دێڕەکانی ئەوکاغەزە پەلکێشت دەکاو لێت بووە بەو مەتەڵە مەزنە. ویستت سەرە داوی باسێکی لەگەڵ‌دا بکەیتەوە سا بەڵکو بگەیتە نێو ووشەو دێڕەکان. بەڵام ئەوەی لەنگەری بەلەسەیی سەوداکەتی گرتبوو ئەم لێکدانەوانە بوو:

– چۆن دەکرێ وا تێ‌هەڵچم! نا.. نا با جارێ ئەو لێ‌بێتەوە ئەوسا هیچ نەبێ دەڵێم: (ڕۆژەکەی زۆر تەم‌و مژەو بارانەکەشی بەخوڕەمە. بەڵام بەوەی باشە دنیا سارد نی‌یە!) دیارە ئەویش پاسووخێکی قسەکەم دەداتەوە. لەوانەیە تەنها بڵێت: (ڕاست دەکەیت) و ئیدی دەرگای گفتوگۆم لەسەر دابخات، بەڵام منیش ئەوەندە ساویلکە نیم چۆن دێڵم ئەو هەلەم لەدەست بچێت! یەکسەر (ڕاست دەکەیت)ەکەی ئەو دەقۆزمەوەو دەست لەجەمسەری باسێك گیردەکەم، دیارە ئەویش لێ دەبڕێ بەشێك لەو نیگەرانی‌یەی ڕوخساری لەسەر کاغەزەکەوە بەرەو زاری ڕادەگوێزێت دیارە ئەمەش ئەرکێکەو وا بەسەر منەوە، گەرەکە بیمە دینەمۆو ماشینی دەروونی ببزوێنم هیچ نەبێ لەکەش‌و ئاوو هەواوە دەست پێ دەکەم.

چەرە دوکەڵی جگەرەکێشان هەناسەی نێو چایخانەکەی سوارکردبوو، بەڵام بەوەی باش بوو پەنجەرەکەی بەرانبەرت درزێکی تێ‌کەوتبوو. دوکەڵەکە لە بنمیچەکەوە گێژی دەخواردو بەرەو درزەکە هەڵپەی خۆ

...بوو. بڕێ خۆت سەرزەنشت کرد بەوەی کەوا دوای خولیایەکی ...وی و بێهوودە خۆت سەرقاڵ کردووە.. هەر بۆ ئەوەی ئەم بیرە ...ڕەتێنی دەستت بردو کتێبە بچکۆلەکەت لە گیرفانت دەرهێنا. ...یەکت لێ هەڵدایەوە نیگات لەگەڵ سەرمەشقی مۆنۆدرامادا ...بوون. چاوێکت بە پەرەگرافی یەکەمدا خشان ئێدی وێکرای ...سووکی هاتەوە یاد چونکە لەوەوبەر جارێکت خوێندبۆوە. ...ی شانۆیی یەکی مۆنۆدرامای پێشکەش بکەیت تاك ڕەوی یانە ...خۆت دەنواند. ئەم بابەتەش تەسەللای نەدایت بۆیە دەمی ...ت نایەوەو بەرەو حەشارگەی گیرفانت بەڕێت خست.

...چاوت تێ بڕییەوە ئەو هێشتا سەری هەڵنەبڕیبوو وەلێ ...هێمن تر دیاربوو. تەنها هەستت بەوە کرد کە لێوەکانی لەگەڵ ...ووشەکاندا دەبزوێن و ناوبەناویش بۆ زەردەخەنەیەکی هێمن ...ئەوەندەی تر لە ئاستی دا هۆشت گردکردەوە. لەناختەوە ...بۆ کردنەوەی دەرکەی گفتوگۆ بەم جۆرە هەڵپلکا:

– ...دوکەڵە پیاو دەتاسێنی وابزانم جەنابتان جگەرە ناکێشن؟ ئەو ...ێکی هەڵبڕی و بە سستی تەماشایەکی کردی و گوتی:

– ...

...خۆت بۆ گورج کردەوەو گوتت:

– ...بارانیش دیاردەیەکی مەزنی ئەم سروشتەیە. خۆزگە ئەم بارانە ...ئەم شەقام و شۆستانە دەشواتەوە ئاوهاش دەروونە ناپاکەکانی ...بەڕێز... مەبەستم مرۆڤە گەندەڵ و ژەنگنەکانە!

...هەمان سستی یەوە نیگایەکی بێ وورشەی ڕەوانە کردی و گوتی:

...دەکەی.. دیاردەیە... کێ مەزنە دووبارە کەوتەوە سەر دۆخی ...ئۆ دابڕا ئێدی ئەم بۆ چوونانەش سەری بزێوی یان لەناخی تۆدا ...

...حەریکی پاکنووس کردنی چیرۆکێك بێت بۆیە وا سەرقاڵەو لەو ...دابڕاوە. دەتۆ چاوت لێیە لەو وایە ئەم شوێنە زیندەوەرێکی ...! هەر وایە.. نوسەران جیهانی تایبەتی خۆیان هەیە نەخوازەڵلا ئەو ...کەوا هزرۆکەیەك میوانیانە! ئەم تەرزە کەسانەش لایەنە ...کەیان کزەو لەگەڵ هەموو کەسێك دا هەڵناکەن. ئێ بۆ وا نەبن ...جەنجاڵە گرێی لە دەروونی کێ نەداوە!؟ ئێ ئەم جۆرە ...هەستیان لەباڵی پەپوولە ناسکترە. ئەوە نی یە ئەمیش هەر ...لێرەیە دەنا گیانی چەشنی پەلەوەرێکی سرك لەشەقەی باڵی ...خۆ ئێستا لەکوێ نیشتۆتەوەو شاپەڕی خستۆتە بەر شنەی چ سروشتێك!؟ کەواتە ئەم هاتنەشی بۆ ئەم شوێنە بێ مەڵامەت نی یە! ئەی چۆن! ئەم کەسانە کلّ لەچاو دەدزن لەبری ئەوەی ڕێکەوت هەڵیان سورێنێ ئەمان خۆیان ڕێکەوت دروست دەکەن. منیش پێویستە ئەم هەلە بقۆزمەوە. بەڵام کارێکی سەخت و دژوارەو وا بە ئاسانی ناتوانم خۆم لەقەرەی بدەم هەر چەندە تەماشای دەکەم دەڵێی کەژێکی سەرکەشەو لوتکەکەی سەرەو ژوور هەڵچووە.. تا ئەمە کارێکی دزێوە با لێی تێك نەدەم و داوە ناسکەکانی خەیاڵەکەی نەپسێنم. ئەندێشەو سۆز چەشنی بەهارە بارانە لەپڕ دای دەکات. نا.. نا. لێی ناشێوێنم. دەبا بۆ خۆی لەدەریای ئەو جیهانە پەمەیی یە مەلەی خەیاڵ بکات.

دووبارە بەرەو شەقامەکە هەڵت ڕووانی. بارانەکە وەك کوندەی سەر بەرەو خوار دای کردبوو. شلّپ و هووڕی ئاوی نا ڤۆرەکان بەگوڕتر دەهاتە گوێت. ساتە وەختێك تێکەڵاوی دیمەنەکە بوویت. وەلێ خولیاکە دیسان ختووکەی دایت و بەگیری هێنایتەوە. چونکە لەوە ترسای لەپڕ هەڵسێت و نیچیرەکەت لە دەست بچێت کە ماوەی پتر لە کاژێرێکە لەپارێزی دای. ئەمجارە پێت لە جەرگی خۆت ناو گوتت:

– بەڕاستی ووڵاتی ئێمە یەکجار سروش بەخشەو. چاوت لێیە ئەم بارانە چ دیمەنێکە! ئەم ساڵ گەرمیان فەرو هاتێتی گەر بەهارەکەشی وابێ ئەوە هەر مەپرسە!

– ڕاست دەکەیت. بارانەکەی چاکە تۆزە ڕووناکی یەك کەوتە سووچی دەروونتەوە. بەڵام بەوەدا بە خۆتدا شکایتەوە کە ئەم ڕستەیەی دواییت لە ڕێکاری ئەودا نەبوو:

– (ئەو چی لەم بابەت گەلە داوە. ئێستا لە جیهانێکی تردایە. باران دەباریّ تا باریّ ئارەزووی خۆیەتی. منیش زۆر پێم لێ هەڵبڕی.).

چاوت تێ بڕییەوە ئەو هەر لە دۆخی خۆیدا بوو. ئەمجارە بەبێ ئاگا زارت هەڵێنا: –

– مامۆستا. دەبێ ببووریت مەبەستم ئەوە بوو کە بڵێم ئاوو هەواکەی شاعیرانەیە چونکە ئێوە کەڵك لە سروشت وەردەگرن.

بە هەمان سستی یەوە سەرێکی بۆ هەڵبڕیت و گوتی:

– برا. دەترسم بە شاعیرو ماعیرم بزانیت، نا.. نا. ئەم کاغەزانە گفتنامەی پرۆژەیەکن و خەریکی لێکدانەوەی سەرمایەو قازانجم!!!

ئێدی تۆش بەرزە پێ هەڵسایت و بەرەو دەرەوە خۆت دایە دەم ڕێژنەی بارانەکەوە.

دل سێبەرێن دلانن

—سەرفەرازعەلی نەقشبندی—

– لبەر خودیکیٚ روینشتو کەزیا خو ڤەکر پێلێن پرچیٚ رەنگ هەتاڤ شەکرن . خشیانە سەر ملا . خالا رەش ژ سەر زەندکا ویٚ ڤەشارت .. هێڤکرە دیمیٚ خو ییٚ چاردە سالی ژ ئەنیٚ ڤێدا هات .. چاڤێن ڤال بەلیکەکیٚ مژویلانکا خلمەت کارن . . زێرەڤانیا هەردوو کانیا دکەن باوەشینی ل خەونێن وی دکەن. ! ! لێڤێن خو بـئەزمانی تڤدان .. وەك پەریٚ گولا خوناڤ گرتی تەیسین .. گەهشتە گەردەنا سپیو سینگیٚ کێل دبن کراسیڤە دوو چوبکێن سالێنە سەریٚ هەلدای .

– سیسن کرنژی . کەیفا ویٚ بـخو هات .. شانازیٚ پەر پێڤە چیٚکرن وەکی هەمی کچێن لڤی ژی بایٚ ویٚ بلند بو هند بو دافریت .

دخودیکیٚرا هێڤکرە هەمی لایێن مەزەلا خو .. هەدارا – هەڤالا ویٚ هێش یا مژویلە لبەر مێزیٚ . جار یا ئەنیا خو دکەتە گریٚو پێنڤیسی دبەر ددانێن خودا دگڤێشیت جار ژی یا هەو دکەتە کاغەزیٚو دەست بـنڤیسینیٚ دکەتو کەزیا خو دتبلێن خو دئالینیت .. وێڤەتر پەرتوكو دەست خەت پێنڤیس ییٚ لسەر مێزیٚ رێز بوین .. جلکێن ویٚ قردێلە کراسیٚ سپیو پەتیکیٚ بوز ییٚ بـسنگی ڤە پێلاڤەکا .. سپیو سم نزم یا ژ رەخ دیواریڤە . ژ بلنداهیا دیواری تا خاریٚ تابلوێن رەنگدارێن هەلاویستین .. چاڤێن خو ڤێدا ئینان . کچکا رەسەن . ستران بێژو تەنبور . دارستنا کەسكو سور . دوماهیٚ تابلویٚ ویٚ کچا زارو یا پێلاڤێن ژنەکا مەزن کرینە پیٚ خو .. گڤشکەك بـهزرێن ویٚ کەفت . بێی بەریٚ خو ژ خودیکیٚ وەرگێریت گوت :

– هەدار ئەز چوانترم ئان ئەو .. ؟

هەداریٚ سەریٚ خو بلند نەکر کرنژی :

– ئەو .. دیٚ وەرە ڤیٚ راهینانا کیمیاییٚ دگەل من شروڤەکە، ئەز نزانم

– پاشی .. پاشی دیٚ نیشا تە دەم . نوکە بەرسڤا من بدە چەوا ئەو .. ؟!

ڤیٚ جاریٚ – هەداریٚ – چاڤێن خو بند کرنو مانە بـدێمیٚ – سیسنیٚ ڤە هەیڤا چاردە شەڤ بو رژیایە دکەڤالیٚ ویٚ خودیکا مەزندا .. تابلویەکی تازەبو لاییٚ مەزەلیٚ ییٚ خەملاندی ..

سیسنیٚ شە هاڤێتە سەر تەقچکیٚ خودیکیٚو رابو ڤە دەستێن خو د ناڤتەنگا خو . رەنگیٚ تبلێن ویٚو پیڤزییٚ کراسیٚ ویٚ دناڤێکدا بەرزەبو گوت :

– دیٚ باش هێڤکە من پاشی بێژە .. ئەز ئان ئەو .. ؟!

– تو یا جوانتری .. بەلیٚ ئەو یا مەزنەو سەیدایەو خاندنا خو یا هەو کریو جوانە ژی ..

ڤێجا چیە .. ما ئەزا بچویکم .. بـخودیٚ ئەز لشوینا سەیداییٚ شەمال بام من هەر ژخو نەدگرت هێڤکەمیٚ .. و .... و ......

تو بو خو وەبێژە .. هەداریٚ – ئەڤە گوتو پێنڤیس داناو پالا خو د کورسیٚ .

ما تە نەدیتیە .. چەندا دێم ترشە هەر نزانیت بـگرنژیت . نزانیت کەنی چ چێدبیت .

ئە .. راستە هەرا تورەیەو دفن بلندە .. کچیٚ من نەگوتە تە . دوهی من ل دەرسا ویٚ پەرتوکا خونە ئینابو ئەز بزدیام . من سەد ئایەت کورسی بـخوڤە خاندن هەما های ژ من نەبیت ..

– وەی بـخودیٚ زانیبا نوکە کەزیا تە نیڤا نهو با .. ڤێجا چەوا ئێکیٚ وەکی (شەمالی) . دیٚ حەژ ئێکا هندە تورە کەت..؟!! نیٚ تو نزانی چاڤێن (شەمالی) چەوا ژ ئاشتیٚ دمشتن. چەوا دکرنژن.. مروڤ دین دکەن..!! (هەدار) ما تو دبێی بـراستا حەژیٚ دکەت؟! بەلکی هەما ئاخفتنە خالکی ژ مێشیٚ کریە گامێش .

نزا دبیت .. لیٚ یا دچیتە مالا وان .. ما دیٚ چیتە چ هەکە ....؟!

(سیسن) بـڤیٚ گوتنا هە ئالوز بو . هەر وەکی جارا ئێکیٚ پێڤە ئالوز بوی-

...گوهـ لـڤان سالوخا دبیت لیٚ دڤیٚت لبەر دلیٚ خو بکەتە وەنەو
...یٚ پیٚڤە هەلاویسیت . بتورەیی‌ڤە گوت :
- ... جیە هەکە چو ویٚریٚ .. ما نە خەلکیٚ جهەکی‌نەو ناسیارن‌و هەردوو
... .

- ... .. ما مە شولە پیٚیە .. وەرە تە بیرا من ئینا دا دەرسا ویٚ خاتوینیٚ ب
... هیٚش سویە هی کودکیٚ تورەیا خو بسەریٚ مە ڤە نە شکاندی .
... تو بهیٚی من یا خاندی .. سیٚ پەریٚن داینە مە ژبەر دیٚ بیٚی
... .

- ... دەرسەکا نەخوشە .. مە هەمی روژا ژی یا هەی ..
... ەخوش نینە .. بەلیٚ‌ویٚ یاکریە قورەدەر . ها گوهیٚ خو بدیٚکا من
... ؟! پەرتوکەکا بچویك هاڤیٚتە بەر (هەداریٚ)و دەڤو دەڤ خو
... سەر جهیٚ خوو ئەنیشکیٚن خو نوهلیکیٚدا برن‌و دەستیٚن خو کرنە
... دانە بەرسەریٚ خو .

- ... .. ئەڤە تە نەڤیٚت‌و تو هوسا دەرسا ویٚ بەری هەمی دەرسا ژبەر
... ..؟!!

- ... کەربادا .. دا ئیٚدی نەشیٚت چ بیٚژتە من .. ئەو بخویا بمهانەیە
... گزندەکیٚ ڤریٚدکەت مال‌و دەیکا من بەمن‌را بەرددەت ..
... لسەر من بسەپینیت ئەز زارومە ..

- ... هەکە زانیبا داچ لتەکەت .. ؟!

- ... وەنەبیٚژە .. ماکی دبیٚت نزانیت لەوا هندە ئەز نەڤیٚم .. ؟! ویٚ
... هند نەخوش بەریٚ خو دامن ئەز دئەردیٚ خودیٚدا چوم .. من
... ژی هەمی زانی .. نەگوت ئافەرم .. ب ناڤ چاڤ شینی‌ڤە گوتی :
... روینە .

- ... .. نە ..ئەو هزریٚن تەنە ، ما دیٚ کیٚ بیٚژتیٚ .. ؟! نیٚ هەکە زانیبا ئەو
... بساناهی نینە بئاڤریا ژ تە ڤەبیت .. تو بخو دزانی چ ئاگرە
!!بیٚهنەکیٚ بڤەگیٚران‌و ژبەرکرنا دەسیٚ ڤە مژویل بون ، پەرتوك

پیٚڤەداو دانا سەر میٚزیٚ . (سیسنیٚ) دبن لیٚڤیٚن خوڤە دگوت «دل سیەریٚن دلانە پا چما سیەرا ڤی دلی ناگەهتە شەنگەها دلیٚ وی ..؟!» ...نگیٚ خو بلند کرو گوتە (هەداریٚ) :

- من یا ل پەرتوکەکیٚ خاندی دبیٚژیت هەما مروڤ ئیٚك ژدل ڤیا دلیٚ وی ...گەهـ ددەت ، کەس نزانیت چەوا ..!!

هەیهو .. ئاخفتنیٚن پویچ ، ما هەکە وەسا با دا بوچی کەڤینە ڤیٚ ...کومانیٚ ..؟! نهو تو دگەل شەمالی‌و ئەز دگەل کوریٚ مەتاخو بام .

- پا من باوەریا هەی مروڤ حەژ ئیٚکی ناکەت هەکە ئەو ژی هزرا خو دمروڤیدا نەکەت .

- ئەڤە لپەرتوکاو فیلمیٚن سینەمایێ وەسانە .. سیسن خوزی ئەوا تو دبیٚی راست بیت ..

- بخودیٚ ویٚ روژیٚ ئاڤیریا چاڤیٚن وی دلیٚ من پڕ سیناهی‌کی .. هند بو دا سەروسە ژ پەیسکیٚ ڤەرسم .. ئەوی هایژ من هەبو .. تو هەر بیٚژە ..

- دبیت ..!! کچیٚ نیٚ ئەو و(شەمال) هەردوو سەیدانە ، لهزار جهائیٚکو دوو دبین دەراڤیٚ هەی حەژئیٚك بکەن.. تە کەنگی دیتیە..؟! ددەرزا دەرگەهی‌را هەکو دبوریت وەکی سیتافکیٚ، ئان لسەر ریٚکا.. ؟!!

- ما هند بەس نینە های‌ژیٚ هەبیت ..؟! نە .. نە .. های ژیٚ هەیە دلیٚ من دبیٚت .

- هەکە تە بەخت هەبا دابیتە سەیدا لخاندنگەها مە ، دا بو مە هیٚت .. دا هەرو بینی .. نیٚ لگەلەك خاندنگەها سەیدایێن زەلامیٚن هەین .

-نە .. پیرە میٚرا دئینن خاندنگەهیٚن کچا ، خو نە – (شەمالی) .. وەکی سەیدایێ مەیێ زمانیٚ عەرەبیٚ دوو چاڤکا دکەتیٚ‌و بیست جار دکوخیت تا رستەکیٚ دبیٚت . باش بو (شەمال) لدەڤ ...

.. هەما دا مرم ..!!

- خو نەمرینە ، ... بینی چەوا دیٚ دگەل بیت ئەڤە بەختە ..!!

- پا تو یا هەستی گرانی .. چ جار نزانی تشتەکیٚ خوش ژمروڤی‌را بیٚژی ..

- تو یا دینی .. یا رکوی ، سەر رەڤی هەر چاڤیٚن تە ییٚ لتشتیٚن ژ تە مەزنتر..

- بخودیٚ تو یا بیٚ مەژی ، د چ ناگەهی .. هەکە ما تەمیٚری نەدیتیە ئەو باریٚ ددڤیدا حەفت جار هندی ویٚیە .. بەلیٚ برەنجا خو دبەت تادویماهیٚ

-خوزی تو یا هوسا نەبای .. دیٚ تو وەستی ، مخابنی تەیە ..

* * *

هەردوو بیٚ دەنگ بون (سیسنیٚ ستوینیٚن دەستیٚن خو ژبن ئەرزنکا خو راکرن سەریٚ ویٚ وەکی بیٚلایەکا رهیای کەفتە سەر نوهلیکیٚ ، هند گران بو یا ژ ویٚڤە دیٚ نهو حەفت تویخا دئەردی‌دا چیت . !! (هەدار) ژی ببشتا کورسیکیٚ ڤە پەچریە بوو چاڤیٚن خو کرنە ستیٚرك لەبەر کاشخانکا

هەر ئیٚك ژ وان کەفتە دەریا هزریٚن سنیٚلەیا خو .. لجیهانا خو یا پرشەنگ غەوارە بو :

«ئەو جیهانا لاویٚ دلی ژ ئەوری دزیٚت سیاری هەسپیٚن ببەر دبیت‌و

دفریت سنورا دشکێنیت . دەستێ یارا خو دگریت لەدوور باغا دگێریت . کراس ولەوندیا گول ژێ دبارن ..

ئەو جیهانا روژ دبیتە مروڤ . هەیڤ دبیتە مروڤ دگەل لاوی دکانێن گولاڤێ دا مەلەڤانیا دکەن . پیڤازی دبن .

ئەو جیهانا کچلک کەزیێن خو دکەنە وەریس‌و یار دبیتە سیامەندو ژ کەندالی ڤێ‌هەل تێت .. هزار دەلیٚ‌لیٚ ب‌سپانیێ دلیٚ وان دبێن»

لو .. خەونێن گەنج‌و لاوا چەند رەنگینن .. چەند ئاوازا پێکڤە دخوینا وان دا ددستریێن .

«لیٚ یا (سیسن) ل ڤان هزرا ژی .. ل ناڤ کەسک‌و سورێن ڤان خەونا ژی هەر تنێ (شەمالی) دبینیت» .

«چ دەریا خەون لیٚ بو پێل هەر ئەوە بو دبیتە دەنگ و رەنگ‌و هوشێن هەر ئەوە دبیتە سیارو هەیڤ . دبیتە مەم‌و سیامەند .. دفەلەکا وێ‌دا ب‌هزار رەنگا نارینا دلی پیٚ دبیت .

زڤروکەکە (سیسن) تێدا دزڤریت جار خو دبینیت یا بویە زەریا سەر کەسکاتیا کانیکا گوندێ خوو (شەمال)و ژ دەرزا کەڤرێ چیایێ مەتینا دزێت .. دبیتە سوبلاڤ کەزێن وێ ب‌ناڤا زێری دشوت . دەستێ وێ دگریت بلند دکەتە بەر ئەسمانا . پەرێن روژێ بو دکەتە هیزار .. خررویارا دکەتە پەری بو بویکینیا وێ .

جار ژی خو دبینیت کوترکەکا سپی ل‌سەر دارا بەر پەنجەرا مەزەلا (شەمالی) هێلینێ چیٚ دکەت .. زیرەڤانیا لڤینا وی دکەت .. گوهداریا دەنگێ دلیٚ‌وە دکەت .. !! جار دبیتە قازو قولنگ ل‌هنداف دەریاو خابوریا ل‌ئێڤاریا ل‌روژ ئاڤا بو چاڤێن (شەمالی) دگەرهیت .. دا ب‌کەتە کەس‌و لیس وژ سەهم‌و سەرما شەڤێ ب‌رەڤیت .

جار ژی (شەمال) دبیتە سەرێ وێ .. پرچێ وێ .. تبلێن دەستێ وێ .. ل‌بن‌کڤانێ برهێن وێ بیناهیە .. دکەتە کەنی .

جار دبیتە روندک‌و لنیڤا بیبیکێن چاڤێن وێ خەم‌و مێ‌و ئالوزی د چەڤێن .»

دەستێن خو دانانە پشت پاتکا خوو سەرێ خود ناڤ باسکێن خو داگڤاشت . «خودێ دێ چەوا گەهێ .. دێ چەوا شێمە بەختێ نەهانێ .. دڤێت ب‌سێ کاڤ دا هەڤبەریا سپیندارا بەژنا وی ب‌کەم ب‌گەهمە سەرێ وی دا وێ هێلینا تێدا ب‌پیڤم تەمەت چیە .. مەژیێ وێ چویچکا تێدا چ خەون تێدا مەیێ‌یە ..» دیسا دەنگێ خو بلندکر : خوزی ئەو من چاڤێن خو نقاندبان‌و ڤەکربان ئەز تەمەت وی‌بام ..

(هەدار) ژ سەر کورسیکێ رابو . پەرتوکێن خو کوم‌کرن‌و کرەکەنی :

– ئەز گیرو بوم . هندە ئێڤارە دێ چمە مال ...

– سپێدەیە .. سیسنێ جلکێن خوهەمی ێ ل‌سەر تەختێ‌و کورسیکا راچاندین دێ بێی‌بازارێ چلکانە .. یا ل‌دور دهێت‌و دچیت ئەڤ رادکەت ێ‌هە دانیت . دڤێت ئەڤرو یاسا جلکێن خاندنگەهێ ب‌شکێنیت . چ جار وەنەکریە دلێ وێ ئالوز دبو .. ل‌بەرخو سفک دکر «ما چیە گەلەک روژاهەڤالێن من جلکێن رەنگدار دکەنی‌و سەیدا پیٚ ناحەسن .. نە . پا هەکە رێڤەبەرێ ئەز دیتم ..؟! شەرمە ..» کراسەکێ بنەفشی ددەستێدا بو هاڤێتە وێرێ بێهنەکێ مت بو . پاشی گوت «خوزی من زانیبا (شەمال) حەژکیش رەنگی دکەت ..دلێ من دبێت سپیٚ . بنەفشی ..؟! نە .. دبیت ئەسمانی بیت لەورا ئەوا دی ژی ڤ هەیامی هەر ڤ رەنگی دکەتێ ..!!» . کراسەکێ ئەسمانی کرە بەرخو . پرچیٚ خو بەردا سەر پشتا خو .. سنجەڤەکا شین ل‌نیڤا سەرێ خو چەقاند . خزینکەک ڤەکر پیلاڤەکا نیڤ سم کرە پیٚ خو . ب‌لەز دولابەکا دی ڤەکر هندە تشت ب‌وارا وەرکرن‌و چانتەکا شین ئینا دەر پەرتوکێن خو حەشاندنێ ..خو ل‌بەر خودیکێ بادا «هوسا باشە .. چ دبیت بلا بیت دێ ئەڤرو (شەمالی) بینم .. دلێ من ێ ئاگەهـ ددەت .» دەرکەفتە بەر دەری (هەدار) گەهشتێ :

– وەی (سیسن) تو ئەڤرو چەندا جوانی . هەکە تە ب‌بینیت دێ دوو پێن دی بوخو چێ‌کەت‌و دویڤ تەرا هێت

– ـ دێ بێی بەرچاڤکا ل‌بەر چاڤا

..گوهێ خو ب‌دێ هەکو ئەم ژخاندنگەهێ زڤرینەڤە دێ دویٚ جادا وێ روژێ را چین . (شەمال) دوێریێ‌را دهێت ..

– باشە .. دزانم . بەلێ ژبیر نەکەی هەکو ئەز دبێمە تە وەرە بچین مالا مەتا من نەبێژی ئەز ناهێم .. ل‌خاندنگەهێ ژی تە هایژ خو هەبیت نەکە رێڤەبەر تە ب‌ڤان جلکا ب‌بینیت .

– نە .. نە ب‌خودێ ئەزژبیرناکەم .. باشە ...

– کا تە بو من راهێنان نڤسی . .؟

– ئە .. ئە .. ها ئەڤە .. بێژە من پا هەکە ئێکی ئەم دیتین .

– دێ بلا مە بینن .. ما ئەم دێ چ کەین ..؟! خو ئەم دگەل نا ئاخڤین هەما دێ دبەراچین .

(سیسن) مت بو .. نەدشیا داڤێن ئالوزیا خو ژێك جودا کەت .. ترسا کراسێ شین .. ترسا دیتنا (شەمالی) .. ترسا نەدیتنا وی‌هەمی تێك ئالیابون . لیٚ‌مشتیا دەرون‌و هزرێن وێ ددا سەر هەمی ترساو دڤەمراندن .

..ڤ كونزڤيركا خويندكارا بەرزەبون .. دەستێ سيسنێ پێ ب دلی‌ڤە ..
.. دكەت دەرسا دويماهیێ ب هێت هێش چ سەيدا نەگوتیێ كا كراس‌و
.. سپی . نەدوێريا پێن خو ژ بن مێزێ بينتە دەر دا سمێ پێلاڤا وێ
.. .. لـ ريزا پشتێ روينشت .. دەستێ خو بلند نەدكر .. ئەڤرو ژ نوی
.. زانی بوچی هەڤالێن وێ هندە جار خو دگوهرن .. هێڤ دكره وان
.. ب بێ دەنگی هەڤ دگەهشتن ..

..رەنگلێ لێدا خويندكار بەربونە مەيدانا خاندنگەهێ قەربالغە ڤێر ڤێرە
.. دكەسێ ناگەهيت ، هندێ دبەزن‌و هندێن دئێكودوو د هەلنگڤن ..
.. ئەڤرو چ ژڤان هەميا نەدكر ، هەڤالێن وێ دبەرا دهاتن پرچێ وێ
.. مستانێ دگەل دكر .. لێ هێمنيەكێ ب سەر دا گرتبوو هەستەك
.. كو ژڤان ياريا مەزنترە .. هندە گاڤا لـ سەری د دا غاردەت‌و خو
.. توخيبێن مەيدانێ‌را پاڤێت وەكی هەرو .. پێن وی دخوريان بو
.. كانێ لێ بير اوێ (شەمالی) دهات .. دڤێت هندی وی بيت جارەكا
.. ئارەزويێن خو لغاڤ دكرن .. ئەڤرو ژ هەمی روژا پتر خو دنازاند خو د دا
.. نێ‌و پێنگاڤێن خو ب سمێ زراڤ وەكی خانما دهاڤێتن .. هند خو ديت
.. كی گوهێ وێ گرت‌و بادا .. گوشێن ژ سەری هات ب دويڤێ چاڤ
.. كرێ ئەوە سەيدا وێ يە . يا لێ دگەتە هەوار :
- ئەڤە چ كراسێ شينە چ پرچێ بەردايە ما تو هاتی گوڤەندێ .. ما نە
.. مە .. مائەڤە كارێ خاندنگەهێ يە - ...... !! .
هێش گوهێ وێ گڤاشت‌و سەرێ وێ زڤراند :
.. دێ نهو لـ بەر چاڤێن من پرچێ خو گرێدە ...
- ...... !!

خويندكار هەمی لێ ژڤرين هێش گوهێ وێ لێ دلەپی‌دا .. (سيسن)
.. جار شر بو .. مالق بو .. گرێ خو دگەويا خورا ئاسێ كر ، خو موكم
.. هەرێ روندكێن وێ بونە شورك‌و ديمێ وێ هەمی ڤەگرت . (هەدار)
.. سادا زەرو پوتی ب بو ما بو ب ديواری‌ڤە هێدی گوت :
- سەيدا ئەڤرو لـ سيسنێ ب بورە .. ژبەر ئەڤە جارا ئێكێ يە ياسا
.. گەهێ دشكێنيت . ئێدی وەناكەت .
- .. ئەڤرو چ بيە ..؟! چ بايە لـ بەر گوهێ وەگەرهای . ئەز نابێم وی
.. جی گرێدە تو ركانێ دكێ . تو گەلەكا ژخورازی . باشە هەتا ئەز
.. كاتە دبينم ئەڤرو ديتی تو هوسا ياهاتی دەرێ...؟! يێن تە ئێك‌و دوونێن
.. دوهی ددەرسێ‌دا دكەنێ .. و پێر .... و ....و ....!!
گوهێ وێ بەرداو چو .. خويندكارا خو ژ ريێكێ ڤەدا . لـ دور سيسنێ
.. بون

- تە بوچی نە دگوتێ ماتە شول پێە خو تو رێڤەبەر نينی ..؟!
- هەما يا وەسايە .. ياژويێڤە هێش ئەم زارۆينەو ئەمێ لـ خاندنا سەرەتايی
- نەكە گری .. بوچی دێ لـ بەر چاڤا كەيە گری .. ب خودێ دڤێت ژ
كەربێن وێ‌دا ئەم هەمی روژا ياسایێ ب شكێنين .. سيسن خو عاجز نەكە
مالا تە ما ئەڤە چ دلێ ناسكە لـ تە .. ب خودێ پێر پشتی بابێ من
ژخاندنگەهێ زڤری‌ڤە وێ هند مەژلێ وی پر كربو ئەز تێر ڤوتام .. من يا
سويند خاری دەرسا وێ نەخوينم‌و هەر ب كەمە كەنی .. يا ژ وێ ڤە
ب تورەیی یە .

(سيسن) نەدشيا بەرسڤا ڤان هەميا ب دەت . كراسێ شين دبەردا ب بو
زيندان . پرچێ وێ لێ ب بو بەلا .. دەستێن خو ب چاڤێن خو ڤەنان‌و
دخورڤێن چو .. حەز دكر ئەرد شەق بباو داعويراباو نەكو هوسا ب رەزيلی
خو لـ بەر چاڤێن خويندكارا ديتبا .

لـ زڤريناڤە (هەدارێ) چنگلێ خو دچنگلێ وێ هەلكێشاو بو .. چاڤێن
(سيسنێ) هێش دگەولی بون . ڤەيتانێن وان هەچكو ستوير بوين .. وەكی
ئەورێ بهارێ جاروبار گڤشكەك ب دلی دكەت‌و تاڤەكا روندكا ژچاڤا
دباری .

لـ چەپا جادێ شەمال ژوێڤە دهات .. پەرتوكەكا ددەستێ خو دا كريە
بالول‌و دەستێ دی پێ دبەريكێ‌دا .. وەسا ژ پێنگاڤێن وی يا ديار بو مروڤ
دگوت ها..ها دێ ب فيتيا سترانەكێ بێت .. !! دلێ (سيسنێ) ڤەلەرزی
چاڤێن خو پاڤژ كرن ب وێ پيچكا ديتنێ گری ژبيركر و روندك دچاڤادا
زەمتين .. (سيسنێ) خو روكوماند دا لـ پشت خو نەزڤريت لێ هەچكو
سەد سەرێ وێ بادەن . زڤری .. سەرێ شەمالی ژی زڤری بو لـ بەر چەپێ
چاڤێن وان ڤێك كەفتن‌و بەروێڤە بو .. سيسن گەش بو :
- تەديت .. تەديت چەوا هێڤكرەمن ..؟!!
- ئە .. نزا مروڤ چ دڤێ ناگەهيت وەكی ئەجنانە ..
- (هەدار) .. قايدە ئەز خاندنگەهێ ب هێلم ..
- ئێ .. دێ چ كەی .. ئەڤە هەمی ژ بەر گوهـ كێشانا ئەڤرويە ..
- نزا لێ دبيت چنكو ئەز خويندكارم .. يا ژ هەميا ڤە ئەز زارومە..
- ئەڤە تو هوسا زوی بێ هێز بوی پا تە نە دگوت دێ خوينم‌و ب مە سەيدا و
... و .... و .... . نە خويچێ بابێ تە ناهيليت‌و مخابنە تو يا زيرەكی
سوبەهی دێ بيە تشتەك ژ وێ مەزنتر .
ما من بوچيە .. هەكە ئەز نەبمە ئەو ..؟!!

* * *

– ڤان هەياما خر رەوشتێن سيسنیٚ هاتنە گوهرین .. وەکی جارا یا دل خوش نەبو نە دچو دەف هەڤالا .. سپێدەیەکیٚ رابو دەهمانێن هەمی جلکێن خوڤەکرنو درێژکرن ئێدی دەنگیٚ رادیونیٚ وەکی جارا بلند نەدکر .. غار غارانا سەر پەیسکیٚ هێلاو ئێدی بتاییٚ هژیرا ناڤ باغیڤە خو نەدکرە تلوڤە .. خاندنا خو دکرو پەرتوك دخاندن .. دەیکا ویٚ گەلەك کەیڤا ویٚ پیٚ هاتبوو دگوت مەژیٚ ویٚ ییٚ جەمیای .. یا مەزن بوی .. ئێدی هەکو بە حسیٚ پسمامیٚ ویٚ دکەن تورە نابیت . سەریٚ خو نا بادەت .. هەر وەکی بەحسیٚ ویٚ نینە . خو دگەل خویشكو براێن خو ژی یا مت بو هەڤپشکی دگەل نە دکر گاڤا لبەر ئاوازا دلەیزین ئان ستران دگوتن .

لخاندنگەهیٚ ژی بزاڤا ویٚ کێم ببو د دەرسیٚڤە نە دکرە کەنی .. کەربێن سەیدانەڤەد کرن هێڤ نەدکرە سەیدا خو کا چ رەنگ دکەتە بەرخوو کیڤە دچیتو نەدڤیا بزانیت . ئەو هەیامەك بو (شەمال) ژی نەدیتی .

ئیڤارە یا لمەزەلا خو لسلّالیٚ لبەر خاندنیٚ دەمیٚ تاقی کرنا ییٚ نێزیك بوی وەرزیٚ گەرمیٚ ییٚ دەست پیٚکری .. لبەر پەنجەریٚ راوستیا .. ئەو چیاییٚ بەرامبەر باژێری غولپە لێلائێڤاری و زەرە هەتاڤا ئاڤابونیٚ یا د خو وەرکری هەما سیماییٚ کومتێن وی د دیارن .

هندی چاڤێن ویٚ قەترە دکرن برن .. هزرێن وی ژ باژێری گاڤدان .. چونە گوندی چەوا لڤان دەما رەزڤان ژ ناڤ رەزا ڤەدگەریانەڤەو سەلکێن وان دتژی باهیڤو سنبل .. زارویا .. بەرخو کارکا قەستا مالو کوتانا دکر .. کچکێن کراس سورمەکری بەربانگ درەشاندنو بەرکێن گول گولی لکنارا درانخستن بالیف پالدانە دوشکێن هونی .. رەزیٚ بەر دەریٚ مالا وان ژی دبێهنا گولاڤا گولا وەردبو .

هند کویر چو وەزانی یا بێهنا ئاخا رەشاندیو گولا یا دهێتیٚ .. چاڤێن خو زولقوتاندن یا لبەرپەنجەریٚ لنیڤا باژێرەکی چ جار مینا وان تامو بێهنا ناکەت ییٚ ل دول ونهالێن گوندیٚ ویٚ.. «ئاخ چما ئەز شیام لڤیٚ دویراتیٚ لپشت ڤان شەنگە چیا بێهنا وی واری هەلکێشم.. پا چما ئەز نکارم بێهنا خەرییا خو بگەهینم تە (شەمال)و تو ییٚ دگەل من لڤی باژێری.. ؟!

پانیٚ من تو تەمت سپێدا وی گوندی دڤێ.. تەمەت ویٚ بایڤا سەریٚ رەزی و گڤاندیٚ وی تەمەت سویلاڤا گەلیا ئەز ژ تە خەریب دبم .. !!

تەمت دودکا شڤانا لشکەفتێن وی گوندی .. تەمت دەنگیٚ نڤێژا سپێدا جێژنیٚ دلیٚ من دکەتە گازی ..!! چما ئەز نکارم ڤیٚ هەمیٚ بگەهینم تە ..!! نە.. نیٚ ژبەر ڤێریٚ باژێرن . تورمبێل وەکی دەهبا لدەنگیٚ هزرا دنرن. ب ئەلەتریکا سیناهیا ستێرو هەیڤا دبرن .

ژبەر باژێرن .. چ کومت نین کەو لیٚ بخوین ببنە گزیرو گاز[...] تەبکەن» روندکەك ژ چاڤیٚ سیسنیٚ ڤەرەست سەریٚ خو بپەنجەر[...] ڤەنا .. دەنگیٚ دەرگەهی هات سیسن بپەیسکادا هاتە خار دەرگەه[...] ڤەکر :

– دیٚوەرە (هەدار) تو بخێر هاتی .. ئەڤەچ کاریٚ جوانە تەکری [...]

– نە ئەز ناهێم ژور زویبە دیٚ چین مالا مەتا من .

– پا دەیکا خو دیٚ چ بێژمیٚ ..

– ئوهو .. جارەکادی ئەم زڤرین نق نقیٚ .. بێژیٚ دیٚ چێن مالا (هەداری[...] دا کوریٚ مەتا ویٚ بو مە پسیارا شروڤەکەت چنکو ئەم هەردوو نزانین[...]

بێهنەك پیٚ چو هەردووا پەرتوك هەلگرتنو پێکڤە کەتنە رێکیٚ [...]

لبنیٚ جادیٚ پێن (سیسنی) سست بون .. دەستیٚ خو هاڤێتە مل[...] (هەداری) خو پێڤە گرت . هەداریٚ ژی دەستیٚ ویٚ گرت :

– تە چیە .. ؟! دەستێن تە ییٚ دتەزن تو یا نەساخی ..؟!

– نە .. نە .. چ نینە .. من دڤێت بچمە مال .. ئەڤە گوتو چاڤیٚ ویٚ [...] لدویڤیٚ جادیٚ .. هەداریٚ چاڤێن خو لدویڤ دەوسا چاڤێن ویٚ برن . [...] دیت سەیداییٚ (شەمال) ییٚ خو کوك کری ییٚ لجادیٚ دەرباز دبیت کر[...] هەوار :

– ویٚ هە .. ویٚ هە .. ئەزا دبێژم تە چیە تو شاش بوی .. ؟! بخودیٚ ت[...] یا حەق ییٚ لاوە ..!! زوی دا بگەهین دبەری راکەین دامە بینیت [...] (سیسنیٚ) حەز دکر لیٚ هندی هاتیٚ پێن ویٚ لدویڤ نەهاتن .

– نە .. نە ..دیٚ زانیت ئەم ییٚ ژبەر وی وەدکەین .

– دیٚ بلا باشترە .. ما مە چ دڤێت .

– نە من وەسا نەڤێت .. من نەڤێت وەسا د من بگەهیت .

– پادیٚ چەوا های ژ تە هەبیت ..؟!

– هەکە دلیٚ وی هایژیٚ بونیٚ نیشا نەدەت و ئەڤ ڤەلەرزینە بەرهنگاری دلی نەبیت من نەڤێت ..

– وەی بخودیٚ تو یا هاتی گوهارتن .. تو یا مەزن بویو فەلسەفیٚ دکەی

– بخودی مەزنی بیت بچویکی بیت .. دیناتی بیت دڤێت دل سیبەرێن دلا بن . هەردووا خو لبەر دوکانیٚ مژویل کر (شەمال) رابوری تا گەهشتیە بەر دەرگەهی بەروێڤەبو .. چاڤێن (سیسنیٚ) بئاسنیٚ دەریڤە پەچریە بون ..

بێهنەکیٚ ما . (شەمال) هاتە ڤە یا دگەلو هەردوو پێکڤە ژ جادیٚ دەربازبون .

دلێ سیسنیێ وەکی کوترا ژ نوی ڤەکوشتی خو هەلاڤێت .. ئژی گری بو .. حەز دگر ویێ گاڤێ پەرتوکێن خو هەمیا پاڤێت و وەك زارویا دەما شەکروك ژێ دهێنە دزین ل نیڤا جادێ خو ب عەردی دا دەت .. ب کەتە گری ، پێن خو راپاڤێت ژنیێ پیا ب کەتە هەوار ێی منە .. نیێ ێی منە ..

* * *

سیسنیێ چ هەمیا نەکر ژ نشکێڤە کەرەکێ سەرێ وێ ب چاڤڤە لێ بو ئێش ، هەر ئەو چاڤ بتنێ ژێ بو جوکا ئاڤێ .. دلێ وێ زڤری گێژ بو .. گەهشت مال خودرێژکرە سەر جهێ خو ئێدی هندی هاتێ نەشیا سەرێ خوژ بالیفێ هەلینت . لێ خو بون .. پێڤە خاند .. نوژدار ئینا :

- «چ نینە یا وەستای .. بلابێهنا خو بدەت و ڤان روژا نەچیتە خاندنگەهێ» .
- مەزەلا وێ بو قەرەبالغ سیسنیێ هایژ هەمیا هەیە . ژن ماما وێ گوت :-
- ئێکی چاڤەکێ ل ڤێ کچکێ دای ..
- مەتا وێ گوت :
- نێ ئەڤە هزار جار من گوتە دەیکا وێ بلا ئەڤ کچە هوسا کار کری نەهێت و بچێت وەکی نافکا نیرگزێیەو چاڤێن خەلکێ دپیسن .
- ئەزا خولی سەر چ دزانم .. من گوت هێش زارویە .
- دێ پا ئەڤە نهوبچاڤ چو دێ چخولیێ ب سەرێ خو وەرکەین .
- دڤێت بەرکی ب سەری داکەین .

تەبق ئیناو ترارەکێ ئاڤێ کرە تێداو پیڤازەك و هندە خوێ و پیلاڤا ئێکێ گەروك و نان هەمی دانانە رەخ .. تەبەق ل هنداف سەرێ سیسنیێ گرت و رصاص ل سەر ئاگری دبوهژاند و گوردکرە ترارێ ئاڤێ و ل هنداف سەرێ وێ دبوکرینا رصاصی ... ئێك جار بێهنا وێ تەنگ بو هاری خوکر رابو روینشت لێ دلێ وێ زڤری عێلنجیا لێدا و ئاف ب چاڤێ داهات جارەکا دی سەرێ خو ب بالیفێ ڤەنا .. کرە هەوار بەسە.. بەسە ..

کەسێ گوهێ خو نەدایێ هەمیا هێڤدکرە پرتێن رصاصی : ئها ئەڤە دوو چاڤێن زیقن .. خودێ ب پەقینیت .

سیسنیێ دەستێن خو ب گوهێن خو ڤەنان ژبەر وێ ب تنێ دزانی ئەوا ب وێ کەفتی ژ چاڤێن رصاصی و ئاڤێ و ئاگری مەزنترن ب ڤان گوت گوتکا چارە نابت

لەکتیبی The New Interme diate English Course وە نووسینی جۆن میلنگتن ورد (بەرگی دووەم لاپەرەکانی ١٧٥ - ١٧٩) نووسینی چیرۆکەکە هی (ساکی)یە (٢) By Saki

حیکایەتخوان

●

محمد فەرەج حەمە صالح سعید

لە ئینگلیزییەوە وەریگێراوە

●

سێ مندال، دوو کچو کورێك، لە فارگۆنی شەمەندەفەرێکی گەرمدان، پوورێکیان چاودێریان دەکات. کورێکی گەنجیش لەو سەری فارگۆنەکەدا لێی دانیشتوە. مندالەکان تاقەتیان لە سەفەرەکە چووە. جە لەبەرئەوە دەستیان داوەتە هاروهاجی. زۆربەی قسەی پوورەکەیان بە «نەکەی» دەست پێدەکات و زوربەی قسەی مندالەکانیش بە

بۆچی ؟». پوورەکەیان دەیەوێت دڵیان خۆش بکات بەوەی چیرۆکێکیان بۆ بگێڕێتەوە چیرۆکەکەی تۆزێك زۆر ناخۆشە. لە بارەی کچێکی بچکۆڵەوەیە. کە کچێکی زۆر باشەو. زوو دەبێتە هاوڕێی هەموو کەسێك بە هۆی باشی یەکەیەوە لە دوایی چیرۆکەکەدا ڕزگار دەکرێت لە گایەکی شێت لە لایەن چەند کەسێکەوە کە فریای دەکەون چونکە خۆشیان دەوێت بە هۆی باشی یەکەیەوە.

لە دوو کچە بچکۆڵەکە. گەورەکەیان. پرسی ئایا ڕزگاریان نەدەکرد ئەگەر باش نەبووایە؟ کوڕە گەنجەکەش دەیویست هەمان پرسیاری لێبکات.

پوورەکەیان بە ساردی یەکەوە دانی پیا دانا: بەڵێ ڕزگاریان دەکرد بەڵام لەو باوەڕەدام وا زوو ڕایان نە دەکرد کە فریای کەون ئەگەر خۆشیان نەویستایە.

گەورەی دووکچە بچکۆڵەکە وتی: بێ ماناترین چیرۆکە کە بیستبێتم.

سیریل کوڕە بچکۆلەکە وتی: ئەوەندە بێمانا بوو. تۆزێکی یەکەمی نەبێت هەر گوێم لێ ڕانەگرت.

کوڕە گەنجەکەش لە سووچەکەی خۆیەوە هەڵی دایە: لەوە ناچێت حیکایەتخوانێکی سەرکەوتوو بێت.

پوورەکەیان تووڕە بوو لەم پەلامارە لە ناکاوەی کە کردیانەسەری. بەرەقی یەکەوە وتی: زۆر زەحمەتە بتوانیت چیرۆك بو منداڵان بگێڕیتەوە کەتێشی بگەنو بەدڵیشیان بێت.

کوڕە گەنجەکە وتی: من لەمەدا لەگەڵتا نیم.

پوورەکەشیان وتی: لەوە دەچێت حەزبکەیت چیرۆکێکیان بۆ بگێڕیتەوە گەورەی دوو کچە بچکۆڵەکە داوای کرد تکایە چیرۆکێکمان بو بگێڕەرەوە کوڕە گەنجەکەش دەستی پی کرد: هەبوو نەبوو کچێکی بچکۆلە هەبوو کە ناوی پیرتا بوو. کچێکی یەکجار باش بوو.

منداڵەکان یەکسەر تاقەتیان لێی چوو. وا دیارە هەموو چیرۆکێك تا ڕادەیەکی زۆر لە یەك دەچی. گرنگ نیە هەرکەسێك بیانگێڕیتەوە.

کوڕە گەنجەکە لەسەری ڕۆیشت: هەر چی یەکی پێ بوترایە جێبەجێی دەکرد. هەمیشە ڕاستگۆ بوو. جل وبەرگەکانی پاکو خاوێن ڕادەگرت. وانەکانی بەتەواوی لەبەردەکرد. ڕێك وپێك بوو لە هەستان ودانیشتنی دا.

گەورەی دوو کچە بچکۆلەکە پرسی: ئایا کچێکی جوان بوو؟

گەنجەکە وتی: لە جوانی دا نەدەگەیشت بە هیچ کامێك لە ئێوە. بەڵام ئەوەند باش بوو لە باشی دا خراپ بوو.

ئارەزووی منداڵەکان گەڕایەوە بۆلای چیرۆکەکە. وشەی خراپ لەگەڵ باشی دا بەکاربرێت شتێکی نوێ بوو لای منداڵەکانو بەدڵیان بوو. شتێکی ڕاستی تێدابوو کە لە چیرۆکەکانی پووریاندا نەبوو.

گەنجەکە لەسەری ڕۆیشت: ئەوەند باش بوو تا وەکو چەند مەدالیایەکی وەرگرتبوو بۆ باشی یەکەی. کە دابوونی لە پێشی کراسەکەی. مەدالیایەکی وەرگرتبوو بۆ گوێ ڕایەڵی. یەکێکی تر بۆ سوور بوون لەسەر پەیمان سێیەمین بو ڕەفتار باشی. مەدالیاکانیش گەورەبوون لە میتاڵ دروست کرابوون. کاتێك کە کچەکە دەڕویشت بەریەك دەکەوتن دەزرنگانەوە. هیچ منداڵێکی تر لە شارەکەدا بەقەدەر ئەم سێ مەدالیای وەرنەگرتبوو. لەبەر ئەوە هەموو کەسێك دەیزانی کەئەم کچێکی یەکجار باشە.

سیریل پرسی: لە باشی دا خراپ بوو؟

هەموو کەسێك باسی باشی ئەمیان دەکرد تاوەکو کوڕە پاشای ولاتەکەش بیستبووی وتی لەبەر ئەوەی ئەم کچە ئەوەند باشە ڕێگای پێدەدرێت هەفتەی جارێك بچێتە باخەکەی کە لە قەراغ شاردا بووو بەئارەزووی خۆی پیایا بگەڕێت. باخەکە باخێکی زۆر جوانو گەورە بوو. هەرگیز ڕێگای هیچ منداڵێك نەدەدرا کە بچێتە ناوی. کەواتە ئەمە ڕێزێکی گەورە بوو نە پیرتا بگیرێت کە ڕێگای پێبەرێ بچێتە ناو ئەم باخەوە.

سیریل پرسی: هیچ مەڕێکی تێدا بوو لەناو باخەکەدا؟

گەنجەکە وەلامی دایەوە: نەخێر هیچ مەڕێکی تێدا نەبوو.

بێگومان لێیان پرس: باشە بۆچی هیچ مەڕێکی تێدا نەبوو؟

پوورەکەیان زەردەخەنەیەکی خۆشی گرتی.

گەنجەکە وتی: هیچ مەڕێکی تێدا نەبوو چونکە دایکی کوڕی پاشا جارێکیان خەوی دیبوو کە کوڕەکەی یان مەڕێك لەناوی دەبات یان سەعاتێکی گەورە بەردەبێتەوە بەسەری داو دەیکوژێ.

لەبەر ئەم هۆیە کوڕی پاشا هیچ مەڕێکی ڕانەدەگرت لە باخەکەی داوهیچ سەعاتێکی گەورەشی نەبوو لە کۆشکەکەیدا.

پووریان هەناسەیەکی بەدڵ بوونی هەڵکێشا.

سیریل پرسی: ئایا کوڕە پاشاکە بە مەڕێك یان بە سەعاتێکی گەورە لەناوچوو؟

گەنجەکە بە لەسەرخۆیی یەکەوە وەڵامی دایەوە: کوڕە پاشا هێشتا لەژیاندایە لەبەر ئەوە ناتوانین بڵێین خەوەکە دێتە دی یا نایەتە دی.

هەر چۆنێك بێت لەباخەکەدا هیچ مەڕێکی تێدا نەبوو بەڵام بەرازی

جكۆنەی زۆری تێدابوو کە رایان دەکرد لەم لاوە بۆ ئەو لا.
یان پرسی: رەنگیان چۆن بوو؟

رەش‌و دەم‌و چاویان سپی، سپی‌و پەڵەی رەشیان تێدا بوو رەشی ... خۆڵەمێشی‌و پەڵەی سپیان تێدا بوو هەندێکیان سەر تاپا سپی بوون. حیکایەتخوان تۆزێك وەستا بۆ ئەوەی بیری تەواوی سامانی ... کە جێگای خۆی بکاتەوە لە خەیاڵی منداڵەکاندا، ئەمجا دەستی پێ کردەوە:

پیرثا زۆر دڵگیر بوو چونکە هیچ گوڵێك لە باخەکەدا نەبوو. پەیمانی ... بە پوورەکانی. چاویشی پڕ بووبوو لە فرمێسك. کە هیچ گوڵێکی ...کەی کوری پاشا نەکاتەوە. ئەشی ویست پەیمانەکەی بەرێتە سەر. ... کە باخەکە گوڵی تێدا نەبێت بتوانێ بیکاتەوە. ئەم چۆن پەیمانەکەی ...ێتە سەر؟ لێیانی پرسی: باشە بۆچی هیچ گوڵێکی تێدانەبوو؟

راستەوخۆ گەنجەکە وەڵامی دایەوە: چونکە بەرازەکان هەموویان ...ردبوو. باخەوانەکان بە کوری پاشایان وتبوو کە ناتوانی هەردوکیانی ...یێت. بەرازیش‌و گوڵیش. ئەمیش بڕیاری ئەوەی دابوو کە بەراز ...گرێت‌و واز لەگوڵ بێنێت.

منداڵەکانیش بەدڵیان بوو کە کوری پاشا بەرازی هەڵبژارد. هەرچەندە گەلێ کەسی تر لەجیی ئەو بوونایە بە پێچەوانەی ئەویان دەکرد.

گەلێ شتی خۆشی تر لە باخەکەدا هەبوو. حەوزی تێدا بوو بەماسی ...ووی‌و شین سەوزەوە، درەخت کەتووتی لەسەربوو قسەی دانایانەیان دەکردو. گەلێك مەلی تێدابوو کە لە هەموو ئاوازێك دەیان خوێند. پیرثاش ...ەت‌و دەچوو رای دەبواردو بەخۆی دەوت:

ئەگەر من ئەوەندە باش نەبوومایە. رێگام پێ نەدەدرا کەبێمە ناو ...حێکی واخۆشەوە رابوێرم بە ئارەزووی خۆم. لە کاتێکیشدا هات‌و چۆی دەکرد مەدالیاکانی بەریەك دەکەوتن‌و دەزرنگانەوەو ئەمەش بیری دەخستەوە کە ئەم چەند کچێکی باشە. هەر لەو کاتەدا گورگێکی گەورەی پەیدابوو. هاتبووە ناوباخەکەوە بو ئەوەی برازێکی بچووکی قەڵەو بگرێت‌و بیکات بەنانی ئێوارە.

منداڵەکان پرسی‌یان، کاتێك زیاتر چیرۆکەکە یان لەلا خۆش بوو. رەنگی چۆن بوو؟

سەرتاپا وەکو رەنگی قوڕ. زمانێکی رەشی هەبوو. چاوێکی خۆڵەمێشی کاڵ کە دڕندایەتیان لێ دەتکا. یەکەم شت کە چاوی پێی کەوت پیرثا بوو، بەرکۆشەکەی ئەوەندە سپی‌یەکی پاك بوو لە زۆر دوورەوە بەدی دەکرا. پیرثاش گورگەکەی دی‌و زانیشی کە بەرەو رووی ئەم دێت، وای لێهات بەخۆی دەوت خوزگە هەر رێگای پێ نەدرایە کە بهاتایە ناو باخەکەوە. تا لە توانایدا بوو خێرا رای‌کرد، گورگەکەش بەخێرایی دوای کەوت. هەر چۆنێك بوو توانی خۆی بگەیەنێتە هەندێ تووترك‌و خۆی حەشار بدات لە شوێنێکی چڕدا. گورگەکەش هات‌و بۆنی دەکرد لە نێوان لقەکانەوە. پیرثاش تەواو دەترساو بەخۆی دەوت: ئەگەر من زیاد لە پێویست باش نەبوومایە، ئێستا بە دڵ ئەمینی لەناو شارەکەدا دەبووم. هەر چۆنێك بێت بۆنی تووترکەکان ئەوەندە بەهێز بوو کە گورگەکە نەی‌توانی بە بۆن پیرثا بدۆزێتەوە لە کوێدا خۆی شاردۆتەوە. دەوەنەکانیش ئەوەندە چڕ بوون لەوانەبوو ماوەیەکی زۆریش بگەرایە بەناویاندا نەی‌دەتوانی بەدی بکات. لەبەر ئەوە گورگەکە بەبیری داهات کە بچێت بەرازێکی بچکۆڵە بگرێت لەجیاتی. پیرثاش زۆر دەلەرزی کە گورگەکەی لێی نزیك دەبووەو بۆنی دەکرد. لەکاتی لەرزینەکەیدا مەدالیاکانی بەریەك دەکەوتن. گورگەکە خەریك بوو دووربکەوێتەوە کە گوێی لە دەنگی مەدالیاکان بوو دەزرنگانەوە. راوەستاو گوێی گرت. دووبارە زرنگانەوە لە دەوەنێکدا تەواو لە نزیکی‌یەوە. رای‌کردە لای دەوەنەکەوە. چاوە خۆڵەمێشی‌یە کاڵەکانی دەدرەوشانەوە دڕندانە وبەدڵخۆشی سەرکەوتنەوە. پیرثای راکێشایە دەرەوەو خواردی. ئەوەی لە پاشی بەجێما بریتی بوون لە قوندەرەکانی. هەندێ پارچەی جلەکانی‌و سێ مەدالیای باشی یەکانی‌بوو.

بەرازە بچکۆلەکان هیچیان لەناو چوون؟

نەخێر هەموو رایان‌کرد.

کچە بچووکەکەیان وتی: چیرۆکەکە ناخۆش دەستی پی‌کرد بەڵام جوان کوتایی‌هات. کچە گەورەکەیان وتی: خۆشترین چیرۆك بوو کە بیستبێتم.

سیریل وتی: تاقە چیرۆکی خۆشە کە گوێم لێی بووبێت.

پوورەکەیان لە گەڵیاندا نەبوو. چیرۆکێك بوو کە بە هیچ جۆرێك ناشێت بۆ منداڵ بگێررێتەوە. بەگەنجەکەی وت: تۆ ئەنجامی چەند ساڵێك خوێندنی باشت تێك‌دا.

گەنجەکەش، لە کاتێکدا شتەکانی کۆدەکردەوەو، شەمەندەفەرەکەش هێواشی دەکردەوە وتی: هەرچۆنێك بێت دە خولەك منداڵەکانم بێ دەنگ کرد کەتۆ نەت توانی بیکەیت!.

سەرکەوتن بەرەو خوار

چیرۆکی : سرور احمد

وەرگێڕ لەعەرەبییەوە

«حسن جاف»

گوێـم لێیە : دەنگی ترپەیەکی هێور لەخوارەوە، کۆکەیەك و گەروو پاك کردنەوەیەك .. هەر لەخوارەوە : ئەوە باوکمە لەمــاڵ وەدەر دەکــەوێت گوێم لێــە: دەنگی هەنگــاوە دوورەکانە جیرەی دەرگــای حەوشــەو داخســتنی... لەخوارەوە، باوکم چووە دەرەوە .

(سۆزانیەکەش) ئاگای لەدەنگەکان نیە، سەری قاڵە بە.... هیــچ کارێــك نەبێت هەر گوێی لێنابێت... تەنها گوێچکــەکــانی منن هەمــوو چیــەو خشپەو جووڵەیەکی ناوماڵ و ژوورەکان یان داڵان و پلیکانەکان دەبیسن. قاتی سەرەوە جێی هەمیشــەیی منــە، ماوەیەکی زۆرە تیایدا سەقامم گرتوە، بێ ئەوەی بزانم چەنێکە چونکە تائیستا لێی نەبــزواوم، بەڵام، بەڵێ بەڵام، هەمــوو رۆژێــك بۆ ماوەیــەکی کەم یان زۆر دەچمــە دەرەوەو لای درگــاکــە دەوەستم، زۆر جار لەســەر تەنەکەیێکی بەتاڵ کەبۆ ئەو مەبــەستــە لەنــزیك درگاکەوە دام ناوە دادەنیشم، بەڵام تەنــانەت لەم بارەشدا من هەر لەناوەوەی ژوورەکەمدام نەك دەرەوەی راستیشە کەدرگاکەشم لەسەر دادەخرێت .

قاتی سەرەوە قوتــویــەکی زەردی بچــووکــە، تاقە کونێکی تێدایە رێی تیشکێکی لاواز دەدات سەر بهێنێتە ژوورەوە، کورسییەك کە لە دارێکی پتەو دروست کرابوو لەگۆشەیێکی دووردا دانراوە، لە گۆشەی بەرامبەردا نزیك درگــاکــە کورسییەکی سێ قاچی هەمیشە جیرەی دەهات، ئیستــە وگشت کاتێــك لەســەری دادەنیشم تەنانەت لەو جارانــەشــدا کە کورســیــیــەکــەی تر بەتــاڵ دەبــێت.

لەناوەراستی ژوورەکەدا پێخەفێك و سەرین و پەتۆیەك، دایمــە لەوێدایــە.... و هیچیتــر .... (ســۆزانیــەکــە) دانیشتوە یان پاڵ کەوتوە ـ چونکە دانیشتنەکەی وەك پاڵ کەوتن وایە ـ جگەرە دەکێشێ، لە کونەکەوە چاوم بریوەتە دووکــەڵەکــەی بە بازنــەیی لەســەرخــۆ بەرزدەبێتــەوەو لەدواییدا هێدی هێدی سەرەو خوار دەبێتەوە بێ ئەوەی رێی کونەکە بدۆزێتەوە .

زۆر حەز لە جگــەرەکێشان دەکەم. جگەرەکانی من ئەوەندە خراپن ـ سۆزانیەکە رۆژێکیان وای‌گوت ـ کاتێ دەیانکێشم دەمکەن بە زەلکاوێکی بۆگەن .ئەمەش هەر قسەی ئەوە .

من حەزیــان لێدەکەم ... ئەو بۆنانە، هەمیشە وام هەست دەکرد لەوانەیە خۆشترین بۆن بن (هەندێ جار بۆنــی وا دەکــەم هەنــاســەم سوارەدەکــات و خەریکــە بمخنکێنێ) .

بەلام سۆزانیەکە لەوانەنیە واهەست بکات .

سۆزانیــەکــە خوشکمە : خۆشم ئەم ناوەم لێناوە. کەسیش نارازی نیــە لەو ناونــانــە . من لالم بۆیە کەس ناوەکــانی پێ ناخــۆش نیــە کەتــەنهــا بریتیبــوون لە بۆشاییەك خێوەتیان لە مێشکمدا هەڵدابوو. زۆر جار پڕ بە دڵ حەزدەکەم ئەم وشەیە بڵێم «سۆزانیەکە»و بە دەنگێکی وا بڵنــدیش بیڵێم دیــوارەکــان بلەرێنێ‌و پەردەی گوێ بدرێنێ .

ئەو ... بەلام من لالم، لەوانــەیە ئەم لالیەم زگماك نەبێ... دەڵێن نەخــۆشییــەکی پیسم گرت، میکــرۆبەکان

هێرشیان بردە سەر زمانم و کوشتیان ، زۆرجار ئەو میکرۆبانە لە شێوەی چنگدا دێنە بەرچاوم .

زمانم کەلاکێکی بۆگەنە . منیش بۆ ـ لەباتیەک ـ ی ئەو کەلاکە دەگەڕێم. سۆزانییەکە دانیشتوە یان پاڵ کەوتوە لەسەر کورسییە پتەوەکە مژ لە قنگە جگەرەکە دەداو ئەو وکەڵە بازنەییەکە، بەهێڵە بۆرو زەردەکانی دەوری دەم و چاویان داوە، دەم و چاوی لە هی منداڵ دەچێت، چرچ و لۆچەکانی جوانتردەکەن، جوانییەکیوا مرۆڤ واقیوڕ دەبێت و رەنگە بیخاتە گریانیش، من نە واقم وڕدەبێت و نەش دەگریم، من شێوەکەی دەبینم، دەیخوێنمەوە، ئێستا، وەك بۆشاییەك کە کرمێکی نیمچە مردووی پێوە لووسابێ، دەیبینم .

توانای ئەمەشم هەیە: خوێندنەوەی ئەودیوی سیماکان، سیمای ئەو.... خوێندنەوەکانی بۆشایی لە مێشکمدا .

ماوەی نێوانمان تەنها دوو مەترە، رەنگە دوومیل بێت، بەڵام واتێدەگەم هیچ مەودایێك نیە، لەوانەیە بگەڕێم بەدوای مەودایەکدا، سۆراخی گەران بەدوای ـ لەباتی ـ م بۆ برەخسێنێ هەندێجار وابیردەکەمەوە ئەو دوو مەترە مەودایە بەڵام دەزووڵەکانی دووکەڵەکەو ئەو بۆنەی لەشی کە پێی راهاتووم و بە کونەلووتمدا تێدەپەرێو لەناو مێشکمدا بڵاودەبێتەوە، ئەمانە دەخەنە گومانی ئەوەی نە دوو مەتر هەیەو نە مەودا.

دەڵێم دە ساڵ لێکمان جیا دەکاتەوە بەڵام بوونی ئەو لە ژوورەکەدا هەموو رۆژێك لە کاتێکی دیاریکراودا، هەروەها وەدەر کەوتنە ناچارییەکەی منیش لە کاتێکی دیاریکراودا، دیسانەوە هەموو رۆژێك گومانێکی قووڵم لا دروست دەکات . هەندێجار پەنجەی خۆم دەگەزم و بیردەکەمەوە کە مەودا هەبێت کەڵکی لەباتی چیە؟

بریار دەدەم مەودانیە. ناڵێم لاڵم ، بەڵام بۆشاییەکی دیکە دەخەمە پاڵ بۆشاییەکانی مێشکم .

خوارەوە بەتەواوی بێدەنگ دەبێت، گوێ لە لەرە هێورەکانی هێمنی دەگرم و شەپۆلە قورسەکانی بێدەنگی دەبیسم، ماڵەکە لەخوارەوە تەواو چۆڵ بوو، لەسەرێدا، لێرە، ئێمە هەردووکمان جیاین و یەکیشین لەیەك بوونی بچووکی زەبووندا، بەڵام تەنراو تارادەی خنکان .

تێرێژەکە خەریکە سووردەبێت . سۆزانیەکە قنگە جگەرەکە فرێ دەداتە سەرزەویە رووتەکەو دامێنی کراسەکەی هەڵدەماڵێو بەپێڵاوەکانی پانی دەکاتەوە. پەنجەکانی هەردوو دەستی لێك دەئاڵێنێو دەیکاتە پاڵپشت بۆ سەریو ماوەیەك بێجووڵە چاو دەبڕێتە بن میچەکە (من لەو بڕوایەدام تەماشای هیچ ناکات) لەپاشان بەئاستەم دەجووڵێ، تەماشاییکی دەوری خۆی دەکات و چاو دەبڕێتە من (ویستی چاوی بگلۆڤێ)، لەسەر کورسیەکە ئارام ناگرێت (بەڵام بۆ؟ ئەزانم) ودەپرسێت: بەڵێ دەپرسێت

ـ کات چەندە ؟

باوێشك دەدات .

ئەو دەزانێت من لاڵم، کاتژمێریشم نیە، کەچی خۆی هەیەتی (کە زنجیری کاتژمێرەکەی لە مەچەکی بەست ووتی: سوپاس ... جوانە ! ووتی: ئەم باڵە خۆی گەوهەرەو ماچی باڵی کرد!) بێ لەمەش سەعاتێك وا بەدیوارەکەوەیە. ئەگەر مەبەستی تێگەیاندنمە، من دەزانم چۆن و کەی دەرچمە دەرەوەو ولای درگاکە وەك سەگ راوەستم. چاك راهێنراوم. بەڵام رەنگە ئەو پەست بێت، لەخۆی یا لە ژوورەکە یان لە چاوەروانی یان لەمن. بێگومان پەستە، منیش بەقەدەر ئەو پەستم، لەراستیشدا ئەوەندە بێ تاقەتم ئارەزووی خەوو پرخە دەکەم . وەڵامی نادەمەوە چونکە لاڵم و لەبەر ئەوەی کاتژمێریشم نیە، ئەویش داوای وەڵامم لێناکا. بەئاستەم سەری بۆ دەلەقێنم و تێی دەگەیێنم کە دەزانم چیدەوێت، بێزاریەکەشم لەمێشکمدا هەشار دەدەم و ئەویش هەستی پێناکا، ئەم توانایەشم هەیە: بەندکردنی بێزاری.... هەندێ جار ئەو نەفرەت لێکراوە لەدەستم دەردەچێت... مەبەستم بێزاریەکەیە بەڵام تەنها لەخەوندا، جارێکیان تەقاندمەوە، دەمەوێ بڵێم لەخەوندا، شەیتان سواری سەرم بووو بووم بەسەگێکی هارو تەقاندمەوە .

تیشکە سوورەکە وروژاندمیو بریارم دا رێی ئەو نەگریسە نەدەم ئیشی خۆی لەگەڵدا بکات، بۆیە تەقاندمەوە، هەستامە سەرپێو هەردوو دەستم راوەشـاندو بەتوندی قاچم بەزەویدا داو نەراندم

ـ وانەکەی ......

ـ چی ؟

مەهێڵە ئەو بێتــە ژوورەوەو منیش دەرمــەکــە . دەشمـزانی لەوکـاتــەی ئەم (نــەء)انە دەڵێم لاڵم، هەموو ئەوانەی رووش دەدەمن خەونن . بەڵام کە ئەویش دەستی راوەشاندو بەتوندی قاچی بەزەویدا داو نەراندی

ـ ئەی چیبکــەم ؟ لەگــەڵ تۆدا بخــەوم ؟ تۆ پیاو نیت هیچت لەدەست نایەت .

ئەوســا تێگەیشتم خەونەکە مۆتەکەیەو دەستم بەگریان کرد، دەمــویست شتێکی دیکــە بکەم، هەرچیەك بێت، بەڵام، تەنها گریام «ئەو پیساییەی لەش دەری‌دەدات یەکەم شتە منداڵ پێشکەشی جیهانی دەکات» ئەم یەکەم شتە تەنها شتێکە من پێشکەش جیهانی بکەم. بەڵام بە پێچەوانەی منداڵ کە زۆر لەخۆی بایی دەبێت کاتێك کە دەرپێ‌کەی تا ناوقەدی هەڵدەکا، من سەرم شۆر دەکــەم و لەسنگمــدا دەیشارمەوەو بچووك و گرمۆڵە دەبم تاوەك مشکەتۆپیوێکم لێ‌دێت .

بەراست، ئاودەستــەکــە بەتــەنیشت ژوورەکەمەوەیە : جارێکیان لەخەوما لەوحەیەکم بینی تیانوسرابوو: ئاودەستەکە بە تەنیشت سەرەوەیــە، سەرەوە بەتەنیشت ئاودەستەکەوەیە، تۆش لەپاڵ ئاودەستەکەدایت ئەم وشانە زۆر دڵگرانیان کردم، لەداخا بەپەلە خۆم کرد بەئاودەستەکەیاو لەبەرخۆمەوە دەمووت: مۆتەکە ... مۆتەکە

زەردێکی کاڵ تێکــەڵ بەتیشکە سوورەکە دەبێت . تۆزێ چاو دەبــرمــە سۆزانیــەکــە، دوایی تەمــاشای کاتژمێرەکە دەکەم، لەهــەمــان کاتدا ـ سۆزانیەکەش ـ چاوەهەڵدەبرێو سەرنجی کاتژێــرەکــە دەدات، روانینی هەردووکمان لەبازنەی کاتژمێرەکەدا یەکتــدەگــرن. من چاو دەبــرمــە میــلی سەعات و ئەویش میلی خولەکــەکــان، هەردوو میلەکــە دەست دەکــەنــە مل یەك و روانینــەکــانیشمــان لێــك دەئــاڵێن، بەڵام کە میلەکــان لەیەك جیادەبنەوە ئەمانیش لەیەکتر دووردەکەونەوە .

نیگــاکــانم لەکــاتــژمــێرەکــە دوور دەخەمەوەو دەیبرمە زەویــەکــەی نزیــك قاچم و چاو دەنــووقێنم و گوێچکــەکــانم هەڵدەخــەم بۆبیستنی چپــەدوورەکــان، لەگەڵ سەرنەواندنـ ئەوانیش چەن دەنگێکی ناروونیان دەگاتێ، هۆشی خۆمیان زیاتر دەدەمێو هەناسە لەخۆم دەبرم و چاودەبرمە خاڵێك لەزەوید وردە وردە دەنگــەکــان روونتــر دەبنــەوەو منیش یەك بەیــەـ تۆماریان دەکەم وەك پێشەکیەکی پێویستی ئەنجام دیارکردن ... ئەنجامیش وەك خۆر دیارە، ئائەوەتا (بەڵێ وەك خۆر) جیرەی دەرگــای دەرەوە کپ و دوور وەك قیرەی قەلەرەشکەیە، دەنگ نەما، دووبارە جیرەکپ و دوورەکە، دوایی تەقەتەقێکی تاساو ئەوجــا دەنگی کلیلەکــە لەکــونی دەرگــای ناوەوە دەچرکێنێ ئەومنــدە بەرێــك و پێکی دەنگــەکانم ئەزبەرکردبوو ئەمتوانێ بێ‌ئــەوەی گوێم لەچــرکەی کلیلی دەرگاکەی ژووریشەوە بێت بزانم کەی دەگاتە ئەوێ .

سۆزانیــەکــە نەچــاو کاتــژمــێرەکــە وەردەچــەرخێنێ نەهەستیش بەو دەنگە کپ و تاوانبارانە دەکات. پاش کەمێك ئاوڕ دەداتــەوەو چاوی هەڵدەگلۆفێو تەمــاشــایێکم دەکــات و دەیەوێ بەتیلەی چاو یا سەرلەقاندنێکی پرمانا بۆی بسەلمێنم کە میوانە هەمیشەییەکەی گەیشت.... بەڵام قەت بەدڵی ناکەم، تۆزێك دەمێنمەوە، مافی‌خۆمە ماوەیێك بمێنم و گوێ بگرم .

لەگــەڵ دەنگی هەنگــاوە دڵنیــاکــانیا کە دەبینێ بەسەر زەویــەکەدا دڵی منیش دەکەوێتە ترپە، چونکە ناتوانم بەرگەی ئەوەی رووبدەدا لەپاش هاتنی ئەوو چوونە دەرەوەی خۆم بگرم. یەکــەم جار کەهــات من هەر لەنــزیــك درگــاکــەوە وەستــاوم (سۆزانیەکە لەسەر کورسیە سێ‌قاچیەکە دانیشت و ساغەکەشی بۆ میــوانــەکــە بەجێ هێشت) گوێم لەبێــدەنگیــەئاوسەکەیان دەگرت بێ‌ئەوەی بەبیرما بێت ژوورەکە بەجێ‌بێڵم و رێیان بۆ خۆش کەم (ئەویەکەم جارە وەك دەمە چەقۆ چەقیوەتە مێشکم و ئازارێکی توندم دەدات تائێستاش بومتە هۆی ژانێکی کوشندەو خۆم بەتاوانبار دەزانم چونکە نەئەوم کوشت نەخۆم) . وەك دیرەك لە ژوورەکــەدا رەپ وەستــام تا سۆزانیــەکــە داوای‌لێکــردم «بــۆســاتێ» بەجێ‌یان بێڵم. لەراستیدا من کوشتەی ئەوساتە دڕندەیەم .

هەنگــاوەکــان بەپلیکانەکاندا سەردەکەون، سۆزانیەکە

ـ دچەکیو دەستێ بەقژیدا دەهێنێو چاوێکم تێدەگرێ، تیـ گەم چیدەوێت. باشتروایە دەرچمە دەرەوە. جوان نیە ـ انیشم تائـەو دێتـە ژوورەوە با نەوتـرێ منیش دەستم لەم نیشەیاندا هەیە. هەڵدەستم، بەڵام ـ وەك خووە چەپەڵەکەم ـ ەشم دەڵێی داهێنـرراوە، روولەدرگـاکە دەکەم، دەیکەمەوەو دەچمـە دەرەوە، نزیـك دەرگاکە دەوەستم و بەتوندی مشتێك ەپـەنـا گوێی خۆم دەدەم (حـەزم دەکـرد لەپەناگوێ ئەوی بدەم). زۆری پێناچێ میوانە رەزاقورسەکە دێت، لەو ساتانەدا ەدەریای ویستێکیدا نوقم دەبم و هانم دەدا لەلای دواپلەدا شەقێکی لێبـدەم تاخـوارەوە گلۆری بکـەمـەوە. کەلاییکی پێلاوەکەی دەردەکەوێ یەکسەر خۆم لەئاودەستەکەدا هەشار دەدەم و دەکـەومە گازگرتن لەپەنجەکانم تاخوێنیان لێدەمێنم، سەرم ـ ترسنۆکانە ـ دەکێشم بەدیوارەکەیداو گەچ بەناو قژما بڵاو دەبێتـەوە، کەدەس لەسـەرم دەدەم تلۆقێکی بچـووکی بەردەکـەوێ . درگـای سەرەوە دەکـرێتـەوەو دادەخـرێت، لەهەشارگەکەم دەردەچم وبەزەلیلی چاو دەبرمە زەویو لەسەر تەنەکەکە دادەنیشم بۆ ئەوەی گوێ لەوئێش و ئۆف و هەناسە برکێ ئاژەڵیـە بگرم کە سەرەرای ئەوەی پێی راهاتووم بەڵام هەمووجارێ واهەست دەکەم دەبم بە کرمێکی بچووك و توانای رگەخشکێم نامێنێ .

پێشتر وەکو یەکێك مارپێوەیدابێ دەتلامەوەو بەدەوری خۆمدا دەسوورامەوە ...گەلێك جار لە درزی درگاکەوە سەیرم دەکـرد.... ئەویش ـ سۆزانیەکە ـ دەیزانی تەماشای دەکەم چونکـە زۆرجـار چاوم وەبـەرچـاوی دەکـەوت . پتـرلەجارێك دەمـویست درگـاکە بکەمەوە بێئەوەی بیرم کردبێتەوە لەوەی پاشان چیبکەم .

دەس دەبـەم بۆگـیرفـانم پاکـەتـە جگـەرەکـەم دەربێنم، دەس دەکـووتـم وەك مارانـگـاز گشـت گیرفـانـەکـانـم دەپشکنم ... هم ... لەوێ بەجێم هێشتوە... لە ژێر پەتۆکە .

بەبێ جگـەرە ناتـوانم بەرگـەی دانیشتن گوێگـرتن و چاوەروانی بگرم، کارێکی دژوارە.... بۆ من زۆر دژوارە .

هەڵدەسمـە سەرپێ، دێم و دەچم، بەدەوری خۆمـدا دەسورێمەوە چونکە شوێنەکەم لەمەترێکی چوارگۆشە زیاتر نیە . دەوەستم، گوێ قوت دەکەمەوە مستێکی دی بە پەنا گوێمدا دەدەم، دەسورێمەوە، توندتر، تیژتر بەتوندی سەر بەدیوارەکەدا دەدەم، ئازاری ئەمجارە زۆرە، کەدەستی لێ دەدەم و تەماشای پەنجەکانم دەکەم خوێنەکە بەزبانم دەلێسمەوە ! بریا خوێنی ئەو میـوانە... بێ... بێ بەزەییەم بخواردایەتەوە ! بەدەوری خۆمـدا دەسـورێمـەوە. دەسـورێمـەوە... دەوەستم، لەسەر چنچکان دادەنیشم و بەردەبمە سەرم، دەگریم... بۆ ترسنۆکیو هیچ و پووچیم، تێناگەم بۆکەس گوێنادات ئەمەی لەم ماڵەدا روودەدات .

یەك بەدوای یەکـدا لەماڵ دەردەچن و رێ بۆ ئەم جانەوەرەی چاخـە بەردینـەکان خۆش دەکەن ... تەنها من دەمێنمەوە... هەموو شتێك دەبینم و گوێ لەهەموو شتێك دەگرم و قسەشم بۆناکرێ !

جاران دەگـریـام تاهێـور دەبـوومـەوەو هەستم بەبێ دەسەڵاتیەکی زەبوون دەکرد... بەڵام ئێستا... جام پربوو... جام پربوو!کات تێدەپەرێو منیش هەر دەسورێمەوە... هەناسە برکێکان وردە وردە بڵندتر دەبن لەگەڵ هاوارو ئاخ و ئۆفێکی تاساو بەڵام دەستکرددا .

هەست دەکـەم تاڵیـەکی وەك ژەهـر چنـگ لە گەرووم گیردەکـاو دەیـەوێ بمخنکێنێ، دەوەستم، دەسـورێمـەوە، رادەوەستمەوە، بەرەو پلیکانەکان مل دەنێم. خۆم بەسەر ئاستی پلیکانەکەدا شۆر دەکەمەوەو تەماشای خوارەوە دەکەم لەکەیەوە پیایاندا نەچوومەتە خوارەوە ؟ چەن وێنەیەك دێنە پێش چاوم، هەست دەکـەم وێنـەکـان لەژێـر تەپۆڵکەیەکی خۆڵەمێشەوە دەردەکـەون، کەدەیـانبینم واتێدەگەم ماوەیێك لەوێدا بووم، ئارەزووم دەبـزوێنن و پاڵم پێـوە دەنـێن دەست بۆپلیکـانـە رزیـوەکـان بەرم و بەسـەریـانـدا بچمـە خوارەوە. بەڵام دووردەکەومەوە ...دوور دەکەومەوە.... دوور دەکەومەوەو رەپ دەوەستم. نازانم چۆن لە درگـاکە نزیك بوومەوەو خەریك بوو بیکەمەوە؟ توخوا ئەمە بێعەقڵنیە؟ دوور دەکەومەوە ـ نەء با لە شوێنی خۆمـدا بوەستم ـ توانـای گەرانەوەم نیە.... دەست دەبەم بە دزیەوە... لەسەرخۆ دەستم بەرز دەبێتەوەو دەسکی درگاکە دەگرێ، گورج دەیگرم و ناهێڵم ئەوناماقوڵیە بکات... ناشتوانم بیکشێنمەوە ...ناتوانم

بەم شێوەیە چەند پێچوو؟ نازانم. رەنگە نیو دەقیقە یان نیوسەعات. نازانم. هێشتا هەروەکو خۆم نزیك دەرگاکە وەستاوم و دەسکەکەی لەمستمدایە.

بەڵام بێئەقڵی ناکەم. ئارەزوویەکی بەتین داوام لێدەکا درگاکە بکەمەوەو گشت بستێکی لەشیشم حەزیپێ دەکات. لەپر هەموو شتێك بنبردەبێت ...سەر دەخورێنم و بیردەکەمەوەو بێچاوتروەکان ...پاڵ بە درگاکەوە دەنێم و بەهەنگاوێك خۆم دەکەم بەژوورا! شڵەژان و پەشۆکان... هەناسەیەکی تاساو... روانینێکی ئاگرین... دوولەش دادەچڵکن ...لێك دەترازێن ...دوور دەکەونەوە

- ئەوە چیە ؟

یەکێکیان ئەمەی فیشکاند... بێپەروا بیرم کردەوە چی بکەم... لەبەردەممدا دوولەشی گرمۆڵەی بۆگەن دەمیانەوێ پەنایێك بدۆزنەوە. بیرم کەوتەوە کەپاکەتە جگەرەکەم لێرەدا بەجێماوە بێئەوەی دڵنیاش بم کەئەمەیە «ئەوەی» من دەمەوێ. بۆی گەرام نەمدۆزیەوە لەتەنیشت جێگە تێکدراوەکەوە کۆمەڵێ جل وکراس وفانیلەو دەرپێ فرێدرابوون بەنووکە شەقێ لام دان. پاکەت و شقاتەکەم هەڵگرت بەدەستێکی لەرزۆك جگەرەیەکم خستە نێوان لێوەکانمەوە. کە شقاتەکە تیشکیدا لەشی سۆزانیەکە راچڵەکی پاکەت و شقاتەکەم فرێداو دەرپەریمە دەرەوە. لەسەر پلیکانەکان بیرم کردەوە بۆ پاکەت وشقاتەکەم لەوێ بەجێهێشت ... بگەرێمەوە ؟ ... بگەرێمەوە ؟

لە پلیکانەکان پلەپلە چوومە خوارەوەو دەنگێك پێم دەڵێت دەگەرێیتەوە... لەناوەندی رێدا وەستام ووتم.... بەڵێ، سەرلەنوێ بەرەو خواربوومەوە ...پلە ...بەپلە ...بەپلە ....

سەرچاوە:

گۆڤاری الاقلام - ژمارە ٥، ساڵی ١٩٨١ ل : ٨٢ - ٨٥ : چیرۆکی «الصعود الى الاسفل».

○

لێکۆڵینەوەی شانۆیی

ابراهیم أحمد سمۆ

تەراژیـــــ

شانۆ مانا پیێ یا شانوێ ژ حەنەکا هاتیە. ئانکو ژ یاری هاتیە. نیشاندانا زارڤەکەری‌و دەست نیشان کرنا کارێ شانوێ ژلایێ دەرهێنەریڤە. ئارمانج ژشانوێ بکار ئینان ژبۆگەهاندنا راستیێ. نەژبۆ مەبەستێن بازرگانی وەکی تیپێن ئەمریکی (تیپا شانوو نیبارهود تیپا میرانی (واشنطن)ئەڤێن دزفرنە سالا ١٩١٥. بۆ چونا ئەرستوی ئەوە کو دراما (گوتنا کەسانە ب رێکا کاری‌ڤە)و دابەش دکەتە سەر شەش بەشێن سەرەکی ئەوژی ئەڤەنە (حوبکە. کەسایەتی. زمان. بیر. ستران. دیمەن) وحوبکە مانا وێ پێداچون بەرەڤ گرێ‌یێ‌و دڤێت ئەم بینە بیرکو لاوازترین رەنگێد حوبکا ئەوە ئەڤێن رودانا ئێکێ نە گرێدای بیادوڤرا. وب هێزترین رەنگێد حوبکێ ئەوە ئەوا پێکڤە گرێدای. ئانکو رودان بەرەڤ گرێ بچن بێ‌ی ژێك جودا. وەکی (پاشا ئودیب) چنکی رودان دگرێدانە بیەکڤە. ئەڤە مە دگەهینتە هندێ کو حوبکێ پێشی‌و ناڤەراست ودوماهی هەبت، پێشەکی بنچینەیە، ناڤەراست گەهاندنا دەزیانە (خیوط) ژ بۆ بەرەڤ دوماهێ کە چارەسەرکرنە. یا مە دڤێت چی‌یە ئەم بگەهنێ، یان مە چ دڤێت ئەم فێربین ژشانوێ؟ ؟

یامە دڤێت ئەو بۆ چونەیە یا ستانسلاڤسکی بۆ چوی دڤان خالێن خوارێدا.

١ - هەست کردن ب رێڤەبەریێ بەرامبەر کۆمەڵێ تێدا دژین.
٢ - گرنگیا ریا سەرەکی
٣ - راستگۆیی
٤ - گونجاندنا سروشت‌و شێوازی
٥ - دیارکرنا کەتواری هەڤدژ

ستانسلاڤسکی مروڤایەتی بووشیا ب هزرێن خوەشانوێ بەرەڤ

ـدیاو کۆمیدیا د شانـــوێدا

سوشیالستیێ ببت .

دەمێ مە بڤێن سەر تەراژیدیاو کۆمێدیا دشانوییێدا بپەیڤن پێتڤی‌یە بگەرنە درامایێ وبنەرەتیا درامایێ . «مانلی» سێ توخما دبینت سەرەکی‌نە (١) چیروك (٢) زارڤەکرنا چیروکێ سەر دەپێ شانوێ (٣) زارڤەکەر ورابونا ب دەورا . گەلەك رەخنەگر گرنگیێ ددەنە دانو ستاندنێ . وهەروەسا دراما ئەوکارێ لگەل دهێت بزاڤ . «شیلنگ» بڤێ شێوازی درامایێ پێناسە دکەت :. (وێنەیەکە ژیانا مروڤایەتی زاراڤەدکەت) .

وبنەرەتێ دراما گریکی یەك ژێدەرە کە ئەوژی سترانێن ئاینی‌نە ئەڤێن ب تیبەت ب خودێیێ (دیونوسوس) ڤە . وئەڤ ژێدەرە دبتە دو چەڤ مەرگەساتو بەزمەسات . ئانکو تەراژایدیاو کۆمێدیا . ئەڤ سترانێن هەتڤاڤەك مروڤ پێ رادبون دگوتنێ (جوقە) کورس . وپشتی دان وستاندن دیار بوی ئێك رێڤەبەرێ جوقێ بو دانو ستاندن دناڤ بەرا وی‌و جوقێ‌دا بو . رێڤەبەری بارا پتر جارا جلکێن خودێیان لبەر خوە دکر . بەرەبەرە پێش‌کە ڤت شانۆو گەهشتە هندێ کو هندە چیروکا ئەڤێن بتایبەت ب خودیانڤە پێشان بدەن . پشتی هنگێ هندك بزاڤێن پێش‌کەڤتی دکارێ هۆنەری‌دا پەیدابون ئەوژی دو ریڤەبەر پێش ئێکی‌ڤە .. وجهێ جوقێ کێم بو .

وبەری ئەم جیاوازیا دیارکەن دناڤ بەرا تەراژیدیێ وکۆمێدیایێ دڤێت ئەم هەر دوو زاراڤا شروڤەکەن ژتایبەتێن تەراژیدیایێ گرنگیێ دەت بابەتێن زورانبازی دناڤ بەرا کەساتیەکا ب هێز یان کۆمەلەکا کەسێن ب هێز بەرامبەرا هێزەکا ژوان ب هێزتر ژ نموونێن کوردی داستانا (خەجو سیامەندی) کە بۆ مەدیار دکەت کارەساتەکێ بسەرێ دو گەنجا هاتیە کور سیامەندێ پەزێ کویڤی ددولێ دا هاڤێتی‌و خەجوائەڤین پەرست کە دوماهیەکا پر گریانە وهەردو دبن دو دار وەك ژێدەرێن فولکلوری بۆ مە دیاردکەن ، بەلگە بۆ ڤێ چەندێ ئەم دشێن ڤێ بەیتێ کە من ژزاردەڤێ بابێ خوە وەرگرتنیە بکەم بەلگە دەمێ دانو ستاندن دناڤ بەرا خەجوێ وسیامەندی پەیدا دبت دەمێ سیامەند دکەڤت دولێ‌دا .

سەرێ سیپانێ خەلات بێ ب مژە
خەجوکا دبێژت : سیامەندۆ
مالك خرابو کێ دیتیە دەورێ
حەفت زەمانا پەزێ کویڤی
عەگید فێرسا ب کوژە
سیامەند دبێژت : خەجوکێ مالك خرابێ
تو بەس ڤاخەبەرا بدە بەر خەبەرا
جوتێ رەش کەزیا لمن نەبەدەرە
ماتە نائێت بیرێ لوێ روژێ ئەو
روژا من توستاندی ژ دوانزدە
پسماما وحەفت برا ب ضەربێ خەنجەرا
خەجو دبێژت :
سیامەندو سەرێ سیپانێ
بێ‌ب کەڤرو بەرە
ئو بەرێ خوە بدە گەرکا ڤێ سوبێ
ئەز هاتم ژتەرا
خوە هاڤێت سەر بەنوکێ
ژکەڤرو سوران کەڤتنە بنێ
بەحرێدا بۆنە جوتێ سپیندارا

کە ب راستی دەمێ ئەم بێن برێنە ڤێ بەیتێ گەلەك تایبەتێن درامێ تێدانەگەر نڤیسەرێ چاك لگەل دەرهێنەرێ پسپۆر وزارڤەکەرێ دلسوز دێ شانۆگەریەکا پر بهێز کەڤتە بەرچاڤێن بینەرا ، بینەرێ کورد مەبەست دێ پتر نزیکی بینەرێ کورد بت چنکی ژناڤ دلو دەروونێ کورد ـ

دەرکەڤتیە . ئانکو ئامادەکرن ژ کەلەپوری .

ل گەل ڕێڤەچونا ڕوژێ ژبۆ پاشە ڕوژێ ، وهەروەسا چیروکا یا خۆد داستانا (مەمو زینێ) یاشاعرێ نەمر ئەحمەدێ خانێ . کە بویە شانوگەری وهاتیە زارڤەکرن ، ڕاستی ئەڤە مە دگەهینتە هندێ کو چیروك ئەفسانێن کوردی مشەنە نفیسەرێ ئەڤرو دشێت لێ ب زڤرن وبکەتە ڕێکەکا پیروز ژ بۆ پرکردنا بۆشاتیا نەبونا دەقێ خۆمالی ، ئانکو زڤرین بو پاش و ژپاشیێ بۆ پێش . ئەز دشێم بێژم هونەرمەندێ کورد (ئەحمەد سالار) لڤێ ڕێبازێ سەرکەفت دەمێ دو شانوگەری ئامادەکرین و پێش کێش کرین (نالی و خەونیکی ئەرخەوانی) و (کاتێ هەلوبەرزدەفرێ) کە ناڤەروك ژ کەلەپوری وەرگرتیە و بویە جهێ رازیبوینا بینەرێ کورد و ب دلێ وانڤە نوسیابی .

کومێدیا گوتنەکا هەزەلیە مروڤان -ب شێوەکی ڕاست وێنە ناکەت هەروەك ئەو مروڤە کا چەوانن دکەتواریدا کە ژ سبنجو کارێ وانێ روژانەبت . ژ هاڤلێن سروشتی لگەل هەڤ یەك ب ڕێکا کارێ وانێ زێلی (وجدانی) ئەڤە ژیبا دیار بو نفیسین نفیسەرێ گریکی (ئەرستوڤانسی)دا .

ئەڤ نفیسەرێ هەنێ ئەڤێ دشیا باڤێژتە هەر تشتەکێ دڤیا باڤێژتێ . ڕێڤەبەرێن دەولەتا ئەسینا ، ڕەوشەنبیریا چەرخێ تێدا دژیا ، وشانو باشترین ڕێك بو ژ بۆ دەربرینا ڤیگیانێ لدەڤ گریکیا .

یوجین ئونیل دبێژت : (تەراژیدیا دڤێت ب ڤان خالاێنك بێت ، (۱) کەرامەتا مروڤی (۲) ئازادیا مروڤی (۳) بونا خالەکاهاو بەش دناف بەرا خودێو هندە هێزێن دیتر یێد سەر سروشتی) .

بایرونێ شاعیر دبێژت : (هەمی تەراژیدیا دوماهی ب‌مرنێ دهێن وکومێدیا هەمی ب خوشیو ژن ئینانێ ب دوماهی دهێن) . هەر وەسا هوراسێ ڕەخنەگر ب ڤی شیوازی ژیەك جیا دکەت (جیهان کومێدیایە بێ هزر بوبکەت و تەراژیدیا یە بێ هەست پێ بکەت)

بن جونسۆن پێناسەدکەت ب ڤێ جوری ودبێژت : (هەردو تەرزا یەك ئاوایەکێ موجدی هەیە دبنەرەتدا پشکێد کومێدیا هەر ئەو پشکێد تەراژیدیایێنە . هەردەم ئارمانج ژێ ئێکە هەردو سودو خۆشیێ دگەهینە گەلی وچ جارا گریکیا ئەو جیاوازیە نە داکەسێن کومێدیایێ لگەل کەسێن تەراژیدیایێ

ئارمانج ژ کومێدیایێ نەژ بۆ کەنێ بو ، ئانکو خولقاندنا کەنێ یە کە دەربرینە بو خوشیابینەرا . ئەرستو کتێبا سیەکێ دکومێدیایێدا دبینت ئە- نزماتیەکێ دەتە هەمی ڕەخ و ڕویێت سروشتیا ئادەمیزادی‌و دگەهینتە پلەکێ گەلەك هەرمی .

بەلێ دکتێبا خوەدا ئەڤا ناف لێدای (بەرەڤانی ژ شعرێ) دبێژت : (کومێدیا دیارکرن و گوتنا خەلتیێن مەێێن ڕوژانەنە) کەب‌ڕاستی لجەم من دڤێ کومیدیا دیار کرنا خەلتێن ڕوژانەبن و چارەسەری بو بێت دانان ، چنکی مروف ل گەل ڕوژێ دژیت و دڤێ بابەتێن مروڤی ژ کەتواری‌ابن ژ بۆ خزمەت ڕوژو پاشە ڕوژێ . ئەڤجا گەرهات مروڤی خوە دانا کومێدی نفیس من باوەرە گەر ئەم ب مانا کەنێ بچن ژ زاراڤێ کومێدیا ، گەلەك گەلەك بابەتێن ڕوژانە ڕوددەن جهێ دل گیریێنە جهێ دیار کرنا نەباشێن کەسان دکەن ورەخنا نەباشا دهێت کرن وکراسەك کەنێ ژ بۆ بینەری دهێت کەرکرن . ژبۆ دائەم پتر نزیك ببنە مەفهومێ تەراژیدیاو کومێدیایێ ، ئەم دێ چەند بیرو ڕایێد نفیسەرێن ل چەرخێ ڕاپەرینێ ل ئیتالیا ژیان دانەبەرچاف .

«دانیلو» دبینت دەمێ جیاوازیێ دێختە ناف بەرا هەر دو زاراڤا (تراژیدیا کومێدیا) دبێژت (شاعرێن کومێدیا چارەسەریا تشتێن پتر نوسیان بە خەلکیڤە دکەت ، چارەسەریا تشتێن بێ خێر ناکەت . شاعرێن تەراژیدیا چارەسەریا مرنا پاشاو مایێ ئیمبراتوریاتێن نافدارکەن) وهەروەسا دیار دکەت کەساتیا باش دتەراژیدیایێدا دڤێت هەمی ڕودانێن نەکێر هاتی‌و درندایی دور بێخت ژ دەپێ شانویێ . وخوێندەڤان نەشێت بیرو ڕایێد ئێك کەسی دانت پێش چاڤێن خوە وبێژن یادروست ئەڤەیە بێ‌ی برێنتە چەند بیرو ڕایێد دیتر دا بشێت تەڤنێ تێك ئالوزی ژێك ڤەکەت و بکەتە چوخکەکێ جوان ل‌بەر خوە بکەت . جیراللدی دبێژت . (تەراژیدیا وکومێدیا هەردو یەك دلن دێێك دەمی‌دا ، چنکی هەردوك گوتنن وبەلێ هەر دعەینی دەم ژێك جودانەئێكگوتنا پاشاتیێ دکەت و-دو-کارێ ڕێك و پێك بێ گریدایی ب هەمی گەلی ڤەدکەت) ئەزێ ل گەل ڕایا جیر اللدی مە ژ بۆ ڤێ پێناسێ . ڕوبورتللی سالا (١٥٤٨ز) تەراژیدیا کارێ ناکەت ئەگەر لگەل مەزنترین مروف نەبت . و ب دیتنا ئەرستوی کو کومێدیا کاری دکەت لگەل بەندو خولاما بەلێ تەراژیدیا لگەل پاشاو قارەمانا . ئەڤە

ـ- من چو نەما وکەس نەشێت ئەڤرو وەبێژت بەنداتی نەما بەلکو هەژاری و
ـگـی یە .

کومێدیا ئەڤرو ب شێوەکی دیتر درێنتە ژیانێ گیرو گرفتێن کومەلی دئینتە
ـسەر دەپێ شانوویێ ، شانۆ ئەڤرو دڤێت خزمەتا هەژارا بکەت ، دڤێت
حـ ـسەریا گیروگرفتێن مللەتی بکەت ب شێوەیەکێ ئارمانج نزیك بون ،
ـ ـو کومێدی دڤێ نازناما خوە دیارکەت نەخاسمە لە جیهانا سێ یێ ئەڤرو
ـ ـیندڤ کومێدیێ نە (نەك هزر بچتە کەنیا نەدجهدا) هەروەکی کومێدیا
جـ ـحی راپەرینی کە کومێدیا داناکەنی بێ ی دابەش کەت کەنی ب چەند
ـگ دخولقت . گەلەك رێك ێێد هەین کو بینەری بدەینە کەنین نموونە
ـ ـرکرن تفاهاتێن ژیانێ ودەمێ ئەز بێژم کومێدیا ئەڤە قوناغەکە ئەم تێدا دژین
ـ ـ بەرەڤ قوناغێ گوهورین دکەڤنێ و ئەژی کوریێ ئەڤروو بابێ سوباهی
گـهورینا هەیی گوهورین بەرەڤ باشیێ ژ بۆ باش کرنا نەباشیێ .

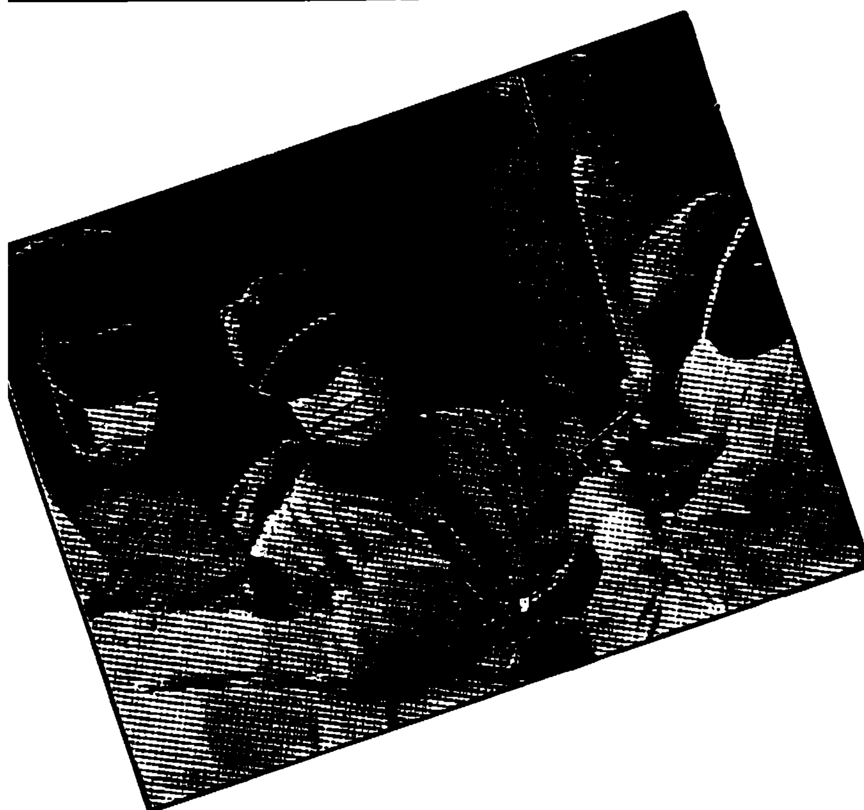
مەبەست نەئەوە کو ئەم تەراژیدیایێ بکار نەهێنن ئانکو دەرگەهێ
ـکێ مریشکا بگرن ودەرگەهێ قەسرا ئازادیێ ڤەکەن ... لڤێری
ـت – دکەتواری دا هەیە وقەسرش هەیە . چنکی برایا من جیهان وەك
ـ نینە ـمستحل ـە مروڤ هەمی ئازادیا خوە وەرگرت . گەر هەمی
مروڤێن جیهانێ گەهشتن سەر بەستیا خوە یا دروست ژ منڤە جیهان دێ
ـوستت وژبەر ڤێ چەندێ ئەڤرو زۆرانبازی هەیە ئەدەب بگشتی ودراما
ـ تایبەتی ب زۆرانبازیێ هاتیە هەیێ (وجود)ێ . ئەو زۆرانبازیەش ژبەر
ـ ـ ونەمانێ پەیدا بویە . ئەڤجا جیهان بڤێ چەندێ یا خوەشە .
حـ ـکاگەلەك گرنگ هەیە ئەوژی ئەوە مروڤ نەشێت کەتواری وەکی
خوە بینت سەر دەپێ شانویێ .. ئەگەر هندەك وەهزردکەن دێ کاروانێ
هونەریا وان مینتە ب ریڤە . ئەڤجا باشترین رێك ب کار هێنانا چەند
جەڤەنگێد (رەمزێن) ئاسان دکاریێ هونەریدا . گەلەك برادەر ل هیڤیا
هندێ خوە دگرن کو شانووەکا کەتواری (صرف) بینە سەر دەپێ شانویێ
کە ئەڤە ژی گرێدایە ب هێزەکا ژ مروڤی مازنتر ئەڤجا ئەگەر هندە چەڤەنگێ
ودەربرینێ ب کار بینت خوە دیار کەت کو هێزو ئەڤینا وی بۆ شانویێ ب
هێزترە ژ هەمی هێزا . مروڤ مروڤێ باش و نەباش پەیدا دکەت . ژبەر ڤێ
چەندێ دڤێ مروڤ یێ وورد بت دەمێ هەلبژاردنا رێکا خوە دژیانێ دا
د نەکەڤت چ ناکوکیادا ومەنەڤێت مروڤی ئەڤرو ب سوز برێنتە چەند
مەسەلا بەلکو ب عەقل و گەر سوز لگەل عەقلی بت ماچ ڤەیدی ؟

ژبو سەرکەڤتنا نڤیسەری دڤێ نڤیسەر خوە ژ دو دلیێ رزگار کەت دابشێت
قەلەمی بگرت و بیرێن خوە دیارکەت دا بیرا نڤیسەری هەڤرژی نەکەڤتە
بەرچاڤێن خوێندەڤان وبنیەرا . بۆ ب جهـ ئینانا نازناما شانوا کوردی دڤێت
رێك بێتە ڤەکرن بۆ هەمیا کو هەر ریبازەکا هونەری ب کاربینت ب
مەرجەکی (پێ خوە ژ بەرکا خوە پتر نەهاڤێژت) . یا خوە دیار کەت ب کێر
مە دهێت دێ بتە جهێ رازیبون و سەرکەڤتنێ لدەڤ هەمی بینەرا چنکی
(تەقیم) کرنا کاریێ هونەری ژلایێ مەیە ئانکو کەسانێن دکۆمەلیدا دژین دا
یە ، وبو وان برادەرێن پشتگیریا شانووا وینەیی (مسرح الصورة) دکەن ئەز
دبێژم هێشتا زوە دخزمەتا مە دانینە چنکی هەر وەك ئەم دزانن بینەرێ مەیێ
کورد نەگەهشتیە هندێ ب گشتی تێ بگەهت و ئەو شانوا گرنگیێ نەدەت
بینەری ما بوچی دژت ؟ یان شانو مانە (قوتانجانەی گەلە) ؟ شانووا وێنەیی
بینەرێ وێ یاخۆ جەماوەرێ وێ نوغبەیە مە ژی نەڤێت شانووا وێنەیی و
پانتومایم مەدڤێت شانووەکا ڤەنو سیایی ب گەلێ مەڤە . لڤێرێ من نەڤێت
رێکا ڤێ هونەری تاری کەم ژلی بێژم هێشتا ئەم نەگەهشتینە وێ چەندێ
ئەم ڤێ رەنگە شانوگەریا پێش کێش بکەن . لدوماهێ بانگەوازەکی دکەم
دبێژم بلا شانووەکا ژ پێ بابێ منێ سەقەت بت ، ژ سوکا حەمالابت کە ژ
سەعات شەشی سپێدی دچن و دەهێ دزڤرن دەستا ژ پیا درێژتر .

ژێدەر

١ ارینك بنتلی . نظریة المسرح الحدیث . وزارە الاعلام العراقیة .
ترجمة یوسف عبد المسیح ثروت . ١٩٧٥ .
٢ - ارینك بنتلی . الحیاة في الدراما . بیروت . ترجمة جبرا ابراهیم جبرا
. ١٩٦٨
٣ - مارتن ارسلن . تشریح الدراما . ترجمة یوسف عبدالمسیح ثروت
٤ - الشعر والمسرح أحد الابحاث المقدمة الى مهرجان المربد الثالث ١٩٧٤
من قبل یوسف عبد المسیح ثروت ٥ - أحمد سالار . دەروازەی دراما .
پشکائیکێ ١٩٨٠ . دەزگای رۆ شنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی .
٦ - هادي طعمة . المسرح الكومیدي الطریف الى الحیاة . روژناما (الثورة)
١٢ تموز ١٩٨٦ .
٧ هادي طعمة . المسرح الكومیدي ضروراته الاجتماعیة . روژنامە
(الثورة) ١٩٨٦/٨/٢٩

●

شێرپەنجەزانی

دکتۆر هیوا عمر احمد

شێرپەنجە بریتی‌یە لە دابەش‌بوونی نائاسایی خانەی شانەکانی لەش بە جۆرێك ، فرەو بێ سودەو لەش ناتوانێ بیوەستێنێ . بەهۆی پەل‌هاویشتن – Invasion – و – تەشەنە – Metastasis – وەکار لە فرمانی شانەکانی لەش ئەکات .

هەر لە سپیدەی مێژووەوە مرۆڤی گیرۆدە کردوە – ئەوە – هیپۆکرات – Hippocrates 460 375 B. C زۆر لە نیشانەکانەکانی شێرپەنجەی باس کردووە . ئەم دەردە تەنیا ئالودەی مرۆڤ نابێ بەلکو گیانلەبەرە نزمەکانی وەك بێ‌بڕبڕەکان . بۆ نمونە ماسی – ش ئەگرێتەوە . ئەمەش وامان لێ ئەکات وا دانێین هەموو زیندەوەرێکی فرەخانە تووش ئەکات .

شێرپەنجە دووەم نەخۆشی‌یە بۆ کوشندەیی لە وولاتە یەك‌گرتووەکانی ئەمەریکادا . بۆ نمونە هەر مرۆڤێ لە چوار تووش ئەبێ .. سێ‌یەکیان پێنج ساڵ پاش چارەکردن ئەژین . هەرچەندە ئەم دەساڵەی دوایی (٧٤ – ١٩٨٤)ز شێرپەنجەزانی باش پەرەی‌سەندو کوشندەیی هەندێ جۆری کەم بۆتەوە بەلام سەراپا مەرگی شێرپەنجەیی لە بەرزبوونەوەدایە . بۆ نمونە مەرگی شێرپەنجەی سی لە زۆربوون دایە . چل ساڵ لەمەوبەر رێژەی مردنی ئەم شێرپەنجەیە (٣ر١٨) بوو بەلام ئەمرۆ (٥ر٦٧)ە لە هەر سەد هەزار نێرینەو لە (٦ر٤)ەوە بووە بە(٦ر١٦) لەهەر سەدهەزار مێ‌ینەدا بە پێچەوانەشەوە ، مردن بە شێرپەنجەی گەدەو منالدان لەکەم بوونەوەدایە ، ئەمەش سەرەنجامی زوو ناسینەوەی شێرپەنجەکەو بەرزبوونەوەی ئاستی رۆشنبیری کۆمەڵو جۆری چارەسەرو پێشکەوتنی نەشتەرگەری‌و دەرمانگەری‌یە .

بە پێی پلەی کوشندەیی ، شێرپەنجە لە نێرینەدا وەك خوارەوە ریز ئەکرێ :

١ – شێرپەنجەی سی .
٢ – شێرپەنجەی ریخۆڵە ئەستورەو ریکە .
٣ – شێرپەنجەی پرۆستات
٤ – شێرپەنجەی پەنکریاس

ولە مێ‌ینەدا :

١ – شێرپەنجەی مەمك
٢ – شێرپەنجەی ریخۆڵە ئەستورەو ریکە
٣ – شێرپەنجەی سی
٤ – شێرپەنجەی هێلکەدان
٥ – شێرپەنجەی منالدان .

هەموو جۆرە شێرپەنجەیەك وەك یەك كوشندەنین :
بۆ نمونە لە سەدا (٩٤)ی ئەوانەی شێرپەنجەی پێستیان هەیە . پێنج ساڵ ئەژین . هەروەها (٨٢ ٪)ی شێرپەنجەی مناڵدان . بەڵام تەنیا (١٠ ٪)ی ئەوانەی شێرپەنجەی سی‌یان هەیە گەر پێنج ساڵ بژین . لە لایەکی ترەوە شێرپە نجەی سی بە شاسواری کوشندەیی دائەنرێت . هەرچەندە شێرپەنجەی پێست لە هەموو جۆرێکی تر زیاتر تووشی مروڤ ئەبێت .
ئافرەت باشتر بەرگەی ئەم دەردە ئەگرێ‌و ژمارەیەکی زۆرتریان پینج ساڵ پاش چارەکردن ئەژین .

هۆزانی : ETIOLOGY : لە مرۆڤدا هۆی سەرەکی ئەم دەردە نەزانراوە . بەڵام لە ئاژەڵەکانی تاقیگادا زۆر هۆو هۆکاری بۆ دۆزراوەتەوە :

یەکەم : هۆکارە کیمیاویەکان :-
پیر سیڤال پۆت Pott– کە نەشتەرگەرێکی ئینگلیز بوو لەساڵی ١٧٧٥ زدا یەکەم کەس بوو پەیوەندی نێوان مادەی کیمیاوی‌و شێرپەنجەی ئاشکرا کرد . باسی شێرپەنجەی تورەکەی گونی‌کرد . لەو کرێکارانەی دووکەڵ‌کێشیان پاك ئەکردەوە .
پاشان روونبووەوە . هۆکارەکە – تار – ی خەڵوزە .
ئەم مادە کیمیاویانە ناونران شێرپەنجەهێن – Carcinogen – . بێ‌گومان چەندان ساڵ پاش بەرکەوتنی ئەم مادانە . شێرپەنجەکە دەرئەکەوێ نەك دەمودەست .
پاشان . زۆر شێرپەنجەهێنی کیمیاوی تر دۆزرایەوە . وەك ئەمینەبۆندارەکان ئەبنە هۆی سەرهەڵدانی شێرپەنجەی میزەڵدان (بەنزین – Benzene) ئەبێتە

هۆی سەرهەڵدانی (شێرپەنجەی سپی‌خوێن – Leukaemia)و زۆر جۆرە مێوو – پاراڤین – ئەبێتە هۆی شێرپەنجەی پێست .

دووەم : هۆکاری سروشتی

هەر لە ساڵی (١٩٢٠) زاینی‌یەوە تیشکی بارگەدار بە هۆکارێکی (شێرپەنجەهێن) دانرا . ئەو دانسازو پزیشکانەی ئێکسبەرداری یا زۆر بەر ئەکەوی ، تووشی شێرپەنجەی کیمیاوی ئەبن . ئەو منداڵانەی ملیان بە ئێکسبەرداری ئەسوتێنرێ بۆ چارەسەری هەندێ نەخۆشی وەك (ئاڵووکەوتن) ... پاش چەندان ساڵ تووشی شێرپەنجەی ملە قوڕتە گلاند ئەبن . ئەوانەی لە بوردومانە ئەتۆمی‌یەکان ئەمێننەوە ، زۆرتر تووشی شێرپەنجەی خوێن‌ئەبن .

ئەبێ ئەوەش بڵێین کە تیشکی ژوور بنەوشەیی خۆر ئەبێتە هۆی شێرپەنجەی پێستی سەر دەست‌و دەم‌وچاوو ئەندامە رووتەکانی مرۆڤ .

سێ‌هەم : روشان‌وکولانەوە : Irritatoon

هەرچەندە میکانیزمەکەی نازانرێ ، بەڵام کولانەوەو روشان هۆیەکی بێ‌گومانی شێرپەنجەیە . بۆ نمونە شێرپەنجەی پێست لە گۆشتە زوونەی سوتاوی «هەوی‌مارجۆلین» ...و... شێرپەنجەی میزەڵدان پاش مشەخۆری میزی خوێناوی – Schistosomes .

چوارەم : ڤایرەس :

زۆر ڤایرەسی شێرپەنجەی ئاژەڵ هەیەو ئەشێ چەند دانەیەکیان رۆڵیان لە شێرپەنجەی مرۆڤدا هەبێ . بۆ نمونە ڤایرەسی (E.B) لە شێرپەنجەی لیمفی (برکیت Burkitt's) .

پێنجەم : هۆکاری کنێتی :

گرنگی ئەم هۆکارانە لەوەدایە ، کاریگەری هۆکارە (شێرپەنجەهێن) ەکان دەخەملێنن . بۆ نمونە گەر یەکێ لە دووانەیەك تووشی جۆرە شێرپەنجەی یەك بوو ، ئەوی تریش تووش‌ئەبێ . یان چەند ئەندامێکی خێزانێ تووشی شێرپەنجەی ریخۆڵە ئەستورە ئەبن ، کە زیادەگۆشتی ریخۆڵەیان هەیە .

هەروەها رووداني شێرپەنجەی مەمك لە چەند ئەندامێکی یەك خێزاندا . هەروەها ئەو کچەی دایکی شێرپەنجەی مەمکی هەبێ ، سێ‌جار زیاتر لە ئافرەتێکی ئاسایی تووش ئەبن . یان کە خزمێکی نزیکی هەبوو شێرپەنجەی مەمکی هەبێ ئاوا دووجار زیاتر تووشی ئەم دەردە ئەبێ .

شەشەم : هۆکاری جیۆگراف :

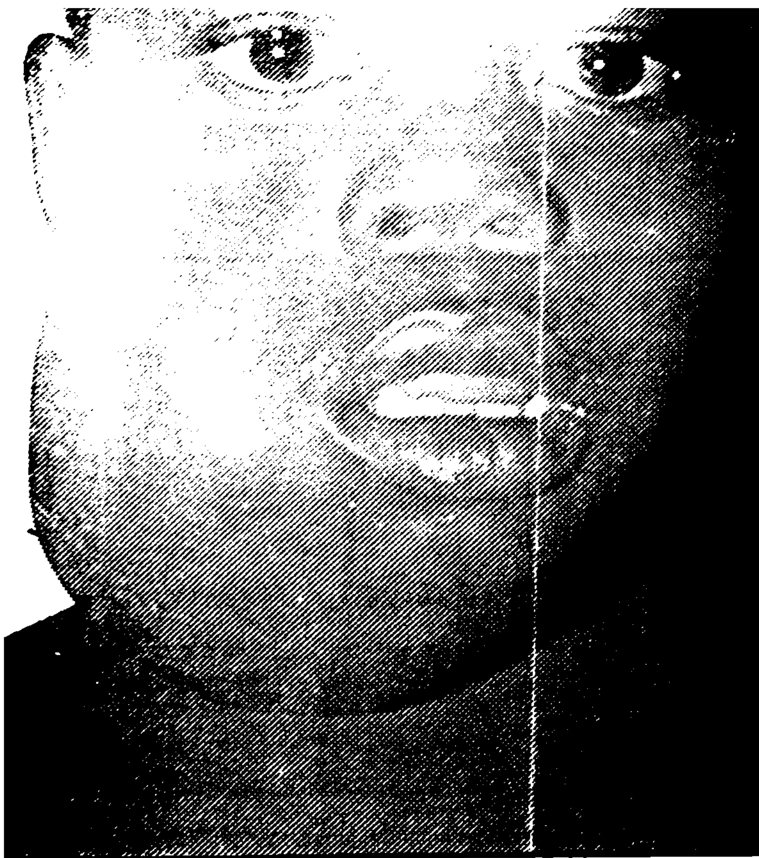
شێرپەنجەی گەدە لە یابان‌و سکاندیناڤیاو ایسلاند – دا زۆرە وشێرپەنجەی جگەر لە باشوری ئەفەریقاو رۆژئاوای ئەفەریقادا زۆرەو، شێرپەنجەی قورگ لە چین‌و شێرپەنجەی میزەڵدان لە میسردا زۆرە .

بەڵام شێرپەنجەی رێکەو ریخۆڵە ئەستورە لە ئەفەریقادا کەمەو شێرپەنجەی مەمك‌و پروستات لە یابان کەمەو شێرپەنجەی پێست لە پێست رەشەکاندا کەمەو .

بێ‌گومان کەلتورو شوێنەوار کاریگەری خۆیان هەیە ، گەر مرۆڤێ لەم شوێنانەوە چووە ولاتێکی تر ئەوا کاریگەری ئەو کەلتورو شوێنەوارەی بە سەرەوە نامێنێ . بۆ نمونە شێرپەنجەی گەدە لە یاباندا زۆرەو شێرپەنجەی سی کەمە . بەڵام نەوەی یابانی‌یەکانی لە ئەمەریکادا ئەژین ، بە پیچەوانەوە هەروەك ئەمەریکای‌یەکان زیاتر تووشی شێرپەنجەی سی ئەبن‌و کەمتر تووشی شێرپەنجەی گەدە ئەبن .

کارلێکردنی نێوان پترلەیەکێ لەم هۆکارانەیە ئەبێتە هۆی سەرهەڵدانی شێرپەنجە ... بۆ نمونە یەك‌گرتنی هۆکاری کیمیاوی‌و کنێتی ، وەك لە شێپەنجەی سی‌دا ، جگە لە رووشانی سی‌یەکان بەدوکەڵی جگەرە «چونکە هەموو جگەرە خورێك تووش نابێت» . پێویستی بە هۆرمۆنی نێرنی‌یە «نێرینە زیاتر تووش ئەبێت» و ڤایرەس‌و هۆکاری تر هەیە ، تاسەرهەڵبدات .

هۆی شێرپەنجە هەرچی‌یەك‌بێت ، خانەکانی نەوەی خانەی ئاسایی شانەکانی لەشن ، کە بەردەوام دابەش ئەبن‌و لە دابەش‌بوون ناکەون‌و

ئەگەرچی لە زۆر لایەنەوە لە خانەی ئاسایی جیان ، بەلاّم هیچ لەم لایەنانە بەرێکی کت‌و مت دانانرێن بۆ ناسینەوەی یەکسەری شێرپەنجە . زۆرجار لە یەك خانەوە دەست‌پێ‌ئەکەن‌و نەوە پاش‌نەوە ئەخەنەوە . بەلاّم هەندێ جار لە هەمان کات‌دا یان یەك دوای یەك لە چەند خانەیەکەوە سەر هەلّ ئەدەن . خانەکانی ئاسایی لەش تایبەتمەندن ، بەلاّم خانە شێرپەنجەیی‌یەکان بەرەو کا تایبەتمەندی ئەچنەوە ، بەشێواوی نەك بە رێك‌وپێکی ڕیز ئەبن‌و شێوەکەیان زۆر جۆرەو مادەی کرۆماتینی ناوك‌و ناوکۆکەیان زۆرە . شێرپەنجە پێش دەرکەوتنی نیشانەکانی‌و ناسینەوەی تووسی‌یەکی گەشەی ئەکا . گەروا دابنێین کە لەیەك خانەوە سەر هەلّ ئەدات ، ئەوا پێویستی بە (٣٠) جار دابەش بوونە تا ژمارەی خانەکانی ئەگاتە (١) بلوێن ، وقەبارەی بگاتە (اسم) ، لەم پێودانگەوە (٤٥) جار دابەش‌بوون دا مرۆڤەکە بەرگەی شێرپەنجە مشەخۆرەکە ناگرێ‌و ئەمرێ .

بەرگری زانی : Immunology

ئەو بۆ چوونە نوێ نی‌یە کە ئەلّێ لەشی مرۆڤ بەرگری گەشەی خانە شێرپەنجەکان ئەکات . زۆر خالّ هەیە ڕۆلّی بەرگری لەش یەکالاّ ئەکاتەوە :

وەکو ئەزانین بەرگری لەش دوولایەنی هەیە ، کە بریتی‌یە لە (دژەتەن Antibody) وخانە بەرگری‌یەکان ، ئەم خانانە ڕۆلّیان لە دژایەتی شێرپەنجەدا هەیە ، بەتایبەتی خانەی (T) کە لە کارەکەیاندا پشت بە گرێکۆلّەگلاند – Thymus ئەبەستن .

هەروەها خالّە جولّێنەکان – lymphokine– و دژەتەنەکان ڕۆلّی خۆیات هەیە لەم بەرگری‌یەدا ، بۆ نمونە خانە جولّێنەکان ، خانەی قەپگر – macrophage دەهەژێنن ، بۆ هەلّلوشین‌و تێك شکاندنی خانە شێرپەنجەیی‌یەکان . هەرچۆن کوێنی‌سیل – B. C. Gهەمان ڕۆلّی خانە جولّێنەکانیان هەیە ، ئەم خانە سپی‌یە قەپگرەکان وەرگریان هەیە بۆ ناسینەوەی – دژەژیان – Antigen ە شێرپەنجەیی‌یەکان . جگەلەمە خانەکانی تری بەرگری (خانەی – ADCCو NKو K) ڕۆلّی خۆیان هەیە لەم بوارەدا ، بەلاّم یەکالاّکردنەوەی ئەم بۆ چوونانە لێکۆلّینەوەی پتری ئەوێ .

گەر لەش ئەم بەرگری‌یەی هەبێ ، ئەی چۆن شێرپەنجە خانەکان قوتار ئەبن‌و ئەم دەردە سەر هەلّ‌ئەدات ، ئەم خالاّنەی خوارەوە ، ئەم لایەنە یەکالاّ ئەکەنەوە .

١ – دژە ژیانە شێرپەنجەیی‌یەکان هەندێ جار هێندە لاوازن ، ناقۆزرێنەوە تا دژە تەنیان بۆ دروست بکرێت .

٢ – ئەم دژە ژیانانە چۆنی‌یەتی خۆیان ئەگۆرن‌و لە بەرگری قوتار ئەبن .

٣ – بێگومان بەرگری لەش زۆربەی خانەکان لە ناو ئەبات ، بەلاّم ئەو هێندە کەمەی دەرباز ئەبن ، دەبنە هۆی سەرهەلّدانی گەشەکە .

٤ – کە بەرگری لەش دائەبەزێ (وەك لەگەلّ چوونە تەمەنەوە) ، خانە شێرپەنجەیی‌یەکان ، زۆرتر دەربازئەبن‌و سەر هەلّ ئەدەن ... هەروەها ئەوانەی بە کنێتی بەرگری‌یان نی‌یە ، سەدهەزار جار زیاتر لە خەلّکی ئاسایی ئەشێ تووشی شێرپەنجە بن .

٥ – لەش لەگەلّ دژە ژیانە شێرپەنجەیی‌یەکاندا ڕادێت .

٦ – لەوانەیە دژە تەن ، خۆی لە دژە ژیان بئالّێنێ‌و بیشارێتەوەو نەیەلّێ خانەقە پگرەکان لە ناویان بەرن ، یان ئەشێ دژەتەن ، خانە بەرگری‌یەکان سست بکەن بەمەش ئەلّێن – یارمەتی دان –

چەند دیاردەیەك لە هەندێ شێرپەنجە دەرئەکەوێ ، ڕۆلّی ئەم بەرگری‌یە لە دژایەتی شێرپەنجەدا ، ئاشکرا ئەکات :–

١ – لە خۆوە پوکانەوە – Regressionی شێرپەنجەی وەك شێرپەنجەی سەر گورچیلە گلاندو گورچیلەو شانە نەرمو خالّەکان .

یان کە بە نەشتەر گەری شێرپەنجەکە لادەبرێ ، ئەوە گەشە تەشەنە کردووەکەی لەخۆوە ئەپوکێتەوە «بۆ نمونە شێرپەنجەی گورچیلە» .

٢ سەر هەلّدانەوە : Reccurenceهەندێ جار دەیان سالّ پاش لابردنی شێرپەنجەی مەمك ، سەرهەلّ ئەداتەوە .

٣ – گەر دەوروبەری شێرپەنجەکە خانەی بەرگری تیابینرا ، ئەوا دەرەنجامی شێرپەنجەکە «وەك لە شێرپەنجەی گەدەدا ئاشکرایە» باشترەو بە پێچەوانەوە .

٤ – لە کاتی لابردنی شێرپەنجەدا ، خانەی شێرپەنجە لە خوێن و برینەکەدا ئەبیزێ ، بەڵام نە ئەبنە هۆی پەل هاویژتن ، نە تەشەنە کردن .

شێرپەنجە «Malignancy» بەوە لە زیادە گۆشت «Benign tumor» جیا ئەکرێتەوە کە توانای پەلهاویژتن‌و تەشەنەکردنی هەیە . بەڵام زیادە گۆشت شانەی دەوروپشتی ئەپەسێوێ‌و توێکڵێك بۆ خۆی دروست ئەکات .

بەڵام شێرپەنجە یان بە دەوروبەری خۆیدا پەل ئەهاوێ‌و شانەکانی دەوروبەری تێك ئەشکێنێ تا ئەگاتە بۆری خوێن یان بۆری لیمفـو ئەوکاتە لەم بۆری‌یانەوە بە هەموو لەش‌دا تەشەنە ئەکات . هەروەها شێرپەنجە توانای ئەوەی هەیە کە گەیشتە بۆشایی‌یەکانی لەش ، رێچکەی تیا بەستێ‌و پەل بهاوێت .

نیشانەکان :–

نیشانەی شێرپەنجە جۆراو جۆرو ناجێگرەو ئەشێ لە هەر نەخۆشی‌یەك بچێ . هەندێ جار گرێ‌یەکی بچوکی بێ‌ژانە ، وەك شێرپەنجەی مەمك‌و تەنیا بە «توێ‌توێ نیگاری Mammography» . کە شێرپەنجە زیاتر پەرەئەسێنێ ئەوا نیشانەی راستەوخۆو نا راستەوخۆی دەرئەکەوێ

دەست نیشانکردنی سەرهەڵدانی شێرپەنجەگرانە ، چونکە ماوەیەکی بێ نیشانەی درێژی هەیە ، لە بەر ئەمەیان شێرپەنجەکە زۆربە بچوکی بە هۆی پشکنینەوە ئەدۆزرێتەوەو پیێ ئەڵێین زوو – Early . یان ئەوا نیشانەی دەرئەکەوێ‌و پیێ ئەڵێین لە دەست دەرچوو – Adranced – ، لەم پێودانگەوە ئەو شێرپەنجەیەی بتوانرێ بنبر cure بکرێ ، کەمە. لەبەر ئەمە زۆر گرنگە کەخەڵکی لەهەندێ نیشانەی زۆر زووی ئاگادار بکرێتەوە ، تا زوو رووبکەنە پزیشك بۆ خۆ پشکنین ، کۆمەڵەی شێرپەنجەی ئەمەریکی حەوت نیشانەی دەست نیشان‌کردووە کە ئەبێ بە گرنگی‌یەوە سەیر بکرێن.

١ – گۆرانی مزمانی کۆئەندامی هەرس‌و میز (گرفتی‌و رەوانی ، میزگیران ، میزو پیسایی خوێنی).
٢ – برینێك ساریژ نەبێت .
٣ – خوێن بەربوون یان دەردراوێکی نائاسایی .
٤ – ئەستور بوون‌یان گرێ‌یەك لە مەمك یان شوێنی تردا.
٥ – گرانی هەرس یان ئازار لەگەڵ قووت داندا.
٦ – گۆرانێکی ئاشکرای قەبارە ، رەنگ ، چونی یەتی خاڵ‌یان بالوکە
٧ – کۆکەی بەردەوام یان دەنگ گری .

جگە لەمانە با بێینە سەر نیشانەکانی شێرپەنجە بە گشتی :–

١ – نیشانەی پەستاوتنی دەوروپشت :

کە گەشەکە نزیك سەر رووی لەش بێت زوو دەرئەکەوێ «ئەشێ لە شێوەی گرێ ، زیادە گۆشت برینی‌کۆنینە ، خاڵێکی در» دادەرکەوێ .

لە کۆئەندامی هەرس و میزو هەناسەدا ، ئەبێتە هۆی گیرانی بوری‌یەکانی‌و خۆی وەك میزگیران ، گرفتی ، یان گیرانی ریخوڵە ، گیرانی بۆری هەواو فش‌بوونەوەی سی Lung Colapse ، یان زەردوویی ، رشانەوە دەربکەوێ .

یان بەم پەستاوتنە شانەی دەوروبەری لاواز ئەکات وەك ئێسکی لاواز بوو بە شێرپەنجە ، زوو ئەشکێ .

٢ – نیشانەی پەل هاویشتن :–

ئەم نیشانانە ئەوە ئەگەیەنن کە نا توانرێ شێرپەنجەکە بن‌بر بکرێت .

گەر پەل بۆ دەمار بهاوێ ، ئەبێتە هۆی ئازار ، میروولەکردن ، سربوون ، گۆتی .

گەر پەلی هاوێژتە دەمارەکانی سمت‌و کلێنجە ، ئازار لە کۆم‌و رێکەدا دروست ئەکات شێرپەنجەی پەنکریاس ئازاری ناو قەدو پشت دروست ئەکات لە شیرپەنجەی سی‌یەکان دەست پەل لاواز ئەبێ وئازاری تێ‌ئەکەوێ .

یان ئەو بەشە بە لەشەوە ئەلکێنێ کە شێرپەنجەکەی تیایە ، وەك نوسانی مەمك‌و نە جوڵانی بە دیواری سنگە .

٣– نیشانەی مردنی شێرپەنجەکە :

کاتێ هەندێ شێرپەنجە ئەمرن‌و رووەکەیان هەوئەکاو کاژ فرێ ئەدات ، «وەك شێرپەنجەی گەدەو ریخۆڵە ئەستورەی لای‌راست» ، ئەوا خوێنیاز لێ‌ئەدەڵێ‌و ئەبنە هۆی ماندووبوون‌و کەم خوێنی ، لەوانەیە تەنیا نیشانەی هەندێ شێرپەنجە هەر ئەمەبێ . هەندێ جاریش روخسارە مردووەکەی ئەسوتێتەوەو نیشانەی سوتانەوە بە سەر نیشانەکانی تری‌دا زاڵ ئەبێت ، وەك کاتێك شێرپەنجەی (پانەریخوڵە – Caecum) ئەسوتێتەوە ، نیشانەکانی لە ریخۆڵە کوێرە ئەچێ .

٤– نیشانەی تەشەنەکردن :

هەندێ جار بێ ئەوەی گەشەکە هیچ نیشانەیەك بدات ، گەشەتەشەنە کردووە کە زۆر لە دوورەوە نیشانەی لێ دەرئەکەوێ ، وەك گەورەبوون‌و

گریٚ گریٚ بوونی لامل ، یان دەرکەوتنی تەشەنەی شێرپەنجەیەکی شاراوە – Oculte – لە سی‌یەکان ، جگەر ، ئێسك یان دەماغ‌دا .

٥- نیشانەی سەراپایی شێرپەنجە :

١- لە رو لاوازی : لەش‌و شێرپەنجەلەمل ملانێدان بۆ خۆراك ووزە ، لە ئەنجام‌دا ، گەشەکە هێزوتین ووزەی لەش‌دا ئەدۆشی‌و مرۆڤەکە لە رولاواز ئەبێ .

٢- دەردانی هۆرمۆن ، لێرەش‌دا شەکرو کالسیۆم –ی خوێن دائەبەزیٚ .

٣- دەردانی مادەی لە هۆرمۆن چوو

٤- فرە هەستیاری نێوان گەشەکە و لەش .

٥- دەردانی مادەی ژەهراوی .

دەرەنجام : Prognosis

کەس ناتوانێت بە تەواوی دەرەنجامی هیچ جۆرە شیرپەنجەیەك دیاری بکات . ئەبێ پزیشك راستەوخۆو راستگۆ بێ لەگەلٚ نەخۆشەکەدا ، وای بۆ دەرخات هەموو کاتێك ئامادەیە بۆ یارمەتی‌دانی تا هەست بە ئاسایش بکاو ترسی نەمێنێ .

ئەبێ نەخۆشەکە فێری زۆر شت‌بکریٚ ، تا بتوانیٚ گویٚ بە خۆی بداو هەست بە کەنەفتی نەکاو پاك‌و تەمیزی خۆی بپارێزیٚ ، ئەبیٚ فێر بکریٚ چۆن گویٚ بە گەندەکۆم – colostomyو گەندەگەروو trachiostomy .

ئەبێ یارمەتی ئەو ئافرەتانە بدریٚ کە مەمکیان لە بن‌دا دەبڕیٚ ، تا لەگەلٚ شێوەی شێواویان‌دا رابێن‌و هەست بەشەرم‌و کەمی لەکەك .

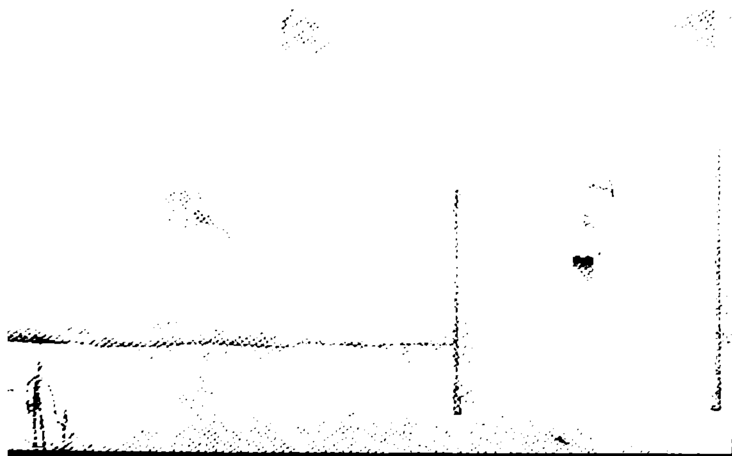
هەندیٚ نەخۆش لە ترسی ئەوەی راستی نەخۆشی‌یەکەیان نەزانن حەز ئەکەن پزیشکەکەیان راستیان پیٚ نەلێ‌و لیٚیان بشارێتەوە ، بەڵام ئەبیٚ هەردەم پزیشکەکە راستگۆبێ‌و لە سەر بۆشی دلیٚ نەخۆشەکە نەداتەوە بەڵام بە گشتی ئەبێ نەخۆشەکە هیوابڕاو نەکریٚ ، چونکە نازانریٚ چەند ئەژی ولە داهاتوودا چی روونەدات .

بە گشتی دەرەنجامی شێرپەنجە لە سەر چەند لایەنێك راوەستاوە ، کە بریتین لە

١- شوێنی سەر هەڵدانی :

بۆ نمونە (٩٠٪)ی شێرپەنجەی سی‌یەکان ، سورێنچك ، پەنکریاس پەل ئەهاون‌و تەشەنە ئەکەن‌و مرۆڤەکە ئەکوژن .

بەڵام شێرپەنجەی پێست‌و مەمك‌و ملەقۆرتە ، زۆر جار جێگەبین‌و باش چاربکرێن ، سەر هەلٚدانەوە گەر تەشەنەشیان کردبیٚ .

٢- قۆناغی نەخۆشی‌یەکە :

گەر قۆناغی یەك یان کەمتر بیٚ (واتە گەشەکە لە سنوری ئەندامەکەدابێ) و پەلی بۆ دەرەوە نەهاویژتبیٚ ، دەرەنجامی چاکترە .... تا بچوکتر بیٚ دەرەنجامی چاکترەو بگرە سەر هەڵنەدەنەوە .

لە قۆناغێکی زیاتردا کە پەلیان هاوێشت‌و بەتەشەنە گەیشتنە گریٚ لیمفی‌یەکان ، ئەوا دەرەنجامیان کەمتر چاکە . گەر زیاتر تەشەنە بکەن وا بە گشتی دەرەنجامیان باش نی‌یە .

٣- جۆرەکەی :

گەر خانەکانی تایبەتمەند بوون ، دەرەنجامی چاکترە .

تا بەرەو نا تایبەتمەندی بچن – Undifferentiated– ئەوا دەرەنجامیان بەدترە .

٤- بەرگری نەخۆشەکە :

تا بەرگری‌یەکەی بەرزتربیٚ ، دەرەنجامی چاکترە

٥- تەمەنی نەخۆشەکە :

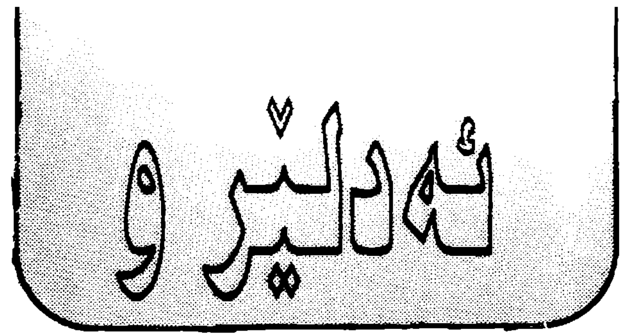
بە هۆ کارێکی گرنگ دائەنریٚ

هەمان شێرپەنجە لە گەنجێك‌دا بەدترە وەك لە پیرێك لە ساوادا ، گەر شێرپەنجەکە پێش تەمەنی یەك سالی سەر هەڵبدات دەرەنجامی لەوە باشترە پاش تەمەنی سالێك سەر هەڵبدات .

لەم کتێبەی خوارەوە کراوە بە کوردی :–

Principles of Surgery by schwartz 4th edition 1987
pageT 313T332.

٥

لێکدانەوەی ڕەفتاری مرۆڤ و کەسایەتی

بە پێی بۆ چوونی ئەدلێر دەروونزانی تاکە کەس ئەو زانستەیە هەوڵی تێگەیشتنی هەڵس‌و کەوت و ڕەفتاری هەر کەسێك دەدات لەسەر ئەو بنچینەی کە یەکەیەکی ڕێکخراوە . هەروەها بڕوای وایە هەرچی کردەوەمانە ڕێنوومای ئاراستەی سەرەکیمان لە ژیاندا دەکات و مەبەست لەمەش ڕاستکردنەوەی ئاراستە هەڵەو نەگونجاوەکانە لە ڕێگای بەکار هێنانی زانستی بنەڕەتی‌یەوە کە لە ئەزموونگەری تیۆریدا بەکاری دەهێنین [1] .

هەروەها ئەدلێر ژمارەیەك گریمانی تیۆری دەخاتە ڕوو و پێش لەسەر ئەوە دادەگرێت کە تێگەیشتنی کەسایەتی مرۆڤ شتێکی شیاوە ئەگەر بێت وئاگاداری ئامانجەکانی ئەو کەسە بین بە واتایەکی‌تر ئامانجەکانی (کەسێك) ڕەفتارو هەڵسوکەوتی دیاری دەکات و ئاراستەشی دەکات ، واتە داهاتوو لە ژێر کاریگەری ئێستادایە ، کەواتە بە پێی بۆ چوونی ئەدلێر جوڵاندن لە پێش بین کردنی داهاتوودا زیاترە لەو شتانەی لە ڕابردوودا هەستیان پێ کراوە .

دیسان ئەدلێر لای‌وایە کە خەڵك مەبەستێکیان لە ژیان هەیەو بە شێوەیەکی دیاری کراویش ئەو مەبەستە تێگەیشت بە پلەی پێگەیشتن و خۆ تەواو کردن . ئەدلێر لە نووسینەکانی سەرەتایدا ئاماژەی بۆ ئەوە کردووە کە مەبەستی سەرەکی ئادەمیزادو هەوڵ و تەقەلای شێوازێکی دوژمنکارانەی هەیە لە پێناوی دەسەڵات کردنە سەر خەڵکی تردا . ئەم گریمانەشی لە شێوەیەکی وەهادا دارشتووە کە ڕووی تێروانینە بۆ مرۆڤ گوایە ئافریدەبوویەکی خۆپەرستەو هەموو مەبەستی مەزنکردنی خودی خۆیەتی .

پاش پێدا چوونەوەو هەڵسەنگاندنی بیرو بۆ چوونەکانی لەسەر ئەوە ڕێك کەووت کە ئامانجی سەرەکی مرۆڤ « بەرزبوونەوەیە » ، هەروەها ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە تێکۆشانی مرۆڤ لە پێناوی (بەرزکردنەوەی خۆدایە) کە دوو شێوازی هەیە :- یەکەم ئارەزووە بۆ سەپاندنی هێز بەسەر کەسانی تردا کە ئەمەش ڕێبازێکی هەڵەیەو تاکە توورەو تەنگە نەفەسەکان دەیگرنە بەر . دووەمیش هەوڵدانە لە پێناوی « بەرزبوونەوەدا » کە بە هەستی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵ پەروەری‌و گیانی هەرەوەزی دەناسرێتەوە بۆ «بەرزبوونەوە و پێگەیشتن» ئەمەش ئەو ڕێبازەیە کە تاکە تەواوو تەندروستەکان دەیگرنە بەر .

هەست بەکەم و کوری کردن

ئەدلێر لە ڕۆژگاری سەرەتای کارکردنیدا گرنگی بە کەم‌وکوری ئەندامی دەدا واتە بوونی کەم و کوری یان لاوازی بایۆلۆژی کە هەستی بێ‌توانای‌و گۆشەگیری لای مرۆڤ دەوروژێنی .

هەروەها هەوڵی دەدا کە ئەم کەم‌وکوریانە لە ڕێگای بەکارخستنی توانایەکی تایبەتیەوە یان گەشە پێدانی ئەندامانی ترەوە باربوو بکاتەوە .

جگە لەمە ئەدلێر تێگەیشت کە تەنها لاوازی‌و لە کارکەوتنی ئەندامێك نی‌یە کە دەبێتە هۆی لە کارخستنی هەوڵ و ئەرك جێ‌هێنان بەڵکو تێروانینی ئەو کەسەیە بۆ ئەو لاوازی‌و کەم و کوری‌یە . ئەدلێر زاراوەی (attitude - هەڵوێستی) بە شێوەیەك بەکار هێناوە گوایە ئارەزوو یان (نزعە)ی زانراوە بۆ وەڵام دانەوەی شتەکان جێگیرانەو بە ڕێگایەکی پەسەند یان ناپەسەند [2] .

نموونەی باویشی بۆ ئەم مەبەستە (دیموستین)ە کە لە سەردەمی منداڵیدا بەدەستی چەڵەمەی دواندن دەیناڵاند کەچی کاتێ گەورە بوو هەوڵێکی زۆری‌دا تا بووە ووتار بێژی بە ناوبانگی یۆنان . ئەدلێر لەبەر ڕۆشنای ئەم بۆ چوونەیدا وویستی پێ لەسەر ئەوە داگرێت کە ئەو ئەندامانەی لەش کە کەم و کوری‌و لاوازییان تێدایە کار لە نەش و نووماو گەشە کردنی کەسایەتی دەکەن . چونکە هەڵوێستی (تاك) بەرامبەر ئەو کەم و کوریانە هانی دەدات هەتا توانایەکی زۆر بخاتە کار بۆ باربوو کردنەوەیان . (ثیودۆر ڕۆزفلت) کە کەسێکی لاوازو نەخۆش بوو لە سەردەمی منالیدا کە گەورە بوو چاکترین نموونە بوو لە ڕێك و پێکی لەش و لاریدا، هەروەها ئەو کەسەی بە دەم لاوازی بینینەوە ئازار دەچێژێت هەوڵ دەدات هەستی بیستنی گەشە پێبدات [3] . ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە کەم و کوری ئەندامێکی لەش دەبێتە هاندەرێك بۆ بەرزکردنەوەو ناوو

ـۆزەت بەرز بوونـەوەی ئەو کەسە لە بوارێك لە بوارە جۆراو جۆرەکانی تری ژیاندا، وەك و هونەر، ئەدەب، رامیاری، هتد..

ئەدلێر مەفهـومی هەست بە کەم و کوری کردن وا نیشان ـەدات کە دەرئەنجامی هەستەوەرەکانەو، لاوازیو بێتوانایی هێـزی خۆراگـتن و دان بە خۆدا گرتنـە . هەروەهـا ئەدلێر ـەستەواژەی «نارەزایی نێرایەتی» بە شێوەیەکی وا بەکار هێناوە کە سەرجـەمی باربوو کردنەوە رەفتارییەکان دەگرێتەوە، لەم ـچوونەوە بەپێی بیرو لێکدانەوەی ئەدلێر (بەرزبوونەوە) تەنها ـۆ (نـێریـەتیو پیـاوەتیـە) کە شێـوەی جێگـیر کردنی خودو ـەربەستیو دەسەلات وەردەگرێت، بە پێچەوانەی ئەمەوە کە کەم و کوریو مێیەتی دووزارەوەی بۆ یەکن و بە شێوەیەکی ـمولی رەفتاری مێیەتی نیشان دەدەن کە خراپیو مل کەچیو ـ بەستەیی‌یە .

ـەم بیرو باوەرەی ئەدلێر لەسەر ئەو رۆلانە وەستاوە کە پیاوو ژن ـە کۆمـەڵدا پێی هەڵدەسن ئەدلێر دەستـەواژەی « نارەزایی ـێرانەی » بەکار هێناوە تا ئەوەی پێ نیشان بدات کە ئافرەتان ـە کۆمـەڵدا لە مەکـانەیەکی نزامدان و لە ئەنجامی ئەمەشدا هەوڵ نادەن (نەخشەی هەستی ناتەواو بکێشن) لە رێگای ـرەفتار کردنی پیاوانەوە . هەروەها شێوازە رەفتاری تریشی هەیە کە دەشێت لە نێو ئەو ئافرەتانەدا ببینرێت کە رەفتاری ژنانەی ـزیـاد لە سنوور دەکەن ئەو ئافرەتەی کە (بە مێینەییەکی) ـزۆرەوە دەردەکـەوێت . وا لێـك دەدرێتـەوە کە مەبەستی لەم شێوازە تەنها وەك وەسیلە بەکار هێنانێکە بۆ سەرگەرم کردنە و تەڵە نانەوە بۆ راوکردنی پیاوان بە مەبەستی خۆ بەرزکردنەوەو دەسەلات دار بوون .

ئەم مەفهومەی ئەدلێر هەمان شێوە بەسەر پیاوانیشدا دەچـەسـپێت ئەو پیـاوانـەی کە هەست بە نەبـوونی هاوسـەنگیو ئاسـایشی دەرونی دەکـەن رێگای رەفتارکردنی نەگـونجاو دەگرنە بەر هەتا بیسەلمێنن کە بەراستی پیاون .

(ڤانموزج دون جوان) کەسێکە کە دەیەوێت لە رێگای سەرگەرم کردن و ئیغـرا کردنـە دووبـارە بوومکـانیـەوە پیاوەتی خۆی بسەلمێنێت . ئەدلێر رای وایە کە ئەم جۆرە دیاردانە چ گوێرەی پیـاو یان بەگـوێـرەی ژن بەڵگەی کەسایەتیەتی تورەو تەنگە نەفەسە .

لە دوای ئەمە ئەدلێر مەفهومی کەم و کوری و لاوازی ئەندامی زیاتر گشتی و فروان دەکاو دەڵێت ئێمە هەمووومان هەست بە کەم و کوری هەستی سایکـۆلوژیو کۆمـەلایـەتی دەکەین . ئەمـەش هەر لە قونـاغی سەرەتـای ژیـانەوە لە چوارچێوەی خێـزاندا دەست پێ دەکات . باوان و خەڵکی تریش تەنها بە لاشـە لە منـدال گەورەتـرنـین بەڵکـو زیاتر پێگەییوون و لە گوشادی چەڵەمەکانی ژیاندا بە تواناتر و سەر دەرچووترن . ئەمەش وا لە مندال دەکات هەست بە لاوازیو کەم و کوری بکات لە کۆری گەورەکاندا .

هەوڵدان لە پێناوی بەرز بوونەوەدا

ئەدلێر براوی وایە کە خەبات لە پێناوی بەرزبوونەوەدا لە هەست کردن بە کەم و کۆرییەوە هەڵدەقوڵێت هەر لەبەر ئەوە وای دادەنێت کەهەموو کەسێك هەست بە ناتەواوی دەکات و لە پێناوی پرکردنەوەی ئەم ناتەواویەشدا هەوڵ دەدات هۆیەك بۆ باربووکردنەوەی ئەو هەستی کەم و کوریانە بدۆزێتەوە هەروەها لاشی وایە کە هەوڵ و تەقەلا لە پێناوی بەرز بوونەوەدا یەکێکە لە راستی‌یە بنچینەییەکانی ژیان . لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە بووە هۆی ئەوەی کە ئەدلێر روو بە رووی گەلێك رەخنە بێتەوە چونکە ئەم مەفهومە لە بیرو باوەری (نیتشە)وە دەهات کە گۆرانێکی کەمی بەسەردا هاتبوو ئەویش ئەوەیە کە مەفهومی هەوڵدان لە پێناوی بەرز بوونەوەدا مانای بەرز بوونەوەی ئیستبدادی نی‌یە یان گەیشتنی تاك بە ناوەندن و دوا پلەنی‌یە بەڵکو باری پاڵنانی یەکسانیو تەریبی شێوەی نەش ونوومای ئەندامیە .

لە راستیدا ئەدلێر هەوڵی دا کە ئەم مەفهومەی جێگیرو چەسپاو بکات بە پاڵپشتی ژمارەیەك مەفهوماتی پێشتری وەك و (تەواویی ، هەوڵدان بەرەو بەرزتر ، پاڵنان لە نزمەوە بۆ بەرز یان، پاڵیان لە خراپەوە بۆ چاك)[٤]

(دکمـان) وای نیشـان دەدات کە سەرکەوتن مانای هەوڵداە لە پێنـاوی گەیشتن بە خاڵی (خۆتـەواوکـردن)دا . ئەمـەش لای ئەدلێر دەکـرێتـە دوو بەشـەوە سەرکـەوتنی (بەرزبوونەوەی) تاکە کەسی و بەرز بوونەوەی گشتی . بەرز بوونـەوەی تاکـانـە زیـان بەخشـە چونکە هەوڵدانی تاکە بۆ تێرکـردنی داواکـارییـەکـانی و پرکردنەوەی پێویستی‌یەکانی لەسەر حسابی کەسانی‌تر ، بەلام هەوڵدان لە پێناوی گشتدا راسـت و پەسـەنـدە چونکـە لە ئەنجـامی دەستگـیرۆی کەسانی‌ترەوە توانای تاکە کەسیش بەدی دەهێنرێت[٥] .

ئەندێشە کۆتایی

ئەدلێر ئەم زاراوەی بە مەبەستی (ئامانجی ئەندێشەیی) بەکار هێناوە کە رابەرایە تی رەفتاری کەسێك دەکات .
ئەم مەفهومەش لە نووسراوەکانی (هانز فانکەری) فەیلەسوفەوە وەرگیراوە (As -if) کە دەڵێت خەڵکی بیرو باوەڕێك ئافریدە دەکەن ، یان دادەهێنن کە رابەرایەتی رەفتاریان دەکات .
ئەدلێر ئەم بیرو باوەرەی وەرگرت و گەیشتە ئەو ئەنجامە بەسوودەی کە شێوەی جۆراو جۆری هەوڵدانی تاکە جیاوازەکان رووداوەکان بێ زانینی ئامانجەکانی ژیانیان .
ئامانجیش ئەوەیە کە رەفتار ئاراستە دەکات و پێویستە بۆ پێش کەوتنی تاکەکان و نەش و نووما کردنیان .
ئەدلێر لەو بڕوایەدایە کە ئەم ئامانجانە خەیاڵین و شتێکی راستەقینە یان ماتریالی نین . بۆ نموونە دەشێت بڕوا بێنێت بەوەی مەبەستت یارمەتی دانی خەڵکی و خۆخستنە ناو ئەو چالاکیانەوەیە کە بەرژەوەندی خەڵکیان تێدایە ، هەروەها دەشێت وا بڕوا بێنێت کە «گارزنوفایت» و مەبەستەکەشت سەلماندنی سەرکەوتنتە بەسەر ئافرەتاندا لە رێگای ئیغراکردنێکی نا ئاشکراو بێ کۆتاییەوە .[٦]
بەپێی تێروانینی ئەدلێر تەسەورکردنی مرۆڤ روو بەرووی ئەو دیاردانەی لە سروشتدا هەیە دەبێتە هۆی دیاری کردنی رەفتارو هەڵس و کەوتکردنی .
بیرو بۆ چوونی «ئەندێشە کۆتایی» ئەو بیرو بۆ چوونەیە کە رابەرایەتی هەڵس و کەوتی مرۆڤ دەکات .
ئەم خاڵەش لە گەوهەردا بە تەواوی جیاوازە لە بۆچوونەکانی فرۆید کە دەڵێت رەفتاری مرۆڤ لەلایەن پاڵنەرێکی بایۆلۆژیەوە دیاری دەکرێت و تاقی کردنەوەو شارەزایی و سەردەر چوونیش دەگەرێتەوە بۆ قوناغی منداڵی . ئەدلێر لە روانینی بەرەو داهاتوودا سروشتی ئامانجی پێش بین کراوی تاکە کەس وا دەبینێت کە شیانی ئەوەی هەیە وەك دالەیەك لە لێکدانەوەی کەسایەتیدا بەکار بهێنرێت .

بەرژەوەندی کۆمەڵایەتی

ئەدلێر بە شێوەیەکی دوور لە گومان و دڵنیاییەوە بڕوای وایە کە ئێمەی مرۆڤ یەك بەوی ترەوە بەندین ، هەر لە یەکەم رۆژی دەست پێ کردنی ژیانەوە .
هەروەها دەبێت دان بەو راستیەدا بنێن کە هەریەکەمان پشت دەبەستێتە ئەوانی تر یان پێویستی بەیارمەتیان هەیە . هەر لەبەر ئەمە ئەدلێر زیاتر پێ لە سەر کاریگەری و کار تێکردنی کۆمەڵایەتی دادەگرێت وەك لە هێزە بایۆلۆژیەکان ئەمەش بۆچوونێکی دژ بەفرۆیدە .
سەرەرای ئەمە ئەدلێر دەڵێت هەستکردنمان و گرنگی پێدانی کۆمەڵایەتیمان شتێکی ئەزەلیەو دەشێت لە رێگای ئاراستەکراوی گونجاو و لەبارەوە راهێنانی پێ بکەین .
هەر لەم بۆ چوونەوە دەڵێت و ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە هەوڵ و تەقەلا لە پێناوی (تەواو کردنی) خەڵکیدا یارمەتیمان دەدات بۆ بەدی هێنانی گەوهەری ئەم مەسەلە .
واتە هاریکاری لەگەڵ کەسانی تردا هەر یەکە لە ئامانج و مەبەستی تاکە کەسی و کۆمەڵ بەدی دەهێنێت .
ئەمەش مانای ئەوەیە کاتێ کە لێکۆڵینەوە لە بارەی بەرزبوونەوە بەرەو بەرژەوەندی کۆمەڵایەتیەوە ئاراستە دەکرێت واقعیی و سوود بەخشی دەبێت .
بەلام کاتێ کە دوورە پەرێزو گۆشەگیر دەوەستێت و نامۆ دەبێت بە بەرژەوەندی کۆمەڵایەتی ئەوا پەرشو بڵاوو شتێکی لاوازو ناکاریگەر دەردەچێت .
ئەدلێر لە نووسینەکانی دوایدا بە توندی پشتگیری ئەم مەفهومەی دەکات کە پاشتریش لە گەوهەرەکەی دەدوێین .

شێوازی ژیان و خودی (تاك) داهێنەر

لای ئەدلێر ئەم دوو مەفهومە وابەستەو پێکەوە بەندی یەکترن و شێوازی ژیان نیشان دەدەن ، واتە شێوازی ژیانی کەسێکی دیاری کراو (کەسایەتیەکی دیارکراو) کە لە کۆتایی قۆناغی منداڵیدا پێك دێت [٧] ئەمەش ئەو رێگاو رێبازانە دەگرێتەوە کە خەڵکی لە پێناوی گەیشتنە ئامانجەکانیاندا دەیگرنە بەر . ئەکتەرێك دەیەوێت لە خلالی خوێندن و کاری سینەماو شانۆوە بگاتە پلەی پێگەیشتن . زانایەك هەوڵ دەدات لە رێگای خوێندنەوەو دراسەی چڕو پڕو بیرکردنەوەی قوڵ و موناقەشەی بیرو باوەری خەڵکانی ترەوە سەرکەوتن مسۆگەر بکات .
ئەمەش بەڵگەی ئەوەیە کە هەر تاکێك (کەسێك) شێوازی تایبەتی خۆی هەیە لە ژیاندا . زانا شێوازی خۆی هەیەو وەرزشەوانیش شێوازی خۆی . رەفتاری هەر کەسێکیش بەشێوەیەکی گشتی لەشێوازی ژیانی تایبەتیەوە ، هەڵدەهێنجرێت . ئەدلێر زۆر پێ لەسەر ئەم مەفهومە دادەگرێت و وای دادەنێت کە بنچینەی ئەو سیستەمەیە کە کەسێك

ـەر پای ئەرکەکانی لەسەر بنیات دەنێت و هەڵس و کەوتی پێ ـەکات .

گرنگترین شتێک کە لەمە ئەنجامی دێنێت دیاری کردنی ـەزی تاکە کەسە کە سیفاتی لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەی هەیە ـگۆیرەی رەفتاری تاکەکە خۆیو سەردەر چوونی .

ئەدلێر وا بۆی دەچێت کە شێوازی ژیان لە پێنج ساڵی ـەکەمی تەمەنی منداڵیدا پێك دێت و منداڵ لە ئەنجامی هەڵس ـ کەوتی لەگەڵ باوانیدا بە دەستی دەهێنێت و بە شێوەیەکی جێگیرو چەسپاو لە کۆتایی ساڵی پێنجەمدا پێك دێت و گۆرینیشی ـە قۆناغەکانی داهاتووی ژیانیدا شتێکی ستەم و گرانە . ئەم ـێوازە پێکهاتنە کە لە سەردەمی منداڵیدا پێك دێت وەك و جۆرچێـوەیـەکـی لێ دێت بۆ رێ نوومـا کردنی رەفتـاری ـ هـاتـوومـان . واتـە ئێمە لەو بوارەی کاری تێدا دەکەین و ـارەزایی و سەردەرچوونمان تیا بەکاردێنین تەنها ئەو شێوازە ـێکهاتنەی منداڵیە رابەریو رێنومامان دەکات .

ئەدلێر بڕوای وایـە کە شێوازی ژیان وەك و پەرچە کرداریکی هەست بەکـەم و کوری کردن وایـە کە لە ژیانماندا هەستی ـێ دەکەین گەرچی ئەم هەست کردنە راست بێت یان خەیاڵی . ئەو کەسەی هەرچی بەرنامەی ژیانیەتی لەسەر بنچینەی پشت گوێ خستن و گوێ پێ نەدان دادەمـەزرێنێ و رێك دەخات ـیارە بە پێی ئەم بۆ چوونـە جۆرە لێکـدانەوەیەکی تری بۆ ـەکرێت . بەڵام ئەو کەسەی دەسەڵات دارە بەسەر شێوازی ژیـانی و هەستی دوژمنکـارانـەو هێـز بەکـار هێناندا ، وای دەدەنێت ئەو کارەی لەگـەڵ ئارەزوویـدا ناگـونجێت بەرەنگار ـوونەوەیە بۆی .

لای ئەدلێر (تاکی داهێنەر) وەك زاراوەو پێناسەکردنی ـریتیـە لەبـوونی توانـا بۆ دروست کردن و بینـاکـردنی کەسـایـەتیو مسـۆگەر کردنی چارەنووس . خودیش دەگاتە ـلندترین پلەو قۆناغی کاتێ کە دروست کەرو داهێنەر بێت ، ـەر ئەمـەش تا سنورێکی دیاری کراو شێوازی ژیان دیاری ـەکات . خودی داهێنەر شتێك نی‌یە کە شایانی تێبینی کردن ـێت وەك بوویـەکی ماتـریاڵی بەڵام لە خلالی هەڵس و کەوتی کەسێکەوە کە رەفتاری پێدەکات بەرامبەر ئەو چەڵەمانەی لە ژیانیدا روو بەرووی دەبێتەوە هەستی پێدەکەین .

مەفهومی خودی داهێنەر ئەوە نیشان دەدات کە ئەدلێر بڕوا بە لێکدانەوەی تیۆری فێرکردن لەسەر بنچینەی « وروژان ـ وەڵام دانەوە » ناکات . ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ناتوانرێت هیچ شتێك دەربارەی سەردەرچوون و زانیاری کەسێکی خراپ بزانـرێت . لەکـاتێکـدا کە ئەدلێر وای دەبینێ « کاتی مرۆڤ وابـەستـەی جیهـانی دەرەوەنی‌یە لە سەر ئاستی رێگایەکی پێشتـر دیـاری کراو ، ئەوا هەمیشـە خۆی دەستێتـەوە بە لێکدانەوە دەرونیە تایبەتی‌یەکانی خۆیەوە »[٨]

بەپێی مەفهـومی خودی داهێنـەر هەریـەکـەمـان کەسـایـەتی تایبەتی خۆی ئافریدە دەکات یان دادەهێنێت ، ئەویش لەسەر بنەمای ئەوەی لە رابردووەوە واتە (باوانەوە) .. بۆمـان ماوەتـەوە یان لەســەر بنـەمـای شارەزایـیو سەردەرچوونمان .

کەواتە بۆمان دەردەکەوێت کە لە ئەنجامی لێکدانەوەدا خەڵك خۆیان بەرپرسیارن بەرامبەر چارەنووسیان . زۆربەی کاتیش تەنهـا هەر خۆیـان ئاگـاداری شتە بەدەست هێنراوەکانن لە گوشادی چەڵەمەکانیاندا بە شێوەیەکی بەرپرسیارانەو ژیرانە ، بەڵام تاکە تورەو تەنگە نەفەسەکان واتە ئەوانەی کە ئامانج و مەبـەستـەکانیان هەست پێنەکراوەو زۆربەی کات ئاگاداری بەدیـلی بەدەست هاتـوو نین کاتێ روو بە رووی هەڵوێستی دیاری کراو دەبنەوە .

پرۆسیسی نەش و نوومای کەسایەتی

بەپێی بیرو باوەری ئەدلێر باوان رۆڵی گرنگ دەگێرن لە هاندان و هان نەدانی هۆی گەشەکردنی منداڵەکانیان دا باوان هەوڵ دەدەن زانیاری‌یەکی قوڵ لە بارەی تەنگ و چەڵەمەکانی ژیانەوە بدەنە منداڵەکانیان کە ئەدلێر دەیکاتە سێ پۆلەوە :ـ کە ئەوانیش کارو هاورێیەتیو خۆشەویستین .

ئەدلێر گرنگی‌یەکی تایبەتی دەداتە رۆڵی دایك کە کەسی یەکەمە پەیوەندی توندو نزیکی لەگەڵ منداڵدا هەیە .

ئەگەر دایکێك منداڵەکەی خۆش بووێت شتێکی ئاسایی‌یە کە گرنـگـی بە پەروەردە کردن و شارەزاکـردنـی لە بارەی پێـویستی‌یـەکانی ژیانەوە دەدات بۆ مسۆگەر کردنی خۆشیو بەختەوەری پاشە رۆژی .

دایـك منـداڵەکەی فێری هاورێیەتی و هاریکاری کردەوەی چاك و ئازایـەتی دەکـات . ئەوساش منداڵ هەست بە بوونی

یەکێتی و یەکگرتن دەکات لەگەڵ خەڵکیدا کاتێ سەربەرزانە دەتوانێت ئەرکەکانی ئەنجام بدات و سەربەرزانە کار بکات بۆ زاڵ بوون بەسەر چەمەڵەکانی ژیانیدا . بەڵام ئەگەر دایك گومانی لە رۆڵی خۆی کرد ئەوا ئەوسا سەرقاڵی ئەوە دەبێت کە بوون و بەرزێتی کەسێتی تایبەتی خۆی بسەلمێنێت .

رەنگە هەوڵیش بدات کە بۆ خەڵکی بسەلمێنێ گوایە منداڵەکەی زۆر زیرەك و رەوشت بەرزترە لە کەسانی تر ، ئەنجامی ئەمەش ئەم منداڵە زۆر سست دەبێت لە پێشکەوتنیدا و لە چاو کەسانی تریشدا لاوازو بێتوانا دەردەکەوێت . بۆ بەدبەختیش زۆربەی ئەم منداڵانە بە شێوە پەرچەکردارێك وەڵامی ئەم لاوازیو بێ توانایەیان دەدەنەوە کە بریتییە لە روویەکی بەدخوانە بەرامبەر خەڵکانیتر. هەروەها بەهەمان گیانی دوژمنکاریشەوە مامەڵە لەگەڵ تەنگ و چەڵەمەکانی ژیانی خۆشیاندا دەکەن . ئەم جۆرە منداڵانەش کە هەست و ئارەزووی گرنگی دانی باری کۆمەڵایەتیان نییە بەشێوەیەکی ئاسایی ئەو کەسانەیان لێ دروست دەبێت کە لە کۆمەڵدا پەسەند نین واتە کەسانی توڕەو تەنگە نەفەس و تاوانبارو دەست درێژو بێکەڵك .

ئەدلێر بروای وایە کە گرنگی رۆڵی باوك ئەوەیە بیسەلمێنێ کەسێکی گرنگ و لێهاتووە لە رێگای هاوبەشیکردنیەوە بۆ بەختەوەرکردنی ماڵ و منداڵ و کۆمەڵەکەی . هەروەها دەبێت مێرد وەك و دوو کەسی یەکسان و هاوبەشی هەڵس و کەوت لەگەڵ ژنەکەیدا بکات لە روو بە روو بوونەوەی تەنگ و چەڵەمەکانی ژیاندا . هەروەها پێویستە ژنیش لەسەر هەمان بنچینە هەڵس و کەوت لەگەڵ مێردەکەیدا بکات و نرخی بداتێ . خۆ ئەگەر ژن لە وون کردنی سۆزو خۆشەویستی منداڵەکانی ترساو مێردەکەی ناچار کرد کە لێپرسراوی یەکەمین بێت لە سزادانی منداڵەکانیاندا بەرامبەر کارە هەڵەو ناپەسەندەکانیان ئەوا ئەو ساتە نەوەك و دایك و نەوەك و ژن ئیلتزامی خۆی نیشان نەداوەو بەدەستی نەهێناوە، بەڵکو کارێکی خراپ و بێکەڵك ئەنجام دەدات و تاوانباریشە لەوەی کە رێنوومایی منداڵەکانی تەنها بەمێردەکەی دەسپێرێت، دیارە هەمان بۆچوون بەرامبەر مێردو باویکیش راستە .

ئەدلێر رای وایە کە رێنووما کردنی منداڵ شتێکی خراپەو ئاماژەش بۆ ئەوە دەکات کە « گرێی هەست بە ناتەواوی کردن » دەشێت دروست ببێت کە ئەمەش بە سێ رێگا پێك دێت لە هەرەتی منداڵیدا ئەوانیش(١) ناتەواوی ئەندامی(٢) پشت گوێ خستن(٣) رێنووما کردن .

جێگای منداڵ لە خێزاندا

ئەدلێر گرنگی بە مەسەلەی رێکخستنی منداڵ دەدات لە خێزانداو لای وایە کە هەموو منداڵێك لە خێزاندا بە شێوەیەکی تایبەتی رەفتاری لەگەڵ دەکرێت بە پێی ریزبوونی لە دایك بوونی منداڵ لەم رێگا تایبەتیەی رەفتار لەگەڵ کردنیەوە شێوازی ژیانی دروست دەکات کە دواتر دەبێتە بەردی بناغەی رەفتارو هەڵس وکەوتی .

ئەدلێر رای وایە کە منداڵی یەکەم لە خێزاندا یەکەمین جێگای گرنگی پێدانە چونکە « جێگری تەختە » . خۆشەویستی باوانی بە دەست دەهێنێت و هەست بە بەختەوەرییان دەکات لەگەڵ ژیانێکی بەختیارو پڕ ئاسوودەدا . بەڵام کاتێ منداڵی دووەم لەدایك دەبێت بۆ منداڵی یەکەم رووداوێکی جەرگ برە . لەدایك بووی نوێ جێگای مەلیکی کودەتا بەسەرا کراو دەگرێتەوەو گرنگی پێدان و سۆزو خۆشەویستی باوان لە ئەنجامی هاتنی ئەم هاوبەشە نوێیەدا دابەشی دەبێت ... بارێکی ئاوا هەرگیز منداڵی یەکەم دڵخۆش ناکات . بەڵکو بەرەو نەرەزاییو بەرگری کردن دەیجوڵێنێ ئەنجامیش دەبێتە دوژمنایەتی کردنی ئەو منداڵانەی لە خۆی بچوکترن .

بە پێی بۆچوونی ئەدلێر منداڵی یەکەم بە شێوەیەکی چاکتر گرنگی هێزو دەسەڵات تێدەکات مادەم کە بەرگەی وونکردن و لە دەست چوونیانی گرتووە لە پەیوەندی خێزانیدا [٩] . بۆیە بە ئاشکرا دەبینرێت ئەو منداڵانەی کە نۆسکەن زۆربەی کات ئاواتی گەرانەوە بۆ رابردوو دەخوازن و بەرامبەر بە داهاتوو رەشبین و بێ ئومێدن .

لەگەڵ ئەوەشا گونجاو خاوەن ویژدانێکی زیندون و گرنگییەکی تەواویش بە لێکدانەوەی هەر شتێك بە دوورو درێژی دەکەن [١٠] .

منداڵی یەکەم (نۆسکە) بە شێوەیەکی بێپایان هۆگری دەسەڵات نواندن دەبێت و لە ژیانی داهاتووشیدا بروای دەکاتە

سەرو سەرەرای ئەمەش ئارەزووی پاریزگاری کردنی (باری باو) دەکات و حەز دەکات ببێتە رامیاری‌یەکی خۆپارێز . بەلام مندالی دووەم کە نۆسکەی لە سەر تەخت و جێگای بەرزی لابردووە لە بارو هەلویستێکی چاکتردایە چونکە بە تاقی کردنەوەی هەست کردن بە لە دەست چوونی(تەختدا) تێ نە پەریووەو تا ئێستاش جێگای گرنگی پێدان و خۆشەویستی بێ پایانی باوانیەتی . وەك و کاکی ئەو گرنگی‌یەی لە دەست نەداوەو بەلکو لە حالەتی وابەستە بوون و پاشانیش بەرزتر بوونەوەشدا یە لێی . هەروەك گەلێك جار پێش کەوتنی زمان و جولان و چالاکی لەو زیاترە ئەمەش تەماحی منافەسە کردنە بۆ پلەیەکی بالاتر (هەروەك فرۆید مندالی یەکەمە . لە خێزانداو ئەدلیریش مندالی دووەم)

دیسان ئەدلیر ئاماژە بۆ ئەوە دەکات ئەگەر مندالی گەورە لە سەر بناغەی یارمەتی و هاریکاری هەلس و کەوت لەگەل برا بچکۆلەکەی بکات ئەوا خۆی واتە برای گەورە بە شێوەیەکی تەندروست و ریك وپێك نەش و نووما دەکات ، بەلام ئەگەر مندالی گەورە (نۆسکە) هەست بە سووك کردنی برا بچوکەکەی بکات ئەوە شتێکی چاوەروان کراوە کەسێکی توورەو تەنگە نەفەس دەردەچێت . بەلام مندالی بچوك لە خێزاندا ئارەزوو دەکات لە شێوەیەکی باشدا گەشەو نەش و نوومای دیاری بکات . ئەدلیر بروای وایە کە باوان حەز بە رێ نوومای مندالی بچوکیان دەکەن و هەولی لاواز کردنی دەدەن و مۆلەتی نادەن بۆ خۆی پەروەردە ببێت . ئەنجامی ئەمەش ئەو مندالە دەبێتە بار بەسەر شانی کەسانی ترەوەو هەمیشە لە چاوەروانی یارمەتی‌و دەستگیرۆیی‌و چاودێریدا دەبێت ، چونکە لە مندالیدا لەسەر بۆ ئەنجامدانی ئەرکەکانی‌و گوشاد کردنی چەلەمەکانی خۆی رانەهاتووە . مندالی لەم شێوەشی هەمیشە بەدەست هەستی تال و سوێری کەم‌وکورییەوە دەنالێنێت مادەم خەلکانی تری دەوروبەری لەو شارەزاترو سەردەر چووترن .

بەلام مندالی تاقانە هیچ کەسێکی تر لە خێزاندا نی‌یە منافەسەی بکات و هەردەم جێگای سەربخ و گرنگی پێدانی باوانیەتی کە دایك بوونی رووداوێکی خۆشی هێنەر بووە لە سنوری خێزانەکەدا .

ئەم مندالەش زۆربەی کات پێش قوناغی پێگەیشتنی تەمەنی دەکەوێت و رەفتاری گەورەکان بە خێرایی دەگرێت و هۆی ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ بە سەر بردنی بەشی هەرە زۆری ژیانی لەگەل کەسانی بە تەمەنتردا . زۆربەی کاتیش تاقانە رێ نووما کراو دەبێت و بە تایبەتیش لە لایەن دایکی‌یەوە ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی لە رابردوودا روو بە رووی چەلەمەی خۆگونجاندن بێتەوە لەگەل دەوروبەردا .

نەش و نووما کردنی کەسایەتی

ئەدلێر رای وایە کەسێ بنەمای سەرەکی لە هۆکاری(ژێوار - البیئە) هەیە کە بریتین لە (١)کەم و کوری ئەندامی (ناتەواوی ئەندامێکی لەشی) (٢) پشت گوێ خستن و رەت کردنەوە (٣) رێ نووما کردن . ئەدلێر لای وایە کە کەسی تەنگە نەفەس‌و توورە ئەوەیە بە هەستێکی تووندو تیژی خۆ بەکەم زانین دەناسرێتەوە ، کە هەول دەدات بۆ باربوو کردنەوەی ئەم هەست بەکەم و کوری کردنانە لە رێگای دانانی ئامانجی بەرزی خەیالیەوە - کە پێی وایە کاریگەری هەیە لەسەر دەرخستنی ئاستی بەرزتری بەسەر کەسانی تردا : سەرەرای ئەمانەش کەسێکی ووردبین نی‌یە لە هەلسەنگاندنی خۆیداو بەردەوامیش بەهاو پلەی خۆی دا دەبەزێنێت چونکە هەردەم لە دلەراوکێ‌و ترسدایە لە بەرامبەر بریاردان و هەلسەنگاندنداو لە هەلسەنگاندنیش دەترسێ . بە واتایەکی تر کەسێکی ترسنۆکە چونکە کەم و کوری ناتەواوییەکانی ئاشکراو زانراو لای کەسانی تر . کەسێکی لەم جۆرەش هەرگیز ناتوانێت لە خزمەتی کۆمەل و بەرژەوەندیدا کار بکات چونکە لێ هاتوو بە توانا نی‌یە بەلکو لاوازو بەزیوەو ستراتیژی خۆپاراستن بۆ خۆی پێش بین دەکات [11] نموونەش بۆ چەسپاندنی ئەم رایە حالەتێکی گریمانی بۆ قوتابیەك دادەنێین گوایە کە مندالی یەکەمە لە خێزاندا . لەلایەن باوانیەوە گرنگی‌یەکی زۆری پێ دەدرێت و هەمیشە وای نیشان دەدەن لە منالانی خزمانیان لێهاتوو ترو سەردەچوو ترە لە گوشاد کردنی و بە ئاکام گەیاندنی ئەرکەکانیدا ، واشی دادەنێن کە دەبێتە سەرۆك و رابەرێکی مەزن و هەر باوانیشی سەرکەوتنەکانی زۆر بەرز دەکەنەوەو نوچ دان و کەوتن و بێ هیوا بوونی پشت گوێ دەخەن و بۆ هیچ نوچ دانێکیشی سەرزەنشتی ناکەن - بەلکو ئەو

نوچدانەی دەگەڕێننەوە بۆ هۆکاری تر ـ هەروەها نمرەی نزمی لە بابـەتێکـدا بە هۆی کاری ناعـادیـلانـەی مامۆستاو توانا نەشکانی بەسەر ئەو بابەتەدا لێك دەدەنەوە . گەرچی لە کاتی ڕوو بەڕوو بوونـەوەی چەڵەمـەیەکدا هەست بە کەم تواناییو سەردەرنەچوون دەکات ، بەڵام بەوە قەناعەت بە توانای خۆی دێنێت گوایـە باوانی لە نرخـانــدن و هەڵســەنگـانـدنی پڕ موبالەغەیاندا لەسەر هەقن هەر بەم شێوەو لە تەمەنێکی ئاوا منداڵیدا شێوازی هەڵەی ژیانی بنیات دەنێت و دیارە ئامانجە دوورەکانی داهاتووشی پێویستیان بە ووزەیەکی تەواو هەیە تا بەدیان بهێنێت و ئەم ئامانجە خەیالیەی ئێستاشی ڕێگای نادات دان بە هەڵەکـانیـدا بنێت و بڕواش بەخـۆی دێنێت گوایـە کەسـێکی سەرکـەوتـووە بەسـەر کەسـانی تردا و هیـوای بەدیهێنـانی سەرکـەوتنیشی هەیە لەهەر چالاکیەکدا کەپێی هەڵدە ستێت .

نەش و نووماکردنی کەسایەتی و شێوازی ژیان

بەپێی بیرو باوەڕی ئەدلێر چوار شێوەیان شوازی بنچینەیی هەیـە کە مرۆڤ لە هەڵس و کەوت کردنیـدا لەگـەڵ تەنـگ و چەڵەمـەکـانی ژیـانـدا بینـایـان دەکات . بەڵام کۆنترو لای باپیرانمان بەسێ شێوازی بنچینەیی خراونەتە ڕوو کە بریتین لە کارو هاوڕێیەتی و خۆشەویستی .

شێوازی یەکەم ئەو شێوازە ڕاست و گونجاوەی ژیانە کە ئەدلێر پێی وایـە لە ئەنجامی پەسەندیو ڕێك و پێکی ژیانی خێـزانیـەوە دروست دەبێت واتـە ئەو خێـزانەی منداڵی تێدا پەروەردە دەبێت و بە ڕێزو نرخ پێ دانەوە ڕەفتار لەگەڵ (باوکی) دەکات . ئەدلێر بڕوای وایە کە لەژێر سایەی ئەم بارو زروفەدا مرۆڤ ڕادێت چونکە گرنگی هاریکاریو یەکسانی نێوان خەڵك تێدەگـات و ئەو ڕێبـازە دەگرێتە بەر کە بەرەو بەدی هێنانی ئامانجی دیاری کراوو بەرژەوەندی کۆمەڵایەتیە ، هەر چەندە ئەدلێر سروشتی ئەو ئامانجانەی دیاری نەکردووە . کە دەشێت « سیـاسەتێکی ئایدیالی » بێت لە جوڵانەوەی بەرەو ئامانجی پیشەیی دیاری کراودا بۆ نموونە وەك و پزیشکی ،.زەرەنگەری ، میکـانیکی فرۆشیاری ئوتومۆبیلی کۆن ـ چاك کاری ئامێری تەلەفیزۆن ... هتد . دیسان ئەدلێر بڕوای وایە کە مرۆڤی تەواوو بێ کەم و کوڕی دەشێت ئامانجە خەیالیەکانی بگۆڕێت ئەگەر زرووف داوای ئەوەی لێبکات ، بۆ نموونە ئایا شتێکی پەسەندە کە ڕەفتـارێکی نابەجێ بکات وەکو دزینی نانێك بۆ تێرکردنی منداڵێکی برسی ؟ ئەدلێر بێ چەندو چوون وەڵامی ئەم پرسیارە بە بەڵێ دەداتەوە ، بەڵام دیارە ئەمە تەنها لە حاڵەتی نەبوونی هیچ جۆرە چارەسەر کردنێکی تر دەبێت .

کەسی تەواو ئەو کەسـەیـە کە بەرنامەی ژیانی لەسەر بنچینەی بیرو باوەڕێکی دیاری کراو دادەنێت و هەڵسوکەوتی ڕاست و ڕەوانەو ، لە حاڵەتی ڕوو بە ڕوو بوونەوەی زروفێکی تایبەتیشدا توانای گۆڕانکاری لەو بنەمایانەدا هەیە کەلەسەری دەڕوات .

بەڵام سێ شێـوازەکەی تری ژیان ـ یەکەمیان نواندنی دەســەڵات و فەرمـان کردنـە . خاوەنی ئەم جۆرە ڕێبـازە بە شێوەیەك ڕەفتار دەکات کە هیچ نرخ و بەهایەك بۆ کەسانی تر دانانێت وکەسێکی دڵ و دەروون ڕەق و بەدو ئازار دەرە . جۆری دووەمیش ئەوەیە کە زۆربەی خەڵکی لەسەری دەڕۆن و ئەدلێر بە باوترین شێوازی دادەنێت . بەڵام دوا جۆریش شێوازێکی گۆشە گیرانەو کەنار کەوتنە کە ئەو کەسانەی لەسەر ئەم ڕێبازەن بە هیچ جۆرێك نابزوێن و هەوڵ و تەقەلایان نییە بۆ بەرەنگار بوونەوەی تەنگ و چەڵەمەکانی ژیان .

شلتـەز وای نیشـان دەدات کەئەم سێ جۆرەی دوایی ئامادەی ڕوو بە ڕوو بوونەوەی چەڵەمەکانی ژیانی ڕۆژانەیان نییـەو ئارەزووی هاریکـاری کەسانی تر ناکەن و . کارلێکی نێوان ژیانیان و واقیعی دەوروبەر شتێکی ناوازەی لێ ئەنجام دێت ، هەروەك سەرهەڵدان و دەرکەوتنی تورەییو تەنگە نەفەسی ئەنجامی ئەوەیە .

شێوازەکانی دراسەکردنی کەسایەتی

ئەدلێر هەر هەمان شێوەی فرۆید هەوڵی دا کە کەسایەتی(تاك) لەسـەر بنچینـەی بڕواکـردنـە سەرپشکنـین و شیکردنەوەی

شارەزایی و (خیبرەی) مندالێتی‌یەوە تێ بگات ، لەم هەوڵدانەشیدا سێ شێوەی بەکار هێنا بۆ گەیشتن بەم (خیبرە) کاریگەرە شێوەی یەکەم پرسیار کردن لەو کەسە بە بیرخستنەوەی شارەزاییە سەرەتاییەکانی‌و پاشان بەراورد کردنی بەو راستیانەی کە تاکە کەسی لە خلالی شارەزایی‌و ژیانی ئێستاوەی دەیخاتە روو کە ئەمەش یەکگرتنی بیرو مەبەستی هاوبەشی ئەو کەسە دیاری دەکات لە رابەرایەتی کردنی هەڵس و کەوت و رەفتاری دا .

شێوەی دووەم بروا کردنە لەسەر لێکدانەوەی خەون وەك رێگایەك بۆ تێگەیشتنی کەسایەتی بەلام بە پێچەوانەی فرۆیدەوە بروا ناکاتە سەر لێکدانەوەی سێکسی لەم بوارەدا . بەڵکو بروای وایە کە خەون بەپێی هیواو ئامانجی سەرکەوتن بەدەست هێنانەوە دیاری دەکرێت .

لای ئەدلێر خەون هەوڵ و تەقەلای نەستی کەسێك پێچەوانە دەکاتەوە بۆ گەیشتنە بە ئامانجە تایبەتیەکانی بەپێی شێوازی ژیانی تایبەتی خۆی ، بۆ نموونە ئەو قوتابیەی شێلگیرەو لە تاقی کردنەوە ناترسێت خەون بە هەڵزنانێکی سەرکەوتوانەوە دەبینێت لە لاپاڵی چیایەکدا بەرەو لوتکە کە گەیشتنە ئەو لوتکەیە مایەی دڵخۆشی و بەختیاری‌یەتی . بەلام ئەو قوتابی‌یەی هەڵهاتووەو ئارەزووی پاش خستنی تاقی کردنەوەکانی دەکات خەون بەوەوە دەبینێت کە لە نزۆپی لوتکەکەوە بەردەبێتەوە خوارەوە[١٢] . بەم شێوە بریاری شێوەی خەونی کەسێك دەدرێت و دیاری دەکرێت بەپێی چۆنێتی ژیانی تایبەتی ئەو کەسە . مەبەست لە لێکۆڵینەوەی کەسێتی یەکێك ئاشکراکردنی شێوازی ژیانیەتی بۆ دیاری‌کردن و بریاردانی ئەو شێوازە ئاخۆ گونجاوو لەبارە یان نا . بەلام شێوازی سێیەم کە ئەدلێر لە دراسەکردنی کەسایەتیدا بەکاری هێناوە بریتی‌یە لە ریز بوونی مندالْ لە خێزاندا (سەرەی لەدایك بوون) بە پشت بەستن بەو لێکدانەوانەی پێشتر ئاماژەمان بۆ کردن و لەرێگای زانیاری کۆکراوەوە لەبارەی ئەم سێ شێوازەوە دراسە کردنی کەسایەتی بە ئەنجام ،دەگات . هەروەها دەستگیرۆیی خەڵکی بۆ راستکردنەوەی شێوازی هەڵەی ژیانیان بە ئاکام دەگات .

مرۆڤ لە تێروانینی ئەدلێردا

ئەدلێر لە زۆر لایەنی لێکدانەوەی سروشتی مرۆڤدا دژی فرۆید رادەوەستێت ، (تێروانینی لە فرۆید مرۆڤانە ترە) و گرنگی‌یەکی زۆرتر دەداتە کارلێکی کۆمەلایەتی و جێگای بەرزو بڵندیو کاریگەری لەسەر داهێنانی مرۆڤ و هەست کردنی بە بەهای مرۆڤ و کاریگەری لەسەر پێکهێنانی خودی داهێنەر بۆ بەرەنگار بوونەوەی باری ناهەمواری ژیان . ئەدلێر لەبیرو بۆ چونیدا گەش بینەو گرنگی‌یەکی تەواو بە مرۆڤ دەدات کە سەرمایەی داهاتووە ... لەبەر ئەوەش کە داهاتوو (ئێستا) هاتووە شایانی گۆرانکاری‌یەکی چاوەروان کراوە ، بە پێچەوانەی فرۆیدەوە کە لای وایە کەسایەتی هەر لە قوناغی مندالیدا پێك دێت و تەواو دەبێت . بە پالپشتی ئەم بۆچوونە کاریگەری گۆرانەکانی داهاتوو لەسەر رووداوەکانی رابردوو (ئیلغا) دەکاتەوە .

سەرەرای ئەوەش ئەدلێر پاڵنەرە سێکسیەکان بە دەسەلاتدارو بزوێنەری رەفتارمان دانانێت و لای وانی‌یە کە رەفتارمان وابەستەی هێزێکی نادیارەو توانای دەسەلات بە سەرکردنیمان نی‌یە .

کە فرۆید بە پێچەوانەی ئەمەوە زۆر پێ لەسەر ئەو پاڵنەرە دادەگرێت . سەرەرای ئەمانە ئەدلێر لای وایە کە مرۆڤ توانای ئەوەی هەیە بەرێگای تایبەتی خۆی شێوازی گونجاو لەباری ژیانی بگرێتە بەر ئەگەر هات و ئەو توانایەی پێویستە بۆ گۆرینی کەسایەتی خۆی‌و کۆمەڵگاکەی لە ئارادا بوو .

بە کورتی تێروانینی ئەدلێر بۆ سروشتی ئادەمیزاد چاکترین زانست و مەبدەئی ئەخلاقی نیشان دەدات کە ئەمەش بەهیچ شێوەیەك پەیوەست و پا بەندی بیرو باوەری فرۆید نی‌یە چونکە ئاگاداری سێکسی پشت گوێ خستووەو بە چاوێکی رەخنەگرانەی توندو تیژەوە بۆی دەروانێت .

تیۆری ئەدلێر لەبەر رۆشنایی رەخنەدا

تیۆری ئەدلێر گەلێك دیاردە بە خۆی دەگرێت کە لەم بوارەشدا بەتەواوی پێچەوانەی تیۆری فرۆیدە . ئەدلێر هۆو چارەسەری جۆراو جۆری نەخۆشی‌یە دەروونی‌یەکان باس دەکات .

لە چارەسەر کردنیشدا پێ لەسەر پێدا چوونەوەی بیرورا هەلەکانی تاکەوە لەبارەی خۆی‌و خەڵکی تریشەوە دادەگرێت و داوای سەرلەنوێ دامەزراندنەوەی دەکاتەوە . وە بە قوتار بوون لە ئامانجی هەڵەو ناپەسەندو پروا کردنە سەر ئامانجی نوێ و گونجاو هانی خەڵك دەدات بۆ زانینی‌و ناسینی توانایان وەك و «مرۆڤ» هەروەها هەوڵ دەدات تیۆرەکەی بۆ تێگەیشتنی ئەو

مەبەستانە بخاتە روو تەطبیقی بکات کە گوایە دامەزراوە رامیاری و پەروەردەیی و ئاینیەکان کاردەکەنە سەر نەش و نووماکردنی کەسایەتی چ لایەنی پۆزەتیف بێت یان نێگەتیف . هەروەها دەشێت بڵێین کە تیۆری ئەدلێر لە سروشتی پێکهاتنیا گشت گرترە لە چاو تیۆری فرۆیددا کە لەسەر تاکە پاڵنەرێك و تاکە بنەمایەك پێك دێت کە ئەویش سێکسە . لەگەڵ ئەوەشدا کە تیۆری ئەدلێر لە تیۆری فرۆید پێشکەوتووەترە بەلام ئێستا بە دەست هەندێ مەفهومی زانستی تەسکەوە دەناڵێنن کە تەم و مژی گومان دەوری داون .

ئەدلێر هەوڵ دەدات کە هەتەمیەت رەت بکاتەوە بەوەی کە مەفهومی خودی داهێنەر دروست دەکات . هەروەها ئاماژەش بۆ ئەوە دەکات کە هەر یەکەمان شێوازی تایبەتی ژیانی خۆی بنیات دەنێت ئەمەش پێش ساڵی پێنجەم روو دەدات .

بەلام روونی نەکردۆتەوە کە چۆن منداڵ توانای بەدی هێنانی ئەم بینا کردنەی هەیە .

وە گرنگترین رەخنەش کە یەخەی ئەدلێر دەگرێتەوە پابەند کردنی رەفتارو هەڵس و کەوتی مرۆڤە بۆ تاکە پاڵنەرێك کە ئەویش تێ کۆشانە لە پێناوی «بەرز بوونەوەدا» .

کە لە راستیدا ئەمەش هۆیەکی تەسك تری هەیە کە بریتیە لە هەست کردن بەکەم و کوری .

لە ئەنجامی ئەمەشدا زۆر گۆرانکاری و پێکەوەبەستنی بەهێزو پتەو پشت گوێ دەخات کە کاریگەری گەورەیان لەسەر پێکهاتنی کەسایەتی و رەفتار هەیە .

پاشان ئایا هەست کردن بە کەم و کوری تاکە چەڵەمەیە کە مرۆڤ لە ژیانیدا دووچاری دەبێت و دژی دەجەنگێت ؟ وە ئایا شتێکی مەرجیە یان هەتەمی کە مرۆڤ هەستێت بە هەوڵ و تەقەلا بۆ باربووکردنەوەی ئەو کەم و کوریانە کە ئەم هەوڵدانەش شێوەی تێکۆشان لە پێناوی بەرز بوونەوەو خۆ تەواو کردندا وەردەگرێت ؟ سەرەرای ئەم کەم و کوریانەش تیۆرەکەی ئەدلێر مەزنەو گرنگی یەکەشی ئەوەیە کە ژمارەیەك لە توێژەوەران لە دراسە کردنی کەسایەتیدا بەراستی ئاماژەیان بۆ ئەوە کردووە بە ئەدلێر سەرسام بوون .

ئەدلێر بە یەکێك لەدامەزرێنەرەکانی بزوتنەوەی (مرۆڤایەتی ـ الوجودیە) دەرونزانیدا دادەنرێت لەبەر ئەوەی پێ لەسەر سەربەستی تاك دادەگرێت لە بینا کردنی هەڵبژاردنەکانی و مامەڵە کردنی راهێنەرانەیدا .

ئەدلێر راستەو خۆ یان ناراستەو خۆ کاری لە ژمارەیەك زانایانی ناسراوی دەرون کردووە وەکو کارل رۆجرز ، ئەبراهام ، ماسلۆ ، رۆلوجی ،فکتۆر ، فرانکل ، ئیرك فرۆم ، کارین هورنای ، هاری ستاك سوڵیڤان .

پەراوێزەکان

1- Ryckman , P 86 , 1978

2- Ryckman , P 2 , 1978

3- Pervin , PP 84 - 86 , 1980

٤ـ شلتز ، ل ٧٣ ، ١٩٨٣

5- Ryckman , P 103 , 1978

6- Adlev , 1973

7- Ryckman , P 103 , 1978

٨ـ شلتز ، ل ١٩٨٣

9- Ryckman , P 91 , 1978

١٠ـ شلتز ، ل ٨٢ ، ١٩٨٣

11- Ryckman , P 93 , 1978

12- Adlev , P 70 , 1969

ژیانی ئەدلێر

ئەلفرید ئەدلێر ساڵی ١٨٧٠ لە ڤیەنا چاوی بە دنیا هەڵهێناوە ، منداڵی سێیەم بوو لە خێزانێکی پێکهاتوو لە حەوت منداڵ و باوانیش . کورو کچێك لە پێش ئەمەوە هاتوون . لە منداڵیدا دووچاری نەخۆشی بووەو بەهۆی کەمی خوێنەوە نزیك بووە لەوەی گیانی بسپێرێت لاوازیو بێتوانایی سەردەمی منداڵی تەنها کاری لە تەندروستی نەکردووە بەڵکو کاری کردۆتە سەر لەش و لاری ، کە ئەمەش زۆر پاڵی ناوە هەتا ئەرکێکی زۆر بکێشێت بۆ ئەوەی هەر هیچ نەبێت لای کەس و کاری مەقبول بێت .

لە خوێندنیدا قوتابیەکی ئاسایی بوو، جارێکیان یەکێك لە مامۆستاکانی ئامۆژگاری باوکی دەکات کە بینێرێتە کارگەی دروست کردنی پێڵاو چونکە لەو بروایەدا بوو کە ئەو جۆرە ئیشە نەبێت هیچی تری پێناکرێت ، جارێتر ئەدلێر هەوڵێکی زۆریدا تا ببێتە چاکترین قوتابی لە پۆلەکەیدا ، تەنانەت لەو بابەتانەش کە تێیدا لاواز بوو بۆ نموونە ماتماتیك .

ئەدلێر چووە قوتابخانەی پزیشکی ڤیەناو بەو بیرو

بۆچوونە سەرسام بوو کە دەیگوت دەبێت پزیشك چارەسەری گشتی نەخۆش بکات ، نەك هەر چارەسەری ئەو نەخۆشیەی دووچاری بووە . هەروەها زۆر بەو ووتەیەش سەرسام بوو کە دەڵێت :

« ئەگەر دەتەوێت پزیشکێکی لێهاتوو بیت ، مرۆڤێکی چاك بە »

ئەدلێر ئاراستەی رامیاری سۆشیالیستانە بوو، کۆمەڵناسیو زانستی ئابووری خوێند ، بەڵام گرنگی بە بیرو باوەری رامیاری مارکس نەدا . بەڵکو ئاراستەی سۆشیالیستیە مرۆڤاتیەکەی پاڵپشتی یەکسانیو هاریکاری نێوان کۆمەلانی خەڵکی دەکردو داوای دیموکراسی کۆمەلایەتی دەکرد . لە سەرەتاوە وەك پزیشکی چاو کاری دەکرد . پاشان بووە پزیشکی گشتی و دوای ئەوەش لای دایە لای خوێندنی کۆئەندامی دەمارو دەروندا . نەخۆشەکانی واتە ئەوانەی سەریان لە عەیادەکەی داوە دەڵێن گوایە لە منداڵیدا نەخۆش کەوتوون و هەستیان بە لاوازی کردووە لەو ساتەدا ، بەهۆی وەرگرتنی ئەم زانیاریانەوەو ئاگاداری تایبەتی ژیانی ناخۆشی منداڵی خۆیەوە چۆنێتی – سەرکەوتن بە سەر ئەم چەڵەمانەدا تێگەیشتووە .

چونکە ئەم هۆکارانە رۆڵێکی گرنگیان هەبووە لە چاندنی تۆوی بیری هەست بە کەم و کوری کردن و کار تێکردنیشی لە سەر رەفتاری مرۆڤ .

لە سەرەتای ئەم سەدەیەداو ، بە تەواویش ساڵی ١٩٠٢ پەیوەندی ئەدلێرو فرۆید دەستی پێکرد . فرۆید داوای ئەوەی دەکرد کە کۆببنەوەو لە ماڵەکەیداو لەگەڵ زانایانی تری دەروونناسیدا کار بکەن بۆ پێکهێنانی قوتابخانەی دەرون شیکاری . (نۆ) ساڵ پێکەوە کاریان کرد ، بەلام بە درێژایی ئەم نۆ ساڵە ئەدلێرو فرۆید پەیوەندیەکی بە تینیان لە نێواندا دروست نەبوو ، جگە لەمەش ئەدلێر ئارەزووی ئەوەی نەبوو کە پەیوەندیەکی بەهێز لەگەڵ هەر ئەندامێکی تری کۆمەڵەکەدا بنیات بنێت . ساڵی ١٩١٠ ئەدلێر بە یەکەمین سەرۆکی کۆمەڵەی دەرون شیکاری ڤیەنا هەڵبژێررا . ساڵی ١٩١١ دەستی کردە ئاشکرا کردنی بیرو بۆ چوونەکانی لە نێوان ئەندامانی یەکێتی دەرون شیکاران دا ، کە ئەم بیرو بۆ چوونانەش پێچەوانەی بیرو بۆ چوونی فرۆید بوون . وەلام دانەوەی ئەندامانی کۆمەڵەکە بۆ ئەدلێر زۆر توند بوو ناچاریان کرد کۆمەڵەی دەرون شیکاری ڤیەنا بەجێبهێڵێت و کۆمەڵەیەکی تر پێك بێنێت کە پێی دەوترا (کۆمەڵەی توێژەرەوانی ئازاد لە دەرون شیکاریدا) دوو ساڵ ، واتە ساڵی ١٩١٣ ناوی ئەم کۆمەڵەش گۆڕا بە ناوێکی تر کە «دەرونزانیتاکی» بوو .

ئەوەی بە ئەدلێرەوە دیار بووە هەر لە سەرەتاوە رووی تێروانینی بۆوە بۆ مرۆڤ لە هەموو لایەکەوە ، نەك روانینە لایەنێکی دیاری کراوی رەفتارو هەڵس و کەوت . یەکێك لەو بنەمایانەی کە ئیحای زاراوەی «تاکانە» یان «تاکی» لا دروست کردووە روانینێتی بۆ مرۆڤ وەك و یەکەیەکی تەواوو تەواو بوو .

ئەدلێر لە جەنگی یەکەمی جیهانیدا وەك پزیشك لەسوپادا لە نەخۆشخانەی ڤیەنا کاری کرد ، ئەم تاقی کردنەوەش سوود بەخش بوو بۆی بە تایبەتی ئەو بەدبەختیەی کە جەنگ پاش خۆی خوڵقاندی . ئەدلێر لە نووسراوەکانیدا پێ لەسەر یەکێتیو خۆشەویستیو رێزی نێوان مرۆڤ و مرۆڤ دادەگرێت .

لە سەرەتای بیستەکاندا (١٩٢٠) ئەدلێر ناوبانگی پەیدا کردو زاناکان دانیان پێدانا . بانگهێشتن و گەشت و سەردانی دەستی پێ کرد بۆ موحازەرە دان ، سەری وولاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکای داو بیرو باوەرەکانی بۆ ئەو کەسانە باس دەکرد کە دەهاتنە گوێ گرتن موحازەرەکانی . ساڵی ١٩٣٧ کاتێ بە گەشتێك هەڵدەستا بۆ گووتنەوەی چەند موحازەرەیەك تووشی «النوبە القلبیە» بوو لە ئەنجامدا لە ئەبەردینی سکوتلاندا) گیانی سپارد .

سەرچاوەکان

١ـ شلتز ، دوان نظريات الشخصية ، ترجمة حمد ولي لكربولي وعبدالرحمن القيسي جامعة بغداد ، وزارة التعليم العالي والبحث العلمي ، مطبعة جامعة بغداد ، (١٩٨٣)

2- Adler , A. The Scince of Living .

3- Adler , A. Advantages and disadvantages of the inferiority feeling.

4- Adler , A. on the origins of the Striving for Superiority and ofsoul interst .

5- Ansbacher , H.L. and Ansbacher , R.R. The individual Psychology of Alfred Adler.

6- Furtmuller , C. Alfred Adler : Abiographical Essay

7- Ryckman , R.M. and Sherman , M,F. Locus of Control and attitudes of workers and College Studeuts .

8- Rychman , R.M. The Theories of Personality .

ئەم باسە نووسینی قاسم حسین صالح و لەگۆڤاری آفاق عربیە عدد ١٠ تشرين الاول ١٩٨٧ ل ل ٦٦ ـ ٧٢ دا بڵاوی کردۆتەوە

• ڕوونكردنەوەیەك •

• كاروان •

ئەوەی ڕاستی‌بێ لە ژمارە «٦٩»ی گۆڤارەكەماندا ، كەهی مانگی تشرینی یەكەم و دووەمی ساڵی «١٩٨٨»ە ، لە گۆشەی «ڕۆشنبیریی گشتی» و «فۆلكلۆر»دا دوو بابەتی بەپێزی دوو برای خۆشەویست و ئازیـزمـان بڵاوكـردوونـەتـەوە، كە **یەكەمیان**:بەم ناونیشانەیە : «ئاسنگەری لە كوردەواریدا» ، لاپەرە «٨٤» تا لاپەرە «٨٧»ی گرتۆتەوەو كاك «ئەحمەد حەیران» نووسیویەتی .. **دووەمیشیان** : بەم ناونیشانەیە : «سەرەتای خۆڵقـان لە دەقـەكـانی كوردیدا» ، لاپـەرە «٩٠» تا لاپـەرە «١٠٣»ی گرتۆتەوەو ، كاك «طارق جمباز» نووسیویەتی ..

ئەوەی مایـەی نیگـەرانیی ئێمەیە ، هەردوو بابەتەكە هەڵەیان تێكەوتووە ؛ **یەكەمیان** ؛ واتە بابەتەكەی كاك «ئەحمەد حەیران» ، لاپەرە «٨٦»ی بەتەواوەتی پەریوەو ، هەمان لاپەرەی ژمارە «٦٨»ی مانگی ئەیلوولی گۆڤارەكەمانی لە شوێن داندراوە ، كە لە ئەسـڵا هی بابـەتـەكـەی برای نووسەر كاك «جەلال تەقی»یەو، لە ژمارەی پێشوودا بەناوی «گۆگۆڵ»ەوە بڵاوبۆتەوە . ئەڵبـەتـە ئەمـەیش هەڵەیـەكی هونەریی چاپخانەیەو ، لە ئیرادەی ئێمە بەدەرە ، لێرەدا دەبێ ئەوە بڵێین : گەر بهاتایە یا چاپخانەكە لە ئێمە نزیك بوایە ، وەیا ئێمە لە چاپخانەكە نزیك بووینایە ئەوە ئەم جۆرە هەڵانە كەمتر دەبوون .

جا بۆ ئەوەی دڵی كاك «ئـەحـمـەد حەیـران»و ، خوێنـەرانیشمـان لێ نەیـەشێ وا دەقی لاپـەرە پەریوەكە بڵاو دەكـەینـەوە ، هیـواداریـن لێمـان ببـوورن و ، پێشـەكیش سووپاستان دەكەین ..

جۆری وەرگرتوە . لەسەرەتادا كورەی ئاسن توانەوە یان نەرم كـردنەوە بە هەوای پێستە گەرمكراوەیان سوركراوەتەوە كە بەم جۆرە بوە . چەند تەختە دارێكیان هێناوە سەری دارەكانیان خۆش كردوە بۆ ئەوەی بچنە ناو یەك بەم كارە تەختە دارەكان شێوەیەكی گەورەو پانیان وەرگرتوە . بۆ ئەوەی بەتەواوی دڵنیا بن كە ئەم دارە هەوا نادا ئەوا بە جۆرە مادەیەك كە پێی دەڵێن (ئەسرێلك) وەكو سمغ وایە لێی دەدراو پارچە پێستێكی لەسەر ڕادێخرا . بەم جۆرە چوار تەختە داری گەورەیان ئامادە دەكـرد ئینجا بە جوت سەری دارەكانیان دەگەیاندەوە یەكـتری لەم شوێنەی سەری تەختەكان پێك دەگەیشتن دارێكی باریكی درێژ لەنێوانیان توند دەكـراو سەری تەختێ لە تەختەكان بڵندتر دەبو بەم دارەیان دەگوت (ملە) لەلاكەی تریش دارێكی تریان بەهەمان ناوو جۆر دادەنا ئینجا چەند دارگەزێكی باریكیان دەهێنا لەبەینی ئەم دوو ملەیان بەشێوەی كەوان توند دەكرد ئینجا پێستێكی گەورەیان بەسەر دایەدا سەری پێستەكە لەم سەرم لەوسەری هەر دوو تەختەدارەكە بزمار ڕێژ دەكرا . بەم شێوەیە لایەك تەواو دەبو لاكەی تریش بە هەمان شێوە دەكرا . ئینجا هەر دوو لابەشێوەی تایبەتی خۆیان چەسپ دەكرانو شوێنی زەلامێك لەنێوانیان دەمایەوە بۆ كاركردن كە ئەمیش بەم جۆرە بوو . شاگردەكە دەچووە بەینی هەردوو لا دارەكان كەشوێنی‌دەستیشی‌بۆ كراوە بۆ گرتن . ئینجا لایەكی پاڵدەداو لاكەی تری بۆ خۆی ڕادەكێشا . بەم جۆرە هەوا دەكرایە كورەكەو گەرم دادەهات ئەم هەوایەش بەبۆری لە تەختەدارەكانەوە بۆناو كورەكە دەچوو ئەوەی شایانی وتنیشە كونێكی بچوك لەم تەختەیەی كە شاگردەكە هاتوچوی پێ دەكرد هەبووە بۆ ئەوەی هەوا بچێتە ژورەوە لەژورەوەش پارچە دارێك بە ڕێزەی لەسەری كونەكە دەدرا بۆ ئەوەی هەواكە نێتە دەرەوە لەكاتی هێنانوبردن . پێویستە ئەمەش بگرترێ ئەم بۆریانەی لەم لاو لەولای دارەكانەوە دەهاتنە دەرەوە هەردوكیان تێكیان دەكردەوە دەبونە یەك بۆریو بۆناو كورەكە دەچون .

ئەوەی شایانی گوتنیشە لە رۆژگاری کورە بەم شێوە کاری کردووە، رەژو بەکارهاتووە واتە (١٢٠) [illegible] کاری کردوە .
بۆ سوورکردنەوەو گەرم کردنەوەی ئاسن؛ بەلام پاشان بەپێی گوڕان و [illegible] پێشکەوتنی رۆژگار گۆڕاوەو شێوەی جیاوازی بەخۆوە گرتوە ، پاش ئەوەی نەوت دۆزراوەتەوە رەژوو لابراوەو نەوت بۆ سورکردنەوەی کورەکە کەلکی لێوەرگیراوە لەدوای ئەوەی کارەبا گەیشتۆتە ئەم ولاتە شێوەی هەوا کردنە کورە بەم جۆرەی باسمان کرد ئەویش گۆڕاوەو ماتۆری کارەبایان بەکار هێناوە بۆ هەوا کردنە سەرنەوتەکەو سورکردنەوەی کورەکە ، ئەمە بەردەوام بووە تا گەیشتۆتە رۆژگاری ئەمرۆ بەلام ئێستا کاری ئەم جۆرە لایەنە کەم بووەوە بە تەواوی شێرازەی ئێك پچڕاوە بەرەو خاشەبڕی دەچی لە شارێکی وەکو هەولێر تەنیا یەك کورەماوە .

شێوەی کارکردن :-

شێوەی کارکردن لە کورەی ئاسن لەکۆنەو ـ تاوەکو ئێستە ، رۆژانە بووە . بە گوێرەی رۆژگارو سەردەم ئەو رۆژانەیەش کوراوە . لە هەر کورەیەکیش چەند شاگردێك هەبووە . زۆریش لە دەوری (چوار تا پێنج) کەس بوونە لەوانە یەك دوانیان منداڵ بونە ئەوانی تریش گەورە . گەورەکان عادەتەن بۆ لێدانی ئاسن لەسەر دەزگا کاریان کردوە . منداڵەکانیش بۆ هەواکردنە کورەو وردەکاری تر . ماوەی کارکردنیش دیاریکراو نەبووە بەڵکو (ئەو تاریك و ئەو تاریك) بووە واتە لەبەیانی پێش ئەوەی رۆژ دەربێ کارکراوە تاوەکو رۆژ ئاوا بووەو دنیا تاریك داهاتووە . واتە لە تاریکایی بۆ تاریکایی ، هەندێك لە شاگردەکان دەڵێن ، ئەوکات کار ئەمەندە کەم بوو خەڵك منداڵی دەنارده کارکردن زۆر جار دایك و باوك بە خاوەن کورەکەیان دەوت هاتوە منداڵەکەمان ئیشی پێ بکە (گۆشتەکە بۆ تۆ ئێسکەکە بۆ مە) هەروەها دەڵێن کارکردن ئەمەندە بە زەبرو زەنگ بوە زۆر جار خاوەنی کورە یان کارگە ئەگەر کارێکی هەبایە یاخود شاگردێکی بۆ شوێنێ رەوانە بکردایە (تفێکی لەسەر زەوی رووەدەکرد دەیگوت تا دەگەرێیەوە نابێ ئەم تفە وشك بێ) . هەر وەها دەڵێن کاری ئەم جۆرە لایەنە ئەمەندە ناخۆش بووە . شمەکی شاگردەکان ئاوی لێ دەهات لەبەر ئارەقەکردن لە حالەتێك ئەگەر بتگوشیبا ، بۆیە دەیان کەس توشی نەخۆشی دەبونو دەمردن بەرگەی ئەم جۆرە کارانەیان نەدەگرت .
بەلام دەربارەی کرێی دەستی بازوی شاگردەکان ئەوا شێوەیەکی جەسپاوی نەبووە ، بەڵکو ئەمیش لە گۆڕانێکی بەردەوامدا بووە ، بۆ نموونە [illegible] هەندێك تشك دەخەینە سەر ئەم لایەنە بەگوێرەی تەمەنی ئەو کەسە [illegible] سەمەی [illegible] سەر [illegible] رگیراوە دەردەخرێ .
[illegible] ٩٤٧ [illegible] ردی منداڵ لە کورەکانی ئاسن بە (٣) عانەی بەلام گەورەکان واتە ئەمانەی چەکوشیان وەشاندووە بە (٦) پەنجایی کاریان کردوە . ئەمە وابووە تا شۆرشی (١٩٥٨) لە پاشا بوەتە (٨) پەنجایی پاش یەك دوو ساڵ تێپەربون بەسەر شۆرشەکە بووەتە (١٢) پەنجایی . هی منداڵیش هەروا بوەتە (٢ - ٣) پەنجایی . یەکێ لە شاگردەکان دەڵێ لەساڵی (١٩٥٨) کە داخلی جقات بوین وەستایەکان واتە خاوەن پشیەکان لە خۆیانەوە کرێیان بۆکردینە (٨) پەنجایی . ئەمە وابوە تاساڵانی (١٩٦٨)

دەربارەی بابەتەکەی کاك «طارق جمباز»یش ، کە لەلاپەرە «٩٠»دا بڵاوبۆتەوەو ، بەم ناونیشانەیە

●ـ سەرەتای خوڵقان لە دەقەکانی کوردیدا :

لەم بابەتەیشدا ، ئەم هەڵانەی خوارەوە وەبەرچاو دەکەون کە لەکاتی راستکردنەوەی بابەتە تەرتیب کراوەکەدا تێپەریوەو ، هەستی پێ نەکراوە ، ئەمانەیش هەڵەکانن :

● **یەکەم** : ئەم ژمارانە «١ ، ٢ ، ٧ ، ٨ ، ٩»پەراوێزیان بۆ دانراوە ؛ بەلام لەکاتی تەرتیب کردنی بابەتەکەدا نەخراونەتە سەر ئەو شوێنانەی کە نووسەر دیاری کردوون ؛ وەك ئەمانەی خوارەوە کە راستکراونەتەوە :

١ـ سەرەتای خوڵقان[1] لە دەقەکانی کوردیدا : لاپەرە «٩٠» ناونیشانی بابەتەکەیە .

٢ـ دەقی قەولی ئافـرینـا دنیایێ[2] : لاپەرە «٩١» ، ستوونی دووەم ، سێ دێر بەر لە کۆتایی هاتنی ستوونەکە .

٣ـ زەوی لەسەر پشتی ماسییە[7] .

٤ـ خالیق حەفتا هەزار ساڵ بەتاك و تەنیا بوو[8] :

٥ـ ئادەمیزاد لە چوار «عونسر» لە خاکی سەرەندیل پێکهاتووە[9] :

ئەم سێ برگـانـە کەوتوونەتە ستوونی یەکەمی لاپەرەی «٩٨»و ، بەم جۆرە ، دێری : «١٤ ، ١٦ ، ١٨» پێك دێنن .

● **دووەم** :

لاپەرە «٩١» ستوونی یەکەم ، دێری پانزەهەم ، دوای ووشـەی «وەك» ، ئەم برگـەیە پەریوە : «وەك شتێکی دەست

نیشان نەکراو .

● سێیەم

لە لاپەرە «٩٨» ، دوای دێری «١١» ، ئەم نووسینە زیادەیەو ، بە هەڵە دابەزیووەو ، هیچ پەیوەندی‌یەکی بە بابەتەکەوە نی‌یە : «من ص [٣٠] الی ص [٤٠] إسطوانە ٨ قناة ٢» .

● چوارەم :

دوا دێری برگەی «٦»ی ، ستوونی دووەمی لاپەرە «٩٦» ووشەیەکی پەڕیوەو ، بەم جۆرە تەواو دەردەچێ :

«**باڵێدا** بەریەك دانیشتنە ڕوی هەوا» .

● پێنجەم :

لە برگەی سێیەمی ، ستوونی دووەمی ، لاپەرەی «١٠٣»دا ، لەبەشی سەرچاوەکان : ئەم دوو برگەیە پەڕیوون :

ل / ١٥٧ ـ ل / ١٨٤ ؛ ل / ١٨٥ ـ ل / ١٩٣ .

● شەشەم :

لە لاپەرە «١٠٠»داو ، لە ستوونی دووەم ، ئەم ڕوونکردنەوەیە لە بیرکراوە : «دەقە بڵاونەکراوەکەم لە برای شاعیر کاك «کەریم دەشتی» وەرگرتووە ، ئەویش بە دەوری خۆی لە «ئەحمەد زەری»ی وەرگرتووە ، ئەویش لە یەکێکی دیکە ، پڕ بەدڵ سوپاسی هەموویان دەکەم .

● حەوتەم :

لە ڕاستی‌دا ئەو پەرەگرافەی دووای خاڵی سێیەمی ستوونی یەکەمی‌ی لاپەرە «١٠١» ، لە شێوەی نەخشەدایە : بەڵام لەوێدا بە شێواوی بڵاوبۆتەوە ، ڕاستیەکەی بەم شێوەی خوارەوەیە :

● چۆنیەتی خوڵقان لە هەموو دەقەکاندا :

ئافرینا دنیایێ (ئیزدی)	زەبوونی مەکسور (ئیزدی)	سروور (کاکەیی)	پەخشان (کاکەیی)	دەقێکی بڵاونەکراوە
بەهر «بەحر»	بەحر	دەریا	دەریا	با
ڕووناکی	ڕووناکی	ئاسمان	هەوا	زەوی
ئەرد «زەوی»	عەزمان «ئاسمان»	زەوی	ئاسمان	ڕۆژ
ـــــ	ـــــ	ئادەمیزاد	ئەستێرە	ئاسمان
ئەزمان «ئاسمان»	عەرد «زەوی»	ـــــ	مانگ	شەو
داروبەرە	شینایی «نەبات»	ـــــ	خۆر	مانگ
شینایی	ـــــ	ـــــ	شەو	ئەستێرە
ئادەمیزاد	ئادەمیزاد	ـــــ	ڕۆژ	هەوروباران و ڕووبار
حەیوان	ـــــ	ـــــ	زەوی	ئادەمیزاد
«تەیروتوال»	ـــــ	ـــــ	ئادەمیزاد	حەیوان
ـــــ	ـــــ	ـــــ	ئینس وجینس	با

ژ كەڤنە رەوشت و تیتالێت كوردان

● حجي جعفر ●

هەر ملله‌تەك خودان رەوشت‌و تیتالێت خۆیێت تایبەتی‌نە . رەهێت ڤن رەوشت‌و تیتالا دگەهنە كەڤناتیا مێژووا ملله‌تا . هەر ملله‌تەك خۆ ب (عادات‌و تەقالیدێت) خۆیێت خۆمالی دەتە نیاسین . كوردا راست گوتیە دەمێ گوتی :

(هەرنە ملله‌تا بگرن عەدەتا) . دیارە ڤێ پەندێ دڤێت بێژیت . رەوشت‌و تیتالێت خەلكی وەك هەڤ نین‌و ژێك جوودانە . لەوما هەكە مرۆڤ چوو ناڤ بیانیا . دڤێت ژرەوشت‌و تیتالێت وان دەرنەكەڤیت‌و فێری عەدەتێت وان بیت‌و وەكو وان ب رێڤە بچیت (عادات و تقالیت) . وەكو خو نامینن . هندەك تێنە بەرزەكرن‌و دمرن . چونكی چاخ‌و زەمانەكێ درێژ ب‌سەردا بورینەو ژكار كەڤتینە . هەر عەدەتەكێ ب‌كێر دەمێ خۆ نەهێت ، دێ هێتە هێلان‌و خەلك دێ ژبیركەت . وەكو ڤان عەدەتێت ، كو دێ دبن گوتنا مەبا ئەڤرۆڤە بن . گەلەك ژڤان عەدەتا ژی وەكو خۆ مابنەو بەردەوامن دژیانا كۆمەلایەتی‌دا . چونكی ب‌كێر هەمی دەم‌و جها تێت ، وەكو مەردینیێ‌و مێرانیێ ...... ، جارنا هەیە هندەك عەدەتێت دی دێنە سەر عەدەتێت ملله‌تەكی ، چ ژناڤ وان بخۆ بخۆ پەیدا بوین ، چ ژخەلكێ دەروجیرانا هاتبنە وەرگرتن ، وەكو عەدەتێ هەلگرتنا (عەباوپێچا) . كو كوردان پشتی ئیسلامێ ژعەرەبا وەرگرتیە .[1]

دگەل هندێ ، كو ئەڤە بابەتەكێ هێژاو بەركەڤتیە ، ستوینەكە ژستوینێت سەربەخویا نەوایەتی .... لێ ژبلی چیرۆك‌و چیڤانۆك‌و سترانا .. فولكلۆری . چ ژێدەرێت وەسا مە نین ، كو خۆ كوور داهێلینە ڤی بابەتی . لەوا باشترین ژێدەر ، هەر ملله‌تەو كەلەپوورێ ملله تیە ، گەریان‌و كۆمكرنا چیرۆك‌و چیڤانۆكا ، دێ ژمارەكا چاك ژڤان عەدەتێت كەڤن ، ب دەست مە ئێخیت[2] . چونكی چیرۆك‌و چیڤانۆك شەنگەستێ رەوشەنبیریا ملله تێت كەڤن[3] . وە نەبیت ئەڤ چیرۆك‌و چیڤانۆكە درەوبن‌و چ رەهـ بۆ نەبن . چیرۆك‌و چیڤانۆك . كارێ خو دكۆمەلی‌دا دكەن‌و كۆمەلی دپارێزیت . بەرنگاری رەوشت‌و تیتال‌و هزرو بیرێت خەلكی نابیت[4] ...چونكی چیرۆك‌و چیڤانۆك ژبهایێ سنجرو ئولی تێنە جوداكرن . زمانێ ملله‌تی بویە . دقوناغەكا تایبەتی‌دا[5] . لەوما ڤەكۆلین‌و گەریان . ل‌دویڤ چیرۆك‌و چیڤانۆكا . گەریان‌و ڤەكۆلینە . ل‌دویڤ هزرو بیرێت وێ گاڤێ‌و وی دەمی[6] .

ئەڤە ژی قەفتەكا وان عەدەت‌و تیتالێت كەڤنن . یێت كو كێم بوین . یان نەماین . دێ ژوەرا رێزكەین . هندە جارا ژی . دێ خۆ هاڤینە باغچێت خەلكەی‌و هندەك گوك ژێ قەتینین :-

١ - سەرەدانا گۆرا :

ددەمێ بەرێ‌دا ، بەری بووكێ ڤەگوهێزنە مالا زاڤای ب‌رۆژەكێ . یان ب‌دوو رۆژا ، دڤیا بووك بچیتە سەر گۆرێ دەیكا خۆ . یان بابێ خۆ . یان برایێ خۆ... وەكو دچیرۆكا (كەوكا گۆزێ) دا دەردكەڤیت . دەمێ (كەوكا گۆزێ) شوی دكەت ، بەری ببەن ، دێ چیتە سەر قەبرێ باب‌و براو دەیكا خۆ...

یان ژی هەكە ، داوەتی دبەر گۆرستانەكێ‌را چووبانەو مرۆڤەكێ بووكێ ل‌وێ كۆرستانێ هاتبا ڤەشارتن ، بووك ل‌سەرا نە دبووری . هەنا نەچووبا سەر گۆرێ وی . یان وێ .... وەكو دچیڤانۆكا (عەین الحیاة)ێ‌دا خویا دبیت ، دەمێ (عەین الحیاة) ، دبێژتە (سلطانی) ، (هوین هەرنە درێكی‌دا ، قوبەكا دنیڤا رێ‌دا ، هەرنە تێڤە ، وەختێ دەهواتا من تێتە

راستا قوبێ ، ئەز دێ بێژمە وان ئەڤە زیارەتێ پیرا منە ، چێنابیت ئەز ، ل سەرا بورم ، دڤێت سەرا بدەم ....)هەتا ئەڤرۆکە ژی ، رۆژێت ئەینیو پێنج شەمبی ، کورد دچنە سەر گۆرێت مرییێت خۆ ، لێ ئەم نزانین کانێ بەری ئیسلامێ ، کورد چ رۆژ دچوونە سەر گۆرا .... دوور نینە چیرۆکەك ، چیڤانۆکەك ب‌دەست مە بکەڤیت ، ڤێ ژی ژمەرا خویا بکەت .

٢ – فنجانا شەرتا :

ژعەدەتێت کە ڤنێت کوردان ، دەمێ ڤیابان بچنە شەرەکی ، دا مەزنێ ئێلی فنجانا شەرتا – فنجانا قەهوێ بو – دا داتە سەر دەستێ کچا خۆ و دا ددیوانێ‌دا گێرێنیت ، هەچیێ فنجانا قەهوێ ، ل سەر دەستێ وێ راکربایە ، ئەو دا بەری هەمیا چیتە شەریو کچك دا بۆ وی بیت .... وەکو دچیرۆکا (دەروێشێ عەڤدی)دا خویا دبیت ، دەمێ (زۆرتەمەر پاشایێ مللی) ، فنجانا قەهوێ دانایە سەر دەستێ کچا خۆ (عەدولێ)و ددیوانا مێهرسو پالەوانادا دگێرینیت ، لێ ژئێلی دەروێشێ کورێ شێخ عەڤری ، کەس فنجانا قەهوێ ، لسەر دەستێ (عەدولێ) هەلناگریت ......

دچیرۆکا (کورکێ سلێ)دا ، دەمێ مامێ (کورکی) دڤێت (کورکی) بتەلێڤیت ، دێ فنجانا شەرتا داتە نیڤا دیوانێو بێژیت :

هانە سەد جار ، بەمن هانە
هەچیێ ڤەخوت ، فنجانا شەرتانە
بچیتە (جانجانا) ، عەلیانو مەلیانە
دێ دەمێ کچا خۆ (گولیخانێ) ، قەویا جانە

دووجارا دبێژیت ، کەس راناکەت ، جارا سێ ، (کورك) رادکەتو دبێژیت :

هانە سەد جار ، بەمن هانە
ئەز دێ ڤەخۆم ، فنجانا شەرتانە
دێ چم (جانجانا) ، عەلیانو مەلیانە
بدە من دوتماما من ، (گولیخانێ) قەویا جانە

دهندەك چیرۆکو چیڤانۆکادا ، دەمێ پالەوان فنجانا قەهوێ لسەر دەستێ کچکێ رادکەت ، راموسانەکێ ژی لێ ددەت ....

٣ – تەیرێ دەولەتێ :

ژعەدەتێت کوردان ، دەمێ حاکمەك ، یان سلطانەك راکربایە ، دا (تەیرێ دەولەتێ) هەلاڤێژن ، ڤێجاتەیر چووبا سەر سەرێ کێ ؟ ئەو دا بیتە سلطان ، یان حاکمێ وی باژێری – بارا پتر دادا سەر سەرێ ئێکێ بیانی – هەرچەندە ئەڤ تەیرە خەیالیەیە ، وەکو تەیرێ سیمەرخێ ، بەلێ رەهێت راستیێ تێدا هەنە ، وەکو چیرۆکا (سلطان سعید) ، دەمێ سلطان (سعید) چوویە نك سوفی گوتیێ :

(ئەرێ سوف ، تو نابێژی ، چ لڤی باژێری قەومیە ؟

سوفی گوتێ خالو ، حاکمێ مەیێ مری ، ڤێجا مرۆڤێت باژێری هەمی ، بێت چوونە مەیدانا هەنێ ، دێ تەیرێ دەولەتێ هەلاڤێن ، هەچیێ تەیرێ دەولەتێ دادا سەر سەرێ وێ ، ئەو دێ بیتە حاکم ... چوو وێرێ ... تەیرێ دەولەتێ هەلاڤێت ، تەیر گەریا ، دوو سێ جارا ، ل دۆر باژێری زڤری ، هاتە راست (سلطان سعید) ، دادا سەر سەرێ سلطانی ...) کی دبێژیت ، ئەڤ تەیرە ژی ، وەکو (حمام الزاجل)نەبویەو ئەڤ دیمقراطیە ژی نەبویە ؟ ! !

٤ – خوازگینی :

ژعەدەتێت کوردان ، هەر مالەکا خودان کچ بوایە ، بەرێ خۆ یێ خوازگینیێ هەبو ، یان شڤکا خوازگینیا هەبو ، یان ژی زەنگلا خوازگینیا هەبو ، ڤێجا هەکە ئێك چووبا خوازگینیا کچا وان ، دا چیتە سەر وی بەری ، شڤکا خوازگینیا لبەری دەت ، ئانکو ئەزێ هاتیمە خوازگینیێت کچا وە ، یان ژی دا زەنگلا خوازگینیا هژبنیت ، ئانکو مە دڤێت کچا وە بخوازین ، وەکو دچیرۆکا (مەلاو تەرزی)دا خویا دبیت ، دەمێ تەرزی دگەهنە مالا کچکێ سێ جارا شڤکا خوازگینیێ لبەری ددەت ، بابێ کچکێ گوت ،

ئەرێ لاوێ دەلال ، تو بۆ خوە دخوازی ، یان بۆ ئێکێ دی ؟

..... لاوێ دەلال ، نەختێ من گرانە ، بەلکی ژتە نەهێت ، بەری تە گەلەکا شڤکا خوازگینیا لێ‌دایە ... پاشی بێت زڤرین ب‌شەرمزاری .....

یان دچیڤانۆکا (ئەحمەد چەلەبێ)دا دیار دبیت ، دەمێ (عەبدێ) ئەحمەد چەلەبی ، کچا حاکمی بۆ خوازتی ، دبێژیت :

(.....رابو دگەل عەبدی راست چوونە کۆچکا حاکمی ، دەستێ خۆ هاڤێتە زەنگلا خوازگینیێو هژاند .... گوت بێژە حاکمی ، ئەز خوازگینیێت کچا ویمە .....) .

دوور نینە دکەڤن‌دا (عەبدی) دەورێ خوازگینیا دیت بیت ، چونکی ئیبراهیم پێغەمبەر ژی داخواز ژعەبدێ خۆ کر بو ، کوژنەکێ بۆ کورێ وی (اسحق)ژکنعانیا نەهینیت ، بەلکو ژئێلو عەشیرەتا وی بخو بینیت . [٧]

دیارە ژەرهندێ بویە ، چونکی کۆمەلا کنعانیا کۆمەلەکا (دەیکی)

ئ‍ه‌یه‌ . ڤێجا ئیبراهیم پێغمبه‌ر خوازتیه‌ بۆ كورێ خۆ ژنه‌كێ ژكۆمه‌لا (ئ‍ـترپاركی) بینیی ، كو ئێلا وی ژڤێ كۆمه‌لێ بویه (٨) ....

دوور نینه‌ لنك (قومێ)ئیبراهیم پێغمبه‌ر عه‌ده‌ت بویه‌ ، كو نابیت ژنێ ژده‌رڤه‌ی ئێلا خۆ بینن ، هه‌ر وه‌كو لنك عه‌ره‌با عه‌ده‌ت بو ... به‌ری ئیسلامێ دڤیا عه‌ره‌ب ژنێ ژعه‌شیره‌تا خۆ بینن ، هه‌كه‌ ئێكی ژده‌رڤه‌ی عه‌شیره‌ تا خوژن هێنابایه‌ دا بـزنابێ زانن و ڤیابا مێره‌ك بێته‌ ئێشاندن(٩) ئه‌ڤ ره‌وشته‌ لنك هنده‌ ئێل و عه‌شیره‌تێت كوردان ژی هه‌بویه‌ .. (الاكراد ، فاسیل نیكیتین ، بیروت ، ١٩٦٧ ، ل ٩٨ ....)

٥ - ماركرن :

ژكه‌ڤنه‌ عه‌ده‌تێت كوردان ، هه‌ر ژبچویكاتی دا كورو كچا ، ل ئێك ماركه‌ن(١٠) ، نه‌ك هه‌ر ئه‌ڤه‌ ، به‌لكو هێشتا دزگێ ده‌یكێت وان‌دا ، گۆتن دگه‌ل ئێك دگوتن ، ئانكو ئاخفتن دا هه‌ڤ ، كو كورو كچێت خۆ بده‌نه‌ هه‌ڤ ، وه‌كو دچیرۆكا (ستێ و فه‌رخا)دا خویا دبیت ، ده‌مێ بابێ (ستێ) دبێژته‌ برایێ خۆ ، ژنێت مه‌ هه‌ردوو بـخالن ، هه‌كه‌ من كوره‌ك هه‌بو ، ئۆ ته‌ كچه‌ك ، تۆ كچا خۆ بده‌ كورێ من ، هه‌كه‌ من كچه‌ك هه‌بو ، ته‌ كوره‌ك ، ئه‌ز دێ كچا خۆ ده‌مه‌ كورێ ته‌ .....

بێگومان چونكی ئالۆزی و نه‌خۆشی ژڤی عه‌ده‌تی په‌یدا بوینه‌ ، له‌وما هاتیه‌ هێلان ....

٦ — پرچ برین :

ژعه‌ده‌تێت كوردان ، ده‌مێ مێرێ ژنكه‌كێ ، یان برایێ وێ ، یان عه‌زیزه‌كێ وێ مربایه‌ ، یان هاتبا كوشتن ، دا كه‌ زێت خۆ بریت هاڤێته‌ سه‌ر كێلێت وی ، هه‌رچه‌نده‌ ئه‌ڤ عه‌ده‌ته‌ كێم بویه‌ ، لێ هێشتا دناڤ كوردێت ئێزدی‌دا مشه‌ مایه‌ ، بـتایبه‌تی لـگوندێت ده‌ڤه‌را سێمێلێ ، هه‌كه‌ تۆ بچیه‌ ناڤ گۆرستانا گوندێ (مام شڤان) ، دێ بینی ، بـده‌ها قه‌ڤێت كه‌زیا خۆ لـسه‌ر كێلیا شوركرینه‌ خوارێ .... كوردناسێ هێژا (توما بوا) ڤی ئه‌ڤ ره‌وشته‌ دپه‌رتوكا خۆدا نڤیسیه‌(١١) .

سترانه‌كا كوردی ، ڤ عه‌ده‌تی ژمه‌را دپارێزیت ده‌مێ دبێژیت :

برانۆ مه‌ هاتیه‌ شه‌رێ نه‌ بـخێرێ ،

برا مالا كافرێ گه‌رمان ، نه‌خانا خوه‌دێ ،

هه‌تا دبێژیت :

تێله‌كێ بده‌ گوندێ حه‌كۆرا ، بێشه‌عرێ —

(گولی‌برێ) ئالماستێ ، (كه‌زی برێ) ،

وه‌ره‌ ئه‌مێ (پۆر گولیا) كۆركن ، مه‌لحه‌مه‌كێ چێكن شین وه‌لاتێ خه‌ریبا

..... (١٢)

سترانا (ده‌لالی به‌رپێ)دا ، عه‌دولا كچا (تیمور پاشایێ مللی) ، چل بسك و گولێت خۆ دبریت ، ده‌ما جابا كوشتنا ده‌زگرێ وێ دگه‌هیتێ دبێژیت :

عه‌دولا ناسك ناسگران ، به‌رخێ خوه‌

شووندا لـمالا ڤه‌دگه‌رینه‌

(چێل بسك و گولێد)حه‌بده‌رێ

پیلكێد سۆرو موور ، دده‌به‌ر مه‌قه‌سێ دبرینه‌

.... (١٣)

ئه‌ڤ عه‌ده‌تێ پرچ برینێ ، دناڤ عه‌ره‌با ژی‌دا هه‌بو ، هه‌تا نهۆ ژی دناڤ هنده‌ك ئێلێت وان‌دا مایه‌ ، ده‌مێ (خالدێ كورێ وه‌لید) ، چوویه‌ به‌ر دلۆڤانیا خودێ ، ژن نه‌ما ژئێلا (بنی المغیرة) پرچا خۆ نه‌بری و نه‌ هاڤتیه‌ سه‌ر گۆرێ وی ... ئه‌غریقێت كه‌ڤن ژێ ، ده‌مێ خه‌مه‌كا گران بو په‌یدا بوایه‌ ، ژن و زه‌لامێت وان پرچا خۆ دبری(١٤) .....

٧ — ژن ئینان پتر ژئێكێ :

دیاره‌ كوردا حه‌ژ دوو ژنا نه‌كریه‌ ، له‌وما گوتیه‌ ، (خودانێ دوو ژنا ، شویتك كه‌ڤته‌ بن گونا)(١٥) .

زانایێ كورد ، مه‌لا مه‌حمودێ بایزیدی ، لـسالا ١٨٥٨ز نڤیسیه‌ : (بارا پتر ژكوردان ، ئێك ژن هه‌یه‌ ، كێم جار مرۆڤ دبینیت ، كو ئاغه‌یه‌كی دوو ، یان سێ ژن هه‌بن ....)(١٦) كوردناسێ به‌ركه‌ڤتی ، (توما بوا) دبێژیت ، كورد حه‌ژ دوو ژنا ناكه‌ن ، هه‌كه‌ هاتو پتر ژئێكێ ئینا ، ئه‌وێ ئه‌گه‌رێت خۆ هه‌نه‌ ، بـتایبه‌تی ئه‌گه‌رێت ئابووری .....(١٧) .

چیرۆك و چیڤانۆكێت كوردی ژی پشتگیریا ڤان هه‌ردوو نڤیسه‌ڤانا دكه‌ن ده‌مێ دبێژن ، حاكمه‌كی دوو ژن هه‌بون ، یان سێ ژن هه‌بون ، به‌لێ خودێ چ بچویك نه‌ دابونێ ..... ئه‌ڤه‌ وه‌سا دیار دكه‌ت ، كو ژن ئینان ژبه‌ر بچویكا ژی‌بویه‌ ..... ژبلی ئه‌گه‌را ئابووری .

٨ - رەڤاندن :

ژعەدەتێت کەڤن . رەڤاندن عەیب نەبویە[١٨] . ئانکو دەمێ بابێ کچکێ . کچا خوّ ب دلێ وێ نەدابا شوی . دا خوّ دەتە رەڤان ... ئەڤ کارە مشە دسترانێت کوردیدا هاتیە . هەروەسا مشە دچیروّك‌و چیڤانوکێت کوردیدا ژی هاتیە . بوّ نموّنە . دەمێ برایێت (سەیران خاتوینێ) . سەیران خاتوین . نەدایە پسمامێ وێ (عەلیێ مامەند) . برایێ وێ یێ بچویك زەلام‌بو هاریکاریا پسمامێ خوّ (عەلیێ مامەند) کر . هەتا خویشکا وی رەڤاندی ....

پارچە سترانەك ژی دبێژیت :

دێ رابە . هەکە تە مالەکێ گران هەیە .

بابێ من تەماع بکە . من ژخوّرا بینە

هەکە تە برەکا پسماما . خورتا هەیە .

من ژبابێ من بستینە

هەکە تە جانیکەك بەزەك هەیە .

من ژجانێ خوّرا (برەڤینە)

٩ - گوهـ برین :

ژعەدەتێت کەڤن . دەمێ ئێکی چەند کەسەك کوشتبانە . دا گوهێت وان ژی ژێڤەکەت بوّ نیشان - ئەڤە ب هەمی کەساڤە نەدهات . هەکە مێرەکێ چاك نەبا - وەکو دچیروکا (گورنیسك)ێدا دیاردبیت . دەمێ گورنیسك حەڤت کافرا دکوژیت . گوهێت وان ژی دبریت بوّ نیشان ... هەتا سالا (١٠٦٥ك) گوهـ برین‌و دڤن برین‌و هندە جارا سەر برین - هەکە یێ کوشتی بەرکەتیبایە - مشە لکوردستانێ هەبو[١٩] . نهوّ ژی گوتنەك دناڤ کوردانێدا هەیە دبێژیت . (پاشی دێ گوهێت وی ئینی ! !) لهندەك ملەتا زمان شوینا گوها دبرین بوّ هەمان مەخسەد[٢٠] ...

١٠ - قوربانیدان :

لدەمێ بەرێدا . هەکە ئاڤاهیەك دانابایە . یان ئاڤێ راست نەهاتباو هەر هەرڤیبایە . داکو نە هەرڤیت‌و خوّ بگریت . دا مروّڤەکی بوکەنە قوربان‌و کەنە دناڤ دیوارێ ئاڤاهیدا[٢١] . دچیڤانوّکا (پرا دەلالێ)دا . لزاخو . ئەڤ قوربانیە هاتیەدان . هەتا پرێ خوّ گرتی[٢٢] .

قوربانیدان بوّ ئاڤاکرنا کەل‌و ئاڤاهیا . لهەمی ئەوروپا هەبو . دەمێ ئاڤاهیەکی خراب دکەن . قەرقودێت مروّڤا . ب تایبەتی یێت بچویکا دناڤ دیوارادا دبینن .... ئەڤ عەدەتە هەتا چەرخێ نوزدێ لژووریا ئەلمانیا هەبو[٢٣] .

دیارە رەهێت ڤێ قوربانیدانێ هێشتا دناڤ کوردانیدا مایە . بەلێ قولپیە سەر حەیوانی . هەتا نهوّ یێ ئاڤاهیەکی ئاڤا بکەت . دێ قوربانەکی بوّ دەت . ئانکو دێ سەرەکی بوّ ڤەکوژیت . داکو ببیتە وارێ خێرێ .

١١ - بەرێ خودانا بویکێ :

نهوّ دەمێ ئێك ببیتە بووك . کچ‌و ژن‌و بچویك دچنە پێش‌و بەرێ خوّ دەنێ . لێ ددەمێ بەرێدا . دوور نینە زەلام ژی چووبنە پێش بووکێ . وەکو دچیڤانوّکا (گولا بن دونیایێ)دا خویادبیت . دەمێ پیرەژن دبێژتە (ئەحمەد) :

(سوباهی نەء ... دوو سوبە . دێ (گولا بن دونیایێ) کەنە بویك‌و خەلك دێ هێت بەرێ خوّ دەتێ . بەرێ ئەم ژنك دچین بەرێ خوّ دەینێ . پاشینگێ زەلام ...) .

دوور نینە هێشتا ئەڤ عەدەتە لهندە قورنەتێت کوردستانێ مابیت....

١٢ پسمام‌و دوتمام :

هەر ژمێژەوەرە عەدەتێت کوردان ئەو بو . دوتمام دڤیا بوّ پسمامی بیت . وەکو دچیڤانوّکا ئەحمەدو گولستانێ)دا دیاردبیت . نەك هەر ب مەزنی . بەلکو دچیڤا نوّکا (گولێ‌و نەزیر)دا . هێشتا گول دزگێ دەیکا خوّدا نەزیر دبێژیت : (ژنماما من ب حالەکی بی . من گوتە خوە . هەکە کچەك بی . ئەز دێ بوّ خوە ئینم ...) .

دچیڤا نوّکا (ئەحمەدو گولستانی)دا . ئەڤ عەدەتە هاتیە . دەمێ ئەحمەد چەلەبی دچیتە نك گولستانێ دبێژتێ :

(بوّچی توّ ئینایە ڤێرە؟ گوتێ من پسمامەك بێ هەی . هەتا مەزن دبیت . دێ شوی پی‌کەم . ڤێجا ئەزا ئینایمە ڤێرە . داکو کەس من نەبینیت . هەتا پسمامێ من مەزن ببیت....) .

هندی بێژی سترانا کوردی ئەڤ عەدەتە گوتیەو دناڤ پەیڤێت خوّیێت شریندا پاراستیە بوّ نموّنە :

چوومە (گودبەی) . گولا کەسکر

ڤان پسماما لگەل دوتماما . خەوا خوەشکر

خەلکێ نەزان تەماشەکر[٢٤]

گەروّکێ هێژا . دبلیو . ار . هی . ئەڤ عەدەتە دیتیەو نڤیسیە : (لدیڤ داب‌و نەریتێت عەشیرەتی پسمام فەرترە ژهەمی کەسا . کو دوتمام ببیتە ژنا وی ... [٢٥])لنك عەرەبا ژی دبەرێدا . هەتا نهوّ ژی عەدەتە . کو دوتمامێ بدەنە بسمامی[٢٦] .

١٣ - خوارنا گوشتێ مروّڤا :

خوارنا گوشتێ مرۆڤا . لنك خەلكێ بەرێ هەبویە . ب‌تایبەتی خوارنا گوشتێ بچویكا ....[٢٧]

ئەڤ كارە دچیرۆك‌و چیڤانوكێت كوردیدا هاتیە . بەلێ نەوەكی عەدەتەكێ بەلاڤ . چونكی خوارنا گوشتێ مرۆڤا بتنێ پالدایە (پیرهەڤیێ)و (دێوی)و (كافری) . مرۆڤێت دی نە خواریە و بۆ نمونە دچیڤانوكا (مەستانێ)دا . پیرهەڤی بچویكێ مەستانێ دخوت ... خەلكێ وێ گاڤێ وەسا هزردكر . ب‌خوارنا گوشتێ بچویكی . دێ ژیێ وی درێژ بیت ... دچیڤانوكا (ئەحمەد چەلەبی)دا . كافر هەڤالێت وێ ب‌شیشكێ ڤەدكەت‌و دبژێریت‌و دخوت .... ل‌ئەوربا دا بچویكا كوشن‌و خۆ ب‌خوینا وی دشویشت . یان مەلەڤانی دناڤ خوینا وێدا دكرن . دگوتن ئەڤە دەرمانە بۆ هندەك نەساخیا .....[٢٨]

دچیڤانوكێت كوردیدا خۆ شویشتن بخوینا حەیوانا هەبو .. ئانكو خوینا حەیوانی دەرمان بو . بۆ هندەك نەساخیێت حەكمو سطان . وەكو دچیرۆكا (قولنگیدا) هاتی . كو خوینا قولنگی دەرمانە بۆ نەساخیا حاكمی ...

دچیڤانوكەكا كوردێ هاتیە . كو خوینا (پیرەژنەكێ) دبیتە دەرمان بۆ راكرنا پالەوانێ چیرۆكێ ژمرنێ ... ڤێجا دچن وێ پیرەژنێ تینن‌و سەرێ وێ دبرن‌و رەهێت وێ باش دگڤێشن . وێ خوینێ دلەشێ پالەوانێ چیرۆكێ ددەن . پشتی هێنگێ پالەوان ژمرنێ ساخ دبیت ....

١٤ – ڤەشارتنا ژن‌و مێرا :

دچیڤانوكا كوردیدا هاتیە . دەمێ ژنك دمر . مێرێ وێ ژی دگەل دهاڤێتە دوێ زمهریرێدا . یاكو مێرێ وێ دكرە تێدا . خۆ هەكە مێرەك مربایە . دا ژنا وی دگەل هاڤێن ... دگەل زادێ چل رۆژا . وەكو دچیڤانوكا (ئەحمەدو هەر سێ دزا)دا دیار دبیت . دەمێ دبێژیت :

(.....رۆژەكێ ژنكێ ئەمرێ خودێ كر . برایێ وی قەساب گەلەك عێجز بو . بوگری . ئینا ئەحمەد گوتێ . برا نەكە گری . نەڤەچوو . ئەز دێ ئێكا دی ئینم ....

قەسابی گوت . ئەز بۆ ژنكێ ناگریم ... عەدەتێ مەیە . هەكە ژنك مر . مێركی ژی دویڤ‌را دهاڤێن ... مە بیرەكا هەی . ژنكێ دێ هاڤێنە تێدا . مێركی ب‌وەریسا دگەل زادێ چل رۆژا دێ دویڤ‌را بەردەینە خوار ...) .

هەروەسا دەمێ كورێ مختارێ گوندی دمریت دبێژیت :

(... جەنازەك ل‌بەرێت وی كەفت . بەرێ خۆ دایێ . كو ئەڤە كورێ مختاریە . ... دیت ژنا كورێ مختاری ژی دویڤ‌را هاڤێت ... دگەل زادێ چل رۆژا ...) .

ب ژمن‌ڤە ئەڤە نەك هەر عەدەت بویە . بەلكو باوەرەكا كەڤن ژی دگەل هەبە . هەتا سالێت سیها ژی ل(هندێ) . دەمێ مێرێ ژنكەكێ مربایە . دا لەشێ وێ ژی سوژن[٢٩] ...

دوور نینە ئەڤ عەدەتە – ئانكو ڤەشارتنا ژن‌و مێرا پێكڤە – لنك ئاشوریا ژی هەبیت[٣٠]

١٥ جزائێ قوبحەتەكێ :

دچیڤانوك‌و چیرۆكێت كوردیدا هاتیە . هەكە ئێكی قوبحەتەك كربایە . دا بەروپشت ل‌كەرەكی سواركەن‌و ل‌ناڤ بازێری ئین‌و بەن . بچویك ژی دا راهێلانێ‌و دانێ ب‌بەرا . وەكو دچیرۆكا (مەلایی)دا . دیاردبیت . دەمێ ل‌كەری سواركری‌و چەند بچویكێت گوندی ب‌دویڤ كەڤتین ...نهۆ كوردا گوتنەك هەیە دبێژیت :

(دێ بەرو پشت . ل‌كەری سواركەم) . ئانكو دێ هەتكا وی بەم . هەروەسا دچیرۆكا (بێ‌ئاقلترین مروڤ)دا . ئەڤ عەدەتە دیاردبیت . بەلێ ب‌رەنگەكێ دی ... دەمێ كورك ماهینا بابێ خۆ دبەت . داكو وەسیەتا وی ب‌جرە بینیت . كو ماهینا وی بدەتە بێ‌ئاقلترین كەس ....

ڤێجا دەمێ كورك دگەهتە بازێرەكی . دبینیت . كو ئێك بەروپشت ل‌كەرەكی سواركریەو خەلكی ب‌بەرو دارا . بێ ب‌دویڤ كەڤتی . پسیار دكەت . كا بۆچی هو ل‌ڤی مروڤی دكەن ؟ !

دبێژنێ ئەڤە حاكمێ مە بێ پارە . ڤێجا هەر سال ئەم ئێكی دانین . ئێكی رادكەین . ئەوێ رادكەین هولێ دكەین ..

كورك دێ چیت ماهینا خۆ دەتە حاكمێ ژنوی دانی . پشتی دبێژتێ . سالەكا دی دێ هول ڤی ژی كەن ؟ دبێژنێ چەوا تۆڤی دبینی . دێ وەل وی ژی كەین ...

خوزی ئەڤ عەدەتە مابایە . داكو قوبحەتكەرو دزیكەر . ئاشكربیان ...

١٦ خولی سەری :

دەمێ خەمەكا مەزن بۆ ئێكی چێبیا یە . كورێ وی مربایە . یان ژنا وی . یان مێری وێ ... دا خولیێ ب‌سەرێ خۆ وەركەت . هەرچەندە ئەڤ عەدەتە كێم بویە . بەلێ هێشتا ل‌هندە جها مایە . هەتا نهۆ ژی هەكە ئێكی گوتە ئێكی . (خولی سەر) . دێ عاجزبیت . چونكی هەر وەكو دبێژتێ . بمینی بێ كەس‌و سێوی ...

ئەڤ عەدەتە ب‌پێش چاڤێت گەروكێ هێژا . دیلیو . ای .

ویْگرامو .... برایێ وی كه‌ڤتیه ده‌مێ سه‌ر ل كوردستانێ داین[٣١] .

ژعه‌ده‌تیْت (حه‌به‌شا) ژی بویه . ده‌مێ ئێك ژوان دمر . پرچا خۆ دبری‌و خولی ب‌سه‌رێ خۆ وه‌ردكر .. [٣٢]

١٧ – شه‌رتێت حاكمی :

هه‌كه حاكمی هنده‌ك شه‌رت گوتبانه وه‌زیرێ خۆ ئۆ وه‌زیرێ وی ئه‌و شه‌رت نه‌زانیبانه . تێ‌نه‌گه‌هشتباو ئێكێ دی تێ‌گه‌هشتبا . وه‌كو شڤانه‌كی . یان سقافه‌كی ... دا وه‌زیرێ خۆ ئێخیت‌و وی دانته شوینێ .. ئه‌ڤ كاره گه‌له‌ك دسه‌رهاتێت (هارون الرشید) دا دووباره دبیت ...

خه‌لكی رێزو قه‌درگرتن . بۆ ڤان ره‌وشت‌و تیتالا هه‌بویه . هه‌می گاڤا ده‌ستێ وان ل‌سه‌ر سینگێ وان بویه . نمۆنه . دچیڤانۆكا . (ئاقل‌و دونیادار) دا . رێزو قه‌درگرتن بۆ عه‌ده‌تا هاتیه ... چیڤانۆك دبێژیت :

(... بۆچی مه‌كچا حاكمی ل‌ته ماركرو . ته هه‌رۆ سه‌را (نیسوی‌وكانوی) دقوتا ؟

جوتیاری گوت . باشه ما بابێ كچكێ چ مه‌حكه‌ما ب‌من ناكه‌ت ؟ كا سه‌را چی‌یه ؟ كانو و نیسۆ چنه ؟

جه‌لادی گوت . وه‌للا حه‌قێ ته‌یه . رابو چوو گوته حاكمی ...

حاكمی گوت . سه‌را چ ته كچا من دقوتا ؟ كانوو نیسو چنه ؟

جوتیاری گوتێ . كانوو نیسۆ ناڤێت دوو سێهنیكانه . عه‌ده‌تێ مه ئه‌وه . هه‌كه بو ده‌وات . دێ دوو سێهنیكا هینن . كو ژزێری هاتبنه چێكرن . دێ تژی شرینی‌كه‌ن . ئێك بۆ زاڤای‌و ئێك بۆ بویكی . ڤێجا ده‌مێ ئه‌ز بویم زاڤا . من به‌رێ خۆ دایێ . هه‌وه چ سێهنیك نه ئینان . بیرا گوندێ من هاته بیرا من ... ئه‌و سێنی هه‌كه بۆ بویك‌و زاڤا نه‌هێن . چینابیت بویك‌و زاڤا دگه‌ل باخڤن ... حاكمی گوت . تۆ بێ حه‌ق ... ژنویكا بۆ كره ده‌وات‌و .... كچا حاكمی بۆ ژنا وی ...) .

هوسا رێزا ره‌وشت‌و تیتالا دهاته گرتن . خۆ هه‌كه هنده‌ك بێژن . ئه‌ڤه خه‌یالا‌و چ تشتێ وه‌سا نه‌بویه . بتنێ هاتینه گوتن بۆ كوشتنا ده‌می . خه‌لك وه نابێژیت . به‌لكو دبێژن . ئه‌گه‌را مانو نه‌مرنا ڤان چیرۆك‌و چیڤانۆكا دهندێ‌دایه . چونكی گه‌له‌ك سروشت‌و ره‌وشتێت مرۆڤی‌نه‌و بناغه‌یه‌كه راستی ژێ هه‌یه [٣٤] .....

ژێده‌رو په‌راوێز

١ – مه‌مێ‌ئالان . چیرۆك نفیس . به‌غدا . ١٩٧٧ . كۆری زانیاری كورد . ل٣٦ . ئه‌ڤ عه‌ده‌ته به‌ری ئیسلامێ لنك عه‌ره‌با ژی نه‌بو . وان ژی ژئیمراتوربه‌تا فارسی‌و رومانی وه‌رگرتبو ... بنێره . لمحات من تاریخ العالم . جواهر لال نهرو . بیروت . ١٩٧٩ . ل٣٠ .

٢ – مله‌تێت خه‌لكی ژی . هه‌ر ب‌كۆمكرنا كه‌له‌پوورێ خۆ دكارن ره‌وشت‌و تیتالێت خۆ بێت كه‌ڤن دیاربكه‌ن . بۆ نمۆنه . هه‌كه چیرۆك (اوزیریس) . نه هاتبا نفیسین . پریا وان عه‌ده‌ت‌و ره‌وشتێت تێدا . د وندا بن ... بنێره . الحكایة الشعبیة . د . عبد الحمید یوسف . به‌غدا . ل٣٨ .

٣ – الاساطیر . د . احمد كمال زكي . مصر . ١٩٧٥ . ل٤٠ .

٤ – القصص الشعبي في السودان . دراسة في فنية الحكایة ووظیفتها . د . عز الدین اسماعیل . به‌غدا . ل٢٣٢ .

٥ – مضمون الاسطورة في الفكر العربي . طبعة ثانیة . بیروت . لبنان . ١٩٨٠ د . خلیل احمد خلیل . ل٧ .

٦ – الاساطیر والخرافات عند العرب . د . محمد المصیدن خان . لبنان . ١٩٨١ . ل١٦ .

٧ – الكتاب المقدس . العهد القدیم . سفر التكوین . لبنان . ١٩٨٦ . ل٤١ .

٨ – الاساطیر . علي الشوك . لندن . ١٩٨٧ . ل١٧٩ .

٩ – الاساطیر والخرافات عند العرب .....

١٠ – داب‌و نه‌ریتی كورده‌كان . نووسینی مه‌لا مه‌حمودێ بایزیدی . د شوكریه رسول . ژرووسی وه‌گێرایه .... ١٩٨٣ . ل٢٢ .

١١ – مع الاكراد . توما بوا . وه‌رگێرانی . اواز زه‌نگه‌نه . به‌غدا . ١٩٧٥ . ل٩٩ .

١٢ – سترانا زارگوتنا كوردایه تاریقێ . ئۆردیخانێ جه‌لیل . شوكور مسته‌فا . ئه‌نوه‌ر قادر ژتیپێت رووسی وه‌رگێراینه سه‌ر تیپێت عه‌ره‌بی . به‌غدا ١٩٧٧ . .....ل٢٨٠ .

١٣ – دلۆك . د . ره‌هبه‌ر رێزان . به‌غدا . ١٩٨٧ . ل٨٦ .

١٤ – الفولكلور في العهد القدیم . جیمس فریزه‌ر . ترجمة د . نبیلة ابراهیم . الجزء الثاني . ل١٧٨ .... هه‌ره‌سا بنێره كتێبا . عقائد ما بعد الموت . ل٢٩٩ ... كا چه‌وا ئاشوری‌و بابلیا پرچا خۆ دبری ....

١٥ – فولكلور ....

١٦ داب‌و نه‌ریتی كورده‌كان .... ل٤٢ .

١٧ – مع الاكراد .... ل٥٢ .

١٨ – داب‌و نه‌ریتی...... ل٣٢ . هه‌روه‌سا بنێره . (الاكراد) . فاسیل نیكتین . ١٩٦٧ . بیروت . ل٩٩ .

١٩ – سیاحه‌تنامه‌ی ئه‌ولیا چه‌له‌بی . وه‌رگێرانی . سعید ناكام . به‌غدا .

شڤان و سەیێ دەڤ بخوین

زكي سليڤان

هەر رۆژ سپێدێ. دا ژخەو هشیر بت. هێژ تاڤێ نە دایە لات و مێت هنداف گوندی ودا بتە قریە قرێ وی ناف مل و دەست و تنێت خوە د قرچاندن... دەیکا وی یا پۆر سپی کری ل بەر بانێ کولانو خەمە.. ژڤیان دگۆتە کورێ خوە:

– دانێ میرۆ.. تو بۆچی وەدکی..؟

– ئەڤە ریازا منە.. لەشێ من پێ نەرم دبت..

دێ جرەکێ عەردەکێ خوە شکێنی.. بخودێ ئەز پێش تەڤە دترسم..؟ دێ ڤێجا کوت کە. م دێ هەر رۆژ ڤێ ئاخفتنێ بێژی..؟ کا سەحکە ژ دەرڤەی. گوندی کا پەز بەردایە ئان نەء..؟

دەیکات وی چوو ژدەرڤە. ئەوی ژی دەست هاڤێتە تەبەکا ژ لەڤەنا چێکری. ژسەر کوبچکێ سەی ێ سۆریلانك. راکرو دا دەست کتێ...

دەیکا وی هاتە دژوور ڤەو لێ کرە گازی:

١٩٧٩ . لـــ ٢٦٠ _ ٣٠٩ دەمێ فەرمانا تیاریا رابوی . ئێکی جـ ـحەك گوهێت فەلا بۆ ملك غازي برن .....) .

٢٠ – علم الفولكلور . الكزاندر هجرتي گراب . قاهرة . ١٩٦٧ . ت حمة رشدي صالح . ل[٨٢] .

٢١ – الحكاية الخرافية . فردريش فون ديرلاين . ترجمة د . نبيلة ابراهيم . مراجعة د . عز الدين اسماعيل . لبنان . ١٩٧٣ . ل[١٢٩] .

٢٢ – بەیان . ژمارە (١٢٦) سالا ١٩٨٦ ؛ مرنو ڤەژین . انور محمد طاهر...

٢٣ – علم الفولكلور ..... ل[١٣٥] .

٢٤ – ئەڤ حەیرانوکە قوتابی . (صالح ابراهیم حەمێ ژمەرا هنارتبە . وی ژی ژداپیرا خوە وەرگرتیە ...

٢٥ – ستان في كردستان . دبليو ار . هی . ترجمة فؤاد جميل . ١٩٧٤ . ل[٦٥] .

٢٦- الاساطير والخرافات عند العرب .... لعرب ... ل[٧٢] .

٢٧ – الحكاية الخرافية .... ل[١٢٦] . هەرووەسا بنێرە . علم الفولكلور ل[٥٣] کا چەوا چیرۆکا (بولیفیموس) چاکترین نمۆنەیە بۆ خوارنا کوشتێ مرۆڤا ...

٢٨ – علم الفولكلور .... ل[٣٤٨] .

٢٩ – لمحات من تاريخ العالم .... ل[١٣٠] .

٣٠ – عقايد مابعد الموت ... ل[٢٥٤] . ئەولیا چەلەبی . ل بازێرێ ئەخلاتێ . ل سالا (١٠٦٥ك) زمهریرەکێ دبینیت پری لەشێ ژنو مێرا ... سیاحەتنامە . ل[١٦٧] .

٣١ - مهد البشرية . ديلبو . اي . ويگرام . ادگار تی . ای . ويگرام . بەغدا . ١٩٧١ . ل[٢٥٣] .

٣٢ – الفولكلور في العهد القديم .. الجزء الثاني .. ل[١٨٠] .

٣٣ – الفولكلور في العهد القديم ... ل[٥٣٥] .

٣٤ – كبرى الحكايات العالمية . تاليف لويسرا ونتر ماير . ترجمة غانم الدباغ . بەغدا . ١٩٨٦ . ل[٩] .

تێبینی :

هندی چیرۆك و چیڤانۆکێت کوردی ، یێت کو ناڤێت وان لڤرە هاتین . تێکستێت وان لنك منن ، نهۆ دبەرهەڤن بۆ چاپێ ...

– دەست نەكێ میرۆ... دێ چاوا نانی خوی پاشی..؟ نێ ئێ هەڕمی‌یە..!
– ئەڤە هەڕمی‌یە..؟ دەستێ خوە ب سەری دا ئیناو گوت:
– دێ بینی.. دەمێ مەزن دبت، دێ چاوا بۆ من بتە وج...؟
– ئەرێ‌مالاتە.. دێ هەما تالانا ڤەگێرت. ب سەرێ میرۆیێ خوە كم. ئەو ژی دێ ب بابێ خوەڤە چت..!

تێشتا خوە خوار، دەیكا وی نانو مێویژ بۆ كرنە دچانتەی دا. میرۆ رابیو دەست هاڤێتە كەفا گوپالی.. چانتێ نانی دا ملێ خوەو ئەو سۆر یلانكە ژی، هاڤێتە دبنێ ئێكە دی داو ب ملێ خوە ڤە كرو دەركەت.

ب دلەكێ نازك. بەرێ خوە دا پەزی.. دەمێ ژ ناڤ مالا دەردكەت.. هەچكو بێ وی‌و نەبێ وی‌یە..! لدۆر زڤری. دا بەرەهیا خوەو ژگوندی دویر كەت.

رۆژ هاتە نیڤاو ئەسمانی. لەشێ وی گەرم بی.. بەرامبەری قیبلێ راوەستا، بەرێ خوە دا سیبەرا خوە.. دیت هەما یا لبەر پێت وی.. ئینا گوت: «وەی بابۆ چ زوی بی نیڤرۆ..؟ نوكە بێریڤانا مەنجەلوك هلگرتینە.. لبن دارێت مناسبی ل هیڤیا منن..! ئەز گیرۆ بم دێ نفرینا ل من كن. هندی ئەزمان درێژن.. لبەر پەزی زڤری‌و بەرێ وی دا دارێت مناسبی.

بێریڤانا دەست هاڤێتنە پەزی‌و دۆتن. دبەررا دكەنین‌و ستران دگوتن.. میرۆ ژی كەتە سەر ئەنیشكا خوەو بەرێ خوە دا وی‌دیمەنێ ب رەوش.. ل هەمی رەخا، دەنگێ شالیل‌و كەوو زەرێلا هاتە گوها.. ئەوی ژی دەست هاڤێتە دوودكا ژ لویلاڤێت قولنگا چێكری. ژ پاخلا خوە ئینا دەرو پف كرێ.. كول‌و دەردێن خوە دكرنە ئاوازو ڤەد رەڤاندن.

ئەڤەیە ژیانا میرۆی. شڤانی‌و ژ سپێدێ هەتا ئێڤاری. لبەر تیتۆكا حەتاڤێ شەڤێ ژی. گەلەك جارا لبەر ساهی ستێرا.. دناڤ ئادوییا دا دنڤت. چەند رۆژ ل سالێنە..؟ میرۆ لبەر پەزی بایە.. ئێڤاری یا پەز دهژمارت..! كا چ ژێ نە كێم بی‌یە..؟

گەر ئێكێ پرسیارا حالێ وی كربا..؟ دگوت: «هزار جار من ژ خودێ خوە منەتە.. مادەم پەزێ من تێرەو گوندی ژ شڤانیا من رازینە.. خوەش حالە.

هاڤین ب نیڤی بی. دنیا گەرمە.. سیها دارا گەلەك هوینە.. نیڤرۆیەو میرۆی پێ خوە درێژكری. پێ دخەو چووی.. سەیێ وی ژی ل بنێ پێیا پ... دایە. بەلێ هشیارە.. هەر وەسا پەز ژی مەخەل هاتی‌یە.

دەیكا میرۆی. مێدەكەك پێچای ڤێ‌بی و هاتە هنداڤ سەرێ وی..!.. ئەوی ژی چاڤێت خوە ڤەكرن‌و گوتێ:
– دا... تە خێرە..؟ تو هاتی یەچی..؟
– ئەڤە فراڤینە من یا بۆ تە ئینای..

میرۆی مێدەكا خوە ڤەكر.. مێهڤانكی لبەر ڤەداو دیت.. هندەك برنج و گوشتێ سۆر كری. لگەل دوو نانا. ئینا گوتە دەیكا خوە:
– ئەڤە چ گوشتە..؟ تە ژكیڤە ئینایە..؟

مالا جانگیری، ڤێ‌سپێدی بزنەك سەر ژێكرن.. هندەك بۆ مە ئینـ...
– ما تو لگەل من نا خوی..؟
– هەما بخو. ئەز تێرم.. دوو سێ پاری من لمال خوارن.. سەیێ وی ژی هات.. خوە نێزیك كر. میرۆی پچەك گوشت هاڤێتە بەر.. دیسا كەرێت دەیكا وی ڤەبین وگوتێ:
– ئێ هەی مالا تە خودێ ئاڤا كری.. دێ تو بخوە ما سەی پی‌دڤی‌یە..؟ ئەڤە چ مەژیە دسەرێ تە دا..؟
– گونەهە ویێ‌ل سەر بەختێ مە، ئەز چ بخوم..؟ دێ دمە وی‌ژی.. نێ ژمن پتر شڤانی‌بێ ل ڤ پەزی دكت.
– دایێ گوری. بابێ وی نە چ سەبی.. هێژ ب تێژكینی، بابێ تە خودان كر.. حەتا مەزن بێ. گاڤا دبێ شەڤ.. تو بێژی دەنگێ ژێ بێت، قەد نە درەوی..! دز هاتبانە پەزی..؟ گورگێ كەتبایە ناڤ..؟ نە دچوویێ..!!

ڤێ دویماهیكێ. گورگا هەر هەیڤ.. دوو سێ پەز دخوارن..! بابێ تە ژی بێ چارە بێ هەما چفتە ب ئەنیا وی ڤە پەقاندو كوشت‌و بەلاوی ژخوە ڤەكر. ڤێچا كورێ من.. بخودێ ئەڤە ژی هەر كورێ وی سەبی‌یە..! بۆ خوە تێبگەهە.
– نەدا، نەء... ئەڤە من بێ خودان كری.. ب شیرێ پەزی، نە بێ... دێهلكا.. ! دێ چاوا لمن خاین بت..؟
– دێ بلا كورێ من.. تو مرۆڤەكێ سەر رەق، بلا وەكی تە بت.. بەلێ ژبیر نەكە بێژە رۆژەكێ پیرە دەیكا من هۆ دگوت.

ئەو دەمێ سالێ بوری، پایز ب سەردا هات.. هرو با رابی.. بەلگێت

دارا وەران.. ژنێ پاییزێ ژی تمام بی‌و زڤستانا گەور هات.

سەیێ میرۆی مەزن بی.. ئەڤە کولۆخێ سەرێ وی‌یە.. یێ ناس نەکت. نەوێرت خوە نێزیك بکت.. ناڤ‌و دەنگێ سەی ل‌وان گوندا بەلاڤ بی. گەلەك جارا سەیێت وان گوندێت نێزیك، دکەتنە درێکا وی‌دا.. دڤیان خوە لێ‌بدن..؟ بەلێ دخوەرا نەد دیتن.. ژ کەلواشێ وی‌یێ، وەکی یێ ھرچا دترسان.

رۆژ ئاڤا بی، دەمێ میرۆی پەز ئینایە دگوندی دا.. دەست هاڤێتە گۆپالێ خوەو ل کێشا پەزی راوەستاو هژمارت.. گەهشتە دویماهیێ، ئێکێ کێم کر...؟! دیسا بلەز ژ سەری پێڤە هات.. نەهەرێ..! ئێك کێمە.؟

پەز ل‌ناڤ مالا بەلاڤ بی.. میرۆ راوەستاو هزرێت خوە کرن‌و گوت: «میرۆ.. میرۆ، پەزەك تە کێمە» دەنگەك ژنێ گوندی هاتە گوها. پیرە ژنەکێ گازی دکرو دگوت:

– میرۆ.. وۆ میرۆ، گیسکا من نەهاتی‌یە تە هێلایە ل کیڤە..؟

ئەو ژی خوە نە شارەزا کر، پا بێژت ئەز دزانم..؟ دێ بێژت: وەدیارە تە یا هنگافتی.. ئینا گوت.

– گیسکا چ.. خەمێ..؟ چاوا نە هاتی‌یە..؟

– گیسکا همبز.. ڤێ سپێدێ ژی من یا بەردای..!

– دێ باشە.. باشە، ئەز دێ نوکە ب دویڤ دا چم.

هاتە مال، بلەز چانتە هاڤێت‌و دەرکەت.. دەیکا وی ل ئەیوانکێ شیف بەرهەڤ دکر. ئینا گوت:

– دێ کیڤە چی.. ؟ هو تو دلەزینی..؟

– گیسکا خەمێ نە هاتی‌یە. دێ چم لێ‌گەرم... سەیێ وی ژی ب دویڤ کەت وچوون.

گاڤ ب گاڤ، میرۆی سەحکرە پاوانێ‌گوندی جهێ پەز لێ چەراندی وێ رۆژێ.. گیسکا خەمێ نە دیت.. ! راوەستا. گوهێ خوە دا سەر دەنگا.. ژ دەنگێ دلێ خوە پێڤە هاژ چ دەنگا نەبی.. !

سەر ئەڤراز. بەرێ خوە دا وان لاتێت بلند وگوت: «باوەر ناکم ل‌وان درا بت» چاڤێ وی ڤ ئەسمانی کەت.. ستێرا دگوتە ئێك‌و دوو: «ئەڤە جهێ منە.. تو وێڤە هەرە» و یێ لویر لویرا گورگاو لوان گەلیا دەنگ ڤەدا..! ئینا گوت: « یێ نیڤا شەڤێ.. دا ب زڤرم. دێ نوکە گورگ ب

شولا من ژی ئاخڤن».

گەهشتە مال. دەست ژ پی‌یا درێژتر.. پۆسیدە.. دامای. ئەڤە جارا ئێکێ‌یە. پەزەك وی ئان گیسکەك بەرزە ببت..! هەر دگوت: «چوا گیسك بەرزە بی‌و من هاژێ‌نە» دەیکا وی هات. خوە مەلویل کرو گوت:

-- هادای گوری..؟ تە نە دیت..؟

– نەخێر من نەدیت.. پی‌ ل‌من وەرمین. هندی ئەز لێ‌گەرام... چ پێڤە نەهات..!!

پا ڤێجا..؟

– سوبەهی ب رۆژ. دیسا دێ لێ گەرم.. من دیت باشە.. هەکەر من نەدیت..؟ کا خەمێ چەند پارە بڤێن..؟ ئەز دێ دمێ..

هەیڤ‌و نیڤ نە بورین. روژ بو روژێ کت‌و ماتێت پەزێ گوندی.. یێ میرۆ ل‌بەر شڤان. کێم دبی..! چەند ئێك بەرزە ببایە..؟ میرۆی ئەو چۆنە تێك ڤەددا و چ شینوار ژێ نە ددیتن.

خەلکێ گوندی. هندەك دل‌مای بین‌و گەلەك جارا گازندە ژ سەیێ وی ژی دکرن.. پشتی بەرزە بینا پەزی دەست پی‌کری.

میرۆ هەما دحالێ خوە دا. دکەلی.. دوو سێ جارا خوین ب دەڤێ سەیێ خوەڤە ددیت..!! بەلێ چ خەم ژێ نە هل‌دگرت.. ژ شەرمێت خەلکێ و ژ کەربێت خوەدا. خەو نە دهاتە چاڤا.. شول‌و کارێ وی. دەمێ دبهێن ڤەکرنێ ژی دا بی نوبەگرتن ل پەزی.

ئێڤاری یەکێ وەکی ئێلهوا. چاڤێ میرۆی یێ ل پەزی.. سەیێ وی هەمە ل‌دور پەزی دزڤری‌و دچوو سەرێ ملێ ل‌هنداڤ پەزی رادوەستا!! دوو سێ جارا وەکر.. ئینا میروی گوت: « ئەڤە هەر هوسا نینە.. تشتەك یێ دبن تە ڤە هەی گدیۆ» دا جارێ خوە نەپەنی بکم.. یاباشتر ئەوە ئەز خوە بڤێنم ژ درەو.. کا تو دێ چکی.. ؟ خوە درێژکر. کەپەنە ب سەر سەرێ خوە د کێشا.

سەیێ وی ژ سەرێ ملێ هاتە خوار. ل هنداڤ سەرێ میروی راوەستا.. میرو یێ دبینت، ژ درەو بی خرێنا وی‌و دەنگێ خەوێ ژ خوە ئینا.!

دیسا سە چوو سەرێ ملێ.. سەرێ خوە سەر ئەڤراز کرو وەکی گورگ لویری.. میروی دیت..! ئینا گوت: «ئەڤە چی‌یە..؟ ئەز چ نابینم..؟ چ

ئەڤ بێ ئیفلەحە بوچی هو دکت..؟» هێژ دوان هزرادا.. دەنگێ گورگا ژی هاتە گوها..؟ سەرێ خوە ژبن کەپەنەی ئینا دەرو بەرێ خوەد دتێ.. سێ گورگێ ژڤ رەخیو سێ ژرەخێ دی.. گەهشتنە ئێك..!! و راوەستان، شرك ئاڤ ب لامتورێت وان دە درژت.. سە ژی بەرامبەری وان راوەستایە..! ئینا گوت: « ئەڤ زەرە ژ لێڤا بەرکا من کێم بی.» مویێت نەشێ وی، وەکی کەلەما راوەستان..! ژ ترسا دا، نە وێرت رت خوە بلڤینت. چاڤێت خوە هێلانە دیار.. خوە شرکر.. دیت سەیێ وی، ئەوێ هندە خەلك مەتحەکارێت وی ل بەراهیکێ.. هاتە خوارو کەتە دناڤ پەزی دا.. بەرانەك ژ هەمیا قەلەوتر، دا بەرەهیا خوەو ژ ناڤ پەزی دەرێخست..

پشتی ڤارێ کری، خوە ل حەڤکێ داو ئێخست! چاڤێ هەر شەش گورگا بێ‌لێ..! چاڤێ میرۆی ژی هەر وەسا بێ‌لێ.. پشتی تێر خواری، سە دیسا هلباسکێ ملێ بی.. ڤێجا گورگێ هاتن، کەتنە سەر کەلەخێ بەرانی..! ئینا میرۆی گوت: «ئەڤە تو بخوە دزی..! خەلکێ گوندی گازندە دکرن.. من سەرا تە خوە نەرازی دکر.. پا خودێ کەریمە بۆ من‌و تە. حەتا گورگێ بچن.. تو ژی دزانی نوکە ئەز نە شێم چ بکم».

پشتی گورگا ژی شیڤ خوارین.. ئێك، ئێك بەرێڤەی ملێ بین. سەی ژی خوە بەرزە کر..! میروی کەپەنە هاڤێت، دیت گورگێ نە ماینە ل وێرێ، چوو جهێ بەران لێ کوشتی.. ل دور زڤری. ژ بنێ پێ یا حەتا کولوڤانکا سەری.. ئاخێنکەك هاتێ..! هو چاڤێ وی ڤ سەرێ بەرانی کەت دجهـ دا ناس کر..! دەینا سەرێ خوە ب تەپا وگوت: «پا بخودێ ئەڤە بەرانێ منە..! وەی لا مالا تە میراتو سەووۆ» دلێ وی سوت. هەچکو پەلەك پێ‌ڤەنای، چاڤ لێ سوربین.. ژ خەمێت بەرانی دا.. روندکێت وی رێ نەددا ئێك ودوو و دهاتنە خوار.. ئەو بەرا هەبی. ئەو ژی سەی کوشت.

رابی ژپێرڤە. چاڤێ خوە لسەی گێرا.. لدەڤ کەپەنێ خوە دیت.. جهێ لێ نڤستی. دا بێ‌گومان ببت. ئانکو هاژ تشتەکێ نینە.. نێزیك بی. سەرێ خوە بێ دەینایە سەر دەستێت خوەو... خوە ب سەرڤە لێ نەددا. هێژ لامتورێت وی سورن ژ خوینێ..! میروی ددان لێ چیرکاندنو گوت: «ئەز دشێم نوکە تە ب‌کوژم.. بەلێ بو تە پێچەکە و دلێ من ژی باش هوین نابت.. ئەز دزانم دێ چاوا تە کوژم».

ل رۆژا دی هێژ زوی.. دەست هاڤێتە قەد وەریسەکێ کورت. شڤکەك هنارێ حلوی کرو لگەل خوە برن.. دەمێ چوویە بەر پەزی.

رۆژبلند بی.. ژ برسادا بی قور قورا زکێ میروی.. زانی نێزیکی نیڤرویە، گەهشتە بن خولپەکێ، روینشت‌و چانتێ خوە ڤەکر.. سەیێ وی ژی هاتە رەخ‌و کوریا خوە هەژاند. میرۆی قەد پویتە پێ نەکر..

تێر فراڤین خوار.. سەی ژی ب شراتی یاخوە هندەك خوار. میدەکا خوە پێچا.. دەست هاڤێتە قەد وەریسکی، سە ب قورمێ دارێ ڤە گرێ دا..!!

شڤکا هنارێ هلگرت‌و. ل هنداڤ سەی راوەستا وگوت: «ئەز چ لتە بکم..؟ هەی بێ شەرم، نێ تە دلێ من بێ سوتی،،ناڤێ خودێ ئیناو شڤکا زراڤ ڤەوەشاندە تەنشتا سەی... شڤك ل دویڤ شڤکێ..!! لڤێ تەنشتێ‌و تەنشتا دی، سەرێ وی و هەمی لەشێ وی. چەند شڤکەك ددەینایێ..!؟ خوینێ دگوت: «هەرە ئەڤە ئەز هاتم».

قار قارێت سەی چوونە بەر ئەسمانا..؟! و بزاڤ دکر برەڤت ئان خوە ڤەکت.. چ پێڤە نە دهات.. ! پانێ میروی ب‌دلەك سوتی پێ گرێ دای.

میروی پشتا خوە راست کرو گوت: «قارە قار.. فەیدەی نا گەهینتە تە.. تە بەرانێ من یێ خواری.. ژبەری بەرانی. کاتە چەند خوارینە..؟ گیسکا خەمی..؟ دوو کاڤرێت دی..؟ هەما هندی بەرزە بین.. ئەو تە یێ‌د خوارین..!! ئەز دێ تولا هەمیا ل تە ڤەکم» «بەختێ خودێ کێ دیتی‌یە دەورێ حەفت زەمانا.. سەیێ مروڤ ب‌بتە هەڤالێ گورگا..؟ و بێن هەر پەزێ مروڤ بخوت..؟» هەر یێ ددەینتێ و دبێژت: «من چ ل تەکری‌یە..؟ ژ باشی یێ پێڤە. هەی بێ سوز.. تو برسی..؟ تێر نا خوی..؟ نێ ئەز چ بخوم.. تو ژی هەر وی دخوی».

هند دەینایێ حەتا شڤك کرە پارچە پارچە.. ژ نوی. قەد وەریسك.. ژ ستویێ سەی ڤەکر.. پشتا خوە دا قورمێ دارێ‌و روینشت.. هزرەك برو ئێك ئینا.. ئاخڤتنا دەیکا وی هاتە بیرێ دەمێ دگوتێ «بابێ وی نە چ سە بی.. ئەڤە ژی هەر تێژکێ وی سەیی یە» ژ نوی زانی تێژکێ سەی دێ هەر بتە سە.

مەت .. شتێ بکە

شانۆنامە

●

نووسینی : عزیز نسین
وەرگێڕانی : سعید یحیی

●

بەشی یەکەم

ئەکتەرەکان :

مەت : لاوە	کنیاتا : خزمەتکارە
نك : باوکی مەتە	گلێز : دەزگیرانی مەتە
ری : دایکی مەتە	دکتۆر . . . .
شۆ : باپیرەی مەتە	کەسانی دیکەیش

پەردەی یەکەم ــ دیمەنی یەکەم

«هۆڵی حەسانەوەی خانوویکی گەورەو فراوانە . لای ڕاستەوە دەرگایەکە دەڕوانێتە شەقام . لای چەپ پلیکانەیەو دەچێتە نهۆمی دووەم . . پلیکانەکە بە تەواوی دیارە . لە نزیك ئەوەوە دەرگای چێشتخانەیە . دەستی لای ڕاستی چێشتخانە پەنجەرەیەکی گەورەیە . لەنێوەڕاستی هۆڵدا سەعاتێکی گەورە بە دیوارەوەیە .

هەر دوو دیواری ڕاستو چەپ لاربوونەوە . بەجۆرێك دەتواندرێ ئەو وێنانەی بە دیوارەوە هەڵواسراون ببیندرێن . بە دیواری لای ڕستی نزیك دەرگا . وێنەی پیاوێکی تەمەن سی‌و پێنج ساڵان هەڵواسراوە دەستی لای ڕاستی سەعاتەکە وێنەی ژەنراڵەو لای چەپی وێنەی پیوێکی ریشدارە . بە دیواری چەپەوەش وێنەی کچۆڵەیەکە . هەر چوار وێنە ڕەنگاوڕەنگن .

هەندێ کورسی ومێز . . چەندستوون ورەفەی کتێب کەچەند کیتبێکیان لەبان دانراون . لە نزیك پلیکانەکەوە ڕادیۆو تەلەفۆنێك لەسەر مێزێکی بەرز داندراوە . لەپێشەوەی شانۆ کورسی‌یەو پێ‌ی زەلامێکی لەژێر دانراوە . لە پێ‌ی پیاوێکی مردوو دەچێ . کە پێ‌ی چەپی بڕیزێ تۆپی پێ‌یەو گۆرەوی تێ‌هەڵکێشراوە . گۆرەوی‌یەکە لەوانەیە کە لەکاتی یاری‌ی‌کردندا بەکار دێ . ڕەنگی دیوارەکان ڕەشە . . کەرەستەو کەلو پەلەکانی دیکە بە ڕەنگی کرایەوە بۆیە کراون . کات شەوێکی بەهارە . بەرە بەرە تارمایی شانۆ دادەگرێ . کە پەردە دەکرێتەوە کەس لەسەر شانۆ

نیه . به دەستی لای ڕاستەوە هەراو هۆریامان گوێ لێیەو تادێ زیاد دەکا . دەنگی مستو دارو شەق وەشاندنو لە دەرگادان .

لەنێو هاتو هاوارەکەدا ئەمە دەبیسترێ :

– هیێی . . هێشتا هەر ماون ؟

– هێشتا زیندوون ؟

– دەمانەوێ بزانین کێ دەمرێ ؟

– کوا ئەو کەسەی دەمرێ ؟

«مەت بە ترسو لەرزەوە لەپلیکانە دادەبەزیو چاوی بڕیوەتە پەنجەرەو شەقام»

«نك لە پێشەوە ری بە دووایەوە لە پلیکانە دادەبەزن . . ری هەردوو دەستی دەخاتە سەر گوێیەکانی . بۆ ئەوەی هەراو هۆریای گوێ لێ‌نەبێ»

مەت : «بۆ سەرەوە دەنگ هەڵدەبڕێ» باوکە . . بابە . . بابە

نك : «بەراکردن» ها . . مەت . . چیە ؟

مەت : هەر وەختە لە دەست هەراو شیرەشیری ئەمانە شێت بم .

ری : «بۆ خەڵکەکەی دەرەوە» ئۆقرەتان نەما ؟ بە دووای دکتۆرمان ناردووە . دەمێکە لە ماڵ دەرچووە . . بێگومان هەر ئێستا دەگا .

«هەراو هۆریاکە دوور دەکەوێتەوە . . مەت لەبان تەختێك ڕادەکشێ . بێ تاقەتو تەمەڵ قاچەکانی دەهەژێنێو بە بێزاری دەدوێ»

ری : ئەم دکتۆرە لەکوێ‌ما ؟ ئەوە چەند ڕۆژە وادە دەداو نایە . . دەی «نك» تەلەفۆنێکی بۆ بکە

نك : «بە توورەیی» لەبەیانی‌یەوە ئەوە چەند تەلەفۆن ! ! ئەی پێش ماوەیەك تەلەفۆنم نەکرد ؟

ری : جارێکی دیکەیش تەلەفۆنی بۆ بکە . . تەماشای ئەم جانەوەرانە . هەفتەیەکی ڕێکە نەیانهێشتووە خەومان لێ‌بکەوێ .

«ئەو کاتەی نك تەلەفۆن دەکا . شۆ لەسەرووی پلیکانەکەوە دادەبەزێ . . کابرایەکی پیرە . کوێرو لاڵو پتە سنووقێکی کارتۆنی بە دەزوویەکەوە بە سنگی یەوە بەستاوە . . سنووقێکی بایەخدارە . . شۆ دەستەکانی درێژ دەکاو ڕێگەیان پێ دەبڕێو لەبان ئەو کورسی‌یە دادەنیشێ‌کە عادەتی پێ‌گرتووە . مێزێکی نزمی بەرامبەرە . سنووق لە مل دەکاتەوەو لەسەر مێزەکەی دادەنێ . بەدەست شوێنەکەی سەح دەکاتەوەو ڕای‌لێ‌نابێ دەیگۆڕێ . . چەند جار ئەم کارە دووبارەو سێ‌بارە دەکاتەوە . لە دەموچاویەوە دیارە نارەزایەو خۆی مەشغوولی سنووقەکە دەکا»

نك : «لە تەلەفۆنەکە» هەلاو نەخۆشخانەیە ؟ من نکم . . خوشکی‌کەی دکتۆر دێ ؟

«گوێ دەگرێ» ئەوەچەند ڕۆژە هەر ئەم قسەیە دەکەی !

ئەگەر هاتبا تا ئێستا هەر دەگەیشت «گوێ دەگرێ» تکات لێ دەکەم پێی بڵێ چاوەڕێی دەکەین . . سپاس . «تەلەفۆن دادەخا» .

ری : «لە تەك مێردی‌یەوە دەوەستێو قسەی لەگەڵ دەکا»ها . . چی‌یان گوت ؟ کەی دەگا ؟

نك : جا من چوزانم ؟

«نك پیاسە دەکا . . ری لە پەنجەرەوە تەماشای دەرەوە دەکا وەك چاوەڕوانی یەکێك بێ»

مەت : «بنێشت دەجاوێ» من نازانم ئێوە بۆ وا نارەحەتن خۆ دکتۆر ئێوە فەحس ناکا ؟

ری : ئێمە لەبەر تۆ نارەحەتین . . کە چی تۆش نە بای بێ و نە بوران . . گوێت لەو هەللایە نیە ؟ «غەڵبە غەڵب نزیك دەبێتەوە . . دەموچاوێك لە پەنجەرە دەردەکەوێ» .

ئەوانەی دەرەوە : دەزانن کێ دەکوژین ؟

مەت : «پانێ داوەتەوە . . بە گاڵتە»من

نك : «لە خەڵکەکەی دەرەوە دەپارێتەوە» پەلە مەکەن ئێستاکێ تەلەفۆنم بۆ کرد . . ئەوە بەڕێگەوەیە . .

ری : هەر ئێستا دەگاتە جێ

«دەموچاوەکەی پەنجەرە نامێنێ . . دەنگی «کلێر» ی دەزگیرانی مەت لەدەرەوە دەبیسترێ»

کلێر : مەت . . مەت «لە دەرگا دەدا» مەت

مەت : «قاچەکانی دەهەژێنێ» چیت دەوێ ؟

کلێر : ئەوە چ دەکەی ؟

مەت هیچ

کلێر : «نارەحەتە» چۆن هیچ . . دکتۆر بە ڕێگەوەیە ؟

مەت : بابێ . .

کلێر : ئاخر تایبەتی بۆ تۆ دێ . . شتێ بکە مەت

مەت : ئەوە نیە قاچەکانم بادەدەم

کلێر : مەت . . تکات لێ دەکەم شتێ بکە

مەت : ئۆف . . بەس‌بێ . . ئێمە هەموومان پەرۆشی وەزعی تۆین «لاسایی دەنگی ئەوان دەکاتەوە» مەت شتێ بکە . . مەت شتێ بکە . .

نەخێر هیچ ناکەم .
نك : «بۆمەت» با مەحکەمێك بکەن . ئینجا تێدەگەی .
ری : تێدەگا . بەڵام کەی ؟ «بانگی کنیاتا دەکا»
کنیاتا . . کنیاتا . . «کنیاتا لە پلیکانە دادەبەزێ . . گۆرەوییەکی پینەکراوی بە دەستەوەیە . بە درێژایی شانۆنامە گۆرەوی‌و دەرزی‌و داوی بە دەستە . . هەرکە بێ ئیش بێ گۆرەوی پینە دەکا»
کیناتا : «رای لەکارەکەی نابێ . . دووبارە داوەکە هەڵدەوەشێنێتەوە» ری خانم دکتۆر هات ؟
ری : نەخێر نەهاتووە . . قورگم وشت بوو . . شەربەتێکم بۆ نایەنی ؟
نك : منیش شەربەتم دەوێ
مەت : من نامەوێ
کنیاتا : «دەمی لە گوێچکەی شۆنزیك دەکاتەوە هاوار دەکا» جەنابی شۆ . تۆش شەربەتت دەوێ ؟ «شۆ نەکنیاتا دەبینێ‌و نەگوێی لە دەنگی‌یەتی

مەشغولێ سنووقە کارتۆنەکەیە» کنیاتا دەستەکانی وەك بۆری لێ دەکاو بە هەموو هێزو تاقەتی لەبناگوێی شۆ هاوار دەکا» قوربان شەربەتی لیمۆت دەوێ ؟
«شۆ گوێی لە دەنگەکە دەبێ . بەڵام تێناگا . . سەری دەجوولێنێ . نیشانەی ئەوەیە بڵێ : چ دەڵێی ؟ . کنیاتا دووبارە هەو ر دەکا» : شەربەتت دەوێ ؟ «شۆ سەری بادەدا . نیشانەی نەویستنە . کنیاتا لە دەرگای چێشتخانەوە دەچێتە دەرێ»
«جارێکی دیکە غەڵبەغەڵب‌و قەرەباڵغی نزیك دەکەونەوە . . لەو هەراو هۆریایەدا ئەم ووتانە دەبیسترێن
دەنگ ۱ : هێشت دوواتان نەبڕ وە ؟
دەنگ ۲ : ناهێڵین بژی
دەنگ ۳ : هەوڵمەدە . رزگاربوونت نیە
کلێر : «لەدەرەوە لە دەرگە دەدا . مەت . . مەت . .
مەت : «بەرەحەتە . دیسانەکێ چیتان دەوێ ؟
کلێر : گیانی دڵتەنگم
مەت : هێشت دەچوێ تۆ هەروی
کلێر : ئەی تۆ دڵتەنگ نی ؟
مەت : من ر کشەوە . . ئەگەر ر نەدەکشام . رەنگە وەکو تۆ دەبووم . .
کلێر : ئێرەی بۆ نارەحەتە ! ! کراسێکی رەنگ شینم دروست کردووە . دوگمەیەکی و بەیە نابێ . شوێن نەم نەگەڕێم‌و هیچم دەست نەکەوت

. . ئەمە چ دەکەی ؟
مەت : هیچ
کلێر : چۆن هیچ
مەت : هیچ . .
کلێر : دکتۆر بە رێگەوەیە . . مەت شتێ بکە
مەت : ئەوە نیە قاچەکانم دەهەژێنم . . بەس نیە ؟ «قسە بۆ نك دەکا» کلێر کچی چاکە
نك : : دڵێکی پاك‌و بێ گەردی هەیە
مەت : «بە توورەیی» ئەو کەسەی بەمن بڵێ شتێ بکە پیاوی چاکە . . تەنیا من خراپم ؟ !
نك : «دەچێتە لای مەت کە لەبان تەختەکەدا پاڵ کەوتووە» تۆ ناچاری شتێ بکەی . . پێویستە کارێکی وا بکەی بە دڵی دکتۆر بێ . ئەوەی نەش وتا نەکا دەبێ شتێ بکا . . تۆ بۆچی ناتەوێ تێبگەی ؟
ری : مەت . . دکتۆر نایەڵێ بژیت . . رۆژێك چیە ناتداتێ . .
مەت : چەند جار بە ئێوەم گوتووە : من باکم بە دکتۆر نیە . .
«ددان لە پێنەکان دەقرسێنێ» باکم بە دکتۆر نیە . . تێگەیشتن ؟
نك : کەس نیە باکی بە دکتۆر نەبێ . . «دەست بۆ شۆ درێژ دەکا» تەماشای بپیروت بکە . لەم تەمەنەدا ناتوانێ خۆی نیشانی دکتۆر بدا . خۆت دەبینی چۆن کار دەکا .
ری : ب دکتۆر بێ ئینجا دەژی . . یەکسەر مەحکەمەت دەکاو قسەت لێ دەردێنی .
مەت : ب مەحکەمەم بکا . . ئەوەی قسەیە نایکەم «قاچەکانی بادەدا» .
ری : دەتوانی ؟ پێت وایە دەتوانی دەم نەکەیتەوە . . بەڵام ئەوەش بزانە دکتۆر بەزەیی بە هیچ کەس نایەتەوە . . رۆژێك چیە ناتداتێ . .
مەت : هیچم ناوێ
نك : «بە مەلوولی» مەت کوری خۆم چۆن قسەی وا دەکەی ؟
ری : «بەگریانەوە» ئەگەر دکتۆر چەند رۆژێکت نەداتێ نازیت .
مەت : «توورەیە» من نامەوێ بژیم .
«کنیاتا دوو پەرداخ شەربەتی لەبان سنی یەك داناوە یەکێکیان دەداتە «ری» و ئەوەی دیکەش دەداتە «نك» و لەسەر دووا پلیکانەکەدا دادەنیشێ‌و دەست بە گۆرەوی‌پینە کردن دەکا دەدروێ‌و هەڵدەوشێنێتەوە . . تاد»
کلێر : «لەدەرەوەیە» چەند دوگمەیەکم بۆ کراسەکەم دۆزیوەتەوە بەڵام بە دڵم نین . . بە دووای دوگمەی تر گەڕدەخۆمەو لە هیچ شوێن نایاندۆزمەوە

. . مەت گوێت لە منە ؟ «هەراو هۆریای دەرەوە نزیك دەبێتەوە»
کنیاتا : «بەحەشتاوی هەڵدەبەزێتەوە» واهاتن . . ئەی خوایە . .
کلێر : «لەدەرگادەدا» گیانەکەم شتێ بڵێ . . دەڵێم دوگمەی ئاڵم دەست ناکەون «دووا بە دووای ئەمقسەیە . هیچ لە هەراو هۆریای دەرەوە حاڵی نابن ، تەنها ووشەی «مەت» نەبێ . .»
ری : «بە ترسەوە تەماشای پەنجەرە دەکا» ئەم دکتۆرە لە کوێ‌ما ؟ نك جارێکی دیکەیش تەلەفۆنی بۆ بکە . .
نك : «بەتوورەیی بەرەو تەلەفۆن دەچێ‌و چەند ژمارەیەك بادەدا » هەلاو . . نەخۆشخانەیە ؟ من «نك» م «گوێ دەگرێ» تۆ هەر ئەم قسەیە دەکەی ، کەچی تا ئێستاکێ نەگەیشت «گوێ دەگرێ» ئاخر ئەوەندەی نەماوە خانووەکەمان بە سەردا بروخێنن «گوێ دەگرێ» کەی ؟ ئەمە چەند ڕۆژە چاوەڕوانی ئەوێن . . باشە سپاس . «کنیاتاو ڕی لەپشت نك وەستاون‌و گوێ دەگرن . . نك تەلەفۆنەکە دادەخا»
ری : چ دەڵێن ؟
نك : «بە بێزارییەوە» دەڵێن وا دێ
ری : کەی ؟
نك : ماوەیەکە بەرێ کەوتووە
ری : کەواتا دێ . . ئاخ نك . . نابێ بەم شێوەیە بتبینێ برۆ کراسێکی باشتر دەبەرکە . . بە پەلە . جلەکانتم لەبان قەروێلە داناون
«نك دەڕوا . . ری بە دووایەوە» دوو دوگمەی کراسەکەتم لە چەکمەچەی سەرووی کانتۆر داناوە
نك : «لەبان پلیکانە» ئەی تۆ ؟ جل‌و بەرگت ناپۆشی ؟ یا هەر بەم حاڵە دکتۆر دەبینی ؟ «قرەو هەرای دەرەوە نزیك دەکەوێتەوە»
ری : چۆن ناپۆشم ! . . ئەوە هاتم «دەڕوا»
«دەموچاوێك لەپەنجەرەوە دەردەکەوێ»
مەت : «لەشوێن خۆیەوە لەگەڵ دەموچاوەکە دەئاخێوێ . . بە گاڵتە » دەی . . خەریك بن . . «دەنگی بەرز دەکاتەوە تاگوێی لێ‌بێ» دکتۆر هات‌و فەحسی کردم‌و هیچ ماوەی نەدامێ . . گوێی توانای ژیانت نیە . . ئیدی چتان دەوێ ؟ بۆ خۆتان پیاوێك دەکوژن . . چونتان ئارەزووە وای لەناو دەبەن . .
کنیاتا : «بەترەنگاوی . خۆی دەکوتێتە سەر پەنجەرەکە» باوەڕی پێ مەکە . . گاڵتەت لەگەڵ دەکا . . ئێستاکی باوکی تەلەفۆنی بۆ دکتۆر کرد . . وا بەڕێوەیە . . ئا بە لێ بەڕێوەیە . . ئەوە نیە جەنابی نك‌و خاتو ری سەرکەوتن ؟ جل‌و بەرگی نوێ دەپۆشن . . بێگومان دکتۆر دێ . .
«دەموچاوەکە دەکشێتە دوواوەو هەراو هۆریا دوور دەکەوێتەوە»
کنیاتا : مەت ئەوە شێت بووی ؟ ئەمەیش بوو بە گاڵتە ؟ چاوەکانیت نەبینی ؟ دەتگوت دەریای خوێنن . . ئەمە کەی وادەی گاڵتەیە ؟!
مەت : «پێ‌دەکەنێ» ئەی چۆن . . ئەسڵەن ئێستا وادەی گاڵتەو گەپە . . مرۆڤ لەسەر مردن بێ ، لە گاڵتەی خۆشتر دەست دەکەوێ ؟
کنیاتا : «نارەحەتە» بە منداڵی وا نەبووی . . چیت لێ قەوماوە ؟ «بێ‌دەنگ دەبێ» تۆ دەتەوێ بەدایك‌و باوك‌و دەزگیرانت . . بسەلمێنی . . کە چەند کردەوەت بە دزییەوە کردوون . . دیارە گەلێ باوەڕت بە خۆتە . . بەڵام دکتۆر بێ‌و فەحست بکا ، ئەو کاتە هەموو شتت بۆ ڕوون دەبێتەوە . . لەوانەیە دکتۆر بڵێ : بگرە ئەمە پازدە ساڵ . . برۆ پازدە ساڵ بژی . ئەو کاتە هەمووما سەرسام دەبین وانیە ؟ کێ دەزانێ لەوەتەی باڵات نەش‌و نما ناکا ، چەند ئیشوکاری بە کەڵکت کردبێ .
مەت : «لەسەرخۆ ڕاست دەبێتەوە» بنێشتم جاویوە . . باوەشکم هاتوونێ . . پاڵ کەوتوومە . . قاچەکانم باداون . . ئەمانە ئیشوکاری منن «بە گاڵتە» ئەگەر دکتۆر لێی خۆش هات ، ڕەنگە بڵێ : برۆ ئەمە دوو سەدساڵم پێ بەخشی . . ها . . ؟ چ دەڵێی ؟
کنیاتا : گاڵتە بە منیش مەکە . . دکتۆر ماوەی ئەوەت نادا . . تۆ هێشت دکتۆرت نەبینیوە . .
مەت : بۆچی تۆ دیوتە ؟
کنیاتا : نەخێر . . بەڵام کەسانێ هەن بینیویانە . . ئەوەندیان باس‌کردووە تێ لام ئاشنا بووە .
مەت : کنیاتا . . شتێ خۆت نەیبینی باوەڕی پێ‌مەکە .
کنیاتا : ئاخر هەندێکی فەحس کردوون
مەت : تۆی فەحس‌کردووە ؟
کنیاتا : من ؟ کوانێ ئەو ڕۆژە ! «خەریکی گۆرەوی پینەکردنە » ئای ئەگەر دەمزانی ڕۆژی لە ڕۆژان دکتۆر دەمبینێ . .
مەت : چیت‌دەکرد ؟
کنیاتا : ئەی چیم نەدەکرد ؟
مەت : بۆ ؟
کنیاتا : بۆ ئەوەی شتێ بکەم
مەت : «هاتوچۆ دەکا . . دەوەستێ» ئەمە چییە بە دەستەوەیە ؟
کنیاتا : گۆرەوییە پینەی دەکەم
مەت : ئای لەم‌پینەیە . . چەند ڕۆژە ئەم گۆرەوییەت بەدەستەوەیە تەواو

«بەنارەحەتی» بۆ من فەحس بکا ؟ من لە خەڵکی دەرەوەم .. کەهاتمە ئەم ماڵە زۆر بچووك بووم

مەت : ئەی بۆچی ناوەکەت ئەوەندە درێژە ؟ ك .. ن .. یا .. تا .. تەماشای چەند درێژە .. ناوی ئێمە تەنها یەك پارچەیە .

کنیاتا : تۆ پێت وایە ناوم درێژە ؟ «ئاخ هەڵدەکێشێ»

چی بکەم نەداریە ؟ حەشتەبامان نەبوو .. باوکم بە دایکی گوت : هیچمان نیە قیری سیا .. هەر نەبێ کچەکەمان ناوێکی هەبێ . ئەو بوو ناوێکی درێژیان لێنامو هیچیان بۆ نەکردم . مرۆڤ بە ئارەزووی خۆی دەتوانێ ناو هەڵگرێ .. خۆ پارەی تێ ناچێ !

مەت : «بە گاڵتە» ك .. ن .. یا.. تا

کنیاتا : کاتی خۆی ناوم درێژتربوو .. ئەو ناوەی کاتی لە دایك بوون گەلێ درێژتر بوو .

مەت : نا ؟ بۆ ئەو کاتە ناوت چ‌بوو ؟

کنیاتا : کنیاتاسیلاتیکیائیلوٚگا .. تا پازدە ساڵی هەر بەو ناوە بانگیان دەکردم . کە دە ساڵان بووم بە (کنیاتاسیلاتیکیا)یان ناو دەبردم . کە بوومە بیست ساڵان بەشێکی دیکەی ناوم هەڵوەرا . پاشان تەنها «کنیاتا» مایەوە . ئێستاکێ هەمووتان هەر بەو ناوە بانگم دەکەن .

نامەوێ لەمەودووا ناوم کورت بێتەوە . بۆچی بە دەست منە ؟ خوادەزانێ پاش ماوەیەکی دیکە پێم دەڵێن . کینا وانیە ؟ گەورەتریش بم بە «کی»م بانگ دەکەن .. ڕەنگە ئەگەر مردیشم ئەوەی ناوە بۆم نامێنێ .. کەسیش نازانێ کێ مردووە .. ئەگەر کەسێ ناوی نەبێ چوزانن کێیە مردووە ؟!

مەت : باشە نەدەکرا هەر ئەوکاتەی لە دایك‌بووی ناوت بنێن «کی» ؟

کنیاتا : هەویرەکە ئاو هەڵدەگرێ .. وەکو پێم‌گوتی هیچمان نەبوو .. ناوێکی درێژیان پێ بەخشیمو دەیانزانی

پیتەکان هەڵدەوەرێن‌و تەنها یەك پارچەی دەمێنێتەوە ..

مەت : «بەترسەوە» جا ئەگەر ناوت تەواو بوو ؟ هیچچت بۆ نەمایەوە ؟

« بێ دەنگی »

کلێر : «لەدەرەوە » مەت .. مەت .. «بە دەستەکانی لە دەرگا دەدا» مەت دوگمەم پەیداکردن .. بەڵام تەنها دوو کونیان هەن .. من چوارەم گەرەکە .. شوێن نەما نەگەڕێم .. نازانم چ بکەم .. ئەی تۆ چ دەکەی ؟

مەت : هیچ

کلێر : مەت .. شتێ بکە

مەت : «لەبەر خۆیەوە » جا ئەگەر ناوم نەما .. بۆ ناوێکی وا کورتیان داومەتێ ؟ ئەگەر کۆتایی هات ؟ ئەگەر تەواو بوو ؟

کلێر : شتێ بکە مەت

مەت : «بۆ کنیاتا» تۆش ناوت تەواو دەبێ ..

کنیاتا : ئاخر بۆیە گۆرەوی پینە دەکەم .. بۆ ئەوەی ئەگەر مردم بە لایەنی کەم پارچەیەکی ناوم بمێنێتەوە

مەت : ئەی ئەگەر تەواو ؟ «لەگەڵ خۆی» خۆزگە ناوێکی درێژیان دەدامێ ..

« بە هۆی با دەرگایەك دەکرێتەوەو بە توندی چەند جار بەدیوار دەکەوێ»

کنیاتا : منیش دەڕۆم جل‌و بەرگ دەپۆشم .. حەز ناکەم دکتۆر بەم حاڵە بمبینێ ..

« کنیاتا لە دەرگای چێشتخانە دەچێتە دەرەوە .. مەت لەبان تەختە ڕادەکشێ . نك دێتە ژوورەوە .. دەستی جل‌و بەرگی « سمۆکن»ی لەبەر دایە .. مەت نایبینێ ..

کلێر : « لەدەرەوە » ئای کە دڵتە نگ‌و خەفەتبارم ..

مەت : دەزانم .. چونکە دوگمەی کراست پەیدا نابن .

کلێر : تۆ لەمن ناگەی .. لەو ڕۆژی وا تەنگانە یارمەتیم نادەی !

مەت : لەپشت دەرگا یارمەتیت بدەم ؟ وەرە ژوورەوە

کلێر : چۆن بێمە ژوورەوە ؟ ئەگەر بە دەستی من دەبوو نە دەهاتم ؟

مەت : کەواتا هەموو شتێ درۆیە .. ئەگەر بەڕاستی منت خۆش دەویست دەهاتیتە لام .

کلێر : خۆشم دەوێ .. زۆرم خۆش دەوێ .. بەڵام ناتوانم بێم .. ناتوانم بێمە ژوورەوە ..

مەت : ئەگەر حەز بکەی دەتوانی

کلێر : تکات لێ دەکەم .. تێم بگە . ئەگەر دەتزانی لێرەدا چ باسە .. حەوشەی ماڵەکەتان بۆتە ڕۆژی حەشر . هەروەختە دنیا خەراپ بێ .

مەت : ئەگەر حەز بکەی دێی ..

کلێر : ئاخر ئەگەر بێمە ژوورەوە نایەڵن جارێکی دیکە بێمە دەرەوە .. دایك‌و باوکم ڕازی نین .. ناتوانم بێم .. ناتوانم ..

نك : ناتوانی بێ .. کلۆڵە چۆن بێ ؟

« مەت لەدەنگی لەناکاوی باوکی دەترسێ »

کلێر : شتێ بکەمەت .. پێویستە بژی .. بۆ خاتری من بژی .

« ری دێتە ژوورەوە .. کراسێکی سپی دەبەر کردووە .. بە توورەیی لە پلیکانەکان دادەبەزێ»

ری : پێم ناڵێن ئەوە کێ دیواری ئاودەسخانە دەنووسێ ؟

نك : دیواری هۆڵیشیان نووسیوە .

ری : من پاکیان دەکەمەوەو یەکێ دەیاننووسێتەوە .. مەت ئەوە تۆ دەیاننووسی ؟

مەت : نەخێر من نیم .

نك : «شانی دەداتە شانی شۆ ، دەمی لە گوێی نزیك دەکاتەوە» باوکە تۆ هیچت لەسەر دیواری ئاودە سخانە نووسیوە ؟

شۆ : ها ؟

نك : « بەدەنگێکی بەرزتر » ئەمە تۆی دیواری ئاودەسخانە دەنووسی ؟

«شۆ بەسەر ئیشارەتی نەخێر دەکاو خەریکی ئیسشوکاری خۆی دەبێ »

« دەرگای دەستە چەپ دەکرێتەوەو چەند جار بە دیوار دەکەوێ»

مەت : «هەڵدە ستێتە سەر پێ» چەند جارم پێ گوتن ئەم دەرگایە مەکەنەوە .. ئەم سیرەیە شێتم دەکا «لەدەرگای چێشتخانەوە دەچێتە دەرێ»

ری : «هاوار دەکا » کنیاتا .. کنیاتا ..

« کنیاتا دێتە ژوورەوە .. جل و بەرگێکی نوێی پۆشیوە .. هەندێ گوڵی بە قژوشەیکەی سەری نووساندووە .. گۆرەوی پینەکراوی بە دەستەوەیە »

کنیاتا : بەڵێ خانم

ری : « بەدیقەت تەماشای دەکا .. بەگاڵتە» ئای لەم هەموو تەرتیباتە .. دەچیە زەماوەند ؟

کنیاتا : «بەشەرمەوە » ئەی بڕیار نیە دکتۆر بێ ؟

ری : وابزانم دکتۆر بۆ تۆ نایە « بە توندو تیژی » پێویستە هەر کەسەو سنووری خۆی بزانێ !

کنیاتا : « سەری دادەخا » لەدڵی خۆمدا گوتم رەنگە دکتۆر منیش فەحس بکا .

ری : تەماشای !! بۆ تۆ چکارەی ؟

کنیاتا : «بەشەرمەوە» منیش بەقەد خۆم

ری : کێ دیواری نووسیوە ؟

کنیاتا : ئەوەی بەقەڵەمی رەساس نووسراوە ؟ هەندی وێنەش کێشرابوون . خانم من هیچ نازانم .. من پاکیان دەکەمەوە کەچی دووبارە دەنووسرێتەوە .

ری : برۆ بیانکوژێنەوە .. زووکە تا دکتۆر نەهاتووە ..

کنیاتا : بەسەرچاو «دەچێتە دەرەوە»

نك : ئەم ئافرەتە شێت بووە . کێ بیستویەتی کەم و هیچ و پووچێکی وەك ئەوفەحس کرابێ ؟

ری : شتی لە ئێمە گوێ لێ دەبێ ..

نك : «بەنیگرانیەوە» ئەم دکتۆرە کەی دێ ؟ پاشان دەبێ مەت چ بە دکتۆر بڵێ ؟

ری : نازانم .. نك نازانم .. ئەوەی کاروکردەوەیە نایکا .. لە نوستن و پێ درێژکردن بترازێ هیچ ناکا «بێ دەنگ دەبێ» خۆزگە باوکتت تێ دەگەیاند ، با هەندێ رووداوی بۆ بگێرێتەوە بەڵکو حەماس دەیگرێ .. ئەگینا ..

نك : ئەگینا نازێ ..

«مەت دێتە ژوورەوە . ری ئیشارەت دەداتە نك بێ دەنگ بێ .. بەر لەوە کەس ببینێ ، مەت قەڵەمی رەساس دەخاتەوە گیرفانی»

نك : رۆڵە ، دکتۆر بە رێگەوەیە

مەت : دیارە .. ئەوە نیە خۆتان رازاندۆتەوە ؟ !

«پاڵ دەداتەوەو قاچەکانی بادەدا»

نك : تەماشای باپیرەت بکە .. لەم تەمەنەیشیدا وەستانی بۆ نیە .

مەت : باپیرم کەرو نابینایە .. دەمیشی ماندوو بووە ، کەچی حەز لە ژیان دەکا .. بۆ ؟

نك : مەت ئەوە تۆ دەڵێی چی ؟

ری : ئای خوایە .. چیم گوێ لێ بوو ؟

مەت : بۆ خۆتان سەخڵەت دەکەن ؟ دیارە لەمەبەست و مەرامی من نەگەیشتن .. گوتم باپیرەم کەروکوێرو خڵەفاوە کەچی گەرەکیەتی بژی ..

نك : خۆ ماشاڵڵا چاوەکانی تۆ بێ غەشن

ری : گوێ بەکانیشت ساغن ..

نك : کەدکتۆر هات ، پرسیارمان لێ دەکا : باڵای کورەکەتان بەرز دەبێ ؟ ئێمەش وەڵامی دەدەینەوەو دەڵێین :

نەخێر .. ئەوکاتە روو لەتۆ دەکاو دەڵێ : مەت وەرە پێش .. چیت کردووە بۆ ئەوەی بژیت ؟ ! چی وەڵام دەدیتەوە ؟ .

مەت : چی وەڵام بدەمەوە ؟ دەڵێم جەنابی دکتۆر بەندە ئەوەی کار بێ نەمکردووە .

ری : دکتۆر بەمە رازی نابێ .. پێویستە کارێکت ببینێ ..

مەت : ئەوە نیە قاچەکانم دەهەژێنم

نك : جانەمەکەی کارە ؟

مەت : کار نیە هیچ ..

نك : ئاخر نازیت .. دکتۆر ماوەت بۆ نابڕێتەوە ..

مەت : نازیم ؟ مالازم !

ری : «بەگریانەوە» ئۆف لە دەس ئەم کورە .. خۆ لەهیچ ناگا .. کوری

خۆم دەمری .. دەمری ..
ـەت : «دەست بۆ دەرگای سەر شەقام درێژ دەکا» ئەی ئەوان چۆن
ـەژین ؟ ها ؟ ئەوانەی دەرەوە چۆن دەژین ؟
ـرێ : «توورەیە» کێ ؟ ئەوانەی دەرەوە ؟ ئەو حەشاماتە ؟
ـپیس و چەپەڵ و کەمانە ؟
ـەت : پیس ـ چەپەڵ ـ هەرچی هەبن .. چۆن دەژین ؟
ـت : ژیانی چی ؟ کەسیان ناژی ..
ـرێ : نەخێر .. کەسیان ناژی .. یەکێ مانای ژیان نەزانێ چۆن دەژی ؟
ـت : مرۆڤ ئەگەر مانای ژیان نەزانێ ـ بەزیندوو دەژمێردرێ ؟
ـەت : کەواتا منیش ناژیم
ـرێ : پێویستە تۆ بژی
ـەت : «پێیەکانی دەهەژێنی» ئەوە نیە دەژیم ..
ـشۆ سنووقەکەی لەدەست دەکەوێتە خوارەمە .. خۆی لار دەکاتەوەو بە
ـخۆی تەلەکە دەست دەکوتێ و سنووق هەڵدەگرێتەوە مەشغوولی کارەکەی
ـخۆی دەبێتەوە»
ـت : «لە شۆ نزیك دەبێتەوەو لە بناگوێی هاوار دەکا» باوکە .. باوکە ..
ـدەستی دەخاتە سەر شانی» باوکە ..
ـشۆ : چیت دەوی ؟
ـت : «بە دەنگی بەرز لەگەڵ باوکی دە ئاخێوێ» «مەت» مان بۆ حاڵی ناکەی
ـێ ناگا ژیان زەروورو پێویستە .
ـدکتۆریش لەسەر هاتنە ..
ـرێ : «لە گوێیەکەی تربەوە» دەتوانی تێی بگەیێنی ـ تۆ چۆن ئەم تەمەنە
ـدرێژت بردووتە سەر .؟
ـشۆ : «لە کاتی شەرحکردندا تەنگاو دەبێ .. هەڵدەستێتە سەرپێ ..
ـلەکۆتایی قسەکانی جحێڵ دێتە بەر چاو» ئەمە خۆم ..
ماوەی ژیانی سەدو هەشتا سالم وەرگرتووە ..
ـەت : «فیتە دەکێشێ .. سەدو هەشتا ساڵی پێ زۆرە» کەچی هێشتا هەر
ـدەبەوێ بژی .
ـشۆ : زیاتریش دەژیم .. بە ئاسانی سەدو هەشتا ساڵم پێ نابرێ ..
ـکەسانێك دەناسم دووای فەحس و تاقیکردنەوە دووسەد ساڵیان دراوەتێ .
ـێ دەنگ دەبێ» باشم وەبیرە ، کە یەکەم جار دکتۆرم بینی تەمەنم بیست و
ـك ساڵان بوو «دەستی بۆ پەنجەرە درێژ دەکا» پەنجەرەکەلەم لایەبە ..
ـانیە ؟ .. بەڵێ دکتۆر هات و لەبەر دەم ئەم پەنجەرەدا وەستاو منیشی
ـهێش خۆی وەستاند ..

«شۆ دەچێتە بەر دەم خەیاڵی دکتۆر» وا هەست بەو کاتە دەکەم . دەڵێی
ئەمرۆیە .. بە دەستێکی ئاوو نانو بەدەستی دیکەیەوە پیاڵەی ژەهر ..
پێی گوتم : جەنابی شۆ .. باڵاکەت چیتر کەلەگەت نابێ .. وایە ؟ «لە
کاتی قسەکردندا ـ شانۆ بەرە بەرە تاریك دەبێ .. شۆ لەژێر یتشکی
رووناکی دایە و بەترس و لەرزەوە وەزعەکەشەرح دەکا» گوتم : بەڵێ
حەنابی دکتۆر وایە .. گوتی : ئامادەی بۆ تاقیکردنەوە ؟ گوتم : ئامادەم ..
هەستم دەکرد دەنکم دەرناچێ .. گوتی : چیت کردووە بۆ ژیان ؟ گوتم :
قوربان مەسەلەیەکی بیرکاریم ساغ کردووتەوە : دوو کۆ دوو دەکەنە چوار .
دکتۆر پێکەنی «لەتاریکی یەوە دەنگی دکتۆرمان گوێ لێیە» شۆ بەرەو
تاریکی دەدوێ ـ وەك دکتۆر لە بەرامبەری راوەستا بێ»
دەنگی دکتۆر : «بەپێکەنینەوە» زۆر باشە .. کارێکی گرنگت کردووە .
پیرۆزباییت لێ دەکەم . بەلام بەداخەوە باوکت و باپیرە گەورەت و
هەموویان دەزانن دوو کۆ دوو دەکاتە چوار . ئەمە پیش دۆزینەوەی تۆ
سەلمێندراوە .. هیچی دیکەت کردووە ؟ شتێکی نوێ بابەت ..
بەکەڵك .. شتێکی چوان ؟
شۆ : «بەترس و لەرزەوە» نەخێر هیچی ترم نەکردووە ..
د . دکتۆر : بەداخەوە .. دەقیقەیەك چیە ناتدەمێ ..
شۆ : ئاخر ..
د . دکتۆر : خۆت ماندوو مەکە .. بێ سوودە مەپارێوە ..
شۆ : جەنابی دکتۆر .
د . دکتۆر : من گوێم لەپارانەوە نابێ .. ناڵەو دادو فیغان بێ سوودن ..
تەواو ئیتر ناژی .
شۆ : بەم لاو بەو لا دادێ و دەست لە هەوا دەکوتێ .. هەوڵ دەدا خۆی
بە شتێ بکرێتەوە ، تەماشای سەرەوە دەکاو ئەژنۆ دەداتەوە» جەنابی دکتۆر
روحمم پێ بکە ..
دکتۆر : تۆ خۆت روحم بە خۆت بکە . هیچم لە دەست نایێ .. بمبوورە
دەبێ بمری
شۆ : «هاوار دەکا» دەمەوی بژیم دەمەوێ بژیم ..
د . دکتۆر : کەس نیە ژیانی نەوێ .. هەندێ کەس ژیانی دەوێ و لە
کاروبارەکەی گەیشتووە . هەندیکێش مانای ژیان نازانن «بەتوورەیی»
جەنابی شۆ کردەوەت چی یە ؟ ناتوانم مافی کەسانی ترت بدەمێ و لەسەر
چسابی ئەوان بژی .. دەبێ بمری .
شۆ : «وردە وردە هەڵدەستێتەوە سەر پێ ، دەست بو لای دەنگەکە درێژ
دەکا» دووا مۆڵەت و فرسەتم بدەرێ .. جا بزانە چۆن مافی ژیانم دەبێ ! !

دكتۆر : دووا فرسەتت دەدەمێ .. برۆئەمە بیستو چوار سەعات مۆڵەت .. ئەمەیش نانو ئەمەیش دۆڵکەی ئاوو پیاڵەی ژەهر . بیستو چوار سەعاتی دیکە مەحاکەمە دەکرێیتەوە یا مافی ژیانت دەبێ .. یا .
شانۆ رووناك دەبێتەوە .. شۆ هەڵساوەتە سەر پێ .. ئەوانی تر بە ترسەوە تەمەشای دەکەن»

شۆ : «بەدەستی بە دووای مەت گڕ دەخوا» مەت .. مەت .. ئەوە تۆ لە کوێی ؟ «مەت دەدۆزێتەوە .. دەستی بەسەریا دێنێ» مەت گوێ بگرە .. دەبوایە لە ماوەی ئەو بیستو چوار سەعاتەدا شتێ بکەم .. یانیش ژەهرەکە بنۆشم ..

مەت : «بە حەشتاوی» نەکەی باپیرە .. نەکەی ..

شۆ : ژەهریش نەنۆشم هەر دادم نادا «دەنگەکانی دەرەوە بەرزو نزیك دەبنەوە .. شۆ بەرەو هەراو هۆریا هەنگاو دەنێ» مەترسیی هەرە گەورە

ئەوانەی دەرەوەن .. تا ئەمرۆکە کەس لەچنگیان رزگاری نەبوو . یا دەبێ ژەهر بنۆشی . یا ئەمانە پارچە پارچەت دەکەن .

مەت : «بە دەنگی بەرز . نزیك گوێی شۆ» ئەی ئەگەر رابکەی؟ رابکە باپیرە رابکە ..

شۆ : بۆ کوێ؟ ناتوانی رابکەی .. کەس نەیتوانیوە رابکا .. کەس نەیتوانیوە بچێتە دەرەوە .

نیاتا : «لەناکاو دەرگا دەکاتەوەو دێتە ژوورێ بە ترسو لەرزەوە هاوار دەکا» خانم .. خانم ری .. هەمووی ساتە وەختێك نابێ دیوارەکانم پاك کردنەوە . کەچی جارێکی دیکە دیوارەکان نووسراونەتەوە .. ئەمجارە وێنەیشیان لەگەڵە .. گومانی تێدا نیە یەکێ لەم خانووەدا خۆی شاردووەتەوە» بێ دەنگی» .

نك : «بۆمەت» تۆ نووسیوتە؟

مت : نەخێر

ری : ئەی کێ دەنووسێ

مەت : بۆچی لەمن زیاتر کەس لەم ماڵەدا نیە ؟

ری : «بۆکنیاتا» زووکە برۆ پاکیان بکەرەوە ..

کنیاتا : لەوە ناچی پاك بێتەوە

ری : دیوار هەڵکەنە .. دەتەوێ دکتۆر ئەم پیسیو چلکنییە ببینێ؟ فرچەی ئاسن بە کار بێنە .. «کنیاتا دەچێتە دەرەوە» .

مەت : «دەمی لەگوێی شۆ نزیك دەکاتەوە» باپیرە پاشان چ روویدا؟

شۆ : بیستو چوارسەعات مۆڵەت درابووم .. سەعاتیش وەستانی بۆ نەبوو «دەنگی سەعات بەرزدەبێتەوە .. هەرکە شۆ قسە دەکا . دەنگی سەعات کز دەبێتەوە» .. دۆڵکەی ئاوو نانو پیاڵەی ژەهرم وەرگرت چوومە دەرەوە ..

چاوەڕێی کۆتایی ماوەکەم دەکرد . حەشاماتە رەشەکەی دەرەوە ناوم بیەن . دایكو باوکم دەگریانو دەپارانەوەو دەیانگوت : شۆ : رۆ گیان شتێ بکە . هەر نەبێ هەفتەیەك بژی .

مەت : ئای ئەگەر شتێکیان بۆ دەکردی ؟

شۆ : هەر کەسەو شت بۆ خۆی دەکا .. ئەمە ژیانە .. کەس توان شتکردنی بۆ غەیرە نیە .. ئەگەر باوکەو ئەگەر دایکە .. ئەوانیش رۆژ خۆیان هەیە ..

نك : ئەوە شتێکیان بۆکرد .. خۆ دکتۆر پێی دەزانێ .. ئەوکاتە دەڵێ ئەمە تۆ نەتکردووە .. دەسکردی تۆ نیە .

شۆ : لە زەمانی ئێمەدا . بە هۆی عارەبانەوە ئاویان دەهێناو تادەگەیشت ماوەی دوو رۆژی دەخایاند بێ ئاوی خەڵکەکەی قڕو تەشەنە کردبوو . منیش ئەوکاتە پیاسەم بە نێو شاخو دۆڵەکانی دەوروبەری ئاوایی دەکرد .. لەناکاو کانی ئاوێکم دۆزیەوە .. ئاوەکە هەڵدەقوڵی و پاشان لەنێو دەنک زیخو چەودا وون دەبوو .

نیشانەیەکم لەسەری داناو بە پەلە هاتمە ماڵەوە .. ئەو دەمە تەن دووسەعاتو چەند دەقیقەیەکم مابوون .. کردمە هەرا :

ئاوم دۆزیەوە .. ئاو .. دەتوانم بژیم ! دکتۆر گوتی :

.. «پیرۆزبایت لێ دەکەم .. لەسەر ئەم دۆزینەوەت مانگێکی دیکە دەژی .گوتم : ئاخۆ لە خۆشیدا دەژیم ؟ دکتۆر گوتی :

.. وەکو خۆشیی ئاوەکە دەژی .. لەکەیفان دۆڵکەو پیاڵەم فڕەدانو شکان

«کپیو بێ دەنگی» پاشان چەند جارێکی دیکە مەحاکەمە کرام .. جاری دووەم هەشت ساڵم وەرگرتو تێکرا کردی سەدو هەشتا ساڵ .

نك : دووا مەحاکەمەی من بەر لە پێنج ساڵ بوو .

ری : من هێشتا سێ ساڵم ماوە ..

«شۆ دادەنیشێ .. خەریکە سنووق لە بان مێزەکە دادەنێ .. زەنگی تەلەفۆن لێدەدا .. ریو نك بە جووتە بەرەو تەلەفۆن رادەکەن .. مەت خۆی تێك نادا»

نك : لە تەلەفۆنەوە» بەڵێ من «نك»م .. دێ؟ دەمێکە دەرچووە؟ «بێ دەنگ دەبێ» زۆر سپاست دەکەم «تەلەفۆن دادەخا ری دەگرێتە باوەش بە رێگەوەیە .. وا هات «ری و نك دیقەتی مەت دەدەن» مەت گوێت لێ نەبوو؟ دکتۆر بە رێگەوەیە .

مەت : جا ئەوە هات؟

ت : ئاخر بۆ تۆ دێ!
ی : مەت شتێ بکە
ەت : «بنێشت دەجاوێ» بۆ؟ چ دەقەومێ؟
لك : رۆڵە گیان ئەوەندە ئازاری باوکت مەدە .
ی : دەبێ بژی .. پێویستە بژی ..
«مەت گوێی ناداتێ‌و شانی دەهەژێنێ»
نك : مەت
مەت : «لە ری‌و نك نزیك دەبێتەوە» ئێوە ناتانەوێ من بژیم!!
نك: ئەم قسەیە چیە؟
ری : ئەگەر بە دەست من دەبوو .. تەواوی رۆژەکانی خۆم دەدایە تۆ ..
مەت : کێ هەڵدەخەڵەتێنی .. من یاخۆت؟ ئێوە دەزانن من هیچم نەکردووە .. کەواتا بۆچی ئاگاداری دکتۆر دەکەن‌و تکای لێ دەکەن بێ؟
ری : دکتۆر لە خۆیەوە دێ ..
مەت : باشە بۆ پەلەی لێدەکەن؟ کە زانیتان بە رێگەوەیە کەیفتان سازبوو .. ئاخۆ ئێوە خۆشحاڵن بە وەی تا ئەبەد ئیدی من نابیننەوە؟!
ری : «بەگریانەوە» نەخێر رۆڵە .. نەخێر وا نیە ..
نك : «نارەحەتە» تۆش رۆژێ لە رۆژان دەبیتە باوك‌و منداڵت دەبن .. تۆش مەحاکەمەی منداڵەکانت دەبینی ..
ری : ئەمە خۆشترین کاتی دایك وباوکە
مەت : ئەی ئەگەر بزانن منداڵەکەیان ناژی ؟ «بێ دەنگی» دەی وەڵامم بدەنەوە !!
نك : ئەم مەحاکەمەیە بۆ دووا رۆژی تۆ پێویستە .. وەك خۆشیی من‌و باوکتە کاتێ لە دایك بووی .. یا وەك ئەو کاتەیە کە منداڵ یەکەم جار دەچێتە قوتابخانە .. جا بزانە دایك‌و باوکی چەند شادمان دەبن .
ری : وەك ئەو رۆژە وایە کە فێری قسە بووی .. یا ئەو رۆژەی ددانی یەکەمت دەرچوو ..
مەت : «قسەکانی دەبڕێ» مانای ئەوەیە . ئێوە دەتانەوێ زوو بمرم .
ری : ئاخر ...
نك : ئەمە دووا مەحاکەمەیە
ری : رەنگە ...
نك : تەنها یەك هیوامان هەیە ..
مەت : هاوار دەکا» نەخێر «لەبان تەختەکە پاڵ دەکەوێ»
کلێر : «لە دەرەوە» مەت «لە دەرگا دەدا» مەت .. دوگمەی چوار کونم دۆزیەوە بەڵام بازنەیی نین .. دوگمەی شەش پەڕم دەوێن .. زۆریش گەرام دەستم نەکەوت .. مەت ئەوە تۆ خەریکی چی؟
مەت : هیچ
کلێر : مەت شتێ بکە ..
مەت : لەمە زیاتر؟ ئەوە نیە قاچەکانم دەهەژێنم ..
«هەراو هۆریای دەرەوە لە هەموو جارەکانی پێشوو .. بەهێزو نزیکتر دەبێتەوە .. کنیاتا دێتە ژوورەوە»
کنیاتا : دکتۆر هات .. وا هات .. دکتۆر هات ..
«هەموویان دەترسن تەنها شۆ نەبێ . کە گوێی لەهیچ نیە»
کلێر : «بە مست لەدەرگا دەدا» دکتۆر هات .. دکتۆر هات .. «بێ دەنگی»
ری : وا هات ..
نك . «سەری لە بناگوێی شۆ نزیك دەکاتەوە» باوکە واهات
«شۆ لە ئیشوکارەکەی واز دێنێ‌و هەڵدەستێتە سەر پێ .. بە ترس‌و لەرزەوە لە یەکتر نزیك دەکەونەوە .. هەموویان تێکرا تەماشای دەرگاری دەرەوە دەکەن کە دکتۆری لێ بێتە ژوورێ .. دەنگی پێ نزیك دەبێتەوە .. ئەو کاتە دکتۆر لە سەرووی پلیکانەوە بەبێ دەنگ دادەبەزێ .. چاویلکەی لەچاوە .. دەموچاوی بە پێکەنینە .. جانتایەکی بە دەستەوەیەو کراسێکی سپی خستووتە سەر باسکی .. تەمەنی لە دەوروبەری چل – پەنجا ساڵان دایە .. کەس هەست بەهاتنی ناکا»
مەت : ئاوڕ لە پلیکانەکان دەداتەوە . کە دەبینێ هاوار دەکا» دکتۆر ..
ری : «پەشۆکاوە» وای دکتۆر ..
«لە ژێر باری ترس‌و لەرزەوە زیاتر لە یەکتر نزیك دەبنەوە .. وەك پەیکەر لەشوێن خۆیان دەچەقن .. دکتور بە زەردەخەنە تەماشایان دەکا» .

* * *

دیمەنی دووەم

«هەموو شتێ وەك خۆیەتی . دیمەنی یەکەم نەگۆڕاوە تەنها دیوارەکان نەبن زیاتر رەش هەڵگەڕاون .. ئەکتەرەکان لە هەمان شوێنی خۆیانن کە لە کۆتایی دیمەنی یەکەمدا وەستابوون .. بێ ئەوەی دەسکاری دیکۆر بکرێ .. دەتوانداری شانۆنامە بەردەوام بێ»
دکتۆر: «بەپێکەنینەوە دوو هەنگاو دەنێ» ئەم کاتەتان باش .. چاوەڕوانی

منتان دەکرد .. وا نیە ؟ فەرموون ئەوە هاتم «شۆو نلـ‌و ری‌و کنیاتا ، کە گۆیان لە قسەکانی دکتۆر دەبێ ، بلاوەی لێدەکەن .. دکتۆر جانتاکەی لە شوێنی دادەنێ»

نلـ : «بۆ لای دکتۆر دەچی» دکتۆرگیان بەخێربێی .. «دەست بۆ دەرگای دەرەو درێژ دەکا» وامان دەزانی لەوێوە دێی ، بۆیە «تەوقە دەکەن»

دکتۆر : لەبەر ئەوە پەشۆکاون؟

ری : دەمێکە چاوەروانین .. «تەوقەی لەگەڵ دەکا»

دکتۆر «دەستی مەت دەگرێ‌و دەستێکی دەخاتە سەر شانی» چۆنی مەت؟ «مەت وەلام ناداتەوە» ئەمەتا لە کاتی خوێندا هاتم «تەوقە لەگەڵ کنیاتا دەکا، کە بەتەك پلیکانەکانەوە واق ورماو وەستاوە» چۆنی کنیاتا خان؟

کنیاتا : «بەشەرمەوە» سپاست دەکەوم جەنابی دکتۆر .. ماشەللا ناویشم دەزانی .. کەچی ئەمە یەکەم جارە بە خزمەتتان دەگەم .

دکتۆر : «بە پەلە خۆی دەگەیێنێتە شۆ ، کە بەرامبەر سنووقەکەی وەستاوە .. دەیگرێتە باوەش» شۆی مەزن «بە دەنگی بەرز» چۆنی کەڵە پیاو ؟

شۆ : «بەهەڵچوون» ئەمە دەنگی دکتۆرە «بە دەموچاوی بە پێکەنین» دکتۆری بەرێز ..

دکتۆر : بەڵێ .. خۆیەتی .. برادەرەکەتە

شۆ : یاخوا بەخێر بێی ..

دکتۆر : بیست‌و سێ ساڵە یەکترمان نەبینیوە

شۆ : «گوێی لی نابێ» بەڵێ؟

دکتۆر : «هاوار دەکا» بیست‌و سێ ساڵە

شۆ : هەر دەڵێی دوێنێیە

دکتۆر : «بە دەنگی بەرز ـ لە نزیك گوێی شۆ» یەکەم مەحاکەمەی خۆت وە بیرە؟

شۆ : پێش ماوەیەکی کەم باسی ئەوەم بۆ دەکردن .. ئەو کاتە تەمەنم بیست‌و یەك ساڵ بوو «ئاخ هەڵدەکێشێ .. دادەنیشێ‌و خۆی بە سنووقی کارتۆن مەشغوڵ دەکا»

دکتۆر : خاتو ری .. مەحاکەمەی تۆ ..

ری : سێ ساڵی ماوە ..

دکتۆر : نەخێر ـ ساڵێك‌و هەشت مانگ‌و هەفتەیەك‌و چوار سەعات ماوە ..

نلـ : من زیاترم ماوە

دکتۆر : تۆش چوار ساڵ‌و سێزدە رۆژو دوو سەعاتت ماوە «دادەنیشن .. کنیاتا دەچێتە دەرەوە .. مەت لە پشتیان وەستاوەو گوێ دەداتە قسەکانیان .. ترسی لێ بەدی دەکرێ»

نلـ : ئەوە دکتۆر گیان چۆن لەبیرت ناچی؟

دکتۆر : من لەبیرم ناچێ .. بەلام ئێوە چۆن لەبیرتان دەچێ؟ «بێ دەنگی» دەزانن لەکوێ دێمەوە؟ بەر لەوەی بیمە ئێرە مەحاکەمەی کەنناسێك‌و زانستمەندێکم کرد ..

ری : «بە سەری لووتی» فەرمووت کەنناس؟

دکتۆر : بەڵێ کەنناس

ری : لەکەیەوە ئەو بۆرە پیاوانە فەحسن دەکرێن؟

دکتۆر : یەکێ ئارەزووی ژیانی هەبێ .. ناچارم مەحاکەمەی بکەم .. خاتو ری .. بەر لەوانیش مامۆستایەکم مەحاکەمە کرد .

نلـ : چەند ساڵ ژیانی وەرگرت؟

دکتۆر : هیچی وەرنەگرت «دکتۆر بۆیان باس دەکاو ئەوانیش گوێ دەگرن» کابرا مرد !. (زیس)ی ناو بوو خۆزگە دەتانبینی .. دەموچاوێکی گەش‌و پر لەخەندە .. پرسیارم لێکردو گوتم : مامۆستا جەنابت چیت کردووە شایانی ژیان بی؟ کابرا وەکو پێویست بێ ئەرکی خۆی بەجێ گەیاندبوو .. قوتابیانی فێرکردووەو رۆژێك چیە لەو ئەرکەی دووانەکەوتووە .

ری : کەواتا بۆ مرد؟

دکتۆر : خانم‌گیان .. شتێکی نوێی دروست نەکردبوو .. هەر وەك خۆی ماوەتەوە .. تەنها دەزانی لەسەرپێیان بوەستێ .. جا وەستان قازانجی چیە؟ هەڵویستێکی باشە بەلام هەر ئەوەندە بەس نیە .. فرسەتێکی بیست‌و چوار سەعاتم دایێ .. کەچی هیچی نەکرد .. ئاوی دۆلکەی نۆشی‌و خۆراکی خوارد ..

نلـ : ئەی ژەهر ؟

دکتۆر : ترسا .. ژەهرەکەی نەنۆشی .. سەعات سێی سەر لە بەیانی کۆمەڵێ رەش‌و رووت پارچە پارچەیان کرد .. قوربەسەر .. ئای کە پیاوێکی مەزن بوو !

مەت : «ئاوری لێ دەداتەوە» ئەی بۆ هێشتت بمرێ؟

دکتۆر : «سەر بۆ لای مەت وەردەگێرێ» جا مەنی بەرێز من چم لەدەست دێ ؟ خۆی هەوڵێکی نەدا «بێ دەنگی» کابرای زانستمە ندیش سەعاتێکی دروست کردووە لەگەڵ سەعاتەکانی دیکە جیاوازە .. بۆ هەر مرۆڤێك کاتێکی تایبەتی بەگوێرەی بیرکردنەوەی داناوە .. هەندێك سەعاتەکانیان بەخێرایی کار دەکەن‌و هەندێك لەسەرخۆ . هەندێکیش هەن کە ئەسڵەن سەعاتەکانیان کارناکەن ..

نك : جادەژی ؟
دکتۆر : ئەی چۆن ؟ سەدو پەنجاساڵ دەژی ..دووای ئەو رووم کردە کابرای کەنناس .. ئەویش مانگێکی‌و وەرگرت ..
ری : ئەو چی‌کردووە ؟
دکتۆر : شێوەیەکی نوێی لەخاوێن کردنەوەی شەقام دۆزیتەوە .. لەجیاتی بەسە عاتێك خاوێن بکرێتەوە ، تەنها پازدە دەقیقە دەخایێنێ .. کە مانگێك تەواوبوو ، جارێکی دیکەیش فەحس دەکرێتەوە .. خۆ ئەگەر شتێك بکا ، رەنگە زیاتریش بژی ..
«کنیاتا بە سێ شەربەتەوە دێتە ژوورێ .. هەر یەکەو پەرداخێکی دەداتێ»
دکتۆر : کنیاتا ، تۆش خۆت فەحس دەکەی ؟
کنیاتا : «لەخۆشی‌یان دەپەشۆکێ‌و سێ‌یەکەی لە دەست دەکەوێتە خوارێ» منیش فەحس دەکەی ؟
دکتۆر : قەی‌چی دەکا .. بۆ پەشۆکای ؟
ری : «بەگاڵتەو فیزەوە» هیچی‌کردووە شایانی فەحس کردن بێ ؟
کنیاتا : «بە شەرمەوە» لەوانەیە .. خانم رەنگە شتێکم کردبێ «لە شادمانی نازانی چ بکا» منیش فەحس بکرێم !!
کلێر : «لە دەرەوە» مەت .. مەت «بەهەموو هێزو توانای لە دەرگا دەدا» مەت ..
نك : «بە دکتۆر دەڵێ» ئەوە کچی دراوسێمانە ..ماڵیان بە تەك ماڵی ئێمەوەیە ..
ری : دەزگیرانی مەتە .. کچێکی گەلە نازدارە ..
کلێر : «لە دەرەوە» مەت .. لێرەی .. شتێ بڵێ ..
دوگمەی شەش پەرم پەیدا کردوون ، بەڵام زۆر وردن بۆ کراسەکەی من دەست نادەن .
مەت : «لەدەرگاکە نزیك دەبێتەوە» کلێر .. دەمت داخە .. بەسیەتی دکتۆر لە ژوورەوەیە «دکتۆر هەڵدەستێتە سەر پێ .. (ری‌و نك)یش هەڵدەستنەوە .. دکتۆر دیقەتی تابلۆکانی دیوار دەداو باسیان دەکا»
دکتۆر : «لەبەر دەم تابلۆی دەستەڕاست»یە .. وەکو خۆی ماوەو نەگۆڕاوە .. هەر دەڵێی ئەو رۆژەیە کە درایە بەر گوللە .. کەس وەکو ئەو نەژیاوە .. مافی ژیانی بە خوێن وەرگرت ..
نك : چوار سەد ساڵ ؟
دکتۆر : نەخێر چوار سەدو پەنجا ساڵ دەژی .. بە حجێڵی مرد .. «لەبەر دەم تابلۆی ژەنراڵ دەوەستێ» جەنابی ژەنراڵ «کیش» ڕێزێکی بێ پایانمان بۆت هەیە .. تەماشای-سەربازێکە بۆ خۆی .. سەرتاپای چەکە ..
سەرووی لەهی خواروو جیا نەدەبۆوە .. بە هیچ شتێ پێ نەدەکەنی ..
ری : دەڵێن شەرکەری باش بوو ..
نك : باش جەنگاوە ..
دکتۆر : باشیش بیری دەکردەوە .
نك : وابزانم دوو سەدساڵ ..
دکتۆر : بەڵێ‌دوو سەدساڵ دەژی «لەبەر دەم وێنەی خاوەن ڕیش‌دا .. هە.. منداڵێکی تووکن‌و ڕیشدارە .. ماوەیەکی ئەواو دووای مردنی ژیا ..
نك : زەمانێك لەبیرکرا ..
دکتۆر : ئەوەی شتێك بۆ ژیان بکا لەبیر ناکرێ ..
ری : ڕاستە
دکتۆر : پێنج سەدو هەشتا ساڵ ژیانی‌بەتی «دێتە بەرامبەر وێنەی دەستە چەپ .. هی کچێکی ناشیرینە» ڤینای کلۆڵ ..
ری : بۆ کلۆڵە ؟ لەبەر ئەوەی هەر تەنها مانگێك ژیا ؟
کنیاتا : خۆزگە من مانگێك دەژیام .. «دکتۆر لە پێشەوەی شانۆ تێپەڕ دەبێ .. ساتمە لە پێی یاریزانی تۆپی‌پێ دەکا»
دکتۆر : مردووەك لەژێر ئەم کەنەپەدا هەیە .. یەکێ لێرەدا مردووە ..
نك : «بە ساردوسڕی» مردوو نیە دکتۆر ..
ری : ئەمە پەیکەری کوڕەکەمانە ..
نك : کوڕە گەورەکەمان .. براگەورەی مەت ..
دکتۆر : ئەوەی یاری دەکرد ؟ دەمناسی .. وەرزشکاربوو ..
مەت : «بەلەخۆبایی» یاریزانی هێرش‌بردن بوو
نك: ئەمە پەیکەریەتی «قاچەکە لە گەچ دروست کراوە ..نك هەڵیدەگرێتەوە .. گۆرەوی‌یەکی رەنگاو رەنگ‌و پێڵاوێکی لەگەڵ قاچەکە لە باوەش دەگرێ» ئەمە پەیکەری کوری گەورەمانە ..
ری : «بە دکتۆر دەڵێ» پەیکەرەکەت بە دڵە ؟
دکتۆر : «بەسەر سوڕمانەوە» ئاخر ئەمە تەنها پێی چەپە ..
نك : خۆت دەزانی پێی چەپە .. گرنگترین شوێنی لەشی کوڕەکەمان بوو
مەت : کە شەق لەتۆپ دەدا ، یا تۆپەکە دەدڕێنێ یا تۆڕەکە ..
ری : پەیکەرێکی جوانە .. هەر لەخۆی دەکا
نك : ڕۆژی هەینی ئاهەنگی بۆ ساز دەکرێ ..« پێ‌یەکە بەدیوار هەڵدەواسێ‌و بەرامبەری دەوەستێ‌و بەدیقەت تەماشای دەکا»
نك : هەر هەمان پێ‌یە .. وانیە ؟
دکتۆر : خۆیەتی .. «دۆڵکە ئاوێك‌و کولێرەیەك‌و پەرداخێك لە جانتاکەی

دەردێنێ » هیوادارم پێویستمان بە مانە نەبێ « بە هۆی با ، دەرگای ناوەوە دەکرێتەوەو بە چوار چێوەی دەکەوێ »
مەت : « بەتوورەیی بەکنیاتا دەڵێ » دیسانەکێ دەرگای .« دەچێتە دەرەوە ، بۆ ئەوەی دەرگاکە داخا »
نك : «کەمەت دە چێتە دەرەوە ، بە دکتۆر دەڵێ » بە هیچ جۆرێك نەمانتوانی پێی بسەلمێنین ..
ری : هەوڵێکی زۆرمان لەگەڵ دا .. بەڵام نەمانتوانی بروای پێ بێنین کە ژیان خۆشە ..
نك : زۆرمان هەوڵدا ..
ری : تۆ نازانی چەند کاری تێ کردووین ! ! هەر ئەم تاقە کورەمان هەیە
نك : کورەکەی دیکەمان ..
دکتۆر : « بەزەردەخەنەوە » وا دەکەن منیش بگریم .. نازانم چتان لەمن دەوێ ؟ مەتێك بۆ خۆی هیچ ئەکا ، چۆن یارمەتی ی بدەم ؟ وا نیە خاتو ری ؟ ئەرکی من بەزەیی پێ هاتنەوە نیە ، بەڵکو لێپرسینەوەیە .
ری : دەزانم جەنابی دکتۆر .. باش دەزانم .. بەڵام بۆ دایکێکی وەکو من ئاسان نیە .
نك : تاقە کورەکەمان .. لەبەر چاوماندا بمرێ !
دکتۆر : کەسێ نەتوانێ ژیانی خۆی دابین بکا ، لە مردن ناخۆشتر نیە ؟ ئێوە خۆتان دەزانن جێگە دەست ناکەوێ .. یەکێ شتێ نەکا شوێنی نامێنێ ..
نك : بەڵێ راستت فەرموو ..
دکتۆر : مرۆڤێکە نرخی ژیان نازانێ .. بەراستی جێگەی داخە پاشان ئێوە بۆ نیگەرانن .. خۆ هێشتا مەحاکەمم نەکردووە ؟
کنیاتا : «بۆ ری » : خواردن ئامادە بکەم ؟
ری : ئامادەی بکە .. «کنیاتا لە دەرگای چێشتخانەوە دەچێتە دەرێ »
دکتۆر : وا دیارە شۆ گەرەکیەتی هەزار ساڵ تەمەنی بێ .. ئەمە چ تاقەتێکە ؟!
نك : هەر وا بووە
ری : دەقیقەیەك چیە وەستانی بۆ نیە .. « مەت دێتە ژوورەوە . بێ ئەوەی کەس پێی بزانێ قەڵەمەکەی دەخاتەوە گیرفانی .. لەسەر کورسی یەك دادەنیشێ »
نك : چەند ساڵەباوکم ئەمە حاڵیەتی ..

دکتۆر : باشە چ دەکا ؟
نك : نازانین
دکتۆر : پرسیارتان لێنەکردووە؟
نك : هیچ شت بەکەس ناڵێ ..
ری : جارە نەبێ دەڵێ : پیاوی بەتەمەندا چوو . منداڵە .. منیش مناڵم و ئەمەش بووکۆکەی منە ..
کنیاتا : « لە ناکاو دەرگا دەکاتەوەو دەڵێ » ئای خوایە .
ری : « بەترسەوە » چەتیو چ رووی داوە ؟
کنیاتا : وەرە تەماشاکە .. دیواری چێشتخانە هەمووی هەر نووسین و وێنەیە .
ری : دیسان ؟ ری و نك دەچنە دەرەوەو دێنەوە .. مەت و دکتۆر ناجووڵێنەوە » .
نك : ئەمە چیە ؟ نازانم
کنیاتا : ئەوەندە نابێ هەمووم رەش کردنەوە
دکتۆر : مەسەلە چیە ؟
نك : حەشتە بای تێناگەین . ماوەیەکە بە قەڵەم دیوارەکانی چێشتخانە دەنووسرێن ..
کنیاتا : وێنەیش دەکێشرێن ..
ری : دەڵێی جنۆکە لەمماڵەدا هەیە
دکتۆر : «ئاور لە مەت دەداتەوە » دیوار نووسین ؟ «بێ دەنگی .. کنیاتا دەچێتە دەرەوە » نك .. قەت سەرنەکەوتویتە بان بورجەکە ؟
نك : بورجی گۆرەپانەکە دەفەرمووی ؟ ئا بەڵێ .. سەرکەوتووم .. ناوە ناوە بەیەکەوە لەگەڵ خانمی ژنم دەچینە ئەوێ ..
ری : لەو بەرزاییەوە دیمەنی شار گەلێ دڵگیرە .. خەڵکەکە زۆر ورد دیارن ..
نك : پیاو ناوێرێ تەماشای خوارەوە بکا .
دکتۆر : دیقەتی رووی ژوورەوەی بورجتان داوە ؟
نك : کەم ..
دکتۆر : وێنەو نووسینیان لەسەر نەکرابوون ..
ری : ئەی چۆن ؟ بستێك چیە دیواریان نەهێشتووە .. ئای کە نووسینی سەیر سەیرن .. ئای کە وێنەی بێ مانان ..
زۆربەیان ناخوێندرێنەوە .. هەباو بیرو ران ..
ری : کەسانێك وێنەی خۆشەویستەکانیان هەڵکەندووە ..
دکتۆر : ئەو کەسەی بیەوێ بچێتە مێژووی ئەدەبەوە .. شیعر نووسی و وێنە

ەسەر رووی دیواری شوێنەوارەکان هەڵناکەنێ .. بەڵام هەر کەسەو بە نی کردەوەو چوستو چالاکی خۆی دەیەوێ بژی «تەماشای مەت دەکا» هەندێك هەن دەزانن ژیان پێویستە .. کەسانێکیش بەمە نازانن .. لەم مەی ئێوەدا یەکێك هەیە بەمە نازانێ .. ئارەزووی ژیانی هەیە ، بەڵام خۆشی نازانێ چی دەوێ ..

کنیتا : «دێتە ژوورەوە» سفرەو خوان ئامادەیە ..

ری : دکتۆر گیان فەرموو «دکتۆر بازووی شۆ دەگرێو یارمەتی هەستانەوەی دەدا»

ت : جەنابی دکتۆر ، باوکم هیچ ناخوا

ری : شیرو شەربەتو میوە نەبێ .. «دکتۆر و ری و نك و کنیاتا دەچنە دەرەوە»

کنێر : «لە دەرەوە» مەت .. مەت ..

مەت : کلێر چت دەوێ؟! بەڕاستی دوگمەکانی تۆ بێزاریان کردووم ..

کنێر : ئەوە چ دەکەی ؟

مەت : هیچ

کنێر : چۆنە هیچ .. قاچەکانت ناهەژێنی ؟

مەت : نەخێر .. ئەم دکتۆرە زەوقو میزاجی تێکداوم .. لەوەتەی هاتووە قچەکانم ناهەژێنم ..

کنێر : شتێ بکە مەت .. شتێ بکە ..

مەت : بە تەنها هیچم بۆ ناکرێ .. نایەیتە ئێرە ؟

کنێر : چۆن بێم ؟ ئەمانەی ئێرە ناهێڵن بێمە لاتان نەیادا بەکێکتان بکا !! دەڕۆمە دووای دوگمەکانی خوم «دەنگی دوور دەکەوێتەوە» بە هیوای دیدارێکی دیکە ...

ری : «لە بلیکانەوە دادەبەزێ» وەرە نانت بخۆ ..

مەت : «داماوە» برسی نیم .

ری : ئەگەر نانیش نەخۆی ، وەرە لەگەڵمان دانیشە .. لە حزووری دکتور دا ئەمەناکرێ «بی دەنگی» دیسانەکێ داتەلاملی؟! دەی کوری خۆم وەرە .

مەت : «هاوار دەکا» دەڵێم برسی نیم .

ری : هەڵس و کەوتت لەهی پیاوان ناکا «دەڕوا مەت وەستاوە دیقەتی شۆ دەدا .. چەند جار بە دەوروبەری دەسوورێتەوە .. لێی نزیك دەبێتەوە»

مەت : لە بناگوێی شۆ ، بە دەنگی بەرز» باپیرە ..

شۆ : «لەسەرخۆ» مەت ئەمە تۆی ؟

مەت : بۆ رازی ئەم سنووقە بەکەس ناڵێی؟ ها؟

شۆ : هش .. «بەیەواشی» کەس لێرە نیە؟

مەت : نەخێر کەسی لێ نیە

شۆ : هەر منو تۆین ؟ ئەوانیتر لەکوێن ؟

مەت : نان دەخۆن

شۆ : «دەستەکانی لە روومەتی مەت دەکوتێ» بە تۆی دەڵێم .. شت لەتۆ ناشارمەوە .. ئەم سنووقە نێوی «سنووقی تاریکی»یە . خەریکم تەواوی تاریکی ئەم دنیایەی تێبکەم .. تەماشا .. تەنها کونێکی هەیە .. وا دەکەم لەم کونەوە تاریکی بچێتە ژوورەوەو زیندانی بکەم ..

مەت : «بەدەنگی نزم کەشۆگوێی لێبنەبێ» گێلی نەفام

شۆ : تاریکی دەگرمو دەیخەمە نێو ئەم سنووقە .. بەردەوام خەریکم کەچی لە دەستم ڕادەکا .. ئای ئەگەر دەمگرت !! تێدەگەی دەڵێم چی وانیە؟ پێویستە تاریکی حەپس بکرێ بۆ ئەوەی خراپە لەگەڵ رووناکی نەکا ..

مەت : «بە دەنگی بەرز» جا ئەمە کەڵکی چییە؟ بۆچی باشە؟

شۆ : «لەم پرسیارە سەرسام دەبێ» بۆچی باشە ؟! ئادەمیزاد لە تاریکی رزگاری دەبێ .. تەنها رووناکی رووی زەمین دەپۆشێ ..

مەت : پیری ئاخر شەڕ .. «بە دەنگی بەرز» ئەی بۆچی ئەمە بەخەڵك ناڵێی؟

شۆ : بۆ ناڵێم؟ «بێ دەنگی» تا بڵێن شێت بووە؟ ئەوکاتە دەیدرکێنم کە تاریکم خستە نێو سنووق .. با لە تاریکی رزگاریان بکەم ئینجا دەزانن .. تۆ تێم دەگەی وا نیە؟ .. ئەوکاتە کەس ناڵێ شێت بووە .. دنیاو ایە «دەست بۆ وێنەی دەستەڕاست درێژ دەکا» بۆ نموونە .. ئەمەتا «بێرب» هەوەڵ گوتیان شێتە .. پاشان ڕاستی دەرکەوت .. گرنگ ئەوەیە راستی دەرکەوێ ..

مەت : نەگبەتە .. تێك چووە «بە دەنگی بەرز» ئەم کارە چ سوودێکی توی هەیە؟

شۆ : «بەسەر سامی دەست بۆ دەرەوە درێژ دەکا» ئەوانەی دەرەوە رزگاریان دەبێ .. با تاریکی بگرم .. دەرەوە رووناك دەبێتەوە .. رووناکی بۆ هەمووان .. خەڵك لە تاریکی دەترسن .. بۆ؟ چونکە نە هیچ دەبینن و نە هیچ دەزانن . کەواتا ئێمە نەك هەر لە تاریکی دەترسین بگرە لە نەزانیش ترۆقاوین .. تۆ بیری لێبکەرەوە .. مەت .. ئەگەر رووناکی هەموو شوێنی گرتەوە ، ئەوەی ترسە نامێنێ ..

مەت : «بە دەنگی بەرز» خۆت لە ژوورەوەی .. چۆن ئەو هەموو تاریکییە دەخەیتە ئەم سنووقە .. بۆ ناچیتە دەرەوە؟

شۆ : «بەترسەوە» بچمە دەرەوە؟ بۆکی تا ئێستا چۆتە دەرەوە تا من بچم؟
ئەوانەی دەرەوە هەر چیان وەگیر بکەوێ لەناوی دەبەن .
مەت : تیّیان بگەیێنە کە لە تاریکی رزگاریان دەکەی
شۆ : ئاخر خۆیان هەست بە تاریکی ناکەن .. هیچی لیّ نافامن ..
ئەوەی بلیّ ئێوە لە تاریکی‌دان ، دەبنە دوژمنی باوە کوشتەی .
مەت : تۆش واز بێنە .. بە هەر کەسەر بە ئارەزووی خۆی بژی چ
کاریکت بەسەر ئەم خەلّکەوە هەیە ؟
شۆ : ئەوانەی دەرەوە بەختەوەرن هیچی لیّ تیّ ناگەن .. تۆ بۆچی
وەزعیان تێك دەدەی ؟
شۆ : ئەوکاتەی رزگاربوون تێدەگەن ..
مەت : ئەگەر لەناویان نەژی .. چۆن رزگار دەبن؟ .
شۆ : بەم سنووقە .. کە تاریکیم خستە ناو سنووق ئەو کاتە دەیسووتێنم‌و
هەرچی تاریکییە دەسووتیّ .. «وردە وردە شانۆ تاریك دادیّ .. کنیاتاو
دکتۆر دەکەونە ژێر تیشك .. مێزێکیان لەنێواندایە ، دۆلکەو کولێرە نان‌و
پەرداخی لە بانە»
دکتۆر : فەرموو کنیاتاخان .. دەتەویّ بژی وانیە؟
کنیاتا : وایە قوربان .. دەمەویّ بژیم .. زۆریش بژیم ..
دکتۆر : وەکو هەموو کەس ..
کنیاتا : مەت نەبیّ .. ئەو ژیانی ناویّ .
دکتۆر : ئەویش حەز بە ژیان دەکا .. بەلاّم پێی نازانیّ .. هەستی پیّ ناکا
.. ئەگەر ژیانی نەویّ بۆ دەرو دیوار دەنووسیّ؟
کنیاتا : «سەر سامە» بە راستە؟! بۆ مەت ئەو ووشە نارێك‌و نەگونجاوانە
لەسەر دیواری ئاودەسخانە دەنووسیّ؟
دکتۆر : خۆیەتی .. هێشتا بۆی ساغ نەکراوەتەوە «کش‌و ماتی» تۆ خواردن
دەخۆی کنیاتاخان وانیە؟
کنیاتا : خواردن؟ ئابەلیّ ..
دکتۆر : ئاویش دەنووشی؟
کنیاتا : بەلیّ
دکتۆر : چ خواردنێکت لاخۆشە؟
کنیاتا : فاسۆلیای ووشك
دکتۆر : زۆرحەزت لێیەتی؟
کنیاتا : زۆر .. مردووی فاسۆلیام .. بەتایبەت ئەگەر بیبەری سووری
بکرێتە سەر ..
دکتۆر : بۆ؟

کنیاتا : هەروا
دکتۆر : ئاخر بۆحەزی لێدەکەی؟
کنیاتا : نازانیّ چ بلیّ» نازانم .. قەت بیرم لیّ نەکردووتەوە ..بەلاّم حە
لە فاسۆلیای ووشکە ..
دکتۆر : کنیاتاخان! تۆ تیکە بۆ ژیان دەجاوی .. ئاو بۆ ژیان دەنۆشی
بەلاّم هەرگیز بیرناکەیتەوە بۆ تیکە دەجاویو بۆ دەنۆشی .. تۆ بۆیە حەز
لەفاسۆلیایە چونکە حەزت لەژیانە .. تۆ لەبنیاتی ژیان دوور دەکەویتەو
رادەکەی .. «بیّ دەنگی» کنیاتاخان!
کنیاتا : بەلیّ
دکتۆر : شووت نەکردووە .. وانیە؟
کنیاتا : بەلیّ وایە .. شووم نەکردووە
دکتۆر : بەلاّم دلّدار بووی ..
کنیاتا : «بەشەرمەوە» تەنها یەك پیاوم خۆش ویستووە .. دەیگوت «گی
دەگریّ» .
دکتۆر : بلّی .. بلّیّ .. شەرم مەکە .
کنیاتا : شیعری بۆ دەخوێندمەوە .. کە یاریی بەقژم دەکرد پیّم وابوو . د
لە لێدان دەوەستیّ ..
دکتۆر : بەردەوامبە ..
کنیاتا : کە دەستی دەگرتم . هەستم بە خۆشی دەکرد
دکتۆر : بۆ؟
کنیاتا : خۆشم دەویست ..
دکتۆر : بۆ؟
کنیاتا : خۆشم دەویست‌و بەس
دکتۆر : کنیاتا خان .. تۆ بۆیە خۆشت دەویست تا کو نەمری .. تەماش
چاوەکانت دەکرد تانەمری .. بەهەر نگایەك .. نەهەر جوولەیەك
دەژیای .. منداڵتان ببوایە . هەر بۆ ئەوەبوو تەمەنتان درێژتر بیّ .
کنیاتا : من ئافرەتێکی خۆپەرست نیم .. کە تەماشای چاوەکانیم دەکر
بیرم لەوشتانە نەدەکردەوە ..
دکتۆر : ئەویش بیری لیّ نەکردووتەوە .. ئەمە مەت .. دیوار دەنووس
وێنە دەکێشیو ناشزانیّ بۆچی وا دەکا .. ئەمە دووەمین ئەندازەی ژیانە
رووەکەی تریەتی .. کنیاتا تۆ دەترسی؟
کنیاتا : لەچی؟ . لە مردن؟ گەلیّ دەترسم .
دکتۆر : کەوابوو خۆت بە شتیّ بگرەوە .. هەر شتیّ بیّ .. بۆ ئەوەی
مردن رزگاربی ..

کنیاتا : خۆم بە هێزی چاکە گرتووە
دکتۆر : دەنا گۆشتت دەتوێنەوە .. دەترسی؟
کنیاتا : زۆر دەترسم
دکتۆر : خۆت بەشتێ بگرە ..
کنیاتا : دەستەکانی خۆشەویستەکەم ، دەنگی ، قژی ، نگاگانی ..
دکتۆر : تەمەنت درێژ دەبێ .. ئێستایش دەترسی؟
کنیاتا : زۆر دەترسم .. زۆر
دکتۆر : خۆت بەشتێ هەڵواسە .. شتێ لەباوەش بگرە .. دووای ئەوەی رۆح و گۆشتت دەتوێنەوە .. کنیاتا خان تۆ بۆ ژیان چیت کردووە ؟
کنیاتا : «گورەوییەکانی دەستی بۆ درێژ دەکا» ئەمە توانای منە .. ئایا .. دەتوانم بژیم؟
دکتۆر : «گۆرەوییەکە وەردەگرێ» ئەمە گۆرەوییە؟
کنیاتا : من تاکەکەسم وای پینە دەکەم .. ئەوەی ئاسەواری پێوەی دیار نیە

دکتۆر : تۆ کەوتیتە قۆناغی سێیەمی ژیان .. کنیاتا خان
کنیاتا : «لە خۆشیا دەگری» زیاتر دەژیم ..
دکتۆر: شتێکی تریش بکە .. شتێکی نوێ .. شتێکی زل .. «شانۆ وردە وردە تاریك دەبێ .. دەنگی مەت بەترسەوە بەرز دەبێتەوە» دایە «شانۆ رووناك دەبێ . دکتۆرو ری ونك دووای ژەمەکەیان دەخۆن لە پلیکانەوە دادەبەزن و بە کەیفەوە قسە دەکەن .. پاشان کنیاتا دادەبەزێ و بە دەرگای چێشتخانە دەچێتە دەرەوە .. شۆ هێشتا هەر خەریکی سنووقەکەیەتی .. بەترسەوە سەیریان دەکا»
کلێر : «لەدەرەوە» مەت «لە دەرگا دەدا» مەت لێرەی؟
دکتۆر : بۆ ئەم کیژۆڵە دەنگ خۆشە بانگی ئێرە ناکەن؟
ری : نایە
نك : ئەوانەی دەرەوە ناهێڵن بێ ..
دکتۆر : با تاقی بکەینەوە ..
کلێر : «لەدەرەوە» لە هیچ شوێنێدا نەمدۆزیەوە !
دکتۆر : کلێرخان ، بە دووای دوگمە گر دەخۆی؟
کلێر : بەڵێ
دکتۆر : مەت دوگمەی لایە .. بەڵام نازانن ئایا لەوانەن کە تۆ پێویستیت پێ هەن یانا؟!
مەت : «بۆ دکتۆر» دوگمەی چی؟ کەی من دوگمەم لایە؟
دکتۆر : «بۆمەت و کلێر» دوگمەکانی مەت دوو کونەن .. بە کەڵکت دێن؟

کلێر : من خۆم بە دووای دوگمەی وام ..
دکتۆر : ئەوانەی لای مەت هەڵاشن ..
کلێر : «بە دەنگی پڕ لە شادی» منیش ئەمەم دەوێ ..
دکتۆر : ئەوانەی لای مەت شەش پەڕەن
کلێر : «بە خۆشییەوە» خۆیەتی .. ئەم جۆرەم گەرەکە
دکتۆر : چاکە .. وەرە وەریان بگرە
: «هەراو هۆریای دەرەو زیاتر دەبێ وئەم دەنگانە دەبیسترێن»
: کلێر نەرۆی
: کلێر جارێکی تر ناتوانی بێیتە دەرەوە
: ئەمانە لە خشتەت دەبەن ، مەڕۆ ژووری ..
: کلێر مەڕۆ دەئکوژن . «لە ناکاو دەرگای دەستەراست دەکرێتەوەو کلێر بە کەیفی سازو دڵی خۆش دێتە ژوورەوەو یەکسەر دەچێتە لای مەت »
کلێر : «بۆمەت » ئەوە بۆ هەوەڵ جار نەتگوت دوگمەم لایە ؟
مەت : «بە تووڕەیي کلێر لە خۆ دوور دەکاتەوە » دوگمەم لاینە .. درۆیە .. هیچم پێ نیە
کلێر «بە رڵی شکاو » هەڵتخەڵەتاندم ؟ گاڵتەت پێ کردم ؟ درۆت لە گەڵ کردم ؟ «بێ دەنگ دەبێ » قسە بکە .. «بۆ ئەوانی تر » هەمووتان واتان کرد بێمە ژوورەوە .. «کلێر بەرەو دەرگا دەچێ .. هەوڵی دەرچوون دەدا .. ری بازووی دەگرێ »
کلێر : بەرم دەن
ری : «لەسەرخۆ » تەمای چیت هەیە ئەوەشێت بووی ؟
نك : نەرۆی دەتکوژن .. پارچە پارچەت دەکەن ..
«کلێر خۆی بۆ دەرگا هەڵدەداو بای دەدا بەڵام دەرگا ناکرێتەوە .. لە دەرەوە دەنگ دەبیسترێن .. لەو دەنگانە هی ژنێك و پیاوێك »
: لەمەو دووا ناتوانی بێتە دەرەوە
: ناتوانی لە گەڵ ئێمەدا بژی
: تا ماوی هەر لە ژوورەوە دەبی « دووبارە کلێر هەوڵی دەرگا کردنەوەدەدا .. ری بازووی دەگرێ و بە دووای خۆی دەیکێشێ .. دەکەوێتە خوارەوەو دەگری »
کنیاتا : «بەترس و لەرز لە دەرگای چێشتخانەوە دێتە ژووری دەنگی دەرگای لای چەپ دێ .. بەهوی باوە دەکرێتەوەو دادەخرێ »
کلێر : « بەگریانەوە » لێرەدا مامەوە .. ئیتر دەرچوونم بۆ نیە .. «لەو کاتەی کلێر دەگری ، مەت لە دەرگای چێشتخانە دەچێتە دەرەوە ، بۆ ئەوەی ئەو ئەو دەرگایە داخا کە با دەیەژێنێ »

نەفرین

سەعدوللا پەرۆش

١٩٨٥ ـ ١٩٨٦

ـ١ـ

پەژموردەیت ..
بەسیمای کەنەفت و بینایی کزبووتا دیارە
ئارامیت تەریوەو برینی نامۆییت تابڵێ دژوارە !
ترساویت ..
ناوێری پشتی راز بەکێوی ئاوەزێ ببەستیت
باوەرت گومانی روخانی لێ بکا .
ناوێری کەشتی دڵ بە دەریای ئەوینێ ببەخشیت
ئاوەرۆێ روو بەرەو نادیار رێ بکا .
وەك بڵێی وابەستەی رۆحێکیت
کە گەڤ مردن و مۆتەکەی نوشوستی نەتەیان بردووە
ئەوەتا چاوەرێی پێبوونی مۆمێکیت .
کە زریان لە مێژە خامۆشی کردووە .

★ ★ ★

بۆیە جارێك
گورگە تۆبەو پەژیوانی
لەبەد مەستی مەرایی‌دا ..
خوێنی دڵی دووا هەڵدانی پەیمانەت پێ دەتکێنن .!
جارێکی دی ..
مژی هەڵپەو مەگیرانی
لە کونجی دڵنیایی‌دا
ملی سوێندی دەمیان بەڵێن و پاکانەت پێ دەشکێنن .!
گوایە جارێك
خەم و جەخاری نوشوستی
سەری بە مەرگەوە قاڵت ،
سەودای تەفرەو ریا دەکەن .! .
جارێکی دی
تاسەی دەرو چۆڵ پەرستی‌ی ،
دڵی نادان و منداڵت ،
وێڵی دەشت و بەریا دەکەن .!
جارێك کۆستی خەمی پیری‌و
ترسی کۆمانەوەی پشتی داری عەشقی بەساڵداچووت
تەرمی تاسەو دڵنیاییت پێ دەنێژن .
جارێکی دی ،
کەمەندی سۆزی بەخسیری‌و ،
کەلاوەی عومری نغرۆ بووت
پەیڤی مەرگ و ماڵئاواییت لەناخی ماتەمی شیعرا ..
پێ دەبێژن .

★ ★ ★

لەو رۆژەوەی
سەری هەودای دۆزینەوەت وون کردووە
لەو رۆژەوەی
کرمی گومان ، پەی بەداری زیندو بوونەوەت بردووە .
لەو رۆژەوە ،
مۆمی ترس ،
باڵی پەپولەی نوستنی بە ئاگری شەونخونیت بەستۆتەوە
دڵنیاییش بەبێ پرس ،
بارگەی خەون و هەدادانی ،

◁

له کوێستانی ناخی گیرۆدەی دوو دڵێت گواستۆتەوە .

★ ★ ★

ئەومتا ،
ساڵەو ساڵ چوار وەرزە ،
لە رەنگدا نابینا دەنوێنێت !
ئەومتا ،
باڵەو باڵ چون تەرزە ،
لە دەنگدا خاك و خۆڵ دەنوێنێت !
هەندێ جار ،
زی خەفەت دامەنی مەزاری خەڵوەتت پێ دەگرێ
یا پەنای فریادت بۆ چاکێ پێ دەبا
کە هەرگیز مزگێنی شکانی تەلەسمی پێ نەدرێ
هەندێ جار ،
سەر دەکەی ، بەتوونی تاریك و ترکزەی بن شاخێ
ئاشکرا رەچاوی رمانی لێ بکرێ
یا ناچار مل دەنێی بەلاڕێی پێ دزەی قۆناخێ
کە ئەنجام ،
بزر بوون دەروازەی دەرچوونی لێ بگرێ !

★ ★ ★

نەتبیستووە ،
گریان ،
کە شیعری خەمباریی بۆ چاو دەڵێ
لەگەش بوونەوەی روومەتی ووشك هەڵاتوو ناگەرێ !
باران ،
کە بەیتی دڵداری بۆ ئاو دەڵێ ،
لەدەر بوونەوەی کارێزی پێدەشتی تینوو ناگەرێ
بەیان ،
کەسیحری بێداری بۆ گزنگی هەتاو دەڵێ ،
لە نساری بن کەپکەی نووستوو ناگەرێ !
خەزان ،
کە پرچی شۆرەبی لە پایزان بە با دەکا
لە پاوانی کەنەفت و ماندوو ناگەرێ ،
زستان ،
کە بەفری سەرسپی بە پرچی کوێستان دادەکا
لە گەرمێنی هەتاو سووتاندوو ناگەرێ !

★ ★ ★

وەك جاران نەماوی ،
ئەوێستا ،
دڵی مۆم لە بەزمی پەروانە دەشکێنیو
ژیلەمۆ دەکەیتە چاوی گوڵ
خوێنی باخ بەفیتی رەشەبا دەرژێنیو
ناهێڵی سەوزایی بگاتە لێوی چڵ
ئەوێستا ،
روناکی راو دەنێی ،
جریوە لە چاوی ئەستێران لێڵ دەکەی
ئاگرۆچکەی زەنوێران لە قورگی ئاو دەنێی
کۆچباران بە شوێن پێی بزر بووی هەواران وێڵ دەکەی
ئەوێستا ،
تارمایی دەبەیتە میوانی چل چرا
دارستان بە پاسی رەشەبا دەسپێری
کۆی زوخاڵ بە دەستی پریشکی ئاگرا
بە دیاری بۆ رەزو جۆخینان دەنێری
ئەوێستا ،
تۆش وەکو بایەقو ،
بەو مەرگە ناوەختە هەڵدەڵێی
باڵندەی زیندەیی بخاتە داوی تۆر
بەبەژنی ئەو زۆڵە درەختە هەڵدەڵێی
گەزافی بڵندیی لێبدا بەسەر تای پەلاشی پێدەشتی پان و پۆر
بەشکۆی ئەو تەختە هەڵدەڵێی ،
لەنگەری گرتبێ شانی کورت سەری شۆر

★ ★ ★

تۆ کامیانی ؟!
نە بناران بەشایستەی دالدەی عەشقی خۆت دەزانی
نە بەژنیشت هێندە بەرزە رۆژێ بتباتە پاڵ لوتکە
نە باڵندەی ئاسمان بەخۆیەوەت بگرێ بە میوانی
نە ئاوەڕۆشت تەلانێ پێش خۆیت دا وەکو جۆگە
تۆ کامیانی ؟!

بلێم بنار ،
دەڵێ نزمیی دەکا مردن !
بلێم لوتکە ،
دەڵێ دامێن ئارام ئامێزترە بۆمن .
پێت خۆشە لەیەك کات ،
هەم لوتکە ماڵت بێو
هەم بنار باوەشت پیا بکات ! .
پێت خۆشە وەك زەمین ،
هەم سامااڵ ساباتو یاڵت بێو
هەم باران بەریژنەی گەردی روت رابدات ! .
پێت خۆشە دیوێکت نسێ بێو دیوێکت بەرۆچکە
تاناخت هەم برکی ئاگربێو هەم تەزوی موچرکە
پێت خۆشە گەردیلەی با ئاسا بچیو بێیت ، بۆ ئاسمان بۆ زەوی
تا لەگەڵ گەرمادا باڵ بگری بۆ بەرزیو
لە دوتوێیی سەرماشدا دانەوێیت بۆ نەوی ! .
تۆ کامیانی ؟! .
هەڵبژێرە ، یا لەگەڵ دوند هەناسەدان
یا لەپاڵ بەردی ترکزە دارمان و تل بوونەوە
یالەگەڵ ئەزەلدا ژیان .
یا لە توێی چەند ساڵێ تەمەن ،
مردن و لەبیر چوونەوە ! .
هەڵبژێرە ،
یان ئا ، یان نا !
ئا ، بۆ سامانی پاش بای وەشت !
نا ، بۆ وون بوون و تەماشای دەم سەرابی پانتایی دەشت
ئا ، بۆ هەناسەی زیندەییو وەك دوند لەسەرپێ راوەستان
نا ، بۆ پیلانی مردن و گەڤ دێوی تاریکستان .

★ ★ ★

نیگەرانیت ،
بۆیە جارێك ترس و نەمان ،
هەوارت پێ دەگوازنەوە کەندرێکی لە سێرە دوور
جارێکی دی ،
موتەکەی دوو دڵیو گومان .!
رێنوماییت دەکەن بەرەو ئەو دیو سنوور .
تۆ کامیانی ؟!
نەئاویت و
نەسیماشت لە قەڵبەزی دەریا دەکا .
نە دوندی سەر بۆ بەرزی هەڵکشاویت و
نە بەژنیشت لە سەرکەشیی چیا دەکا .
چونکە چیا رازو نهێنی خۆی هەیە
بۆیە سەری ستەمدیدەی بەرەو ئاسمان هەڵبریوە !
بەلام نەکێ. ئامادەیە
روزی نهێنیی بۆ بلند رامانی خۆی بدرکێنێ .
نەدەریاش حەز دەکا عەشقی هەڵچوون و داکشانی خۆی
بتورێنێ .
ئەوەتا ،
روبارێك سەرەو خوار بێپەروا
لە زەنوێر دڵگیرەو ،
بۆ دیدەو ژوانی گەرمەسێر ، بە پێدەشت دادەروا .
بیستووشمە کازیوە ،
لە پێناو گزنگە ، جریوەی لە چاوی ئەستێران دزیوە .
دەشزانم بای خەزان ،
بۆ قژی باخ دەرنێ پایزان !

★ ★ ★

- ٢ -

بروات بێ
من کاتێ مەتەڵی خەونی خۆم هەڵێنا
کە شوێن پێی ترسی تۆم هەڵگرت و نهێنی گومانم دۆزیەوە
من کاتێ چۆلەکەی سوێندی خۆم رزگارکرد لە داوی بەڵێنا
کە مێژووو سەربردەی مەرگی تۆم بەپێتی مەرگ ومان نووسی
بۆیە زوو بەنەخشەو هزرێکی هەیاسیی
مەرگی خۆم لە پەتی مردنا داگرت و عەشقی تۆم هەڵواسی
من ئەوسا بە باران ئاشناو لە بەفریش بێ باك بووم .
زریانیش لە بەتی برایوك بیستبووم چیرۆکیو بینیبووم پێناە
بروات بێ ،
من ئەوسا لە سیمای گەواڵە ساماڵ و

لە چاوی تاریکیش مۆمێکی ڕوناك بووم .
بۆراستیش ،
جریوە گەواهیم بۆ دەداو تریفە دەمناسی .

★ ★ ★

من شەپۆلی لێوار گرتووی ،
ئەو ڕوبارەم .
دەربەند دەیدایە دەست دەربەند !
من سەهۆڵی سەرما بردووی ،
ئەو بنارەم ،
عەشق بەژنی دا بە لوتکەو تەمەنیشی بەخشی بەکەند .
بۆیە وامنی لاڵ ،
لە خۆوە زمانی زیندوویی دەزانم
بۆ بەفرو مەل دەدوێم ،
بۆیە وا منی کوێر ،
لە خۆوە چرۆی کرد درەختی ڕامانم ،
لە چاوی باخ دەڕوێم .
بۆیە وامنی شێت ،
لە خۆوە گریانی شەپۆل و موچرکی هەڵچونی ئاو فێربووم
ئەوێستا جار جارێ ،
هەنسکێ بە لێوار دەسپێرم
بۆیە وا منیی دەشت ،
لە خۆوە ، ئاوێتەی خەرەندو تاوێر بووم .
ئەوێستا ،
هەر شوێنێ تەماشام بیگاتێ بە گریان دەیدێرم .
بۆیە وا منی تاڵ ،
لە خۆوە لە شەهدی شیرینی خەم تێر بووم .
ئەوێستا ،
تیچاوی خەیاڵم ،
لە سیمای ناسکی هۆنراوە دەگێرم .
ئەوێستا ،
لە خۆوە ، بارانی هەڵبونم بەسەردا دەبارێ
لە خۆوە ڕوباری سووتانم بەناخدا ڕێ دەکا
بۆیەوا ڕەشەبای دەروونم جار جارێ ،
چرایێ دەشکێنێو چرایێ پێ دەکا .

★ ★ ★

من لێم ڕوونە ،
شێتی ئەنجامی گومان و
مەرگ مایەی بزربوونە .
شیعر دیدەی تێرامان و
عەشق نهێنی ئەزەل و تاسەر بوونە
ئەم تەلەسمە ، باران شەوێك بۆی شکاندم
بەلام دووای هەزارەها تنۆکە سوێند
ئینجا وەکو نهێنیێك بۆی درکاندم .
لەو شەوەوە ،
موچرکەیێك دەمهەژێنێو
تاسێکی قووڵ دەمباتەوە !
سۆزێکی کپ دەمگرییێنێو
خەمێك ژیرم دەکاتەوە :
لەو شەوەوە ،
ئەندێشسەیێ بۆ ژوانی شیعرم دێنێو
کۆستی گەورەی مەرگەساتێ دەمباتەوە
وەکو گەلا ، ڕەشەبایێ دەمقرتێنێو
گەواڵەیێ لە مشتێ خۆڵ دەمداتەوە
بۆیە ئێستا . وریام نەبا
نسکۆی ڕوخان و نشوستی ، جارێکی دی نەتەم ببا
ئێستا شەوان چرا دەکەم بە هاو دەمم باکم نیە لە ڕەشەبا
چونکە دەڵێن : چرا جنۆکە ڕاو دەنێو ئاگر مەترسی لادەبا

★ ★ ★

ـ ٣ ـ

دوور بڕوانە
دوو بڕوانەو بیر بکەوە لەم گەردوونە فراوانە
تابزانیت
هەرچیت دەخزێتە ناو تۆری گلێنەی چاو
لە سەرنج و ڕوانینا
چیشت بۆ ڕادەکشێ لەبەر تیشکی هەتاو
لە ئاگاهیو خەو بینینا ،

هەر لەدوندی گەردن هەلکشاوی چیا
تا دەگاتە سەرابی پشت تەم و مژی پێدەشتی پان
هەر لە قەڵبەزی زیوینی کەفی دەریا
تا دەگاتە تاوێی بلند هەڵدراوی قوبەی ئاسمان
هەر چیت بەبەر تەماشادا گوزەربکاوسەری پرس و سەرسامیتی بۆ هەڵبریت
چیشت لەبەندەری هەستی کش و ماتا لەنگەر بکاو
مەلی هزرو ئەندێشەتی بۆ هەڵفریت
هەمووی تێکرا
یا ئەو تەلەسمانەن کە هۆش بۆ زەفەری شکاندنیان ،
دەستەو یەخەی ئەم دەربەندیا ئەو تونێلە
یا ئەونهێنیانەن شیعر
سەبارەت بە درکاندنیان ،
هەمیشە کۆچەرو وێلە

★ ★ ★

دڵنیابە
شەو بێ سۆراخ لە کازیوە
گفتی کۆچ و رێ نومایی پێ نادرێ
رێگاش بێ دۆزینەوەی قۆناغ بۆ پەریوە
باری هەنگاوی رۆیین و ماڵئاوایی هەڵناگرێ
بۆ کوێ دەروێ ؟ .
چ دونیایێ ،
خۆزگەوخەونەکانی لەگەڵ ، ویستی تۆدا دێنە رایێ ! .
چ بەندەرێ ،
رۆژێ سەری دەیان شەپۆل لەپێناو خۆی ناکا بەژێر پێی لەنگەرێ !
کام دونیایە ،
ئەو دونیایەی عەشقی تێدا فەرمانرەواو
شیعری تێدا زمان و پەیرەوی خوایە
دوور نیە وەك دەڵێن وابێ ،
ئەم ژیانە لە ئەزەلدا بۆ خاتری چەند سوڵتانێ دامەزرابێ
وا نەزانی تەنیا چاوی ئەم قوژبنە خەراباتە
دیدی خەون و نیگای شیعری تێدا قاتە

بروا مەکە لەم زەمینە کونجێ هەبێ
خەم و ناسۆرو گریان و لێك دابرانی تیا نەبێ !
مێژوو دەڵێ :
نەك هەر پاشا دەرحەق گەدا
تا سروشتیش دژی مرۆڤ ،
خەریکی پیلان نانەوەو گەرای مەرگ و خەم دانانە
بەڵگەش ئەوەتا هەر ساڵێ ،
ئاو سەر بکات
چەند چیمەن و دارستانێ رادەماڵێ
یا هەر وەرزێ با هەڵبکات .
بێ سێ‌وو دوو چەند کوانووو چراخانێ خاپور دەکات .

★ ★ ★

رۆژانێك ئەم ناوەش
فرمێسکی کانیاوی ،
وەك مانگ بوو ! .
تانۆکی بەگوڵباخ رسکاوی ،
لە تاڵی برژانگ بوو .
شەوانێك ئەم ناوە
پەنگری ئاورگ و کازیوەی بەیانی
لە پرشەی تریفەو جریوەی ئەستێران گەشتر بوو
رەشماری چل کەزی ناو شانی
لە سیمای قەترانی نیوەشەو رەشتر بوو
ئەو کاتە ئەم ناوە
ئەمجارە قرچە هات
بەرلەوەی پێخوستی پێی لێمشت بزر بێ
ئاگری بەردایە دەروونی تاساوی
بەرلەوەی گلێنەی لەشێی ئاو کزربێ
کلچوکی ژیلەمۆی هەڵسوی لە پێڵوی نووساوی
شەو هات و
شەو رۆیی
رۆژ هات و
رۆژ رابورد
جێ پەنجەی خۆر وون بوو ،

بلووری گەردن و روخساری دیمەنی
لەڤینۆس شۆخ تر بوو
گزنگی بەندەن و خوساری چیمەنی
لە بەفر تۆخ تربوو
بەلام ئاخ شەوێکی سایەقەی سر ئامێز
شەوێکی کرێوەی بۆ ئارام لە پارێز
بەفر هات ،
هەلاوی کوانوی خەفە کرد
ترووسکەی فانوسی دەرخواردی زریان دا
ئاورگی زەلیلی ئەم گێژو تۆفە کرد
تریقەی نقوم کرد لە قولپی گریان دا
بەفر هات
هەیوان و دالانی داپۆشی
رێی کانیو جێژوانی لە دۆست و دلداران شاردەوە
کپی کرد هەناسەی بلوێری فرۆشی
دووا قومی پەیمانی تەمەنی خواردەوە
شەو هات و
شەو رۆیی ،
رۆژ هات و ،
رۆژ رابورد .
سایەقە سوی شکا سەرما مرد
بەفرو چوو ، پاش بەفر لافاوێ سەری کرد
لافاویش بەر لەوەی هەرەسی کەلاوە
هەلێنێ برژانگی بەلیتە نووساوی
بەرلەوەی گولزاری یاشێلی ئاژاوە
بەبادا بەرامەی هەناسەی گولاوی
لافاو هات تەوژمی لێشاوی .
وەك سەی هار بەربووە بەرماوەی کولێتی رماوی
شەو هات و
شەو رۆیی ،
رۆژ هات و
رۆژ رابورد .
ئاو هەلّی لێ هەلّساو لافاو مرد
گەرما مرد !
دووا جار سەری کرد بای خەزان
رەشەبا نووسایە تەمەنی سووتاوی
تا ئەنجام قوژبنی گۆرستان
بۆی بووە دووا مالّی تالّەمووی رژاوی

★ ★ ★

لەو ساوە
تا ئێستا لەم ناوە
نەچلّی درەختێ برژانگی گەلاوێ بۆ سێبەر هەلّدێنێ
نەمەلێك هێلانەی بێچوی خۆی دادەنێ لە پۆپێ
نەپەنجەی سرومێك جۆلانەی نەمامێ دەژێنێ
نەچەمێك فرمێسکی بۆ چیمەن دەرێژێ دلۆپێ
لەو ساوە
تا ئێستا لەم ناوە
نە شیعرو ئارامیی ، نەخەون
لەو شوێنەی دەستی تۆف بیگاتێ ناخەون
بێگومان لەم جۆرە شوێنانە
چۆلەکەی شیعرو ماچ دانانێن هێلانە
دەترسن نەوەکا
بەفر بێو بالایان وون بکا
یا خورەی لافاوێ ،
وەك بادە هەلیان دا ناکاوێ
دەترسن رەشەبای هەندەرێ
تەمەنیان یەکجاری راپێچێ
یاکلپەو هەلاوی ئاگرێ
چارۆگەی خەلوزیان لەبالا وەرپێچێ
دەترسن ئەمجارە مەرگ خۆی
مامزی ئەزەلیان بنێتە ژێر چەقۆی
وەك چۆن بلێی بیستنبێتیان
مەرگ لەدیدەی تەماشاو تێرامانا
هەلپروکان ،
لە سوێی کروزو سووتانا
مالئاوایی و پێك گەیشتن ،

له توێی دیدارو ژووانا
جارێك له قولپی گریانا
خۆ دەنوێنن !
جارێکی دی
له ختوکەی دڵ و گیانا
پێلوی عەزرەت دەتروکێنن
جارێك له دەشتی کوشتنا
گەرا دەخەن
جارێکی دی
له بەهەشتی جودایی‌و پێك گەیشتنا
فەرشی نامۆیی رادەخەن .

★ ★ ★

لەو ساوە ٤
لەوەتەی دووابزەم بەفیتی دوو دڵی کوژراوە
بە هەستم ، بۆ شیعرێ دەگەرێم ئارامی‌ی
بەوگیانە ببەخشێ ، شێتی کرد ناکامی‌ی
لەو ساوە
سەرنجی مەبەستم بۆ شیعرێك بلاوە
تروسکێك رۆشنایی
بە چاوێ ببەخشێ وێڵی کرد تەماشاو کوێری کرد گومرایی
لەو ساوە ،
تا ئێستا لەم ناوە

وەك حەلاج بێ پەروا
رێی هەستی تەی دەکەم بەشوێن پێی خودی خوا .
وەك عیسا ،
کونجی حەق تەی دەکەم
بەپشتی خاچەوە کە نیسا کە نیسا .
لەکام لای
له دەشتی ئاسمانی کام هەوار
له داوی راوچیان ئالاوی
له شەوی سامالی کام بەهار
وەك نووری ئەستێرە له چاوی ئاسماندا رژاوێ

له پۆپی کام درەخت
له کۆشی گەلادا هەڵنیشتووی
بە شوێن پێی کام بزەی شنەبا
ملی رێی تۆرانت گرتووەو رۆیشتووی
هەر جارەی
له نەغمەی دەنگێکدا
گوێم لێیە دەگریێی
له وەرزی هەرتازە بەهارێ
له خونچەی رەنگێکدا
دەتبینم دەپشکوێی ! .
بۆیە من ئەوێستا ،
بۆ لەرەی هەر دەنگێ ،
گومانم ،
ئاوازێ ... دەخوێنێ
بۆ شێوەی هەر رەنگی ،
رامانم
دیمەنی روخسارێ دەنوێنێ
دوواجار
بەپشتی رەشەبا ،
مشتێ خۆڵ هێناتی
بە دوواتا جێ کوختێ زەمینم دایە کۆڵ
ئەوێستاش ،
مەترسیم لەبەفرە
ئەوەتا مرازم بۆتە دۆڵ .
له بیرمە جارێکیش ،
لەخەندەی ساواییك تریقەت هەڵدەستا
ئەمجارەش ،
گومانم ، له خشپەی گەلایە
ئەوەتا لەتاسەت خەزانم لەدوتوێی دلایە
نەء ، ترسی ئەمجارەم لەگەڵ رمانە
بۆیەوا سەراپام نەفرین و گومانە .

کاروانی رۆشنبیری لەکوردستاندا

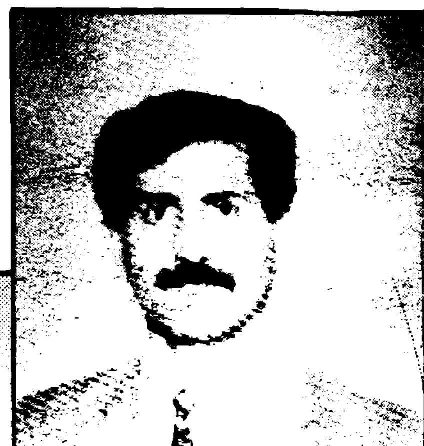
هەولێر دژوار

نامەی ماجستێر

لە ١٥/١١/٩٨٨ لە زانکۆی صلاح الدین کۆلێژی پەروەردەدا بۆ یەکەم جارە نامەی ماجستێر بدرێتە قوتابی، نامەکە بەناونیشانی (چەند گۆرانێکی کیمیاوی پۆلی ستایرین و هەندێك لە پۆلیمەرە هاوبەشەکانی ستایرین) کە قوتابی ئازاد صدیق صدرالدین بەرزنجی بروانامەی پێوەرگرت . لە پرسیارێکماندا دەربارەی ناوەرۆکی نامەکەی مامۆستا ئازاد . لە وەلامدا بە کورتی گوتی: [ئاشکرایە کە پۆلی ستایرین ماددەیەکی پیشەسازی گرنگە لەژیانی رۆژانەماندا و بەو مەبەستەی چەند رەوشتێکی کیمیاوی‌و فیزیاوی ئەو پۆلیمەرانە بگۆرین بەرەو باشتر ئەم لێکۆلینەوەیەمان کرد بەهۆی چەند کارلێکردنێکی کیمیاویەوە لەنێوان پۆلی ستایرین و پۆلیمەرە هاوبەشەکانی لەگەڵ هەندێك بۆیاخ (الاصباغ) و ئەسیتەیتی جیوەو ببریدین و .... تاد].

ئەوەی شایانی باسە لێژنەی گفتوگۆکردنەکە لەم بەرێزانە پێك هاتبوو: د. اکرم عزیز محمد سەرۆکی لێژنەکە، د. سائد اکرم شاکر ئەندام، د. احمد عبدالحسن ئەندام .

مامۆستا ئازاد صدیق بەرزنجی لەساڵی ١٩٥٩ لەشاری سلێمانی لەدایك بووە، قوتابخانەی سەرەتایی لە قوتابخانەی (حمدی سەرەتایی) لەساڵی ١٩٧١ تەواوکردووە، هەروەها قۆناغی ناوەندی‌و دواناوەندی لە (دواناوەندی شۆرش) تەواو کردووە، لەساڵی ١٩٨١ بەپلەی (زۆرباشە) بەکالوریوسی لەزانستی کیمیا لەزانکۆی سلێمانی پێشوو (صلاح الدین)ی ئێستا وەرگرتووە .

رەخنەی شانۆیی

یەکێتی ئەدیب و نووسەرانی کورد لقی هەولێر لەئێوارەی ٦/٢/٩٨٨ لەهۆڵی نەقابەی کرێکاراندا کۆرێکی بۆ رەخنەگری شانۆیی کاك حەیدەر عبدالرحمن سازدا . لەمەر شانۆگەری (سیناریۆی شانۆگەریەکی ژەهراوی) لەنووسینی پۆشکین و وەرگێرانی مامۆستا محمود زامدار و دەرهێنانی هونەرمەند کەریم عوسمان . شایەنی باسەکەوا ئەم شانۆگەریە لە بەرهەمەکانی تیپی شانۆی هونەری نوێی کوردی بوو، لەچوارچیوەی فیستڤاڵی شانۆیی هونەرمەندانی شاری هەولێر پێشکەش کرا .

کاك حیدر لەوباسەی کەوا دەربارەی ئەم شانۆگەرییە ئامادەی کردبوو، پەنجەی بۆگەلێ لایەنی‌هونەری‌و فەلسەفی شانۆگەرییەکە درێژ کردبوو. لەسەرەتادا بەدرێژی لەمەر پۆشکین و بەرهەمەکانی دووا، هەروەها ئەو گۆرانە بنەرەتیانەی

که پۆشکین له شانۆی روسیادا هێنایه کایەوه. پاشان هاته سەر شانـۆگـەری مۆزارت وسالیێری‌و بەشێوەیەکی زانستیانه گەلێ لایـەنی فەلسەفیانەی دەربارەی هەردوو کاراکتەری‌مۆزارت و سالیێری باس کرد.

دوای شیکردنەوەی هەندێ لایەنی گرنگی دەقەکە هاته سەر هۆڵی پێشکـەش کردنی شانـۆگـەریـەکەو لەشەش خاڵی سەرەکی‌دا باسی لەلایەنه ئیجابیەکانی هۆڵی شانۆیی‌کرد، وەك ئەلقەیەکی پتەوی لێك بەستنەوەی بینەر بەکاری شانۆیی.

ئینجـا کاك حیدر عبدالرحمن بەو ناوەی که له رۆژانی پرۆڤـەی شانـۆگـەریـەکـه ئامـادەبـوو، باسی لەشێـوازی مامـەڵەکـردنی دەرهێنـەر کرد لەگـەڵ ئەکتـەرداو لایـەنـه ئیـجـابیـەکـانی رێبـازی (کـرۆتـۆفسکی) روون کردەوه لەسـەربەخۆیی‌دان بەئەکتەر لەکاتی پرۆڤەکردن دا بۆ ئەوەی ئەکتـەر بەدوای باشتـرین حاڵەتی داهێنان و خۆدۆزینەوەدا بگـەرێ. هەر لەباسەکەی‌دا کاك حیدر هاته سەر (ئەکتەر له مۆزارت و سالیێری‌دا) ئەوەبـوو باسی لەگـەڵێ لایەنی هونەری هەردوو ئەکتـەرکـرد، ئینجـا هاتـه سەر دەرهێنـان و ئەم تاقی‌کردنەوە تازەیەی کەریم عوسمان و لەبواری دەرهێنان دا، باسی له دەنـگ و بێ‌دەنگی، بەکارهێنانی چرای ئەفسوناوی، رەنگ، رووناکی، جل وبەرگ و کۆمەڵه لایەنێکی‌تری هونەری.

شایـەنی باسـه کەوا لەسـەرەتای کۆڕەکەش فلیمێکی ڤیدیۆی شانۆگەری ناوبراو نیشان درا کەوا لەلایەن هونەرمەند (زهـیر عبـدالمسیـح)ەوە، گیرابـوو. لەکۆتایش دا دەرهێنەرو ئەکتـەره بەشـداربـووەکـان سەرنجی تایبەتی خۆیان لەمەڕ باسەکەو بەرهەمه شانۆییەکه دەربڕی، کۆمەڵێکیش لەنووسەرو هونـەرمـەنـدان دەمـەتـەقێیان لەسەر باسەکەی کاك حیدر عبدالرحمن کرد لەوانه هونەرمەند صباح عبدالرحمن، محسن محمد، محمد تیمور.

حوزنی، داماو

دەزگـای رۆشنـبـیری‌و بڵاوکـردنـەوەی کوردی له ١٢ـ١٣/١٢/٩٨٨ لەهـۆڵی رۆشنبـیری جەمـاوەردا لەیادی حوزنی نەمـردا چەنـد کۆڕێکی سازکرد. لەسەرەتادا زامدار بانگی ئەم بەرێزانەی کرد بۆ مۆم هەڵگیرساندن. مامۆستا حسین رەشوانی، دکتۆر مارف خەزنەدار، مامۆستا خالص بەرزنجی، هونەرمەند طه بابان.

دوا به دوای هەڵگیرساندنی مۆمەکان هونەرمەندی لاو ئامانج غازی روانـدوزی بەئاوازێك بەنێوی خونچەی بەهارستان که یەکەم کتێبی چاپکراوی مێژوونووسی کورد حوزنی موکریانیه بەشداری ئەم یادەی کرد. ئینجا کاك محمود پارچه شیعرێکی حوزنی لەسەر ژیانی خۆی واته ژیانی حوزنی خوێندەوه. لەم یادەدا یەکەم باس لەلایەن مامۆستا مستەفا نەریمان پێشکەش کرا تێیدا باسی سەرهەڵدانی رۆژنامەگەری کوردی بەگشتی‌و دەوری حوزنی‌و پیرەمـێردی نەمـری کردو ئینجـا باسی ئەو وێچوونانەی نێوان پیرەمێردو حوزنی کرد.

دوا به دوای ئەمه هونەرمەند حمه علی حسن شیعرێکی حوزنی دامـاوی خوێندەوه، ئینجا مامۆستا حسین رەشوانی باسێکی بەم ناونیشـانەی خوارەوه پێشکەش کرد (حوزنی چ بووه؟).

باسی سێیـەمی ئەم یاده لەلایـەن مامـۆستـا ممتـاز حەیدەری رۆژنامەنووس بەناوی حوزنی قوتابخانەو گفتوگۆیەك لەگـەڵ مامـۆستـای پایـه بەرز سەعید ناکام پێشکەش کرد. کەپێشەکیەکەی‌بەم جۆره بوو [ئەم چەند دێره سادەو بە پەلەی من کەلەم یادکردنەوەیەدا پێشکەشتانی دەکەم، تەنیا هاوبەشی کردنێکی بچکۆلانەی ئەمەك داری‌یه. ئەم یادکردنەوەیه ناوی نراوەمیهـرەجانی رێزگرتن، مایەی خۆش حاڵی‌یه که بۆ جاری دووەم پاش شازده ساڵی خشت بۆ حوزنی نەمر سازدەکرێ، جاری یەکـەم له ٢٠/٩/٩٧٢ له کۆمـەڵەی رۆشنبـیرێتی‌ی کوردی لقـی هەولێر سازی‌کـرد دوا به دوای ئەمـه گوتـی [مـەسـەلەی ئەمـەکـداری‌یەکەش، خۆی لەوه دەنوێنێ وەك خوێندەوارێکی کورد لەبەر گەورەیی‌و لێهاتوویی‌و سوارچاکی حوزنی نەمر لەم میهرەجانەدا بەم نووسینه هاوبەشی دەکەم ئەمەش قەرزدانەوەیەکی ئێکجار زۆر بچکۆلانەیه دەرهەق ئەو زاته گەورەیه چونکه بەلای منەوه حوزنی لەخانەی پیاوه هەره گەورە نەمـرەکانی رێرەوی ژیانی رۆشنبیرێتی‌و نەتەوەیی کوردە لە سەرانسەری هەموو پارچەکانی کوردستان دەژمێردرێ].

دوا به دوای پێشەکی باسەکە مامۆستا ممتاز حەیدەری هاتە سەر ناوەڕۆکی باسەکەی‌و چەند نموونەیەکی کتێبی خونچەی بەهارستانی حوزنی خستە بەرچاو، ئینجا هاتە سەر ژیانی حوزنی‌و ئینجا کارەمەزنەکانی ئەو زاتەی یەك یەك ژمارد تا هاتە سەر ئەو چەند پرسیارەی کە کاك ممتاز بەر لە چوار ساڵ لە شەقلاوە لە مامۆستای زێدە خۆشەویست سەعید ناکامی کردبوو دەربارەی ئەو ماوەیەی کە مامۆستا ناکام لەکاتی خۆیدا دەگەڵ حوزنی لەزاری کرمانجی‌و چاپخانەکەی لە رواندوز کاری کردووە، تا ڕۆیشتنی لەگەڵ حوزنی نەمر بۆ شاری سلێمانی‌و چاپخانەی ژین کە لەلای پیرەمێردی نەمر مایەوە .

دوا به دوای ئەمە دکتۆر جمال ڕەشید باسێکی بەنێوی حوزنی‌و دەوری لەزانستی مێژووی میلل‌دا کە تێیدا باسی ئەو نامانەی نێوان مینورسکی‌و نیکتین و حوزنی موکریانیدا کرد .

لەئێوارەی ڕۆژی دووەمدا مامۆستا کریم شارەزا باسێکی بەناوی دەوری حوزنی موکریانی لەپێشخستنی هونەری وتاری کوردیدا پێشکەش کرد. ئینجا دکتۆر مارف خەزنەدار هاتە بەرامبەر مایکرۆفۆن بۆ ئەوەی یادی خۆی‌و ئەم زاتەبۆ ئامادەبوان بکات لەکۆتاییدا دکتۆرە کوردستان موکریانی چەند لاپەڕەیەکی یاداشتی حوزنی بۆمان خوێندەوە بەتایبەتی ئەو چەند لاپەڕەیەی کە تایبەت بوو بە کڕینی حوروفات و کاغەزی چاپ بۆ چاپخانەکەی‌و ئەو دەردەسەریەی بەسەر حوزنی داهاتووە. ئینجا برایان ئازاد موکریانی‌و دارا موکریانی چەند کۆمەڵە کتێبیکی چاپکراوی ئەم چاپخانەیە بەدیاری پێشکەش بەم بەڕێزانەیان کرد: مامۆستا مستەفا نەریمان، دکتۆر مارف خەزنەدار، مامۆستا حسین ڕەشوانی، مامۆستا کریم شارەزا، مامۆستا ممتاز حەیدەری، هونەرمەندان حمە علی حسن وئامانج ڕواندوزی .

لەیادی دوو ساڵ دا

ئەمینداریتی گشتی ڕۆشنبیری‌و لاوان لە ١٧/١٢/٩٨٨ لەهۆڵی میدیا لەیادی دوو ساڵی کۆچی هونەرمەندی چیایی خوالێخۆشبو محمد عارف جزراوی بۆ کاك ئیسماعیل گەیلانی سازکرد . ئەوەی شایانی باسە خەڵکێکی یەکجار زۆر ئامادەی ئەو یادە بوون بەدەیان کەس لەسەرپێ لە نێو هۆڵەکەدا ڕاوەستابوون بەڕێزان مامۆستا سیروان جاف سەرۆکی ئەنجومەنی ڕاپەڕاندنی ناوچەی کوردستان و مامۆستا محمد پیرۆز ڕۆستەم ئەمینداری گشتی ڕۆشنبیری‌و لاوان و مامۆستا محمد محی‌الدین جێگری ئەمینداری گشتی ڕۆشنبیری‌و لاوان ئامادەی ئەم یادە بوون . بەر لەوەی ئاهەنگی یادکردنەوەکە دەست پێبکات دەنگی تەنبوورو لاوکی بابێ کەریم ببووە هەوێنی حەزو خۆشەویستی .

لەسەرەتای دەست پێکردندا هەروەکو جارێك کاك زامدار هاتە سەر شانۆو پێشەکیکی لەسەر محمد عارف و لاوکەکان و سەربردە کۆنەکانی نێو لاوکی ئەو هونەرمەندە پایە بەرزەی پێشکەش بەئامادەبوان کرد . دوای بە دوای ئەمە برای کۆرگێر کاك ئیسماعیل گەیلانی بەجل و بەرگێکی شەل و شەبەك هاتە شانۆو بەگوڵ و نێرگز پێشوازی ئامادەبوانی کردو هەروەها بەخێرهاتنیان. ئینجا چەند برادەرێکی خوالێخۆشبو جزراوی جامانی سەر وێنەی محمد عارفیان لادا، چەند برادەرێك نێرگزی ئەو شاخەی کە گۆڕی جزراوی لێنێژراوە لەسەر ئامادەبوانیان دابەش کرد :

دوا بە دوای ئەمە ئەم هونەرمەندانە هەریەکەو وێنەیەکی

جزراوی بە خۆیو تنبـوورەوە هەڵگـرتبوو هاتنە سەر شانۆو وتەیەکی بەپێزیان لەسەر جزراوی گووت: صالح ئامێدی، چەتۆ نەورۆز، ولی دوسکی، باقی مێڤـان ل زاخو ، ابوزید دیوانە، میران هەرکی، ئامانج رواندوزی، احمد دلۆڤان، جلال سعید کوردستانی، نجم الدین ئاوارە. ئینجا کاك ئیسماعیل گەیلانی ماوە ماوە سەربـردەو ژیـاننـامـەی جزراوی لەسـەر دەنگی بەسۆزی جزراوی دەخوێندەوە .

★ چەند گۆرانیەك لەلایەن میران هەرکی .

★ لاسـایی‌کـردنەوەی دەنگی محمد عارف جزراوی لەلایەن ابوزید دیوانە .

★ چەند گۆرانیەك لەلایەن ولی دوسکی .

★ لاسـایی‌کـردنەوەی دەنگی محمد عارف جزراوی لەلایەن صالح ئامێدی .

★ گۆرانیەك لەلایەن احمد دلۆڤان .

★ جلال سعیدو گۆرانیەك .

★ نجم الدین ئاوارەو گۆرانیەك .

★ بیرەوەریەك لەلایەن مامۆستا خالد دلێر .

بەخـۆزگـەی یادێك و ئاهەنگێکی دیکە کاك ئیسماعیل گەیلانی خواحافیزی لەئامادەبوان کرد .

شانۆ

لەیـادی رۆژی شەهیـد تیپی نوانـدنی دوانـاوەنـدی بازرگانی کچانی هەولێر شانۆگەری (ئازارەکانی ژیان) نووسین و دەرهێـنـانی قوتـابی میـدیـا مجید باجەلانیو یاریدەدەری دەرهێنان مامۆستا سەرفراز نەقشبەندی پێشکەش کرد .

ئەوەی شایـانی باسـە خاتـوو میـدیـا زیرەکانە خۆی

خزاندبووە نێو کۆمەڵی کوردەواریو دیارخستنی لەسەر شانۆ، سەرەرای ئەمەیش دەورێکی یەکجار باشی هەبوو لەنواندن و شوێن پەنجەی لایانی هونەری دیاربوو، خۆزگەی دوارۆژێکی هونەری باشی بۆ دەخوازین .

ئەکتەرەکان بەگشتی: میدیا مجید باجەلان ـ زارا، غالیە عبدالکریم ـ حاجی، نهلە جمیل ـ زاهیر، ئاواز جلال ـ مەلا، پری عبدالله ـ مەلاژن، نازەنین عبدالله سوار ـ لەنجە، بەیان محمـدو امـیرە عزیـز ـ مردووهـەڵگـر . کچـانی قوتـابخانە کارەهونەرییەکانیان جێبەجێ کردبوو .

●

سلێمانی ئازاد

● کۆڕ

بەڕێوەبەرێتیی رۆشنبیریی جەماوەرو ئێوارە کۆڕێکی شیعر خوێندنەوە

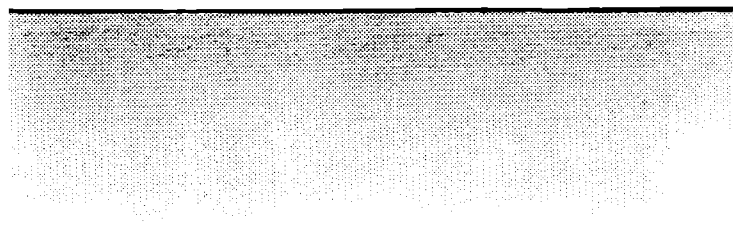
سەر لە ئێوارەی رۆژی سێ شەممە رێکەوتی ١٩٨٨/١١/٢٩ : کۆڕێکی شیعـر خوێنـدنـەوە لەلایـەن ـ بەڕێـوەبـەرێتیی رۆشنبیریی جەماوەر ـ سلێمانی ـ هوەو لە هۆڵی رۆشنبیریدا بۆ چەند شاعیرێکی لاو سازدرا .

لەم ئێـوارە کۆڕەدا کە نزیکـەی کاژێـرو نیوێکی خایاند ئەم شاعیرە لاوانە چەند پارچە شیعرێکی خۆیان خوێندەوە : (ساڵح بێچار ، محەمەد عومەر عوسمان ، سەلام مستەفا ، ئەحمەد رەزا ، هیوا قادر ، ئەمین محەمەد ، کاروان سدیق) .

سەرەتـا کاك «سـاڵح بێچـار» دەستی بە خوێندنەوەی چەند شیعرێکی خۆی کرد کە برێتی بوون لەمانە :

١ـ رێبوارێکی نامۆ ٢ـ هەرچی بام ٣ـ زیندەخەو

دوای ئەو کاك «محەمەد عومەر عوسمان»ی شاعیر کە بە سێ شیعـرو کۆپلەیـەك لە قەسیـدەیـەکی درێـژی لەم کۆڕەدا بەشـداریی کردبـوو دەستی بە خوێنـدنـەوەنـەیان کرد، سێ شیعرەکەی لە ژێر ئەم ناونیشانانەدا بوون :

١- پایزی دەریا ٢- نوێژێك لەبەر بارانا ٣- لە شانشینی پایزا.

کاک «سەلام»یش جگە لەوەی بەشێکی لە شیعری «سیو یەك تابلۆ بۆ نان و ... بزمیەك» خوێندەوە ؛ بە دوو پارچە شیعری تریش بەشداریی ئەم کۆڕەی کردبوو کە بریتی بوون لە :

١- تکا ٢- پەرەسێلکەی سپی.

تا برسی بم نە ئەمگاتێ .. نە ئەیگەمێ .

دوای ئەمان کاک «ئەحمەد رمزا» کە بەم شیعرانە بەشداریی کردبوو : ١- هەرزەکاری ٢- چەند پارچەیەکی غەریبانە ٣- بێ بارانی ؛ دەستی بە خوێندنەوەیان کرد .

«گەشتی هەشتەمی سیندباد» ئەمە ناونیشانی ئەو قەسیدەیە بوو کە کاک «هیوا قادر» خوێندی‌یەوە ؛ هەوڵی دابوو سوود لە سەرگوزشتەکانی سیندباد وەربگرێ کە لە چیرۆکەکانی «هەزارو یەك شەوە - الف لیلة ولیلة»دا هاتووە بۆ تەوزیف کردنی کەلەپوور لە شیعردا و پەیوەست کردنەوەی بە سەردەمەوە ..

شاعیری لاو کاک «ئەمین محەمەد»یش بەم پۆستەرە شیعرانەی بەشداریی کرد:- ١- کیشوەر ٢- قوچەقانی ٣- شەرەقۆچ ٤- شێر پەنجە.

دوا شاعیری لاو کاک «کاروان سدیق» بوو، کاک کاروان دوو پارچە شیعری خوێندەوە لە ژێر ناونیشانی (١- تروسکە ٢- مەرگێك لە کەنارا)دا.

پاش خوێندنەوەی ئەم شیعرانە کۆڕەکە هاتە کۆتایی : شایانی ئاماژەیە کە شیعر دۆستانێکی زۆر ئامادەی بوون .

● پێشانگا

«دووکچە هونەرمەندی لاو لە پێشانگایەکدا»

هەر لەلایەن بەڕێوەبەرێتیی رۆشنبیریی جەماوەرە وە لە سلێمانی لە ٢٢ تا ٣٠ مانگی تشرینی دووەمی ١٩٨٨ ؛ لە هۆڵی گەلەریی سلێمانی پێشانگایەکی هاوبەش بۆ هەردوو کچە هونەرمەندی لاو (رووناك عوسمان ، تارا محەمەد ئەمین) کرایەوە .

سەرجەمی کارە هونەرییە پێشاندراوەکان بریتی بوو لە شەست و پێنج کار کە تێکەڵ بوو لە کاری زەیتیو ئاویو پاستیل و هێلکاریو سی پارچە سیرامیك و هەروەها چەند چەپك لە گوڵی (ئیشی دەست) کە بۆ یەکەم جارە لەم جۆرە هونەرە بەم شێوازە پیشان بدرێ .

● رووناك عوسمان

- لە ساڵی ١٩٦٦ دا لە سلێمانی هاتووەتە دنیاوە .
- لە ساڵی ١٩٨٨ دا پەیمانگای هونەرە جوانەکان (بەشی تەشکیلی - لقی سیرامیك)ی تەواو کردووە .

ـ له سالّی ١٩٨٤ هوه تا دەرچـوونی بەشداری پیشانگاكانی پەیمانگای كردووه .
ـ له سالّی ١٩٨٧ دا بەشداریی پیشانگای (شیعرو رەنگ)ی كردووه .

● تارا محەمەد ئەمین
ـ سالّی ١٩٦٦ له سلێمانی هاتووەته دنیاوه .
ـ سالّی ١٩٨٨ لقی نیگـار كێشـانی له پەیمـانگـای هونـەره جوانەكانی سلێمانی تەواو كردووه .
ـ له سالّی ١٩٨٤ تا ١٩٨٨ بەشـداریی پیشانگا ساڵانەكانی پەیمانگای كردووه .

●

دهوك — مەتین

«حەیرانوكێت كوردی دكۆرەكیدا»

ل رێكەفتی ١٣ـ١٠ـ١٩٨٨ ل سەعەت (٥)ی ئێڤاری ژبزاڤێت ناڤخویی یێت ئێكەتیا نڤیسەرێت كورد ـ تایێ دهوكێ كۆرەك بو تورەڤانێ گەنج «جمیل محمد شێلازی» ل ژێر ناڤ و نیشانێت «پێداچونەك لسەر قەفتەكا حەیرانوكا» هاتە سازكرن .
هژمارەكا نڤیسەرو ئەدیبێت باژێرێ دهوكا رەنگین لێ ئامادەبون

هونەرمەندێ هێژا محسن عثمانی رێڤەبەریا ڤێ كۆرێ كر . بەری هێژایێ موحازر دەست ب بابەتێ خو یێ سەرەكی بكەت ، تبابەكێ كره بەحسێ ئاوازێ دحەیرانوكێداو گوت :
هندەك برادەرا بخەلەتی ل قەلەم دایە دبێژن : حەیرانوكێ چ ئاوازێت تایبـەت نینن و ب سترانكی ناهێنە گوتن ، ئەز بڤێ چەندێ ل گەل ڤان برادەرا نینم ، هەروەكی من دیتی و گولێبوی ژسەربورا خول گوندا ، من یا دیتی حەیرانوك ب سترانكی تێتە گوتن و هەر ئێك ژی ب ئاوازێ تایبەتی . پشتی ویرێ كەكێ موحازر زڤری بابەتێ خو ، ئەوژی دیاركرنا هژمارەكا تێبینیا ل سەر حەیـرانـوكێت سەیـدایێ هێـژا «احمد عبدالله زەرو»ی كومكرین و چاپ كرین ژلایێت گرنگ یێت موحازری بو مە بەلی كرین ، كێشا هژمارەكا حەیرانوكا ، ، مشە نمونە ئانین وخەلەتی دروست كرین دهندەكا دا ماندلا ناهێتە كرن یێ دروست بو ، راستكـرنێت وی دجهێ خودا بون ، هندەكا ژی سەرتیرا وی ڤبەری دكەت ، ژبەركو هەر حەیرانوكەك ، سترانەك ، گوتنەكا مەزنا ... هتد بگەلەك تەرزا تێنە گوتن ، دەڤەر بو دەڤەرێ ، هۆز بو هۆزێ ، تاكـو ژگـوندی بو گوندی ، ئەڤجا مروڤ نكاریت حالەتێت هوسـا بێـژیت فلان دەقێ خەلەتـە ، بەلكـو مروڤ دكاریت بێژیت :
فلان دەق چێترە ژفلان دەقێ ، ژبەر ڤان ئەگەرا ، ئێك ، دوو .. سێ . دومـاهیێ چەنـد برادەرەكێت حازر پشكـداری ددان و ستاندنێدا كرن ، رایێت خول سەر نیڤشكێ موحازەرێ خویا كرن ، ئەو ژی ئەڤ برادەرەبون :
رشید فندی ، صدیق شرو ، جلال مصطفی ، محسن عثمان عبدالله ئەڤە ڤێ كۆرێ قەدەرێ سەعەت و نیڤا كێشا .

ئێڤارییەكا خاندنێت شیعری

ل روژا ١٧ـ١٠ ل ژێر چاڤدێریا هێژا سەیدا قائمقامێ دهوكێ رێڤـەبـەریـا رەوشـەنـبـیری جەماور ل پارێزگەها دهوكێ و ب هاریكـاری دگـەل ئێكـەتیا نڤیسەرێت كورد ـ تایێ دهوكێو بهەلكەڤتنا جەژنێت سەركەفتنێ و ئاشتیێ ، ئێڤاریەكا خاندنێت شعری ل هولا رێڤەبەریا رەوشەنبیری جەماور رێكخستن ، هێژا صدیق شرو و بدل رڤوی رێڤەبەریا ڤێ ئێڤاریێ كرن و شاعر پێشكێش كرن .
هوزانڤانێت ژێری پشكداری دڤێ خاندنا شعریدا كرن :
بشار علی مزوری ـ نذیر حسن لیناڤایی ـ كریم بالەتەیی ـ عمر

محمد صالح ـ عبدالرحمن طيب بامەرنی ـ عزالدین حمید مزوری ـ شاکر یونس ئەترووشی ـ مصطفیٰ محمد ـ کوڤان شعبان ـ محمد علی بەندی .
ئەڤە هێژا قائمقامێ دهوکێ بڤێ هەلکەفتنێ خەلات لسەر رێڤەبەرو شاعرێت ڤێ ئێڤاریێ بەلاڤکرن .

هێژا صبری بوّتانیو کوّرەك لسەر زمانی

دیسان ژچالاکییت ئێکەتیا نڤیسەرێت کورد ـ تایێ دهوکێ ل روژا ٢١ـ١١ـ١٩٨٨ کوّرەك بو شاعرێ هێژا «صبری بوتانی» هاتە رێکخستن ل ژێر ناڤ و نیشانێت «راستکرنا پرس و بەرسڤەکێ» .
سەیدا «عبدالکریم فندی» ئەڤ کوّرە برێڤە بر .
بابەتێ بها گران «بوتانی» هژمارەکا تێبینا بون ل سەر بابەتەکێ هێژا «شوکور مستەفای» سەربارا وەرگێران و زمانێ بەلاڤکرنێ . بدرێژی ل سەر بیرو راییێت دبابەتیدا هاتین ئاخفت ، بیرو راییێت خوە ل سەر خویا کرن ، نەمازە لاییێت زاراڤێت زمانێ مەیێ شرین پتر نێزیکی هەڤدوو دکەن و جوداهیێ دکەن و دەرگەهێ ل گلیو ئاخفتنێت خرش و نەزوك دگرن . پاشی سەیدایێ سەبری هات و تبابەکێ ل سەر هندەك بابەتێت رێزمانا زمانێ کوردی بێت گرنگ ئاخفت . ئەڤەو ددویڤدا دان ستاندنەکا گەرم و گور ل سەر بابەتی چێبو برادەرێت ژێری پشکداری تێداکرن : متی فیلیب ـ عبدالعزیز عبدالکریم هاجانی ـ محمد ئوسمانا ـ دیار محمد سعید ـ عبدالکریم فندی

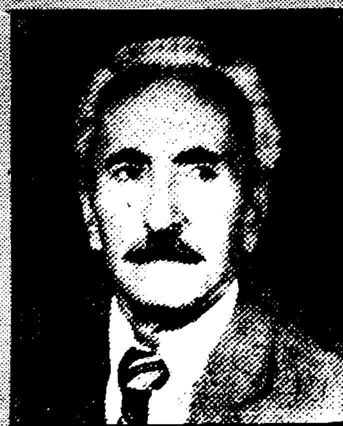
«چەند ئاهەنگ و پێشانگەهەکێت هونەری»

ل هەیڤا دوماهیێ ژسالا ١٩٨٨ێ رێڤەبەریا پەروەردێ ل پارێزگەها دهوکێ ب هژمارەکا چالاکیو بزاڤا رابو ب هەلکەفتنا جەژنێت سەرکەفتن و ئاشتیێ . ژوان بزاڤا ، ڤەکرنا پێشانگەهەکا بەلاڤوکێت تاقا ژلایێ بزاڤێت فێرگەهیڤە ژکارێت ماموستاو قوتابییێت فێرگەهێت دهوکێ .
ژچالاکیێت دی ڤەکرنا پێشانگەهەکا هونەری ل فێرگەها زانیاری ژلایێ سەیداییێت فێرگەهێ . هژمارەکا کارێت شیوەکاریو کەل و پەلێت سامان و فولکلوری هاتنە پێش چاڤ کرن .
ئەڤە ل رێکەفتی ٢٩ـ١٢ـ٩٨٨ بەری وێ فێرگەها بلند پێشانگەهەکا جوان رێکخست و هێژا رێڤەبەرێ گشتیو هژمارەکا بەرپرسیارا ڤەکرن، مشە کارێت هونەریو فولکلوری پێشانگەهـ خەملاندبو.

دگەل تیپا شورشڤان:

«دوو سەعەتا بخوشی و شادی دگەل تیپا شورشڤان»

ب هەلکەفتنا بیرهاتنا دامەزراندنا تیپا شورشڤان یا ژارڤەکرنێ ل دهوکێ ل سەعەت سێ ئێڤاری ل هوّلا بزاڤێت فێرگەها رێکەفتی ٣٠ـ١٢ـ١٩٨٨ ئاهەنگەك هاتە کرن ، هژمارەکا بەرفرەهـ یا ئەدیب و رەوشەنبیرو هونەرمەندو شەیداو ئەڤیندارێت هونەرێ شانوێ لێ ئامادەبون ، شاعرێ هێژا

نجیب صالح بالایێ ریبەریا ڤێ ئاهەنگا خوش کر، هوزانێت نازك و شرین و دلڤەکەر بومە دبەر موڤکێت پروگرامێ ئاهەنگێ‌را دخاندن تامەك و لەزەتەکا تایبەتی دانێ.

ژرێڤە سەیدا صلاح الدین صالح ی گوتارەك بناڤێ نیقابا ـ هونەرمەندا خاند تێدا تلا خو درێژکرە هێزو ڤەژەن و کارێت ئەندامێت ڤێ تیپێ مەزاختین و پێشکێش کرین ژبو ڤەژاندنا شانوویێ ل پارێزگەها دهوکێ.

سەیدا صدیق شروی دگوتارا خوەدا ئەوا کو بناڤێ ئێکەتیا ئەدیب و نڤیسەرێت کورد ـ تایێ دهوکێ خاندی ئەڤ هەلکەفتنە پیروز کرو ل قەلەم دا کو هەر دەم دەرگەهێ ئەدیبێت دهوکێ بو ڤێ تیپێ‌یێ ڤەکری‌یە و دەستێ هاریکاریێ ل گور کارین و ڤەژەنا هەردەم بو وان یێ درێژە سەخمەراتێ دانانا شینگستەکێ موکوم بو شانووا کوردی ل پارێزگەهێ، هەروەها دەست نیشان کر کو پێشخستنا شانوویێ ل دهوکێ ئەرکەکێ فەرو گرنگە ل سەر مللێت تەڤ دام و دەزگەهێت رەوشەنبیری و رەوشەنبیرێت دهوکێ.

ددویڤدا هونەرمەند فهمی سلمان ی گوتارا تیپێ خاندو ژیانا وێ یا هونەری ل قەلەم دا.

دیسان بڤێ هەلکەفتنێ چیروك نڤیسێ هێژا کریم جمیل بیانی گوتارەك خاند بەحسێ گرنگیا شانوویێ دژیانا مللەتادا کر.

ژموڤکێت دی پێت پتر ئاهەنگا مە برەوش ئێخستین چەند پارچە ئاوازەکێت مەزیقێ بتلێت خوە پێت زێرین هونەرمەندێ زیرەك ئاری عبداللەی بو مە لێدان، هژمارەکا باش یا هونەرمەندو برادەرێت حازر راکرنە چەپا. هەروەها ئەندامێت تیپا شورشڤان دیمەنەکێ سەرپێ ل سەردەمێ شانوویێ پێشکێش کر.

چەند سترانەکێت خوەش ژی ژلایێ هونەرمەند اسماعیل جمعەی ڤە هاتنە گوتن.

● هوزانڤانێ برا کاك بدل رەڤوی پشکداری دڤێ ئاهەنگێدا کر چەند موڤکەکێت کومیدی پێشکێش کرن.

● هوزانڤانێ هێژا عبدالمجید شکری ژی هوزانەکا دلڤەکەر بو تیپێ کرە دیاری‌و بومە خاند.

ل دوماهیێ ژی هژمارەکا ئەندامێت تیپێ هاتنە خەلاتکرن ژوان: محمد علي محمد ـ جمال سلیم ـ ابراهیم عیسێ ـ زهیر رەڤەندی ـ مجید حسو.

ئەڤەو ڤێ ئاهەنگێ ژ دوو سەعەتا پتر کێشا، رێزو سوپاسێت مە بو بەرپرسیارو تەڤ کارکەرێت تیپێ، سەرکەتنێت وان هەر دەم هیڤی‌و داخازێت مەنە.

«صلاح سعدالله و مەم وزینا خانی بزمانێ ئنگلیزی»

ب هاریکاریا ئەمینداریا گشتی یا رەوشەنبیری‌و لاوان نڤیسەرێ هێژاو بها گران سەیدا صلاح سعداللەی ل ڤان دوماهیکا پەرتوکخانا کوردی دەولەمەندکر ب وەرگێرانا داستانا گلگامش بو زمانێ کوردی ژپەرتوکا وەرگێری یا طەباقری لگەل هەڤبەرکرنێ دگەل دەقێ ئینگلیزی یا «هایدل و تومیسون و ساندرز» لگەل زێدەکرنا چەند تێبینی‌یەکا سەبارا هندەك رودانێت مێژوویی‌و جهێت وان دداستانێدا نەمازە چیروکا «الطوفان» و گەلەك تشتێت دی.

ئەڤەو هەژی گوتنێ‌یە کو سەیدایێ صلاح سعدالله چیروکا شعری یا کوردی‌یا نەمر یاشاعرێ داهینەر احمدێ خانی (مەم وزین) ژکوردی وەرگێرایە زمانێ ئنگلیزی ل دویڤ داخازا دەزگەهەکا بەلاڤکرنێ یائنگلیزی، دیسان (ئلوج کلیمنجارو) کرە کوردی پشتی کریە عەرەبی‌و بەلاڤکری.

لڤان نێزیکا ژی پەرتوکا ناڤبری «الصراع الجوهری» دێ روناهیێ بینیت ئەوا بهاریکاری داناى دگەل فؤاد الکاظمي.

●

كاروان

مجلة ثقافية شهرية، تصدرها الأمانة العامة لأدارة الثقافة والشباب باللغتين الكردية والعربية.

في هذا العدد

رئيس التحرير
محمد أمين محمد أحمد

نائب رئيس التحرير
حسين رشواني

٧٢

شباط ١٩٨٩

السنة السابعة

العنوان: أربيل الأمانة العامة للثقافة والشباب - مجلة كاروان - تلفون «٢٠٨٨٢».

ميلاد آخر

قصة : طاهر صالح سعيد
ترجمة : محمد صابر محمود

عندما وصلت المدينة الصغيرة، كانت ماتزال أمامك ثمة من مسافة للوصول داخل الممر الجبلي .

وقفت منتظرة طويلاً.. ذرعت المكان جيئة، وذهابا.. مضطربة كنت، قلقة.. أفكارك كانت مشتتة.. قلبك كان يعتصره الضيق، في حين كانت عيناك تجوسان معالم المكان، كمثل عدستي آلة تصـوير جافلتين، لاتستقران على شئ.. كانتا تلتقطان الصور المتنـوعة، بسرعة متناهية.. كنت كمن يطأ بقدميه الأشواك.. تتمنين من الأعماق، لو تمتلئ سيارة (الجيب) بأسرع مايمكن، كي تتجه بك صوب الممر .

حجزت أحد المقاعد الخلفية، فأرحت جسدك عليه. كان الشـارع مزدحمـاً، يعـج بالرائحـين، والغـادين.. الصخب والضجيج كانا يملآن المكان. كل من كان يمر بجانب السيارة ويلقي على من فيهـا نظراتـه الفاحصة بفضول، كان يترك في أعمـاقـك سيـلاً من هاجس خوف شديـد.. لذا كان حقدك، وضغينتك يزدادان، ويكبران بأستمرار :ـ

أولاً : على سائق السيـارة الذي كان يشرئب بعنقـه، داخـل السيارات الأخرى الواقفة في الصف، متفحصاً إياها كما تفعل القطط..

وثـانياً : على كل أولئك الأشخاص الذين، إذا مادنوا وصاروا بأزائكم، تبـاطأت خطاهم، فأرسلوا نظرات فضـولية إلى مافي داخـل السيـارة (الجيب) .. ومن ثم يديرون عليها ظهورهم، فيسيرون لحال سبيلهم، من دون أن يملأ أي واحد منهم، ولو مقعـداً واحـداً من مقـاعـدها الشاغرة!! لمحت جماعة، كانوا يحثون الخطى، مقبـين نحوكم.. معظمهم كان بمفرده من دون أمتعة.. سرعن ماأدركت بأن هؤلاء الذين يقبلون بأتجاهكم، سوف لن يمضي وقت طويل، حتى يملأوا المقاعد الخالية في السيارة.

وكـان حدسـك في محله، حيث حصل ذلك فعلاً، لأن مثل تلك التوقعات كثيراً ماتصيب، إذ يمكن التمييز بسهولة بين من هم مزمعون على السفر حقاً، وبين المارة الاعتياديين الذين يلقون نظرات عابرة على السيارات الواقفة، ثم لايلبثون أن يتركوها، ومن ثم يمضون في طريقهم.

انـطلقت السيـارة.. قطعت المنعطف، ومن ثم انحدرب، تاركةً وراءهـا القصبـة.. استمرت سائرة.. قطعت مسافة.. وصلت بأزاء البقعة المكسوة بأشجار الدلب.. من هناك استدارت جهة اليسـار.. لاحت القـريـة، ببيـوتهـا المتداعية القميئة، والتي لايتجاوز تعدادها، الخمسة، أو الستة.. حال ظهور ملامح تلك القرية، انتعشت في نفسك الآمال.. تبدد الهم الكبير الذي كنت تنوئين بثقله، وانزاح عن صدرك.. داومتم على السير.. استبانت الدار الواقعة بمفردها في أقصى القرية.. حالما لاح لعينيك منظر تلك الدار، داهمك شعور بالاضطراب.. من مكانك الذي أنت فيه، ندّت منك آهة، تنضح بالحسرة.. سرحت.. تدليت غائصةً في أعماقك.. استوقفت ذكرياتك التي تعود إلى ماقبل ثمانية عشر عاماً خلون: «كان قد مر على افتراقكما، مايقارب الثلاثة أشهر.. كل مساء، وقبل أن تلملم الشمس أذيالها، لتنحدر إلى الطرف الآخر من الجبل الذي يستقر خلف القرية، كنت تلازمين سطح الدار.. كان وحيدك ـ آنذاك ـ طفلاً رضيعاً. كنت تتطلعين إلى ذلك الطريق الذي يلتقي بأسفل القريّة ممعنة فيه بدقة.. كنتِ على علم بالرائحين عليه، والغادين منه. أثناء تلك الساعات من كل أمسية، كانت همومك تتكاثف من لحظة إلى أخرى.. وكلما اشتدت حلوكة الظلام، كان إحساسك بالوحشة يزداد حدة» .

سيارة (الجيب) كانت تسير على مهلها، مثيرة في أعقابها غباراً كثيفاً.. تعصف به الريح، ومن ثم تعود بقايا قسم منه، لتتحول إلى زوابـع ترابيـة، تتناثر دقائقها على خدود، وأجفان الركاب القـابعـين داخـل السيـارة، فتتبـيّن من جرائهـا شفـاهكم وحنـاجركم.. «حددت من نظراتك.. أمعنت بدقة أكثر من ذي

ـر . كانت الشمس، ساعتئذ، على وشك أن تودع معالم القرية، ـبرة إلى ماوراء الجانب الآخر.. صعقة مباغتةٌ فاجأتك.. أرتج ـب قلبك.. لاح لعينيك وهو يقبل على مهل.. كان التعب يلجم حصواته.. انتفضت.. جمعّتِ قواك، ومن ثم هبطت شرفة الدار.. ـطلقت مسرعة.. قطعت منعطفات البيوت.. بلغت ناصية ـطريق. توقفت هناك برهة.. تطلعت جيداً.. لم تتمالكي نفسك، ـطلقت ساقيك في إثر خطواتك.. التقيت به خلف ينبوع الماء ـي ترتاده النساء.. طوقته بذراعيك.. وضعت يديك بين ـ حتيه.. أرحت رأسك على صدره.. بقيت هكذا برهة من الوقت»

قرية (ك)، أخذت تغرق في ظلام الليل.. وعثاء الطريق، قذفت به في أحضان نوم عميق، تتخلله أحلام متقطعة مزعجة.. وقبل أن يسحب الأفق وراءه قرص الشمس، استحال فريسة في قبضة صيادي ذلك الصباح. لحد الآن، وبعد مضي سبع عشرة سنة على ذلك الحادث، فلازال رجال تلك القرية، حينما يجتمعون حول مدفأة المسجد، فأنهم يروون قصته على النحو التالي: «بعد أن قيدوه، أخذوا يسحبونه وراءهم حتى غابوا عن الأنظار.. ثمة غبار كان يتصاعد في أعقابه، حاجباً وجه السماء»

سيارة (الجيب) كانت تسير بأتجاه الممر الجبلي، ساحبةً وراءها أعداداً لاتحصى من القرى.. أما هي، فلقد كانت تتراءى لعين الناظر، أمام جسامة الجبلين العظيمين الممتدين على جانبي الطريق، وكأنها نملة خائرة القوى، وهي تدب على الأرض ببطءٍ شديد!!

.. وأما ركاب السيارة، فإنهم كانوا بدورهم يطرقون رؤوسهم أمام شموخ الجبال، ورعونتها، وضيق الطريق ووعورته. تلك كانت حال أولئك، في حين كانت هي سارحةً في دنياها الخاصة، غائصة في أعماقها، تستقي من دلاء ذكرياتها المريرة المؤلمة.. قبل ثمانية عشر عاماً مضين، بادرها بقوله :ـ

«ـ إن هذا الطفل لهو أمانة في عنقك .

فأجبته أنت :ـ

«ـ سوف أفديه بروحي .» .

كان الممر الجبلي مشرفاً على نهايته، والسيارة تنحدر على رسلها.. استبان الطرف الآخر من الممر.. شرع الركاب يتململون.. أبطأت السيارة.. عند وصولها السقيفة القريبة من الطريق حادت، ثم توقفت.. ترجل الركاب الواحد تلو الآخر.. سيماؤهم المعفرة بالغبار كانت تحكي سيماء الطحانين !!

أنت لم تتوقفي هناك، وإنما أخذت طريقك من على جانب السقيفة، ومن ثم انحدرت. كانت الشمس آنئذٍ ترسل أشعتها عمودياً على هامتك.. أدرت باصرتيك في الاتجاهات الأربعة.. نظرت حواليك ملياً.. سنابل القمح الذهبية، كانت تتراقص في مهب النسائم الرخية من تلك الظهيرة.. رنوت عالياً ..

كانت الأطيار تنطلق في أجواء الفضاء، تطوف، وتجوب، ثم ماتلبث أن تلقي بمراسيها فوق مراقي رأسك.. اقتفيت آثار خطواتك.. لم يطل بك المسير حتى لاحت مجموعة السقائف لناظريك.. بظهور ملامح تلك السقائف، تبدد كل ماكان يثقل كاهلك من وعثاء السفر خلال تلك الفترة.

تقدمت إلى الأمام بخطىً نشطة، كي تصلي بأسرع مايمكن إلى مكان وجود السقائف.. سرى في كيانك احساس مثير.. كنت ـ كمثل بحر هائج ـ تستعجلين احتضان الأمواج.. وإذ طوقته بذراعيك، فطبعت القبلة الأولى على عينه، انبجست دمعتان من موقيك حاولتا قطع الطريق عليهما، لتحيلا ثمرة ثماني عشرة سنة من العمر إلى شبح.. غير أنك، وقبل أن تحقق تلكما الدمعتان مرامهما، عاجلتهما، فطبعت قبلتين ساخنتين على وجنتيه الخشنتين .

أثناء تلك اللحظات بالذات، تذكرت كلام أبيه، حيث قال لك، وأنتما في السقيفة :

«ـ سوف أسلم هذا المكان من بعدي إلى (جوامير).» .

سرتما باتجاه السقيفة.. كنتما تتحسسان روحه، وهي تزداد دنواً منكما، ومن ثم تستحيل ملاكاً بهيّ الطلعة.. ينطلق، غادياً، رائحاً في سماء السقيفة .

هذه القصة منشورة ضمن مجموعة القاص الموسومة بـ (الخطوة).. الصادرة عن وزارة الثقافة، والأعلام ـ دار الثقافة، والنشر الكردية ـ تحت التسلسل بغداد ١٩٨٨ .

عبدالرحمن مزوري

فلسفة الحب عند خاني

القسم الأول

يقول أوستروفسكي N.Ostrorski في [العروس الثلجية] إحدىٰ قصصه الرائعة وعلىٰ لسان قطعة الجليد بعد أن مسها أول شعاع من أشعة الشمس في مستهل الربيع : أنا أحب وأنا أذوب وليس في الامكـان أن أحب وأوجـد معـاً، أنـه لابد من الأختيـار بين أمـرين، وجود بدون حب وهذا الشتاء القارص الفظيع، أو حب بدون وجود وذلك هو الموت في مطلع الربيع .[1]

إن فلسفة الحب عند خاني موضوع شائك طويل، ربما يستطيع الباحث أن يخصص له مؤلفاً كاملاً، سنحاول نحن في هذه الدراسة تسليط بعض الأضواء عليه، دارسين ماهية الحب وأسبابه وأنماطه وعلاماته وآفاته...

عنـده، كأول شاعـر في الأدب الكـردي خص ظاهـرة [الحب] بمثل هذا الأهتمام والعمق في ملحمته الفلسفية عنها، ملحمة [مم و زين] الخالدة .

أ ـ ماهية الحب وتعريفة : لقد إختلف الباحثون والمفكرون حول إيجاد تعريف شامل وافٍ يعبر عن ماهية الحب مرة واحدة وبصورة نهائية.. فالفلاسفة حللوه من زاوية مختلفة عن رؤيا المتصوفة، وعلماء النفس درسوه من جانب متباين عن دراسة الشعراء والأدباء وعلماء البيولوجيا... هكذا نضطر إلى إيراد آراء متضاربة ترمي أول ماترمي الىٰ تبيان خصائصه وسماته وميزاته، علنا نقف له علىٰ أثر .

لقد نسب البعض الىٰ جالينوس Galenos الطبيب والكاتب اليوناني [١٣١ ـ ٢٠١م] قوله، إن العشق، وهو مرتبة من مراتب الحب، طمع يتولد في القلب، تجتمع إليه مواد من الحرص، فكلما قوي إزداد صاحبه في الأهتياج واللجاج وشدة والقلق .[2] بينما يقول ابن عربي الصوفي الشهير، بان الحب هو تعلق خاص من تعلقات الأرادة لايكون إلا بمعدوم، وينتقل المحب بهذا التعلق الىٰ صفة المحبوب وهو سار في جميع المقامات والأحوال لانه كان في الأصل .[3] ويعرفه أ. كابلن A. Capellanus أحد رجال القرن الثالث عشر الميلادي وصاحب كتاب [فن الحب الشريف] بانه، معاناة يسببها النظر الىٰ جمال الجنس الآخر .[4]

بينمـا يذهب الفيلسوف اليوناني سقراط Socrates الىٰ القـول بانـه هو تعـطش الروح البشرية الىٰ الجمال المقدس، فالعاشق لايتلهف علىٰ ان يجد الجمال وحسب، بل ويعمل علىٰ تخليده وإستنبات بزرة الخلود في الجسم البشري الفاني، وهنا يكمن السر في ميل كل من الجنسين الىٰ الجنس الآخر، ليكرر وجوده ويمد زمانه الى الأبد .[5]

وقـد يأتي أحـد علماء البيولوجيا مستقبلاً فيعرفه بانه الرغبـة في الوحدة بين قطبي الذكر والأنثىٰ... من هذه الآراء التي مرت علينـا جميعها نستدل بان الحب هو حالة عاطفية مركبة تشمل كيان الأنسان بكامله جسداً وعقلاً وروحاً، وقد عبر المسرحي القديم سوفوكليس Sophocls [٤٩٦ ـ ٤٠٦ ق . م]

اينستيتوى ملتيد آسيا

احمد خانى

مم و زين

تيكستا كرتيك، ترجما و پيشگر

م. ب. رودنكو

مسكوا ١٩٦٢

الصفحة الاولى من مم وزين خاني ـ طبعة موسكو ١٩٦٢ م

عن هذه الحقيقة بقوله، إن الحب ليس وحده هو الحب، لكن إسمه يخفي في ثناياه أسماءً أخرىٰ متعددة، إنه الموت والقوة التي لاتحـول ولاتـزول، إنـه الشهـوة المحض، إنـه الجنون العاصف والنواح .(٦)

هكـذا نقف عاجـزين عن إيـراد تعـريف جامع شامل لظاهرة الحب، مبهورين أمام قول ابن حزم الأندلسي، إننا لن نصل الىٰ حقيقته إلا بالتجربة والمعانات [الحب ـ أعزك الله ـ دقت معـانيه لجلالتها عن أن توصف، فلا تدرك حقيقتها إلا بالمعاناة] .(٧)

نترجم لك أيها القارئ الكريم هنا أبياتاً لشاعرنا [خاني] علىٰ لسان [المربية] يصف فيها الحب كداء بلا مجال، معدداً علاماته الظاهرة والباطنة، قد تدل علىٰ ماهيته عنده :

قالت : أتمنىٰ أن لاتروه

له علامات خفية
إنه داء [مسيطر] بلا مجال
العافية منه محال
بعيداً عنكم أيها الفتيان (٨)
إنه برق يحرق الحسان
حين يلمع كالبرق ليس له،
لهب أو شعلة أو شرارة
إنه بلا جرح أو قرح
يعرف هذا الداء بـ [الحب]
يلهب الحشا لدرجة،
ينهمر دم القلب من العينين !!(٩)

ب ـ **أسبـاب الحب** : يمكننا ان نشاهد ان معظم الفلاسفة والمفكـرين المسلمـين أرجعوا أسباب الحب الىٰ ١ـ الأسباب الميتافيزيقية ٢ـ نظرية المشاكلة، ونرىٰ ان [خاني] لايشذ عن هؤلاء المفكرين والفلاسفة في الأغلب الأعم، عليه سندرس كلا النقطتين علىٰ حدة .

١ـ **الأسبـاب الميتافيزيقية** : يقول ابن سينا في رسالته عن العشق بأنـه ـ أي العشق . يسري في جميـع المـوجـودات، فالموجودات إما ان يكون وجودها بسبب عشق فيها، وإما أن يكون وجودها هو العشق بعينه .(١٠) بينما يذهب ابن عربي بان العـالم ماأوجـده الله إلاعن الحب، فالحب يستصحب جميع المقامات والأحوال، فهو سار في الأشياء والأمور كلها .(١١) وجاء في رسائل إخوان الصفا ان الله هو المعشوق الأول، والفلك أنما يدور شوقاً إليه ومحبة للبقاء، (١٢) ويذهب داؤد الأنطاكي الىٰ الأعتقاد بان كل ما في الكون يتكون ويتحرك بالمحبة، وان المحبة هي الصلة الطبيعية الوحيدة

التي تصنع حالة والتوازن والتجاذب بين الأفلاك . فما بين الأجـرام و الكواكب و الأجسام ... قد توافقت علىٰ غرار

صورة لجزيرة بوتان حيث مرتع مم وزين

علاقة أعضاء الجسم الأنساني.[١٣] من هنا من سريان الحب في جميع الموجودات وفي كل مافي الكون ، ذهب الصوفية الى القول بان النظر الىٰ الوجه الجميل هو ضرب من ضروب عبادة الجمال، الساعي الىٰ تأمل الصنعة تعظيماً للصانع المطلق الجمال ، ويرون فيه المعنىٰ الكامل للحب ، إذ هو المحبوب لذاته ولا محبوب سواه ، إنه خلق العالم وجعله مرآة ذاته .

نشاهد أسس هذه النظرية ، أي سريان الحب في جميع الوجودات ، بتفاصيل أكثر شاعرنا [خاني] ، فالنباتات و الأشجار و الشجيرات ، والفراشات و البلابل والدراريج ... لا تنجو عنده من الحب ، ولا تتخلص في رأيه من قيوده .. فأزهار

النيلوفر الملونة تشتري الحب ، وسيقان الدراريج مقيدة ببلائه، والبلابل بالآلاف متيمة ولهانه ،والفرشات شوقاً تحترق في النار والنور:

ربيت النيلوفر بالدلال[١٤]
وجعلتها للحب مشترية
أعطيت القامات الرفيعة للسروات[١٥]
وقيدت الدراريج بالبلاء[١٦]

خلقت الورود الحمر من الاشواك
وجنت ... الآلاف
وهبت ... لات
وجعنت الفراشات نهباً بالشوق
صنعت المحبوبين مسرورين
والمجاذيب بهم مضطربين[١٧]

أما إن المحبوب لذاته ، قد خلق الحسن و الجمال وجعله مرآة ذاته .. فإن [خاني] يورد أمثلة كثيرة علىٰ ذلك منها :

هذا العشق والمحبة في القلب
هذه الضفائر المسلسلة علىٰ الأكتاف
خلقتها أمامك مرايا
كل واحدة معادلة للأخرىٰ
خلقت المرايا العديدة
وصورت حسنك فيها
[ئەڤ عشق و مەحبەتا ددلدا]
[ئەڤ زولف و سەلاسلێ دملدا]
[ئايينە تەچێكرن موقابل]
[هەريەك تە بهەڤكرن موعادل]
[ئايينە تەچێكرن مكرر]
[حوسنا خو دوان تەكر مصور][١٨]

ويقول في موضع آخر ان العشق هو مراة ينعكس فيها الله ، أي ينعكس فيها المحبوب لذاته :

العشق مرآة ينعكس فيها الله
كالشمس في صفتها ، صاحبة الضياء[١٩]
[عشق ئايينەيێ خودا نمايە]
[خورشيدە صيفەت خودان ضيايە][٢٠]

٢ـ نظرية المشاكلة : هناك أسطورة أغريقية قديمة وردت في مأدبة أفلاطون علىٰ لسان الشاعر أرستوفان Aristophane هي ان الأله الأكبر زيوس Zeus شطر المخلوقات [أو الكائنات] شطرين متساويين ذكراً وأنثىٰ ، وكانا من قبل جسماً واحداً ،يتحرقان شوقاً الى الأندماج ثانية في جسم واحد،

هذا الحنين الى إندماج الجنسين هو ماندعوه بالحب .[21] هذه الفكرة عن الوحدة الأصلية بين الجنسين نجدها فيما بعد في التوراة عن خلق حواء من ضلع آدم [وبنى الرب الأله الضلع التي أخذها من آدم إمرأة وأحضرها الى آدم] .[22] وفي القرآن الكريم [هو الذي خلقكم من نفس واحدة وجعل منها زوجها ليسكن إليها] .[23]

تجنباً للأطالة في هذا الموضوع نقول إن فكرة النصفين هذه وصلت الى علماء المسلمين ، فبنوا عليها نظرية المشاكلة أي المشابهة والمجانسة كأحد أسباب الحب .. يقول ابن حزم الأندلسي إنك لاتجد اثنين يتحابان إلا وبينهما مشاكلة وإتفاق الصفات الطبيعية بدرجة تختلف شدة وضعفاً ، فكلما كثرت الأشباه زادت المجانسة وتأكدت المودة .[24] وقد أخذ بهذه الفكرة أيضاً ابن الجوزي في كتابه [ذم الهوى] فيذكر ان العشق بالتحقيق هو شدة ميل النفس الى صورة تلائم طبعها..[25] أنظر عبارة صورة تلائم طبعها . ويذكر في موضع آخر ان العشق لايقع إلالمجانس

وانه يضعف ويقوي على التشاكل ثم يستدل بقول الرسول (ص)[الأرواح جنود مجندة ،فما تعارف منها إئتلف ، وما تناكر منها إختلف] ويضيف ان الأرواح كانت موجودة قبل الأجسام ، فمال الجنس الى الجنس ، فلما إفترقت في الأجساد بقى في كل نفس حب ماكان مقارباً لها .[26]

أما [خاني] فيذهب الى ان الأرواح والأجسام كانت واحدة متحدة منذ الأزل .. هناك حب وبغض وحلاوة وعداوة بين القلوب قديمة :

جاعلاً حب القلبين الى حلاوة
وبغض القلبين الى عداوة
بالنسبة لنا حادثة وعديمة
لكنها من الحقيقة القديمة
[حوبيا دو دلان دكر حه‌لاوه‌ت]
[بوغزا دو دلان دكر عه‌داوه‌ت]
[نسبه‌ت بمه حادثن ، عه‌ديمن]
[لێكن ژ حه‌قيقه‌تا قه‌ديمن][27]

ثم يشير شعراً الى الحديث النبوي الآنف الذكر [الأرواح جنود مجندة..][28] فيقول :

لهذا فان جنود الروح المجندين
خلقوا في علم الحق مخلدين
البعض مؤتلفين والبعض مختلفين
البعض مختلفين والبعض مؤتلفين
[له‌ورا كو جنودێ جان مجند]
[چێبونه دعلمێ حه‌ق مخلد]
[هن مؤتلف و هنه‌ك موخالف]
[هن مختلف و هنه‌ك مؤالف[29]]

ثم يصل [خاني] آتياً من الأقدم الى الأحدث .. من الجبرية الأزلية الى الأختيارية الأنية .. أي الى التشاكل والتوافق الذي مر بنا ، فيقول يجب ان يكون هناك تماثل وتكافؤ بين الطرفين المحب و المحبوب، كي يميلا الى بعضهما ويختارا بعضهما :

سواء للطالب أو المطلوب
يعني الطرفان المحب و المحبوب
أن يرى الطرفان بعضهما
ويختار كلًا منهما كفؤه
[ئه‌وبو كو چ طالب و چ مه‌طلوب]
[يه‌عنى دو طه‌رەف موحيب و مه‌حبوب]
[ئه‌ڤ هه‌ردو جه‌له‌ب كو هه‌ڤ دبينن]
[كفوێ دخو ئه‌و ژبو خو بينن]

وإن فقدان هذا التشاكل أو التناظر ، يعتبر في رأيه سبباً في فشل الحب ، وبالتالي الفشل في اللقاء أو الوصال ، على الأقل هذه الدار الفانية ..

يقول (مم) لحبيبته (زين) :

قالـ... [الانة] و أنا [الفقير

بله ام أن ... طول أو علاقيف

[ادوا ئۆ بو تمام و ئەو كەد ابوم

[ئەو دویه به لاهۆ و هەم لیفابوم]

ج ـ أشكال الحب :لاشك إن هناك أشكالاً وأنماطاً عديدة من الحب ، كحب الذات و والحقيقة والله والأخوان والوطن والنعم والمال والنساء ... لكننا سنقتصر على دراسة الأنماط التي وردت عند شاعرنا.

١ـ حب الأم [الأمومة] :يعتبر حب الأم أعلى وأسمى صورة من صور الحب ، وهو حب غير مشروط يستند على العطاء والتضحية أكثر مما يستند على الأخذ و المصلحة ويرى البعض أن دافع الأمومة هو غريزي وثيق الصلة ببعض الحاجات العضوية و الضرورات الفسيولوجية وهو رأي نميل إليه . إلا أن هيلين دوتيش تنفي هذه الفكرة وتعتقد إن حب الأم ليس غريزة ، بل هو عاطفة أو حالة وجدانية ، وآية ذلك إن هذا الحب ليس بالضرورة مرتبطاً بالحمل ، وإنما في استطاعة المرأة ابداء عاطفة الأمومة نحو طفل قد تبنته أو أرضعته أو يتامى جديرين بالعطف .. وبعبارة أخرى ان عاطفة الحب عند الأم توجد لدى نساء لم يحبلن ولم يلدن ولم ينجبن أطفالاً بالمرة !![٣٢]

حقاً إن الأب يحب طفله أيضاً ، وهكذا نصل الى حب الوالدين ، لكن حب الأب مقيد تحدوه بعض الصفات الخاصة التي قد يتمتع بها الطفل ، فهو يفضل مثلاً الأبن الاكثر شبهاً به ، أو الاكثر طاعة له ، أو الأفضل ملائمة كي يصبح خليفته كوريث لمتلكاته ، أي إنه حب مشروط لايقارن بتاتاً بحب الأم .[٣٣]
إن نمط الحب الذي ورد في مم وزين [خاني] ليس حب الأم دقة، بل أنه حب المرضعة أو المربية التي ربت الأختين [ستي وزين] فأحبتهما بدرجة أطفالها أو أكثر ..
هنا تعيد ما ذهبت إليه السيدة هيلين دويتش ان حب الأم ليس غريزة بالمرة !
إذ في إستطاعتها إبداء عاطفة الأمومة نحو طفل تبنته أو أرضعته أو نحو يتامى جديرين بالعطف .
فمربية ستي وزين بعدما شاهدت ماحل بهما من الهم و الغم .. تجعل مكانهما في بؤبؤة العين و تفديهما بالروح :

قالت : يامنى القلب والحشى
الواحدة منكم هي نور العينين
ليكن الله حافظ عليكم
وليكن روحي فداءً لكم

[گو ئەی هەوەس دل و هەناڤن]
[هەریەك ژوە روهنیی دو چەڤان]
[حافظ ژومرا مەگەر خودا بیت]
[جنی مە ژبو وەرا فیدا بیت][٣٤]

لقد أبدت المربية نفس هذه العاطفة الأمومية الدافئة تجاه مم وتاجدين ، رغم ضعف صلتها بهما، إنهما فقط حبيبا زين و ستي إلا ! حتى إنها بكت بلوعة وتحسر حينما فارقتها .. يقول [خاني] :

تحيرت المربية من الشوق
فبكت من [لوعة] الفراق
[دايين حەيرى ژ ئيشتياقێ]
[... گرى ژ ئيفتراقێ][٣٥]

٢ـ حب المال :يرصد [خاني] في عدد من أبيات ملحمته ظاهرة حب النقد والمال في مجتمع عصره المادي .. فهو يشير الى حبه للدرهم والدينار بدرجة [العشق !!] وبحيث لم يعد أحداً يشتري سلعة العلم والأدب بفلس..! وهو لايستثني أحداً، حتى نفسه :
يعني من طمع المال والدينار
كل واحد منا غدا عاشقاً لدرجة ،
لو تعطي العلم التمام بفلس
وتبيع الحكمة بفردة حذاء
لا أحداً يجعل من [جامي] سائساً
ولا من نظامي خادماً

[يەعنى ژطەمەع دراف و دينار]
[هەريەك ژمەرا وەبونە دلدار]
[گەر علمىَ تەمام بدى ب پولەك]
[ب فروشى توحيكمەتىَ ب سوَلەك]
[كەس ناكەتە مەيتەرى خوجامى]
[راناگرتن كەسەك نيظامى][٣٦]

أمـا موقفه من هذه الظاهرة السلبية فى مجتمعه ، فهو موقف الشماتة والرفض .. فإن حب المال في رأيه ينقص من سمات الشهم الكريم ، ويشوه سمعته :

لاتحب المال ياذا السمعة الحسنة
إن حبه يشوه سمعة الأنسان
[مالى مەحەبين تو ئەى نيكونام]
[حوبا وى دكەت مروڤى بەدنام][٣٧]

٣ـ حب الأنسـان لأخيـه [الصـداقـة]: يرد بعض فلاسفة اليونان القدماء مثل أمپادوقليس Empedokles تجمع العناصر وتفرقها الىٰ قوتين كبيرتين هما الصداقة والكراهية..[٣٨] ويقول أرسطو Aristotle إن الصديق هو الذي يعيش معك ويتحد وإياك في الأذواق تسره سراؤك وتحزنه أحزانك .[٣٩] وعلىٰ الرغم من أن الصـداقة الحقيقية قلما تتوافر بين الناس ، فقد قالت العرب قديماً :

المستحيلات فاعلمن ثلاث الغول و العنقاء والخل الوفي !! إلا إنها ممكنة إذا إجتمع لشخصين من الثقة المتبادلة ، وعرف كل منهما الأخر معرفة حقة ، عن طريق الحياة المشتركة والصلات العميقة ، ولا يكفي ان يأنس الصديق لصديقه أو ان يرتاح إليه ، إذ لابـد له أن يتـألم لألمـه ويفـرح لفـرحـه مما يجعل من صداقتهما أكثر من مجرد التآلف أو المودة .. لنقف الآن علىٰ نمـط الصـداقـة الحقة التي جمعت بين مم وتاجدين ، يقول [خاني] إن تاجدين إتخذ من مم أخاً له ، ولكن أي أخ ؟!

إتخذ من شاب أخاً له
لكنني غلط ، سراجاً له
اليوم الذي لم ير فيه أخاه
كالليلة التي بلا سراج !
[لاوەك كربو برا ژبو خوە]
[نىَ ئەز غەلەطم چرا ژبو خوە]
[روژا كو ئەوى برا نەديتا]
[تەشبيهى شەڤا چرا نەديتا][٤٠]

ثم يضع لنا الشاعر [أسساً] للصداقة الحقيقية منها : إنها بالفعل والعمل لا بالقول وللسان ومنها تحمل التعب و الجفاء لاطلب الراحـة والسكـون ومنهـا الأخلاص و الوفاء لا الغدر والرياء :

الصداقة والأخوة والمؤاخاة
لاتكون بالقول و بالرياء
ليست الصداقة راحة بل جفاءً
المقصود من الصداقة هو الوفاء
[ياريى وبرايى و مؤاخات]
[نابت ب ريائى و مەقالات]
[ياريى نەهسايىيە ، جەفايە]
[مەقصود ژ ياريىَ وەفايە][٤١]

صحيح ان الصداقة قد تنشأ بين الأعلىٰ والأدنىٰ .. لكن أي تفاوت كبير بين الأصدقاء في القوة أو الغنىٰ أو المعرفة ... لابد ان يتسبب في صعـوبـة إستمـرار هذه العلاقة ، لهذا يذهب الدكتور زكريا إبراهيم الىٰ أن المساواة في كل شئ هى الرابطة القوية التي تجمع بين للأصدقاء ، ولا صداقة حقيقية إلا علىٰ أسـاس من التمـاثل والتكافؤ .[٤٢] فحينما سئل أرسطو ماهو الصديق ؟! أجاب بانه ، إنسان هو أنت إلا إنه بالشخص غيرك!!.[٤٣]

و [خاني] حين يعقد رابطة الصداقة بين مم وتاجدين ، يجعلهـا متكـافئـين في كل شئ .. في الجود ولنبل و الشجاعة والشخصيـة والعمـر و الحسن ... وأخيراً في الأهم في المنزلة الأجتماعية :

كان [تاجدين] إبناً لوزير الديوان
وكان [مم] خلفاً لمنشئ الديوان

[تاجدین وەلەدێ وەزیرێ دیوان]
[مەم ژی خەلەفێ دەبیرێ دیوان](٤٤)

ويقول في موضع آخر :

أحدهما كان أميراً من نسل الأمراء
والأخر كان ابن المنشئين نسباً
[بەگزادەیە یەك ژنەسلێ میران]
[یەك ژی ب نەسەب کورێ دەبیران](٤٥)

المصادر الهوامش :

١) نيقولاي او ستروفسكي / قصة العروس الثلجية [سنيگورجكا] ـ نقلاً عن كتاب : مشكلة الحب / ص(١٧) .
٢) د . محمد حسن عبدالله / الحب في التراث العربي / الكويت ـ ١٩٨٠م / ص(٩٠)
٣) د . سعاد الحكيم / المعجم الصوفي / بيروت ـ ١٩٨١م / ص(٣٠٢) .
٤) ناجية مراني / الحب بين تراثين / بغداد ـ ١٩٨٠م / ص(٢٩)
٥) هنري توماس / أعلام الفكر الأوربي من سقراط الى سارتر / ترجمة : عثمان نويه / القاهرة ـ ١٩٧٧م / ج(١) ص(١٢) .
٦) د . صادق جلال العظم / في الحب والحب العذري / بيروت ـ ١٩٧٤م / ص(١٦) .
٧) إبن حزم ـ علي بن أحمد الأندلسي / طوق الحمامة في الألفة والالاف / تحقيق : صلاح الدين القاسمي / بغداد ـ ١٩٨٦ / ص(٤٧) .
٨) حرفياً [رەوالان] أي المرد بلا شارب أو لحية دليلاً على فتوتهم وصغر سنهم .

٩) أحمد الخاني / مم وزين / تحقيق : م . ب . رودنكو / موسكو ـ ١٩٦٢م / ص(٧٣) [بالكردية] .
١٠) ناجية ميراني / الحب بين تراثين / ص(٣١) .
١١) د . سعاد الحكيم / المعجم الصوفي / ص(٣٠٢)
١٢) عمر رضا كحالة / سلسلة البحوث الأجتماعية ـ الحب ـ / بيروت ـ ١٩٧٨م / ص(١٢٤) .
١٣) داؤد الأنطاكي / تزيين الأسواق في أخبار العشاق / بيروت ـ ١٩٧٢م / ص(٣٩٥) .
١٤) النيلوفر : نبات متسلق له زهرة مخروطية زرقاء ، المائي منه له زهرة بيضاء أو صفراء .. أظن إنه نوع من اللبلاب .
١٥) السرو : شجرة من فضيلة الصنوبريات دائمة الخضر ، مخروطية الشكل .
١٦) الدراريج : مفردها [دراج] وهو طائر شبيه بالحجل و اكبر منه ، أرقط بسواد و بياض .

١٧)(١٨) احمد الخاني / مم و زين / ص(٢١) .
١٩) د . عزالدين مصطفى رسول / أحمدي خاني شاعراً و مفكراً / بغداد ـ ١٩٧٩م / ص(٢٩٠)
٢٠) أحمد الخاني / مم وزين / ص(١٨٧)
٢١) هنري توماس / أعلام الفكر الأوربي من سقراط الى ساتر / ط ص(١٢) . كذلك : أريك فروم / فن الحب / ترجمة : مجاهيد عبدالمنعم مجاهد / بيروت ـ ١٩٧٢م / ص(٦٣)

٢٢ـ الكتاب المقدس ـ العهد القديم / بيروت ـ ١٩٧٧ م / سفر التكوين الاصحاح الثاني / الآية رقم : ٢٢ .
٢٣ـ القرآن الكريم / سورة الأعراف / الآية رقم : ١٨٩ .
٢٤ـ إبن حزم الأندلسي / طوق الحمامة .. / ص(٤٢) :
٢٥ـ ٢٦ـ إبن الجوزي ـ عبدالرحمن بن علي / ذم الهوى / تحقيق : مصطفى عبدالواحد / القاهرة ـ ١٩٦٢ م / ص(١٩٣) ، ص(٢٩٧)
٢٧ـ أحمد الخاني / مم وزين / ص(٥٨) . إخترنا كلمة [دكر] من مخطوطة مم وزين خاني نسخة الشاعر صبري البوتاني ـ ص(٦) بدلاً من [ومكر] عند رودنكو .
٢٨ـ الحديث رواه مسلم في البرو الصلة [٢٦٣٨] ، باب الأرواح جنود مجندة من حديث أبي هريرة موصولاً ، وراه التجاري [٧/٢٦٣] في الأنبياء ، باب الأرواح جنود مجيدة من حديث عائشة تعليقاً .

٢٩ ـ ٣٠ـ ٣١ـ أحمد الخاني / مم وزين / الصفحات : ٥٨ ، ٥٣ ، ١٤١ على التوالي . حرفياً [شاهـ] هو الملك لكن (مم) هنا يخاطب حبيبته (زين) فترجمناها بـ[الملكة] ، رغم كونه رمزاً صوفياً أيضاً .
٣٢ـ د . زكريا إبراهيم / سايكولوجية المرأة / القاهرة ـ ١٩٥٧ م / ص(١٢٨ـ١٢٩) .
٣٣ـ أريك فروم / فن الحب / ترجمة : مجاهد عبدالمنعم مجاهد / بيروت ـ ١٩٧٢ / ص(١٠٨)
٣٤ ـ ٣٥ـ أحمد الخاني / مم وزين / ص(٦٦) ، ص(٧١) .
٣٦ ـ ٣٧ـ نفس المصدر السابق / ص(٦٦) ، ص(١٣٦) . حرفياً [راڤ] هو النقد أو رأس المال

٣٨ـ أميل برهييه / تاريخ الفلسفة ـ الفلسفة اليونانية / بيروت ـ ١٩٨٢م / ج(١) ص(٨٩)
٣٩ يوسف الشاروني / الحب و الصداقة في التراث العربي والدراسات المعاصرة / القاهرة ـ ١٩٧٥م / ص(١٤٠) .
٤٠ ـ ٤١ـ أحمد الخاني / مم وزين / ص(٥٠) ، ص(٥١) . تعني لكلمة [ياريى] الحب أو المحبة أيضاً ، لكننا هنا في معرض الصداقة بين مم وتاجدين .
٤٢ـ د . زكريا إبراهيم / مشكلات فلسيفة ـ مشكلة الحب / القاهرة ـ بلا ..؟! ص(٢٠٦)
٤٣ـ يوسف الشاروني / الحب و الصداقة في التراث العربي والدراسات المعاصرة / ص١٤٢
٤٤ـ أحمد الخاني / مم وزين / ص(٤١) . كان منصب النشئ في أنظمة الحكم الأول مرة زمن الأمويين ، حين أنشأ عبدالملك بن مروان ديوان الأنشاء .
٤٥ـ أحمد الخاني / مم وزين / ص(٧٧) . تعني كلمة [بەگ ، بیگ] التركية الأمير ايضاً . أنظر : جميس ردهاوس /كتاب معانئ لهجة / بيروت ـ ١٩٧٤م / ص(٢٧٤)

تثنية الحج
الى أعتاب العلامة الخطي

« القسم الثاني والاخير »

كان الامارة تدوم لرسول باشا لوأنه دفع الأتاوة المفروضة عليه من قبل الباب العالى ولم يخض الحرب الخاسرة التى جرب فيها حظه وقوته ضد جيوش نامق باشا والى بغداد سنة ١٢٧٢ اضطر بعدها الى الانزواء فى ايران خمس سنين فى تفصيل يراه القارئ فى الصفحة ٧٦ فما بعدها من كتاب المرحوم المكريانى . وقد عاد الى بغداد مستضافاً من نامق باشا نفسه سنة ١٢٧٧ حتى اذا نقل نامق باشا الى الاستانة فى منصب (مشير المابين) سنة ١٢٨١ اخذ معه رسول باشا فعين واليا على (وان) لعشر سنين نقل بعدها الى ولاية ارضروم حيث توفى سنة ١٢٩٨ هـ .

فالقارئ يجد أمراً غريباً فى تعامل العثمانيين مع اسرة الأمير الكبير بعد اغتياله فقد سلكوا معها شرعة المصانعة التى دشنها مصطفى رضا باشا محفوفة بالأيمان والمواثيق . وما أظن ان التأريخ يملك أمثلة كثيرة مشابهة فالعثمانيون أنفسهم لم يكونوا متسامحين مع ولاتهم الذين يفقدون ثقتهم أو يخشون تعاظم قوتهم . ولو قلبت صفحات العلائق السياسية واواصر الجوار بين الأمراء الكرد لما عثرت على مايسرك فقد خيبوا أنفسهم وأمل التأريخ فيهم بالدوام على التفرق والشتات وطول الخلاف . فاذا كان لنا ان نحكم على الأحداث فى ضوء المؤثرات القائمة وقت حدوثها لم نملك إلا اقرار الأمير الكبير على الطريق الذى اختاره بالدخول فى المصالحة فقد جاءت مقدماتها و بواكيرها كلها مصدقة لحسن ظنه بمصطفى رضا باشا ولم يعتورها شائبة الا بعد موت رضا باشا على ماهو مشروع فى كتاب المكريانى اذ يقول فى الصفحة ٦٩ منه الـ .. وآستصدر له الباشا عفوا من السلطان محمود وحصل له على رتبة مير ميران وفرمان الباشاوية بناءً على الوعد الذى قطعه واخذ الاذن له بالعودة الى رواندوز . الا انه ـ اى مصطفى رشيد باشا ـ مات لسوء الحظ فى تلك الايام ، وكان على رضا باشا والى بغداد من خصوم مصطفى رشيد باشا الالداء . فسارع الى إخبار الاستانة بانه اذا ماعاد الأمير الى رواندوز فسيضيع العراق وتختل امور الدولة و ادارة الحكومة .» .

لقد كان بمقدور المرحوم المكريانى ان يلجأ الى التأويل بصدد الموضوع فيد رجه فى سياق خطة خيانية تفرغ وعود مصطفى باشا من محتواها وتجعل مصير الأمير الكبير موكولا الى الفناء سواء مات مصطفى باشا أم عاش . ولكنه لم يفعل ذلك فيشكر عليه اذ كان ذلك منه استبقاءً قيماً لحقيقة تأريخية فى نظره (أصدقها أنا) ذات دلالة قوية على الحسابات التى أقام عليها الأمير الكبير موقفه فى المصالحة فمما لايقبل المناقشة انه اذا كان الأمير شاكاً فى وعود مصطفى باشا لما سعى الى الجلاد بقدميه .

ولقد جاء بقاء الامارة قائمة بعد اغتيال الأمير منسجماً في ذاته مع صدق مصطفى باشا في عهوده بل ان بقاء الأمير حيا و مكرماً بالفرامين السلطانية والترخيص له بالعودة الى راوندوز بعد موت مصطفى باشا لا يترك للمنصف ومجال المكابرة في حقيقة نوايا مصطفى باشا أو أفضلية ما فعله الأمير في حكم الأحوال القائمة . اما من حيث ركون الباحث الى رواية المرحوم المكرياني فالباحث الذى يأخذ بها في جزئها المناوئ للخطى لا يملك غير قبولها في صدد وعود رضا باشا لأن المكرياني غير متهم بالميل الى جانب المصالحة حتى يقال انه منساق مع ذلك الميل الى الأشياء التى تجعلها أقرب الى القبول منها الى الرفض . لقد اغلظ المكرياني ، رحمه الله ، في عداوة الخطى فهو مصدق في كل رواية منه تحتمل مسحة من الأنصاف مع المصالحة ومع الخطى . ومن مفهوم المخالفة لهذا المقياس يكون من حق الباحث او القارئ الأعتيادى الذى يأخذ بتبرئة الخطى أن يناقش أى قول أو رأى للمكرياني باتجاه إدانة الخطى لان ذلك حق طبيعى وبديهى للواقف في الطرق القصى من المكرياني في مسألة (الخيانة) وإلا حصل ما يسمى في الفقه ب (المصادرة على المطلوب) اذ تصبح دعوى المدعى نفسها حجة في صحتها ، بالأضافة الى أن اجتماع (الخيانة) المعزوة الى فتوى الخطى مع صدق وعود رضا باشا في رواية واحدة كالتى رواها المرحوم المكرياني يصبح بحد ذاته حجة ضد الرواية لان الحبكة المحبوكة في إفراغ قالب الخيانة على فتوى الخطى تجعلنا ننتظر سرعة المبادرة الى اغتيال الأمير الكبير وتفكيك جيوشه من بعده و تنصيب حاكم عثمانى شديد الخصومة قوى البطش . ولقد تفطن الاستاذ عبد الفتاح على يحيى الى خطورة التسليم بصدق نوايا رضا باشا لما يحمل ذلك من سمة الزئبق الرجراج في عدم تلاؤمه مع مايتشدد هو و المكرياني في التغليظ على الخطى واستفراغ الجهد في التدليل على خيانته المبيتة ذات الغور العميق والجذر الراسخ الضارب في سنبته ومنشئه حتى كأنه نشأ خائناً بالفطرة وبايعا لدينه منذ شبابه وما ترأس الفتوى في راوندوز الا من أجل الخيانة وقد بلغ التغليظ في هذا حداً جعلنى اتساءل عن السبب الذى منع هذا الخائن البائع لدينه من أن يخون ولاة بغداد لقاء كل الجاه والوفرة التى استمتع بها في راوندوز ؟ لقد حاول الاستاذ عبدالفتاح ان يتدارك هذا المخرم في الجدران الخيانية المطبقة على الخطى فتناول في الصفحة ١٤٢ من القسم الأول من مقاله في العدد ٥٢ من كاروان ، تناول هذه الرواية بالتفنيد في خمسة أسطر قائلا : ان هذه الاقوال لا تصمد امام التحليل والنقد التأريخى فقد استسلم الامير في آب ١٨٣٦ واخذ اسيرا الى استنبول ، وان رشيد باشا توفي في كانون الثانى ١٨٣٧ ، ففترة خمسة أشهر كانت كافية للتفاهم مع الامير وتزويده بفرمان الباشوية . ولو كانت الدولة العثمانية صادقة النية معه كانت لاتستدعيه الى استنبول أصلا بعد استسلامه .. أول ملحوظة على هذا التنفيذ هى انه جاء تعليقاً على كلام معزو الى د . عبدالعزيز سليمان نوار أشيراليه بالهامش ٥٤ في نهاية الصفحة ١٤٢ من العدد ٥٢ لمجلة كاروان وليس الى كتاب المرحوم المكرياني مع أن فحوى الكلام المنقول من د . عبدالعزيز مطابق تماماً لما جاء في كتاب المكرياني وأظنه مقتبساً منه حسب ظاهر الحال من كون المكرياني سابقا على د . عبدالعزيز في تأريخه ولكننى لا اقطع فيه بالرأى لعدم توفر كتاب د . عبدالعزيز عندى . وأظن مرة أخرى ظناً قائماً على دواعية أن تجنب الاستاذ عبدالفتاح ذكر المكرياني في هذا الموضوع بالذات صورة منعكسة من شدة تغليظه على الخطى من حيث أن اتهام الخطى بالخيانة جاء اول مرة في كتاب المكرياني الذى سبق الكتاب جميعا في هذا الباب واستفرغ الجهد في تثبيت الخيانة عليه فمال طبع الاستاذ عبدالفتاح عن ان ينسب الى المكرياني رواية تبدو كالشائبة البيضاء في ليل مدلهم من كل ماذكر به الخطى وفتواه المشؤومة .

ان فترة الخمسة أشهر الواقعة بين وقوع الصلح وموت رشيد باشا زمان قياسى في القصر بمقاييس النصف الأول من القرن التاسع عشر ليتم فيه صلح بعد حروب ومعارك وتنقضى أيام الولائم والبشائر وحسن الضيافة وتنظم الأمور في راوندوز بما يكفل النظم و الضبط طول غياب الأمير عنها و تأخذ الأهبة بعد ذلك للقيام بسفر على ظهور الخيل في مسافات لم تكن قصيرة وطرق غير ممهدة .. ثم تنقضى ايام الاستقبال ومراسيم الحضور في الباب العالى واستصدار الفرامين وما لايحضرنى من أسباب التأنى والتأخير ولقد تم كل ذلك حسب رواية

المكرياني والمصدر ، الذي اشار اليه الاستاذ عبدالفتاح نفسه في هامشه . فاذا كانت هذه المدة زائدة على هذه القائمة الطويلة من دواعي التريث والتأهب فهي أطول من اية مدة يقتضيها اغتيال الأمير فيما لو كان مبيتاً من أول الأمر . ويزيد الأمر وضوحاً أن الأغتيال نفسه وقع بعد اكثر من سنة من موت رشيد باشا فقد ورد في الصفحة ١٤٢ المذكورة من مجلة كاروان ضمن مقال الأستاذ عبدالفتاح ان الامير اغتيل عام ١٨٣٨ وهو في طريق عودته الى راوندوز .. وقد علمنا ان رشيد باشا مات في اول سنة ١٨٣٧ فما الذي دعا الى كل هذا التأخير إن لم يكن ماذكره الرحوم المكرياني من سعي والي بغداد في هدم مابناه رشيد باشا عدوه الألَدْ ! على اي حال لسنا في صدد تزكية السلطان العثماني فلولا ان سعايات والي بغداد صادفت هوى في نفسه أو أن اموراً اخرى دغدغت وعيه لما بادر الى عمله الوحشي المنافي للشرف والفضيلة ، ولكن الذي يستوقفنا من أمر هذه السنة الاضافية ـ بعد موت رشيد باشا ـ انها لاتجد اي محل ممهد في قناعة الكاتب و القارئ اذا اخذنا بما أخذ به الاستاذ عبدالفتاح من كفاية الخمسة الأشهر «.. للتفاهم مع الأمير وتزويده بفرمان الباشوية .» . أقول هذا جرياً مع منطق المقال نفسه : فهو يأبى على أن اعتبر سنة كاملة بعد وفاة رضا باشا زمناً ضروريا لتتميم اغتيال مبيت منذ سنتين على حين تكون خمسة أشهر قد اتسعت للتراضي‌و ما اعقبه من استفاضة في راوندوز و سفر الى الاستانة والالتقاء بالسلطان واستصدار المراسيم والفرامين وما الى ذلك ونحن نعلم ان بقالا أو بزازا من راوندوز ما كان يستطيع أن يأخذ للأهبة ويسافر الى بغداد في رحلة استبضاع في أقل من شهرين ولو شد رحاله الى استنبول واستبضع فيها ثم وصل في رحلة الرجوع الى سيواس ، حيث اغتيل الأمير اثناء رجوعه ، لطال به الوقت خمسة اشهر على الأقل .. كانت رحلة الحج ذهابا واياباً تستغرق في تلك الايام حوالي سنة بلا صلح أو مراسيم أو استضافات ..

إننا لسنا بصدد اعادة كتابة التاريخ العثماني في مقدار اتصاله بالامارات الكردية كي نغوص في اعماق ونسبح في ابعاد وننبش على تفاصيل تفوق حاجة من يتحرى حيثيات فتوى صدرت من ملّا في موقف معلوم ،ولا التزم احدمنا على نفسه إثبات براءة أو خيانة الخطي كالتزام متعهد البناء بانجازه في وقت محدد حتى لاتبور تجارته فالحقيقة ضالة الباحث كما هي ضالة المؤمن أو يجب أن تكون .وفي موازنة براءة الخطي مع خيانته ليست على اعيننا غشاوة كي تعمى عن رؤية الفرق الهائل بين أثر البراءة والخيانة في واعيتنا القومية فبراءة بشارة لك ولي ولكل الأكراد وتزكية لسلامة قرار الأمير الكبير من فطنة قصر النظر وخور العزم والتغابي على مدى سنين طوال عن عمالة رئيس الفتوى في امارته لعلوج العثمانيين منذ أيام داود باشا .اما خيانته فانها فضلا عن تشويهها الذمة عالم كردي متبحر تخرج على يديه علماء اجلاء من الكرد وغير الكرد على مدى عشرات السنين فهي وصمة عار على جبين كل ثانية من ثواني عمر امارة الأمير الكبير قضاه الخطي في رأس الفتوى لايسلم منها الأمير نفسه ولا اخوه احمد باشا ولا اي من المتصلين بالحكم على قرب أو بعد بل انها تسم عامة الناس من الأكراد بما كان من توفيرهم له بعد الفتوى حتى مماته فقد بقيت مدرسة حيثما كان عامرة بطلاب العلم ودام صيته فوق الشبهات حتى صدر كتاب المرحوم المكرياني وكان من تلاميذته الحاج قادر الكويي والحاج ملا عبدالله الحلبي في زمالتهما الدراسية بمنطقة (بالك) ودرس عليه قبلهما استاذهما الحاج ملا اسعد الجلي والد الحاج ملا عبدالله الجلي في مدرسة الخطي الصيفية بشقلاوة على مايظهر من بعض حواشيه التي تذكر انها كتبت بمدرسة الخطي في شقلاوة .وانا اذ أسوق هذه الاستطرادات في كفتي الأدانة والتزكية اعلم ان واجب الالتزام بالموضوعية وتحري الحقيقة يعم الطرفين وان التحرز من الانشداد الى التقاط الأدلة المفيدة لوجهة نظر الباحث يلزم المزكي والمدين وان الانزلاق الى ماتشتهيه النفس من أدلة التأييد والتنفيد يصدق في زيد كما يصدق في عمرو ولكن أقل عرضة للوقوع في هذه الفخاخ لأني أراها بعين مفتوحة وادرك حركة الاشتهاء في العروق وأفضح فعله الوبيل بالرأي فاذا قلت للقارئ انه ليس من الانصاف المحض ولامن المصلحة القومية ان يكون حماس الباحث الكردي في ادانة الخطي اكثر من حماسه فيما لو كان المتهم هو المرحوم «علي مردان» بسبب كون الفجيعة في الخطي وفي الامير الكبير ذات دلالة أفدح ضررا بمراحل فقد قلت شيئا

يمليه الواجب القومي والالتزام بالحقائق وفيه تبصرة أيضا بأن ثبوت هذه الخيانة ليس من حلاوة السكر ولا زهو الانتصار ثم انـه اذا تسـاوت في الميزان كفتا الخيانة والأمانة بلا رجحان فالمأخوذ به هو البراءة سواء كان المتهم عالما كرديا أو مطربا بلغـاريا او ايا كان من افراد البشر. فاقول بقلب مستريح ان الذى جرى من أمر الفتوى هو أنها صدرت بموافقة الأمير وتم الصلح في النهـايـة برضـا الجميع وكان مصطفى رضا باشا صادقا في كل ماقال وتحقق في حياته كل وعوده فلم يكن الأمير بالـذاجـة الغفلة وعجـز الاراءة على الصورة التى يبدو بها في الاستسلام لخيانة الخطي وكأنه طفل ياخذونه الى الكتاب رغم ارادته .أما ان يكون الأمير معطل الارادة امام جبروت الخطي فليس شيئا يقبله المنطق مهما بولغ في مكانة علماء الدين فالواقع هو أن الأمـير نصب العلامة ابن ادم في اول حكمه على راس الفتوى ثم ازاحه عنها بعد سنتين في ابعد تقدير وفرض عليه الاقامة في (ولزة) لخلاف في الرأى بينهما وهذا ما كتبه ابن آدم نفسه في مخطوطته سلسلة الذهب سنة ١٢٣٤هـ .وابن ادم له من المكـانـة العلميـة والادبيـة ومن الشهرة في الوقوف بوجه الانحراف مايعجز عنه مئة خطي وهو أستاذ الخطي نفسه وغيره من فطاحل العلماء وواحد من افذاذ علماء الاسلام قاطبة بلغت تأليفه حدا لا يكاد يصدقه العقل في كل ابواب العلوم الاسلامية والعربية .والخلاف الذى نشأبينهما لم يبلغ في خطورته جزءً من الف جزء من خطورة الفتوى التى يقال أنها قوضت عليه حكمه وهـو ذلك الأمـير الذي بدأ عهده بقتل اثنين من اعمامه درءً لخطرهما على ماكان في ذهنه من تاسيس حكومة ثابتة الاركان .وبلغ بطش الأمير انه أمر بقتل عمه يحيى بگ وولده عثمان بگ وهما سجينان عنده ثم علقت جثتاهما بأمر منه مدة نهار وليل ثم دفنتا الى جانب قبر عمه الآخر تمرخان الذى قد تم قتله في السجن أيضا خنقا في ظلام الليل [انظر الصفحات ٣٠ ـ ٣٣ من كتاب المرحوم المكرياني المذكور]. لقد ناطح الأمير كل رأس كبـير متجبر في منطقته وعلى جوانبه واستعمل غاية البطش في تصفية المعارك مع خصومه وتمادى حتى حصل الاصطدام بينه وبين جيوش السلطان نفسه آخر الأمر ونازله في اكثر من معركة وكـان الخـطي وغـير الخطي من علماء الكرد معاصرين لهذه

الاحداث بلا حركة أو اعتراض فما هو السر الشيطانى الذى نصب من الخـطي عمـلاقا يعنو له الزمان والمكان والسلطان بتعويذة فتواه بين ليلة وضحاها ؟ان مايعزى الى الخطى من قبل متهميـه من تأثـير في العقـول والارواح على نحو يعطل ارادة الخـلاص وحب الحياة في رجل مثل الأمير قضى عمره باطشا مكتسحا متشبثا بالتفوق والتوحد وليس مجرد الامارة ،لهو شئ ماتسنى لأحـد من الانبيـاء قبـل الخـطى وأخفق فيـه حتى (راسبـوتـين) من أسـاطين الشعـوذة واستعباد الارواح !ان التسليم بمثـل هذه القوة الخارقة لشخص مجرد من اسباب القهر ضد شخص هو القاهر نفسه شئ يستعصى قبوله مهما أخضـع الانسان فهمه للمطاوعة فانه بافتراض المستحيل في عجـز الأمـير عن الوقـوف بوجه الخطى مجاهرة أفلم يكن في المستطاع تدبير اغتياله او افتعال حادثة تقتلعه على صورة من الصور ؟اذا كان الامير على مثل القوة والقدرة على هزيمة جيوش السلطان بحسب الزوايات الحريصة على تجريد الخطى من كل عذر وتبرير ،والاصرار على تصوير موقفه خيانيا محضا مدفوع الثمن فهل عميت العين السليمة للأمير عن رؤية هذه الخيانة الواضحـة وعن تلمس اى وسيلة رحمـانية او شيطانية تنقذ امـارتـه من هذا الأخطبوط الفاقد للأذرع ؟يبدو أن الميل الى تخـوين الخطي استوجب من القائلين بالتخوين أن يصوروا رجـال الدين (الملالى) على درجة خطيرة من التأثير في ضخام الأمـور كي يستقيم لهم الدعـوى بشلل ارادة الأمير وجيشه وإخوته وعامة الناس في موضوع الفتوى فتم وقوفهم عاجزين كل العجز امام كارثة كان تجنبها ممكنا في غياب الفتوى !هذا الزعم ليس اكثـر من وهـم في جملته وفي الاشياء الخطيرة من تفصيله فالغالبية الساحقة من الملالى كانوا من مساكين خلق الله يحصلون أو لايحصلون على كفـاف المعيشـة ويفتقدون القدرة على التأثير في الأمور ذات الصلة بالأمراء والكبراء بل إنهم لم يملكوا غير الكلام في دائرة دروسهم بالمساجد وفيما قد يحـدث بين النـاس من مشـاكل يسألون فيها عالم الدين ثم صاروا يراجعـون المحـاكم بعد انتشارها في المدن والقصبات وبقى الملا الاعتيادى ينتظر طويلا حتى يسأله سائل في طلاق أو ميراث او جواز النكاح بين فلان وفلانة رضعا رضعتين من

حليب امـراة !وتغـيرت احـوالهم المعاشية فى السنين الأخيرة بزيادة رواتبهم حتى انى لما سمعت ان راتب واحد منهم اعرفه قرابة مائتى دينار شهرى قلت فيما يشبه النكته القريبة من الواقع ،انه اذا كان راتبه محددا بمقدار علمه فانه كثير عليه جدا جدا واذا كان يكافأ على جهله فان راتبه قليل جدا جدا وبقـواحيث كانـوا من انعدام التأثير فى الأحداث. ولانطيل الكـلام في هذا البـاب لعدم جدواه فلا نتطرق الى مقام شيخ الاسلام وشيخ الازهر ومفتي المدينة و القدس وقضاة الشرع في العهد العثماني وما قبله) فهم افراد موظفون يتصرفون على تفاوت من هذا الى ذاك ولكن الذي يهم في هذا الباب هو شأن حاد من فطاحل العلماء ، خلامنهم زمان

ومكان مكنتهم مكانتهم العلمية وظواهر احوالهم في الاستقامة من كسب إحترام العامة لهم ومراعاة السلطة لشأنهم وكثيرون منهم كانوا يسكنون القرىٰ بعيداً من رجال الحكم فلا يلتقون الا في أنـدر الاحوال. أمامن سكن منهم المدينة فقد كان من المـألوف ان يحصـل التزاور بينهم وبين القائمقام والمتصرف والوالي (من العثمانيين) وغير أولئك من كبار الموظفين ولم تكن في ذلك غرابـة . ولربمـا حصـل في احـوال نادرة ان استعـانت الحكومة بهم فأستجابوا في مصلحة للناس من دفع شر ملحوظ . وعـلى قدر علمي مالجـأ أحـد من اولئك العلماء الى التذرع بالأذعان للسلطان الا اذا كان الاذعان محققاً لمصلحة مشروعة في الدين. واعرف واحداً منهم بالذات . لاداعي لذكر اسمه ، حاولت معـه الحكـومـة جهد طاقتها أن يصدر فتوىٰ بوجوب الجهـاد في مايس ١٩٤١م فأبىٰ لسبب ذكرة صراحة وهو أنه لاوجه للقول بالجهاد في حكومة تأخذ رسم الخمور وغير الخمور من المحرمات . واذكر القارئ بالرساله التي بعث بها نادر شاه إفشار الى الشيخ حسن گلەزەردە وجوابه عليها ففيهما صورة صادقة لنوع التصرف المتصور من رجل الدين يوم الامتحان. فاذا بلغ احد أولئك بنبوغه ومتانة خلقه مقاماً يلجئ رجل الدنيا الى توقـيره وتقبيـل يده فليس من الأنصاف حمل ذلك في كل الأحوال علىٰ المخاتله فليس غريباً أن يعظم السلطان عبد الحميد شخصية الكاك أحمد حتىٰ قيل انه أصبح من مريديه فأن هذا

السلطان نفسه ابىٰ ان يبيع فلسطين لليهود رغم شدة حاجة دولته الىٰ المبالغ الهائله التي عرضت عليه في المساومة وتذكر إحدىٰ بناته في مذكراتها ان أسم «مشفقه» التي حملته أمها بعد زواجها من السلطان جاء حين استخار السلطان ففتح القرآن في موضـع كانت آخر كلمة فيه هي كلمة «مشفقون» . وليس يستقيم في المنـطق والقياس أن يعزىٰ مطلق الكفر بالدين الى أصحاب السلطة من العثمانيين حتى يرفض قبول الصدق في أيمـان مصـطفىٰ رضا پاشا وفرمان السلطان محمود ويعزىٰ مطلق الأستسلام للدين الىٰ الامير الكبير حتى يرضخ لفتوىٰ يصدرها خطي خائن يمكن سلقه في مرجل يغلي. اما القول عن تأثـر عامـة الشعب الكردي بالافكار الدينية كسبب قوي من اسباب فرعنة الخطي ومسكنة الامير فهو إبتعاد واسع عن واقع الحال لأن تدين العامة لم يتجاوز أداء فروض الدين وشعائره الىٰ التدخل في سياسة الحكم ، وما نظن الامير الكبير رجع في اي أمـر قضـاه بالحق أو بالباطل الى الرأى العام وما نظن عامة النـاس من الكسبـة والكـادحـين من اهـل الحضر و الوبـر مستبشرين باحتمال وقوع المصادقة بين جيش الامير وجيش العثمـانيين لعلمهم بما وراءها من خراب البيوت وبوار العمار وهلاك الأنفس . والوقع هو أن امراء الكرد كغيرهم من اصحاب السلطان في الامم الأخرىٰ لم يحسبوا لسواد الناس ورأيهم إلا بمقدار تصورهم للأنتفاع الحاصل من الحرب ومن السلم فكان ذلك ينعكس علىٰ العـامة الذين لم يستشاروا في شيئ بما هو منتظر من عدم تعطشهم لأنبعاث الحروب . اما أن كل الناس في الأمارة الواحدة يدعون بالتوفيق لجيش اميرهم فأقوىٰ أسبابه هو ان هزيمته تعرض حياتهم وما يملكون الى خطر الفناء فأهل بابـان وهـم اكـراد يفضلون هزيمة سوران وأهل سوران وهم اكراد ايضاً يتمنون هزيمة بابان . وليس من شك في أن فتوىٰ الخطي بصرف النظر عن كونها صادرة بموافقة الأمير جاءت برداً وسلاماً على قلوب سواد الناس مادامت قد حقنت دماءهم وصانت اعراضهم وممتلكاتهم ولو كنت أنت أيها القارئ واحداً من اهل راوندوز في ذلك العصر لتمنيت ماتمنوا. وتتمنىٰ في يومك الراهن بعد وصولك عصر ريادة الفضاء مثل ذلك التمني فيما لو وجدت نفسك في مثل ما وجدوا أنفسهم فيه . اقول هذا علىٰ علم

مني بأن المصير القومي اجل واقوم واخطر من ان تميل مقاييس سلامتـه على حسب السلامة الوقتية لجزء من مجموع القوم لأني اعلم كذلك ان تعريض اي جزء من ذلك المجموع الى خطر مؤكد للفناء هو تفريط جزئي في المجموع وارىٰ من باب الكفر بالتأريخ ان أسامح الامراء الكرد في تفرقهم وتناحرهم وتذابحهم ثم أعاتبهم في ترك تجربه متاحة لحرب خاسرة أو عقيمة في أسوء الفروض ـ ام هو أحسن الفروض ؟ ـ فكأنني اذا سامحتهم في التذابح ثم عاتبتهم في تجنب معركة مهلكة كمعركة راوندوز التي منعتها الفتوىٰ بأذن الامير اكون خالفت مبدأً مقرراً في وجوب خراب البيوت التأريخي المكتوب على الكردي منذ أيام كورش الكبير !! وكلامي في مسامحة الامراء بعدم لومهم في تذابحهم لايعني تحريم مجرد القول في انهم اخطأوا وأنما يعني الامتناع عن وصف تذابحهم بأنه خيانة قومية مع أن اضطرار الامير الكبير الىٰ الرضوخ في آخر الامر هو ثمرة مرة من ثمرات ماسبقه من معـارك داخليـة استمرت على مدىٰ اكثر من عشرين عاماً وقودها الفرد الكردي والبيت الكردي والزرع الكردي والضرع الكردي . أقول هذا من منطلق موقف الباحث من كامل اللوحة التأريخية التي إرتسمت في أواسط القرن التاسع عشر على أديم كردستان عموماً ليرىٰ فيها الخطي وغير الخطي في رؤية سواء . وأقوله من زاوية الفرق بين وئام كردي عام وتخاصم كردي عام ـ أومـايشبه العام ـ وتقدير الربح والخساره في الحالتين على علات الأحوال . ولكني في اخذي بهذه المعايير المجردة لا أنسىٰ حقيقة خطيرة كانت ستبقىٰ قائمة في حالة الوئام الكردي وهي ان القـوىٰ الكبرىٰ من عثمانية وشاهنشاهية وما يرتبط بهما من مصالح الدول العظمىٰ ما كانت لتتفرج علىٰ نتائج الوئام الكردي ولايـدري أحـد كيف كانت النتائج خليقة أن تكون اذا جرت مشيئة المصالح العظمىٰ في محاذاة القاجاريين و العثمانيين فقد وجدنا تدخلها ضد محمد علي پاشا حين هدد الوجود العثماني ورأينا معارك في القرم ضد الروس في حالة مماثلة . والكلام هنا يدور في دائـرة التخيل لأمر لم يحصل ولكنه كان محتملاً أن يحصل ومن حقه أن يمر في ذهن القارئ الكردي : فوحدة الرأي التي هي أسـاس كل نجاح عام لاتكون في كل الأحوال مبرراً كافياً للدخول في المعارك . علىٰ اي حال: «تلك أمة قدخلت» فعسىٰ أن يعي الجيل القائم وما بعده دروس الاحداث ويحاول فهم السر المستغلق الذي حكم بأن تكون نهاية كل المعارك الكردية كارثـه !! لقد الممت في الجزء الأول من كتاب (حاجي قادرى كويي) بمـا بدىٰ لي إنـه سبب تعذر نشوء كيان كردي خلال ٢٦٠٠ سنـة تقـريباً منذ تقوض حكومة ماد نتيجة انحصار كردستان ضمن ثلاث قوىٰ كبرى هي امبراطورية ايران ومركز القوة في بابل وما هو معتبر بالقوة الهيلينية (الأغريق) والرومانية فأحاطتها في دائرة مغلقه جعلت كل الاقتصاد الكردي ينساب الى هذه المراكز كانسياب مسايل المياه لجبال كردستان في ارض تلك البـلاد فحصـل خلال الاف السنـين ماسميتـه بالنزيف الاقتصادي الكردي الذي منع نشوء الرأسمال الكردي الذي هو قوام الدول ولك ان تضيف اليه نزيف الفكر والابداع وما رافق ذلك من دوام الاكتساح لبلاد الكرد من قبل تلك القوىٰ ... وقلت انه اذا كانت امارة كردية من مثل بابان وسوران تزول بضربه قا جارية او عثمانية ـ فأن الحكم بزوالها قد صدر منذ ايام كورش قاهـرماد .. ولك ان تراجع صفحات الجزاء الاول من الكتاب المذكور . والكلام هنا لايخلق المآسيي التي حدثت ولكنه يستعرضها علىٰ حقيقتها ثم انه لايبث اليأس في القلوب وانما يفتـح العيـون على واقـع قائم يتـطلب من الشعب الكردي ، ومفكريه على الخصوص، معالجة آثاره و التغلب علىٰ احكامه بالتدبير المجدي .

نرجع الى الخطي في محنته فنقول إن ما قرأه القارئ من الأقامة الجبرية المفروضه على العلامة ابن آدم في قرية «ولزه» منـذ ما قبـل سنـة ١٢٣٤ هـ يـعـدل ما ذهب اليـه الاستاذ عبدالفتاح في موضع من مقالته من احتمال ان يكون ترك ابن آدم لراوندوز راجعاً الى امتعاضه من سلوك الخطي فقد كان ابن آدم مستقراً خارج راوندوز منذ اكثر من عشرين سنة يوم انبعثت فتنـة الفتـوىٰ . واسمح لنفسي ان أقول ان مثل هذا التعليل الظني أوفق بمسعىٰ التبرئه فالأصل براءة الذمة ويكون انشغالها طارئاً يقتضي الاثبات وذلك من أسس الفقه والقضاء وعموم الفكر . ويقول المرحوم «حزني» في الصفحه ٧٤ من كتابه ان الخـطي فقـد نفوذه في ظل الحكم الجماعي (فآضطر الىٰ الهجرة عائداً الىٰ قريته خەتی في منطقة هەروتی).

وبشيئ من تشغيل المخ ينبعث سؤال خطير: فالذى عرفناه من رواية السيد حزنى هو شدة الجفاء بين الخطي وبين المير أحمد فما الذي سوغ للخطي ان يبقى في راوندوز طول المدة من حكم المير أحمد وأين كان هذا النفوذ الذي فقده تالياً ؟ ان تغليظ السيد حزني على الخطي في وضوح خيانته مضافاً اليه ما صوره من شدة العداء بينه وبين المير أحمد يجعلنا ننتظر من المير أحمد ان يفتك بالخطي وليس مجرد إسقاط نفوذه بعد وصول الأخبار باغتيال الامير الكبير . ان كلام المكرياني من زوال نفوذ الخطي في الحكم الجماعي يدل بذاته على ان الخطي كان له نفوذ في عهد كل من المير أحمد وسليمان بگ بعده ، وبفرض ان يكون المكرياني قد أخطأ التعبير بما يوهم ان يكون نفوذ الخطي دام على ايام مير أحمد وسليمان بگ فأن بقاء الخطي قرابة ست سنين بعد اغتيال الامير الكبير في راوندوز يدل على ان انتقاله الى قريته كان برغبته وليس بمضايقه من أحد فقد ظلت مدرسته عامرة بالطلاب ومكانته محفوظة بين الناس كافة حتى وفاته ويزيد من وضوح هذا الأمر أن مثواه الأخير كان راوندوز وليس قريته فليس من المعقول ان ينقل جثمانه الى بلد يكرهه أهله ويستبعد أن يكون قد نقل تدريسه من قريته الى راوندوز في اواخر حياته فأنه من الثابت عندنا ان جدي الحاج ملا عبدالله وزميله حاجي قادر سافرا في رحلتهما الدراسية الى (بالك) نهاية سنة ١٢٧٠هـ واستقرا في مدرسة الخطي بقريته خلال تلك الرحلة ، فاذا أخذنا بقول الاستاذ عبدالفتاح في ترجيحه لميلاد الخطي سنة ١٧٧٢م ـ ١٧٧٥م وهي تقابل ١١٨٦هـ ١١٨٩هـ فأن عمره يكون قد جاوز الثمانين عاماً عند تلمذة الحاج قادر وجدي عليه فيكون من الصعب على شيخ في أرذل العمران يبدل داراً بدار على غير ضرورة ملحة . واما من حيث الدلالة فقد يكون انتقاله الى راوندوز للتدريس أدل على توقيره من نقل جثمانه بعد موته.

لقد استوقفتني صور كثيرة لتشدد الاستاذ عبدالفتاح في الحرص على سد كل ثغرة يمكن سدها في تبرئة الخطي وبدا لي من حرارة لهجته كما لوكان يؤمن ايماناً عميقاً بأن تخوين الخطي بالبراهين والأدلة فيه مغنم قومي أو أنساني فقد لاحظت من وضوح اسلوبه في الاصرار على تكملة هذا الواجب تساهله في قبول اي قول أو رأي يذهب الى الأدانه ورفض كل قول أورأي يذهب الى التبرئه او حتى الى الحياد . وجاوز به حرصه على التخوين مدى التساهل المجرد الى الانسياق مع الظن والقول بالاحتمال اشرنا الى بعضه فيما مر من كلام . ومن امثلة تساهله ترديده لمقولة المرحوم عباس العزاوي المؤشر اليها بالهامش ١٨ في الصفحة ١٥١ من القسم الثاني لمقاله اذ قال العزاوي «ان الملا الخطي كان ربيب داود باشا و عندي رسالة قدمها الى داود باشا في العلم الالهى ..» و المتبادر الى الذهن من كلمة «ربيب» نشأة الشخص في كنف شخص آخر . وبملاحظه بسيطه من مقال الاستاذ عبدالفتاح نفسه في صفحته ١٥٠ـ القسم الثاني يبدو أن اول لقاء بين الخطي وداود باشا تم وعمر الخطي لايقل عن خمسين سنة وذلك مايبدو من كونه مولوداً سنة ١٧٧٢ ـ ١٧٧٥ وكون ولاية داود باشا محصورة بين ١٨١٧ ـ ١٨٣١ . فلاوجه من وجوه الأنصاف و المنطق وصف هذا الكهل الذي تضلع في العلوم بأنه «ربيب» والواقع ان العزاوي توسع في نشر أتهام لعلماء الدين حتى لم يفلت احدهم ممن صاحب داود باشا من مثل العلامة عبدالرحمان الروزبياني والعلامة ابى الثناء الآلوسي ومولاناخالد والعلامة يحى المزوري . ويتابعه الاستاذ عبدالفتاح فيما يسمى سياق التصديق عند الاشتشهاد بروايته و بالصراحة في احيان كثيرة عند تقويمه لدور رجال الدين في مصير الامارات الكردية . والقول في كل ذلك يطول الى غير نهايه فلا محيص من الاكتفاء بتحليل مثلين أو ثلاثة مما ورد في جملة الاتهامات الموجهه الى اولئك الرجال ففيما يخص مولانا خالد يكفي الاستشهاد بنص رسالته الموجهه الى داود باشا جواباً على تكليفه أياه بمسعى الخير بينه وبين امراء بابان وبعضها منشور في الصفحه ١٥١ من القسم الثاني لمقال الأستاذ ومنها هذه الجمل الأخيرة المقتبسه من الرسالة المذكورة «.. مع ان اقتحام هذا المسكين الفقير وخوضه في مثل هذا الامر الخطير كان بالنسبه الى بعض العقول سبباً للسقوط عن العيون والانحطاط و النزول ، على أن الأعتماد على عهود أهل الدنيا حق الاعتماد عزيز علينا اذ هو أصعب من خرط القتاد ولا نأمن من نقضهم الميثاق واخلافهم الميعاد ..» والاستاذ عبدالفتاح يأتي فيتخذ من لهجة مولانا

القـاطعة في تخوين اهل الدنيا مدخلاً الى التآلب على الخطي فيقول في جمل يمهد بها لرسالة مولانا خالد ما يلي«واعتقد ان سبب اختيار داود پاشا له – اي للخطي – اضافة الى الاسباب السابقة . هو احجام بقية العلماء الكرد عن القيام بمهام ذات صفة سياسية ..» يقول هذا وكان قبل هذا في أوائل الصفحة ١٥١ نفسها قد قال :« ومن اشهر علماء الكرد الذين عاصروه وكـانـوا من المقـربين اليه بالاضافه الى الخطي: مولانا خالد النقشبندي و الشيخ عبدالرحمان بن حسين بگ الروزبياني و الملا يحىٰ بن خالد المزورى..» ثم يقول مباشرة بعد ذلك «وقد أفاد داود پاشا – وكان يسعىٰ الى مركزة العراق تحت سلطته – من وساطة مولانا خالد في تحسين علاقاته مع امراء بابان في عهد الامـير محمـود پاشـا . فمـولانا خالد يبدو في كتابة الاستاذ عبدالفتاح محجماً عن القيام بمهام ذات صفة سياسية مادام ان ذلك يمهد لتخوين الخطي في مصاحبته أو عمالته لداود پاشا . ومولانا خالد نفسه متعاون مع داود پاشا في مهمة سياسية خالصة فهو من الجهة الواحدة برهان على خيانة الخطي ومن الجهـة الأخرىٰ مشبوه مثل الخطي في ترويجه مصالح داود پاشا . اما المزورى فانه بعد تكرار ادانته في كتابات الاستاذ عبدالفتاح في غير مقال واحد يبدو في هذا الموضوع من القسم الثاني من مقاله المذكور واحداً ضمن جماعة من علماء الكرد موظفين للسعي فيما لاينبغي فقد قال فيه بعد مرور ذكر مولانا خالد: «اما المزورى فقد ارسله داود پاشا الى العمادية عاصمة امارة بادينان في حدود عام ١٨٢٤ ليضمن ولاءها بعد اضطراب أوضـاعها بسبب النزاع على الحكم بين ميران بگ وموسىٰ بگ وسعيد بگ واسماعيل بگ اولاد أخوة زبير پاشا الذي توفي دون ان يعقب ذرية ، وربما كان من مهامه ايضاً اقناع امراء بادينان في معاداة حكام الموصل الجليليين والضغط عليهم لأن ضعف الجليليين كان يؤدى الى استمرار نفوذ داود پاشا على الموصل..» انّا وان كنا لانستبعد وجودنية مصلحة خاصة لدىٰ داود پاشا في توسيط الملا يحىٰ المزورى ولكن لانملك ولايملك أحد اعتبار الوساطة طوق عمالة في عنق المزورى بل انها في ارجح دلالاتها مسعىٰ رجل دين لأطفاء حريق شبّ بين اولاد العم في عقرداره هو وكان خليقاً ان يتطوع بذات نفسه في تجشم عناء السفر وبذل النصح و استعمال وسائل الاقناع فيكون اهتمام داود پاشا بالمسألة في ضوء هذا التصور تسهيلاً لمهمة لاتخلو من صعوبات جمه . وليس الظن بوجود نيه خاصه عند داود پاشا في استغلال شخصية المزورى لأحلال الصلح بين المقتتلين في العمـاديـة اولاً وفي استغـلالها لتأليب اولئك المتصالحين على الجليليـين ثانيـاً الا ابتعـاداً واسعاً عن مظنة ... الترجيح فالمألوف من معتاد الحياة ان يهب الناس الى احلال الصلح بين المختلفين وفي مثل موقف المزورى وشخصيته المرموقه لاينبعث شك مهما كان يسيراً فيما بذله من مسعىٰ الصلح . ولنا بعد هذا وجه آخر نستطلع منه رأياً نقتنح به في المسألة ، و الوجه هو انه اذا كانت محاولة المصالحة محملة بكل هذه التهم فهل يجوز من باب مفهوم المخالفه ان نعتبر محاولة التفرقة من عمل الصلحاء ؟ أم ان سبق الحكم على داود پاشـا و المزورى بنية الخيانه والاجرام يصرف الذهن مطلقاً عن ظن الخير بهما ! على ان لنا في احـدىٰ حيثيـات تخـوين الخطي الواردة في مقال الاستاذ عبدالفتاح مبعث غرابة لا أقضي منها العجب مهو يقول في اوائل النصف الثاني من الصفحه ١٥١ من القسم الثاني لمقاله ان داود پاشـا ارسل الخطي محملاً بالهدايا ليهنئ الامير الكبير بأنتصاره على البابانيين ويقدر لذلك سنة ١٨٢٦–١٨٢٧ . وكان قد ذكر في الصفحة ١٣٦ من العدد ٥٢ من كاروان ان السلطان محمـود الثـاني هيـأ علي رضا اللاز سنة ١٨٣١ وزوده بكل التفاصيل المذكورة في اغلب مساحة تلك الصفحة للقضاء على داود پاشا في بغداد وقد قضىٰ عليه في السنة نفسها . فاذا كان الخطي ربيب داود پاشا الذي يقول الاستاذ عبدالفتاح في مقاله انه كان يمهد لنفسه ظرفاً يستطيع فيه الاستقلال عن الآستانه ومن جملة تدابيره في سبيل ذلك تقوية روابطه بحكام الناطق فان الخـطي يكون ساعياً في أمر يؤدي الى توهين سلطان الخليفه بتمتين الصلات بين داود وبين امير راوندوز فكيف حدث ان هذا الخطي الربيب المشترىٰ الساعي بمزاج رائق في حلبات العمالة قد أصبح فارس حلبات الولاء للدين الحنيف الممثل بالسلطان محمـود بعد مايكون السلطان قد قضىٰ على ولي نعمة الخطي الاول ومالك ذمته (داود پاشا) ويريد القضاء علىٰ ولي نعمته الثاني امير راوندوز فما هو هذا الخطي حتى يخون الامير مرة

لحساب داود پاشا ويخون الامير وذكرى سيده الاول لحساب السلطان ونحن نعلم ان ولاءه بحسب ماهو معروض في كتابات باغضيه كالغربال لايحوى ماء زلالا وانما اصدافاً وخرزاً من حكام الدنيا فهل يمكن تصور انسان على وجه الارض خربت ذمته الى هذه الدرجه يستطيع تحدي الزمان و المكان و الانسان وكل القيم والشيم ليجاهر الامير وجيشه وعامه الناس في راوندوز و كردستان بفتواه المأجورة وهو صاحب هذا الماضي الملوث و الموضوح ثم يسلم من اذى ويدوم احترامه وتدوم حرمته وتعمر مدارسه في راوندوز نفسها وبعدها في قريته حتى وفاته في عمر جاوز الثمانين سنة وقارب التسعين ؟ اذا كان العزاوي وغير العزاوي قد عرفوا بعد مّاد من عصر الخطي خيانته وبيعه لذمته من اول يوم اتصل فيه بداود پاشا فكيف خفى ذلك على الامير وغير الأمير ؟ لوكانت هناك خيانه وعمالة فهي بكل بساطه كانت اظهر في وقتها منها بعد عشرات السنين لانها لم تكن خيانه اللحظه الواحدة و الموقف العابر وانما خيانة على مدى عشر سنين في أقل تقدير ! وفي كل هذا الكلام الذي نناقش به آراد جماعة التخوين نتساهل في أمر بالغ الخطورة وهو ان داود پاشا في مسعاه للوقوف بوجه الآستانه و تحقيق الاستقلال منها لايبعث بالخطي وغير الخطي خائناً متستراً الى الامير الكبير كي ينخر في اساس إمارته لأن من ذلك تقوية لسلطان الآستانه وأضعافاً لبغداد بما هو واضح في هدم راوندوز وهي ركن قوي معاد للآستانه ومتآزر مع بغداد ـ فالقول يكون الخطي (ربيب داود پاشا) كان حرياً أن يدفع بالمؤرخيين الى اتخاذه ذريعة لوقوف الخطي الى جانب الامير ضد الآستانه تمشياً مع منطق عمالته لداود پاشا لا أن يعتبروه في فتواه الخيانية امتداداً لخيانته المبيتته وهو يحمل هدايا داود پاشا الى الامير ، وبغير هذا يكون المؤرخون قد طلبوا منا تصديق شيئ اسطورى مضحك يصور الخطي بعد عمر النضج و التضلع في العلوم وآستشهاره بسعة المعرفة قد انقلب الى نبات يشتله داود پاشا في الخيانه للآستانه وللأمير معاً حتى اذا انتهى داود پاشا اشتد الخطي في خيانته للأمير باخلاصه المفاجئ للآستانه ، للسلطان محمود وولاته الجزارين في بسالة واصرار، وتحد ما بلغه غير قلة نادرة من ابطال التأريخ كل ذلك أوهام صارت كلاماً على الورق ينقض بعضه بعضاً لتعارضه مع المنطق النظري ومع منطق الأحداث . فالخطي لم تكن ربيب داود پاشا ، وحاشاه ان يكون ، فقد التقى بداود بعد تمكنه وترسخه وتجاوزه فحاجة الشباب ورخاوة العزم في بدايات النضج بفرض انه كان واحداً من اوساط الناس الذين لاحصانة لهم امام الاغراء وانه لم يكن سليل بيت عريق للعلم و المشهور من شأنه انه كان ذا مكانة كبيرة عند الامير قبل ذهابه الى بغداد بل قد ترامى انه أصبح صدرالفتوى بعد ابعاد العلامة ابن آدم بأمر الامير الى (ولنزه) حوالى سنة ١٢٣١هـ وهو على اي حال ارفع مقداراً من ان تناله الاقلام بلا تريث وان ثقل علمه لاينهض به إلا ميزان يزن فطاحل علماء الاسلام .. ولزيادة التنوير انقل كلاماً لوالد جدي الحاج ملا أسعد الجلي كتبه بخطه في بعض الحواشي ونشر في اكثر من مناسبة يقول فيه إنه بعد وفاة والده الواثق بالله الحاج ملا عبدالله الجلي بن الملا عبدالرحمن الجلي سنة ١٢٤٦ الموافق لسنة ١٨٣٠ الميلادي نصبه امير راوندوز محمد پاشا في مقام والده واكرمه غاية الاكرام ولما كان ميلاد الحاج ملا اسعد هو سنة ١٢٢٦ فيكون هذا التنصيب والاكرام جرى له وهو ابن العشرين عاماً وفي طور التحصيل فاذا اخذنا بما سبق نقله من كلام الاستاذ عبدالفتاح فان الخطي يكون في عام ١٨٢٦م الموافق ١٢٤٢هـ وهو راجع بالهدايا من بغداد الى الامير في راوندوز بحدود اربع وخمسين سنة من عمره وهو ضعفا عمر الحاج ملا اسعد يوم تكريمه وزيادة . وبملاحظة قرب موطنه من الامير وتحدره من أسرة علم في مستوى اسرة جلي زادة ، ان لم تكن اعلى منها مقاماً يكون مقامه عند الامير أجل من مقام شاب مفجوع في والده يكرمه الامير بمجاملة وفي ضوء الزعم الخيالي يكون الخطي فيما بعد الخمسين من عمره ربيباً لدواد پاشا ، يكون اقرب الى المنطق ان ذهاب الخطي الى بغداد كان بعلم من الامير في شبه سفارة الى رجل هو وال وعالم في الوقت نفسه ومكرم للعلماء .. ولايستبعد من فطنة الامير ان يستغل حب داود پاشا للأستقلال عن الآستانه فيما يفيد استقلال راوندوز عنها أو قلة اكتراثها بها في أقل تقدير . ولا ينقض هذا الاحتمال إنه لم يثمر فقد تساوى هذا مع عدم جدوى الهدايا المرسله الى الأمير صحبة الخطي موفداً من داود

باشــا . على أن هذه الهــدايا تكون أقرب الى التوقع في ضوء الاحتمال المتقدم ويكون مجمل الأمر أشكل بمقام الخطي الذي يعلو كثيراً على ما استساغه الميالون الى إدانته ويكون ايضاً أضمن للقناعة ان يقول القائل معكوس مايردده بعض المؤرخين بأن يجعل داود باشا منقاداً الى الخطي في حدود ماهو منتظر من العلاقة بين خطي جاوز الخمسين وترسخ في كل العلوم وألف في كثيرها وله جذره العميق في كردستان كلها حيث عشه ومجده وحيـاتــه وبــين باشا معتن بالعلوم الاسلامية الى حد التتلمذ لأساطينها في عصره ومحتاج الى رضاهم عنه فيما يروم من كف يد الآستانه عن ولايته ، وطريقه الى ذلك اسهل بملاءمة سلوكه لما يدعـو الى الرضــا عنــه لا بشراء الذمــة من خلاصة العلم والفضــل والتبحــر في زمـانــه فذلك أمر لايتم حتى في الخيال لأرتبـاطه باستحـاله اجماع اهل الدين والعلم على بيع الذمة وعرض الذات في سوق الرقيق.

هناك فرق هائل بين استعانة اهل الدنيا بأهل الدين في أمور تقع ، وبين اتخاذهم مطايا وعبيداً شروهم في سوق العمالة . ولو كانت ذمم أولئـك الرجال فضفاضة على المقاس المفصل لها بأقلام طائفــه من البــاحثين الميالين الى تحييد (الغيب) في ماجريات التطور و التقدم الانسانيين لكان من المستحيل تفرغ تلك الذمم الخربه الى تأليف تلال وأجبل من الكتب في كل العلوم و الفنون وكان اغلبهم الاغلب لايملك ثمن الورق الذي يكتب فيه حتى إنى قرأت من خط العلامة ابن آدم انه حل عويصه إبن كمال في اعراب آية (لاتخشون) وكتبها على ضوء هلال ليلة الثامن من احـد الشـهـور القمـريــة فدمعت عيني لعــين علامة الجأتها الضرورة الى الاستغناء عن ضوء القنديل بضوء الهلال توفيراً لقطرات من الزيت . ولئن كانت نزاهة ابن آدم لاتنتشر كالهواء حتى تتسرب الى ضمير عامة اهل الدين ، كذلك لايسهل تسرب الخيانه اليهم على النحو المصور في كتابات تميل الى النيل منهم وتتحـدى السبل الى اتهامهم . فالعلماء الروحاينون في معتاد القيـاس لايمكن ان ينـزلوا عن درجـة عامة الناس في مراتب الاستقامة بل انهم بشيئ من الدقة تظهر حصانتهم من الألتواء بقياسهم الى اهل السوق والحقل ذلك ان اشتغالهم خلال ربع قرن من الزمان بمعارف تنبع من القرآن وتنتهيى الى عقبى الخير او الشر بعـد الممات تخلق فيهم بالضرورة تهيباً من الفسوق والمروق بصورة عامة فأنهم اكثر تمسكاً بمعتقدات وراءها شبح الجنة والنار نمت معهم منذ الطفولة من كادر حزبي يلتزم بآراء دنيوية في بضع سنين من التثقيف . فاذا تمثلنا بقالاً يخاف من شارات شرطي بخيـط واحد ويكاد ينعدم أمله في الوصول الى غرفة المتصرف (على ايام العثمانين) الا في اندر المناسبات فهو في القياس أطوع تنفيذ الاوامر الفوقيية من محمد خطي يوقره امير راوندوز ويستقبله والي بغداد وتكون بعض رغباته اقرب الى الامر منها الى الالتماس وتلك حالة مشهودة ومألوفة راينا مثلها على ايامنا مع ملاحظة ان الاعتناء بالدين كان في ماضي الزمان اقوى وأظهر حتى ان حاجاً للبيت بمكه كان يركب المهالك في الذهاب والأياب خلال ما يقرب سنة كاملة من الشقاء والويل والغـربــه والمصرف الذي لا أمـل فيه من عوض دنيوي فهو بالبداهه يكون في المعتاد اتقى من غيره وأحفظ لدينه ولانقول انه كان ينقلب ملاكاً ، ولو بقى بلاحج تساوى مع غيره في الالتزام بالخلق ووفر على نفسه مشقة كبيرة [وفي بعض الاحيان مهلكة] وتفريطاً في المال بلا مقابل من متاع الدنيا .

للاستاذ عبدالفتاح كلام خطير في اواخر الصفحة ١٤٤ وأوائل الصفحة ١٤٥ من العدد ٥٢ من كاروان توسع فيه من زاوية النظر الى مكان الشر بعد زوال الامارات الكردية على يد القــاجــاريين و العثمانيين فيقول «...فقد ظهرت قوة الأغوات العشائريين والرؤساء المحليين ورجال الدين المتنفذين بعد زوال حكم الامراء الاكراد بدعم من السلطات الايرانيه و العثمانيه ليكونوا بمثابة صلة بالموظفين الاجانب ...» ويضيف بعد هذا قول ان قانــون الطابــو الذي أصــدرته الدولة العثمانيه سنة ١٨٥٩م أدى الى تسجيل الأراضي الواقعه تحت سيطرتهم أو اراضي عشائرهم بأسمائهم فبقي الفلاح لايملك ارضه ....

اقول ابتداءً ان الحاج قادر الكويي يقول في واحدة من قطعة الشعرية المستهلة بالبيت التالي:

حاكم وميرەكانی كوردستان هەرلە بۆتانەوە هەتابابان

«حكـام كردسـتــان وأمــراؤهــا بدءً ببوتان حتى بابان»

ان السادة [أولاد على والزهراء] وشيوخ الطريقة كانوا يذكرون

الرحمـان في الزوايا خوفاً من أولئك الامراء بسبب انهم كانوا حفاظاً للشريعة ـ ولايذكر (الملالى) أو رؤساء العشائر في هذا الصدد . ونحن الانقول ان حاجي قادر حجة في هذا الباب سواء من حيث اتهـام الطائفتـين المذكورتين او افلات الآخرين من الانهـام ولكنه على أي حال ذو بصر بالأمور وسباق الى تنبيه الناس وكفاه ان يكون دون بقية الادباء والشعراء إستعمل ذهنه في تعليـل ما رآه في عصره من إنفـلات بعض النـاس من تلك الطائفتين من قيود الشريعة . ولم يشر في ديوانه ، او ما بلغنا من شعـره ، الى ديوان الطابو كوسيله لتثبيت الغصب ولكنه نظم قصيدة مطولة في خطر منح الأرمن حكماً ذاتياً على بلاد الكرد وأشـار بل صرح مؤكداً على دور المدارس الرسمية في توصيل افراد من قعر المجتمع الى مستويات الحكم والسيطرة فهو ديد بان حديـد البصر في مظان الخـير و الشر . على ان الاستـاذ عبدالفتاح نفسه في استرساله بعد العبارات المقتبسة آنفاً من مقاله خص كلامه في هذا الباب بالآغا و الشيخ و البگ فآنسجم في جزء منه مع كلام الحاج قادر.

إننا في غنىٰ عن التأكيد على ان زوال الامارات الكردية كانت طاقة كبرى في حد ذاته سواء كان ذلك سبباً في انحراف ذوي النفوذ الاكراد ام لم يكن ولاننقص من ضخامة فجيعة الكرد فيهم حتى بفـرض إنهم كانـوا ظالمين لأن زوالهم احل ظالماً اجنبياً أشد ظلماً في محلهم . ولا ادخل في هذا الحساب تناحرهم المهلك ومـا جره على المسـاكين من ويلات الموت والتشرد وكان ختامه زوال حكمهم فذلك موضوع خاص يطول فيه الكلام : فالذي اريد قوله هو ان الكلام في آثار زوال الأمارات الكردية وتأسيس دوائر الطابو ليس ذا وجه واحد ينتهى منه الباحث بحكم قاطع في بصعة سطور . وأبدأ بالطابو في اختصار شديد فأقول إنه في حد ذاته اجراء ضروري لتثبيت الملكية يقتضيه تنـامى التعقيـد في المعيشه بما يخرج بحق التملك ان يكون عرضـة للنفي والأثبـات بشهادة الشهود. لقد كانت البساطة وحرمة الأعراف واحكام الدين في الماضي تكفل سلامة الاحكام من قبـل قضاة الشرع او المحكمين في نزاعاة الارض والعقار عموماً ويكون الحكم الصادر المكتسب لحجية الشيئ المحكوم فيه رافعاً للجدل مستقبلاً من اي ارض صدر بها الحكم وتكلف به (قبالة) ، فلما حصل رقي في هذه الدنيا خلال القرن الماضي اضـطرت السلطنه العثمانية الى إقتباس نظام الطابو . وكان تطبيقـه بالتدريج فقد بقيت مناطق واسعة من الارض الوعرة بلاسند طابو حتىٰ نهاية حكمها وان أقضية كثيرة متطرفة الموقع بقيت ايضاً بلا دائرة طابو بل بلا محكمه اصلاً . فاذا جاز حمل تأسيس دوائـر الطابـو على نيـة رشـوة الرؤساء و المتنفذين بتمليكهم ارض الفـلاحين أو الخصوم فانه يصبح كل اجراء حضاري مقتبس من اوربا مشبوهاً بالنية الشريرة كأن يكون المقصود من دوائر البرق و البريد سرعة ايصال الاوامر من اعلى الى ادنىٰ للهدم و التشريد و التقتيل و تكون الطرق المعبدة سبلاً ممهـدة لغزو الجيوش ويكون فتح المدارس مقصوداً به توفير اعـداد من ابنـاء الناس لأستغلالهم براتب الوظيفه في خيانة اهلهم بل نصعد الى اعلىٰ درجة من اتهام السلطة بما فسر به (لينـين) نشوء الحكومات من اجل استغلال الطبقة المستغلة (بكسر الغـين) للطبقه المستغله (بفتح الغين) وانه ليس هناك سبب آخـر دعـا الى ابتـداع انظمة الحكم وكل ذلك مشروح بتفصيل في كتابه (الدولة و الثوره) وبذلك نستطيع اتهام ابتداع الكتـابـه بانها حيلة شيطانيه لتكبيل المقهورين بقيود مكتوبه تدمغهم بالدين او تثبت عليهم الرق . ويكون من حق السلفيين ايضـاً اتهـام غزو الفضـاء بكونه اكذوبه يختلقها الملحدون للتغرير بالبسطاء على طريق الكفر و الالحاد . والواقع هو انه لايوجد شيئ من مبتدعات البشر الرائعة بمنجاة من إستغلال الاشرار له في غير وجهته الصالحة . و الطابو نفسه كان في اغلب الحـالات تثبيتاً لواقع كان قائماً ولم يندر أن استطاع مأمور الطابو في أسفل درجات الوضـائف الحكومية التلاعب بملكية الأرض

و العقار أو بحدودها الحقيقية في غياب كلي لنية الحكومة . وسند الطابـو كثيراً ما انقذ ارض المسكين من بطشة المقتدر لتعسر التلاعب به في احوال الخصومة و التداعي . ثم انه كان بحفظة لحقوق الورثه سبباً في حالات كثيرة الى تفتيت ملكيات كبيرة . على ان موضـوع الطابـو يختلط تلقائياً بموضوع فساد ذمم الرؤساء و المتنفذين بعد إندثار الامارات الكردية في اطار واقع الحال او واقع التأريخ وليس الاجتهادات الفردية : واختلاطه

الأول بذلك هو اختلاط منفي أو سلبي وهو آت مما قلناه من ان مناطق كثيرة بقيت بلا طابو فيكون دوره في هاتيك الديار معطلاً في الشرو في الخير . ونظام الطابو طبق اول ماطبق في المراكز الكبيرة وفي الارض السهل حيث قدرة الحكومة على تنفيذ الأنظمة و القوانين متوفرة ولاتقوم بوجهها الجبال والأودية الوعرة . وغني عن البيان ان الرئيس الذي سجل الارض بأسمه كالمستثمرها قبل الطابو فهو إن كان قد استفاد من تثبيت واقع تصرفه بالارض أماناً من احتمالات تغير حاله في المستقبل فأنه من المؤكد الذي نعرفه معرفة العلم و المشاهدة ان ناساً كثيرين من الضعفاء استفادوا مثله بتثبيت حقوقهم في سندات طابو ونعلم ايضاً علم اليقين ان مساحات واسعه جداً تشمل عشرات القرى في المنطقه الواحدة بقيت ملكاً لأصحابها من الفلاحين بلا سندات طابو . ان واقع الامور يختلف كثيراً عن الاحكام المطلقه المنتزعه مما قد يبدو انه طبائع الامور فالوصول الى المعادله التاليه : رجل قوي+طابو+ارض=إفلاس الفلاح باطل كبطلان القول بأن : فلاح فقير+طابو مضمون=سلامة ارضه ، فلايصح النظر الى الدنيا على انها اما بيضاء وإما سوداء فبينها عشرات و مئات الألوان.

والمتنفذين الدنيويون بدورهم صالحون واشرار وأوساط فلاتصح معادله مطلقه تقول : متنفذ ـ إمارة كردية + عثمانيين وقاجاريين = خيانه . فهؤلاء القوم كبقية الناس يدخلون في التعامل مع الحياة تحت ظروف وشروط ومواصفات ماخلقوها هم وينطبعون بصفات في الصلاح والفساد تتباين من هذا الى ذاك ، وتؤطرهم اجتماعيات وأعراف منها ما تكون مخالفة قاضيةً على شرف المخالف وابرز تلك الأطر فيما يخص رؤساء العشائر هي بقاء الأواصر القبلية التي تقارب صلة القربى من درجة الاخ في حالة العشائر الرحل حتى اني وجدت إنجلز في بعض كتاباته يبالغ في نقاء تلك الأواصر . وتأتي بعدها الصلة بين الرئيس وافراد القبيلة التي تركت حالة الاتحال ولم تتهرأ أواصرها كما تهرأت في عشيرة (دزهيي) . اما الرحل فلا يملكون ارضاً ـ في الغالب ـ حتى يثور السؤال حول مصيرها . [توجد رحل بين بين لامجال للخوض في شأنها] . وغالب العشائر المحتفظة بروابطها القديمة تكون من سكنة الارض الجبلية حيث لاتوجد حكومة بمعنى حكومة وتضطر العشيرة منها الى حفظ كيانها من تجاوزات العشائر المجاورة بزيادة أو محافظة الروابط الموجودة بين بيت الرئاسة وعامة اهل العشيرة فهي في غياب دائرة الطابو وبصرف النظر عن احكام النظريات والاجتهادات قلما ترتكب جرائم داخلية من مثل القتل والغصب لتوقف سلامتها على التضا من بوجه المتجاوز الاجنبي . فالتوهم بأن زوال البابانى والسوراني يؤدى ضرورة وحتماً الى خيانة رئيس الآكو و آلبلباس لعشيرته خيال لم يتحقق حتى كتابة هذه السطور في ١٢/١١/١٩٨٨.

والعشائر ماكان منها مرتحله او نصف متوطنه أو متهرئة الوشائج القبلية هي كسائر خلق الله من التماس الرزق وطلب السلامة قد تصانع الحكومة وتتزلف الى المتصرف فالقائمقام فمدير الناحيه فمأمور الموكز فآمر المخفر ولكن ذلك لايمنع حقيقة اخرى اكبر وهي أن عدم إرتياح السلطه من المتنفذ الكبير أوضح مئة مرة من عدم إكتراثها بعامة المساكين فاذا كان من طبائع المصالح ان يلجأ طالب الربح الى التزام (الاغنام) او (رسوم الفواكه) بالتقرب الى ممثل الحكومة عن سبيل الرشوه أو المصانعه فأة كثيرين من رؤساء القوم الاكراد كانوا ضحايا السلطة بذرائع وحجج شتى أقواها خوف السلطة من نفوذهم الذي كثيراً ما آل الى تمرده أو اجتنابهم مراكز الحكم في شبه إستقلال عنها ، فالرئيس القوي قريب الشبه بأمير من الامراء وما كان الامير نفسه الا واحداً من هؤلاء تأتي له ان يتوسع سلطانه على مناطق خارج منطقة عشيرته أو طائفته وهي ظاهرة مشهودة في الكرد وغير الكرد و ورد ذكر بعضها في ثنايا مقال الاستاذ عبدالفتاح من الحملات التي شنتها القوات العثمانيه على العشائر العربية القوية في شتى مواطنها.

والمستطلع لتأريخ إتصال القاجاريين و العثمانيين بالشعب الكردي يجد نماذج كثيرة مصداقاً لما قلته من مثل مذبحة الغفوريين بكويسنجق سنة ١٢٨٤هـ على يد تقي الدين پاشا والي بغداد وهو قافل من حملته التأديبية التنكيلية برؤساء بشدر وما كان من تمرد حمزة آغا منگور بالاتفاق مع الشيخ عبيدالله النهري على حكومة القاجاريين في التسعينات من القرن الثالث عشر (الهجري وما كان بعد ذلك من اغتيال حمزة

آغا نفسه بعد تطمينه من حكومة الشاهات بالأيمان و المواثيق . ويذكر الناس حتىٰ يومنا هذا في مجالسهم قصة هروب محمود باشا الجاف من الآستانه عبر مناطق من روسيا القيصريه واذربيجان ايران فكردستان ايران حتىٰ وصوله بعد مهالك جمة الىٰ عشيرته (جاف) وذلك خوفاً من الاعدام الذي كان منوياً تنفيذه فيه لولا تحذير بعض فاعلي الخير له بما هو مبيت له . والجاف نفسه كان عرضة لحملات التأديب علىٰ جانبي الحدود الفاصله بين القاجاريين و العثمانيين . والأمثله كثيرة في صلة العداء بين هاتين الحكومتين والعشائر الكردية وكلها تنقض الزعم بأن محتلي كردستان كانوا معتمدين على الرؤساء و المتنفذين في تمشية سياستهم الشريرة بعد زوال الامارات الكردية . أقول هذا لالكى ارضح مقام أولئك الرؤساء الىٰ مرتبة الملائكه ولكن من باب تقدير الواقع الذي هو السبب في مناوءة الأجنبي المحتل لذوي الجاه و القوة من ابناء البلد . ويقتضيني المقام أن اقول ان الامراء الاكراد انفسهم كانوا يمنحون من يشاوؤن من ذوي الحيثيات أرضاً واعتباراً وتلك عملية لاتختلف من حيث أثرها علىٰ ملكية الفلاح للأرض عن تمليك يجري على يد العثماني والصفوي والقاجاري . ولكن يمكن القول بأن غالب ذلك يجري في أرض ليس لها مالك واضح بدخولها في الملكية العامه . وفي اسرة (جلي زادة) مثالان علىٰ ذلك احدهما كان على عهد عبدالرحمان باشا حين نقل سكن جدي الخامس عبدالرحمن الجلي من قريته (جلي) الى كويسنجق واقام له مدرسة ربط بها مداخيل بضع مقاطعات للصرف علىٰ ما يحتاجه الاستاذ في تدريسه ومعاشه وتوارثها الابناء بعده حتىٰ ما قبل بضع عشرة سنة حين شملها قانون خاص من قوانين الاصلاح الزراعي فشطب ملكية اصحابها لها. و المثال الثاني كان علىٰ عهد ولده الواثق بالله عبدالله الجلي بتمليكه قرية (بيبازوك) من قبل وكيل الحاكم البابانى . ولما كانت وفاة الواثق بآلله في سنة ١٢٤٦ هـ يكون التمليك قد جرىٰ قبل ايام الطابوور القباله هذه محفوظة حتىٰ هذا اليوم سلمت من عوادي الزمن التي تعرضت لها كتابات تراثيه لاتقدر بثمن من موروثات الأسرة ، ضاعت سنة ١٩٦٣ م. فيما تقدم كفاية ! ولست اروم العودة الىٰ هذا الموضوع الذي اعلم أنه بسبب امور كثيرة يحذره منها عامة الكتاب لايجرأ حتىٰ احفاد الخطي ان يدافعو عنه وعن انفسهم . ولابد من كلمة في مأساة نبش قبرة بعد ثورة تموز ١٩٥٨ فقد كان عملاً شائناً ومدحوضاً بمنطق بقاء القبر موقراً على مدى الزمان من عامة الناس حتىٰ كتابات السيد حزبي

في العشرينات وصارت كتابا في الثلاثينات فوافقت هوىٰ في نفوس الناشئة وجاء اختلاط المفاهيم و الغليان السياسيى الاهوج في المنطقة بعد أشهر من الثورة مدخلاً لأمور بعثت علىٰ الحيرة والاستنكار ولامجال بل لاداعي لبعثها من جديد...

واحب في الختام أن اشير الىٰ وجود اختلاف بين بعض ماكتبه المكرياني وماكتبه الاستاذ عبدالفتاح حول نهاية حكم بابان وحكم رسول باشا في راوندوز فالاستاذ عبدالفتاح يعزو الىٰ نجيب باشا تقويض امارة رسول باشا في سنه ١٨٤٧م ١٢٦٤هـ وامارة بابان في ١٨٥٠م ـ ١٢٦٧هـ علىٰ حين يذكر المرحوم حزني ان نامق باشا والي بغداد احتل راوندوز سنه ١٢٧٢هـ (توافق ١٨٥٥م) وانه هو الذي قبل عودة رسول باشا من ايران الىٰ بغداد سنه ١٢٧٧هـ واخذه معه الىٰ الآستانه حين عين مشيرا للمابين سنة ١٢٨١هـ فتوسط تعيين رسول باشا واليا علىٰ مدينة (وان) سنه ١٢٨٢هـ . ولايذكر السيد حزني تأريخ سقوط بابان لكي نقارنه الىٰ رأى الاستاذ عبدالفتاح . والذي أراه هو ان ماقاله حزني صحيح بصدد رسول باشا . اما سقوط السليمانية فقد جاء علىٰ يد نجيب باشا ولكن في سنة ١٢٦١هـ ١٨٤٥ م حتىٰ ان مصرعاً من شعر الشاعر عبدالباقي العمري في نهاية قصيدة مدح يبارك فيها انتصار نجيب باشا يؤرخ للحادثه فيقول : بسديد رأيك فتحت بابانها.

وهي بحساب الجمل توافق ١٢٦١هـ.

فالىٰ روح الخطي اعتذار جيل سمع قدحاً فيه حافيه ، هو أجل من ان ينال غبار طريقه . والىٰ حزني المكرياني عشما في تجاوزه عماقلته دفعاً لوقر المسوؤلية عن كاهلي . والىٰ الاستاذ عبدالفتاح دعائي ورجائى ان يصاحبه التوفيق الىٰ زمان مديد في خدمة تأريخ شعبه .

بغداد ١٢/١١/١٩٨١

●

أضواء جديدة على جريدة «كورد»

كتابة

عبدالجبار قادر غفور

ترجمة

ياسين خضر شريف

ان الموروث الثقافي للشعوب جزء هام من التاريخ وينشر حوله الكثير من البحوث ، وذلك للوقوف على حقيقة ماضي الشعوب وتوضيح العديد من جوانب حياتها ومشاركاتها في الحضارة وموقعها في التاريخ العالمي .

فنتاجات الشعراء والمؤرخين و الصحفيين هي المادة الاساسية لمثل هذه البحوث .

ان تاريخ الثقافة الكردية كبقية جوانب التاريخ الكردي لم يبحث لحد الآن بصورة جدية ، ولم يتبوأ مكانته اللائقة في التاريخ .

ان الامعان والتدقيق في نتاجات الشعراء والكتاب يعطياننا المادة الاساسية لرسم صورة الوضع الثقافي والاجتماعي لماضي الشعب الكردي .

ويعد كتاب الدكتور «عزالدين مصطفى رسول» النفيس في الشاعر الكردي الكبير «احمدى خانى» خطوة كبيرة على هذا الطريق .«1»

ان مثل هذه البحوث تساعد المؤرخ كثيراً في توضيح جوانب عديدة من التاريخ الكردي . وتعتبر الصحف والمجلات الكردية مصادر رئيسة واصيلة لدراسة التاريخ الكردي الحديث والمعاصر ، ولا يستطيع اي مؤرخ رسم الصورة الحقيقية لتأريخ هذا الشعب دون دراسة تلك الصحف والمجلات دراسة دقيقة. ان صحف ومجلات نهاية القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين تساعد المؤرخ كثيراً في تحليله للأوضاع السياسية والاجتماعية والثقافية للاكراد في ذلك العهد من التاريخ الكردي ، فمواد ومضامين تلك الصحف والمجلات تشخص مشاكل المجتمع الكردي آنذاك ، وطروحات المتنورين الاكراد لعلاجها . ان التمعن في مضامين صحف «كوردستان» و «كورد» ومجلة «رۆژى كوردستان» يوضح لنا الوضع الثقافي للأكراد ، ويكشف اسماء الجنود المجهولين لحركة التنوير الكردية ، فضلاً عن مشاكل المجتمع الكردي ووضعه السياسي في نهاية القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين .

ومن نافلة القول ان ظهور المطبوعات والصحافة هو علامة لبداية مرحلة جديدة في حياة الامم . وهذا الظهور مرتبط بالتغييرات التي تحدث في حياة الامم ، كظهور قوى وفئات جديدة لاترضى الحياة والنضال على دستور الاجداد . ان ظهور الصحافة بين الكرد له تاريخه الخاص ولعبت فيه عوامل كثيرة دورها . ففي هذا الصدد يقول مؤرخنا الجليل الاستاذ الدكتور كمال مظهر احمد :

«فضلاً عن العوامل الداخلية فقد أدت بعض العوامل الخارجية دوراً كبيراً في ظهور الصحافة الكردية ، وأحد هذه الاسباب هو

ظهور الصحافة ونمو دورها في الحياة السياسية والفكرية للشعوب المجاورة للاكراد .«2»

ان ظهور المطبوعات والصحافة وانتشارها في الامبراطورية العثمانية مرا عبر طريق ملئ بالمصاعب فمتنوروا هذه الدولة سواء من الترك أو من ابناء القوميات الاخرىٰ واجهوا من اجل نشر افكارهم التشريد والجوع والاعتقال فلم يخطر ببال نظام عبد الحميد المتخلف أن يسمح بنشر كلمة تفوح فيها رائحة النقد والمعارضة لنظامه في طول الامبراطورية وعرضها . تسبب هذا الوضع في ترك المثقفين المخلصين لوطنهم واتخاذهم جنيف وباريس ولندن و القاهرة مراكز لنشاطهم السياسي والثقافي . حيث ظهرت في هذه المدن مجموعة من الصحف والمجلات سواء باللغة التركية أم بلغات الشعوب الاخرىٰ في الامبراطورية العثمانية ، وفي ظل هذه الظروف نفسها ظهرت في القاهرة أول صحيفة كوردية بأسم «كوردستان» ومن الجدير بالذكران كل المنظمات والجمعيات و المتنورين كانوا يرون في نشر العلم والمعرفة واعادة العمل بدستور عام ١٨٧٦ الطريق القويم لتقدم البلاد . وبعد انتصار ثورة «تركيا الفتاة» سنة ١٩٠٨ ظهر وضع سياسي جديد الىٰ الوجود في الامراطورية العثمانية عامة وفي العاصمة استنبول علىٰ وجه الخصوص .

فظهرتمجموعة من المنظمات السياسية والاجتماعية والثقافية وحاولت كلها ان تعرف نفسها بالجماهير ووجدت ان خير وسيلة لتحقيق هذه الغاية هو اصدار الصحف والمجلات سواء باللغة التركية أم بلغات شعوب الامبراطورية الاخرىٰ . وكانت هذه المنظمات تدعم بحماس النظام الجديد ؛ وذلك لأن شعارات «تركيا الفتاة» كانت قد جمعت حول نفسها كل التواقين الىٰ التقدم والتطور في البلاد . وكان «الاكراد الفتيان» «3» يعتقدون ان النظام الجديد سيضع حلولاً لكل مشاكل البلاد وخاصة المشاكل القومية .

وكان لهذا الاعتقاد مايبرره وخاصة في «الربيع القصير» لحكم الاتحاديين الذين لم يكشفوا بعد عن وجههم الحقيقي لشعوب الامبراطورية العثمانية ، حتىٰ ان زعيماً كردياً عين رئيساً لمجلس الشيوخ في مجلس المبعوثان العثماني وهو الشيخ عبد القادر بن الشيخ عبيدالله النهري «زعيم انتفاضة عام ١٨٨٠» «4» .

كما عين الصحفي المشهور والعضو الفعال في الحركة الثقافية الكردية اسماعيل حقي بابان زادة وزيراً للتعليم في حكومة الاتحاديين بعد ثورة ١٩٠٨ . «5» وفي ظل هذا الوضع السياسي ظهرت اول جمعية كردية بأسم «كورد تعاون وترقي جمعيتي» «جمعية التعاون والترقي الكردي» «6» لقد عرفت هذه الجمعية نفسها بالجمهور بافتتاح ناديها يوم ٢٥ أيلول عام ١٩٠٨ في استنبول وحضر حفل الافتتاح مايقرب من (٥٠٠) شخص بين عضو وضيف . وقد عبر الجميع خلال حفل الافتتاح عن اخلاصهم للنظام الجديد ، وأكد مندوب مدينة موش رشيد بك مفتي زادة في كلمته بهذه المناسبة أخلاصه للدستور وقال : «نظرآ لأن الاكراد حصلوا في ظل النظام الجديد كسائر شعوب الامبراطورية العثمانية علىٰ حقوق المساواة والتقدم والمعرفة والحرية ، فأن خدمة الدستور والنضال من اجل ترسيخ دعائمه وتنفيذ بنوده واجب مقدس علىٰ عاتق الكرد» . «7» لقد خطت الجمعية خطوة مهمة اخرىٰ عندما اصدرت صحيفة خاصة بها وهي «كورد تعاون وترقي جمعيتي غزه تەسي» «صحيفة جمعية التعاون والترقي الكردي» والتي يرد ذكرها في المصادر التاريخية بجريدة «كورد» فقط . ويظهر أن اعداد هذه الصحيفة اتلفت أولم يعثر عليها احد الىٰ حد الآن . لذا فأن جميع الكتاب الذين بحثوا في الصحافة الكردية لم يذكروا عن هذه الصحيفة سوىٰ أسطر قليلة ، فقد أجمعوا علىٰ ان صحيفة «كورد» قد أصدرتها في استنبول «جمعية التعاون والترقي الكردي» عام ١٩٠٨ باشراف شخص يدعىٰ توفيق وهو من اهالي مدينة السليمانية . «8» صدر العدد الاول من صحيفة «كورد» في ٩ تشرين الثاني ١٩٠٨ ، وكان صاحبها هو الشاعر الكردي الكبير پيرەمێرد ، أمارئيس تحريرها فكان احمد جميل باشا من عائلة جميل باشا المعرفة بديار بكر وهو شقيق اكرم وقدري جميل باشا . «9» وفي بحث للدكتور جليلیٰ جليل نشر عام ١٩٧٥ عن الجمعيات الكردية في عهد الاتحاديين نشر فيه معلومات قيمة عن صحيفة «كورد» «10» وكان المصدر الاساس لمعلومات الدكتور جليلیٰ جليل في بحثه هو مجلة فرنسية ذكرت اخبار صدور صحيفة «كورد» في احد اعدادها عام ١٩٠٩ والتي

ذكرت عن صحيفة (كورد) انها صحيفة سياسية دينية اجتماعية أسبوعية «11» ومن الجدير بالذكر ان هذه المجلة الفرنسية تشير في نفس العدد الى صحيفه أخرى كردية باسم «شرق وكوردستان» والتي كان يقوم باصدارها كل من احمد شريف هرسكلي وبدري الملاطي واسماعيل هرسكلي . وكانت الصحيفة تهدف الى نشر الفكر الديني ولم تكن لها أية علاقة بالحركة القومية الكردية «12» ولم يرد ذكر هذه الصحيفة في اي مصدر آخر .

وفضلاً عن المجلة الفرنسية المشار اليها اعلاه ، فهناك معلومات كثيرة عن جريدة «كورد» وخصوصاً اعدادها الستة الاولى في كتاب باللغة الارمنية نشره شاهبازيان في استنبول عام ١٩١١ تحت عنوان «تاريخ الكرد والارمن» «13» .

ان كتاب شاهبازيان المذكور هو المصدر الوحيد لدراسة مضمون مقالات هذه الصحيفة ؛ لأن المؤلف اعتمد نصوصاً كثيرة من هذه الصحيفة في كتابه وخصوصاً ما يتعلق بتاريخ الكرد .

وكتب على صدر الصفحة الاولى من الجريدة بانها لسان حال « جمعية التعاون والترقي الكردي » وتهدف الى نشر الوعي الاجتماعي ، وكانت جريدة «كورد» تصدر في ثماني صفحات ، وتضم الصفحة الواحده أربعة اعمدة«14» ، ناقشت جريدة «كورد» على صفحاتها مسائل كثيرة في مقدمتها نضال الاكراد من اجل الحقوق الانسانية والسياسية فكتبت الصحيفية في احد اعدادها تقول :

ان اكراد الامبراطورية العثمانية كانوا محرومين من ابسط الحقوق ، رغم انهم بشجاعتهم وتضحياتهم وتأثيرهم في الحياة السياسية للبلاد كسبوا احترام سكان الامبرطورية «15» وكانت للمقالات الثقافية مكانه بارزه على صحفات «كورد» ، ومن ابرز من كتبوافيها سعيد كوردي « سعيد النورسي زعيم الطريقة النورسية فيما بعد » واسماعيل حقي بابان زادة ففي مقالة لسعيد كوردي نشر في العدد الثاني من صحيفة «كورد» يطرح على القراء هذا التساؤل : ـ «ماذا يحتاج الكرد»؟ وحاول ان يجيب بنفسه على هذا التساؤل قائلاً :

« مرت خمسة عشر عاماً وانا أفكر في هذه المسألة فلم اجد سوى احدى طريقتين الاولى هو الاتحاد ، والثاني هو العلم والمعرفة . وخصوصاً معرفة العلوم الدينية وبعض العلوم والفنون الاخرى الضرورية لمدنية هذا العصر «16» وتحدث اسماعيل حقي بابان زادة في مقال له نشر في العدد الثالث من صحيفة «كورد» عن اهمية اللغة القومية وطلب تعليم الأطفال اللغة الكردية ، كما حاول تشخيص قوانين تطور اللغة الادبية الكردية وطالب بجمع الفلكلور وكتابة التاريخ الكردي وباللغة الكردية ، وفي راي اسماعيل حقي بابان ان بعث وتطوير اللغة يفتحان امامنا طريق التقدم ، والتعليم هو الطريق الوحيد لتحرير الامم وان مفتاح التعليم هو اللغة ، وعن طريقها تفتح ابواب الحضارة والمدنية «17» وتطرق سعيد كردي «النورسي» في العدد السادس من صحيفة (كورد) الى دور الدين في الحركة الكردية وطالب بتطبيق الشريعة الاسلامية في اعادة تنظيم المجتمع ، ووقف بحزم ضد فكرة «الجامعة الاسلامية» للعثمانيين ، والتي استعملوها لاستغلال واضطهاد شعوب الامبرطورية كما طالب الاكراد بتوطيد علاقاتهم ووحدتهم مع الشعوب المجاورة «18» اولت جمعية « كورد تعاون وترقي » اهتماماً بالغاً بوحدة نضال شعوب الامبرطورية العثمانية ، وبصورة عامة فقد انتهجت صحيفة « كورد » نهجاً ليبرالياً كان شائعاً في ذلك الوقت بين المتنورين في أستنبول ، وآحتلت مكانة مرموقة بين المثقفين الكرد«19» افتتحت جمعية « كورد تعاون وترقي » مقرات وفروعاً ونوادي كثيرة لها في مدن كوردستان ، ففروع هذه الجمعية في ديار بكر وبدليس وموش وارزروم ومدن كثيرة اخرى ادّت دوراً كبيراً في الحياة السياسية والثقافية في هذه المناطق ، ومن انشط هذه الفروع فرع مدينة بدليس ، حيث قدر القنصل الروسي هناك عدد اعضائه بعشرات الالاف «20» ان نشاطات فروع الجمعية هذه اثارت قلق الاتحاديين الذين لم يكونوا راغبين في أن تشاركهم أية جمعية اخرى في السيادة السياسية في البلاد .

ان جمعية (كورد تعاون وترقي) كانت تولي اهتماماً بالغاً بنشر التعليم ، فقد انشأت الى جانبها جمعية اخرى باسم «جمعية نشر المعارف الكردية» ، وتتضح اهداف هذه الجمعية من اسمها. فقد فتحت مدرسة للاطفال الكرد في استنبول في محلة [ديوانلي] بشارع [خواجة باشا] ، وسميت بالمدرسة الدستورية

وعين عبدالرحمن بدرخان ناظرا لها ، وبرامج التدريس فيها كانت تتفق مع برامج التدريس التي تسري في المدارس التركية الاخرىٰ التابعة لوزارة التربية التي كان اسماعيل حقي بابان زاده وزيراً لها .

كان عدد طلاب المدرسة في بداية تأسيسها «٣٠» ثلاثون طالباً ولكن ارتفع هذا العدد بعد فترة قصيرة من افتتاحها ، وكان الهدف من افتتاح هذه المدرسة هو تعليم الاطفال الكرد لغة الآباء الاجداد «21 » وقد مول هذه المدرسة الاثرياء الكرد في استنبول .إن المثقفين الكرد لم يستطيعوا تحقيق أهداف حركتهم بالرغم من نشاطاتهم المكثفة في عهد الاتحاديين . وكان لهذا الاخفاق اسباب عدة ، منها موقف حكومة تركيا الفتاة ازاء شعوب الامبراطورية العثمانية وكان للكرد موقعهم المتميز في مخططات الاتحاديين ، فعندما لاحظ الاتحاديون نشاط الاكراد الفتيان، خاصة في الولايات الشرقية للبلاد ، بدأوا يلاحقون اعضاء الجمعية النشيطين كما بدأوا باغلاق مقرات ونوادي الجمعية الواحدة تلو الاخرىٰ ، واجبروا اعضاء الجمعية النشيطين علىٰ الانتماء الىٰ فروع الاتحاد والترقي في هذه المناطق ، والسبب الثاني هو تمركز نشاط المثقفين الكرد في حدود مدينة استنبول وقد أثر ذلك في الحركة ؛ لأن الاقطاعيين وزعماء القبائل أصبحواهم المسؤولين عن هذه الحركة في الكثير من مناطق كوردستان ، وبدأوا يستخدمون فروع الجمعية للمحافظة علىٰ سلطاتهم في ظل النظام الجديد ، وابعدوها عن الاهداف الحقيقية للحركة ، وفضلاً عن ذلك كله فأن التعليم الذي اعتبره المتنورون الكرد الطريق الوحيد للتقدم ، لم يخط خطوة واحدة نحو الامام في كوردستان ولم تفتح حتىٰ مدرسة واحدة ، وكانت الامية تخيم كالسباق بظلالها القاتمة علىٰ كوردستان . لهذه الاسباب ولأسباب اخرىٰ فأن هذه الجمعية شأنها شأن الجمعيات الاخرىٰ في الامبراطورية العثمانية بقيت تتحرك في اطار محدود وبالرغم من المحاولات الكثيرة التي قام بها التنورون . لم تتمكن هذه الجمعيات ان تكون لها قاعدة شعبية في صفوف السكان ، حتىٰ ان جماهير واسعة لم تكن تفهم شعاراتها في اكثر الاحيان ، وهذه الحالة سهلت مهمة الاتحاديين في القضاء عليها . ففي اواسط سنة ١٩٠٩ أي بعْد مرور اقل من سنة علىٰ قيام جمعية «التعاون والترقي الكردي» منعت من العمل ، وفرضت عليها الحظر الاوساط الحاكمة في تركيا .

وكان الموقف الجديد للاتحاديين يرتبط بالتحولات التي طرأت علىٰ سياستهم الداخلية والخارجية ، والتي ارتبطت بالقضاء علىٰ المحاولة الانقلابية للسلطان عبدالحميد الثاني في ٣١ آذار ١٩٠٩ فبعد قضائهم علىٰ محاولة عبدالحميد ازدادت ثقة الاتحاديين بانفسهم وكشفوا عن وجهم الحقيقي والذي لم يكن يختلف كثيراً عن حكم السلطان الدموي ، وخصوصاً تجاه شعوب الامبراطورية العثمانية . فبدأ الاتحاديون سياسة الاضطهاد ضد شعوب الامبراطورية ومنعوا جمعياتها ومنظماتها من ممارسة النشاط العملي ، واصبحت سياسة التتريك شعارهم «المقدس» . وفي ظل الوضع الجديد ابتعدت الاكثرية الساحقة من ابناء الشعوب الخاضعة للسيطرة العثمانية عن الاتحاديين ، وبدأوا العمل والنضال من اجل حقوقهم القومية .

وبعد زوال جمعية «كورد تعاون وترقي» بفترة قصيرة ظهرت جمعية «هيوا» ، وبذلك بدأت صفحة جديدة من الحركة الثقافية والاجتماعية للاكراد .

الهوامش والمصادر

● نشرت هذه الدراسة في مجلة كاروان العدد ٣٢ ، ٣٣ عام ١٩٨٥ وباللغة الكردية .

١ـ الدكتور عزالدين مصطفىٰ رسول ، احمدىٰ خانىٰ (١٦٥٠ ـ ١٧٠٧) شاعراً ومفكراً ، فيلسوفاً ومتصوفاً . بغداد ١٩٧٩ .

٢ـ دكتور كەمال مەزهەر ئەحمەد ، (تێگەیشتنی راستی) وشوێنی لە رۆژنامە گەری کوردیدا ، بەغدا ١٩٧٨ .

٣ـ يستخدم المستشرق السوفيتي المعروف ف . ئە.گردلێفسکی مصطلح «الاكراد الفتيان» عندما يتحدث عن اعضاء الحركة الثقافية والسياسية الكردية في عهد عبدالحميد والاتحاديين . انظر : گردلێفسکی . ف.ئە الاعمال المختاره ، المجلد الثالث ، موسكو ، ١٩٦٢ ، ص ١٢ «باللغة الروسية» .

٤ـ د . لازاريڤ ، م . س ، المسألة الكردية ، موسكو ، ١٩٧٢ ، ص ١٤٥ « باللغة الروسية » .

٥ـ اسمـاعيل حقي بابان كان صحيفاً بارزاً وادى دوراً كبيراً في حركة الاتحاد و الترقي وعين بعد انتصار ثورة ١٩٠٨ وزيراً للتعليم . وبعد ان غير الاتحاديون سياستهم وبدأوا واستعمال سياسة التتريك ضد شعوب الامبـراطورية انتظم في صفوف الحركة الثقافية و السياسية الكردية . ونشر مقالات عديدة في الصحف و المجلات الكردية الصادرة في تلك الفترة في اللغة و الثقافة الكردية ومثال ذلك نشر في العدد الثالث من صحيفة « كورد » مقالاً في اهمية اللغة القومية . كما نشر في مجلة « رۆژی كورد » مقالين تحت عنوان « موسولمانلق و كوردلك » في العدد الثاني و « كردلرك تعاليسي » في العدد الثالث . انظر : رۆژی كورد ١٩١٣ نشر ومقدمة وتعليق جمال خزندار بغداد ١٩٨١ العدد الثاني ص ٥٧ـ٥٩ وكذلك العدد ٣ص ٩٠ـ٩٢.

٦ـ ارتأيت ابقاء اسماء المنظمات و الصحف و المجلات كماهي .

٧ـ جليـلى جليـل : اولى المنظمات و الجمعيات الاجتماعية و السياسية الكردية في كتاب « مجموعة دراسات تركية ١٩٧٣ » موسكو ١٩٧٥ ، ص ١٧٣ـ١٧٤ « باللغة الروسية » .

٨ـ مصادر الصحافة الكردية . لمزيد من المعلومات . انظر : دكتور كمال مظهـر احمـد المصدر المذكور . جبار جباری « مێژووی رۆژنامەگەری كوردی » « تاريخ الصحافة الكردية » كركوك ١٩٧٠ : جمال خزندار « دليل الصحافة الكردية » « رابەری رۆژنامەی كوردی » بغداد ١٩٧٣ .

٩ـ Desimi, M.N.Kurdistan tarihinde Dersim, Halep, 1952 ss 185 – 220

١٠ـ د . جليلى جليل ، المصدر المذكور ص ١٧٢ ـ ١٨٦ .

١١ـ (Revue du Monde Musulman) 1909,T,7.no 1–2,pp–170–171

١٢ـ د . جليلى جليل ،المصدر المذكور ، ص ١٧٤ .

١٣ـ هـ . شاهبازيان،تاريخ الكرد والارمن ،استنبول ١٩١١ ، « باللغة الارمنية» عن هذا الكتاب انظر : د . جليلى جليل المصدر المذكور ص ١٧٤

١٤ـ المصدر السابق ص ١٧٤

15 /نفس المصدر ص ١٧٤

١٦ـ نفس المصدر ص ١٧٥ 17/نفس المصدر ص ١٧٥

١٨ـ نفس المصدر ص ١٧٥

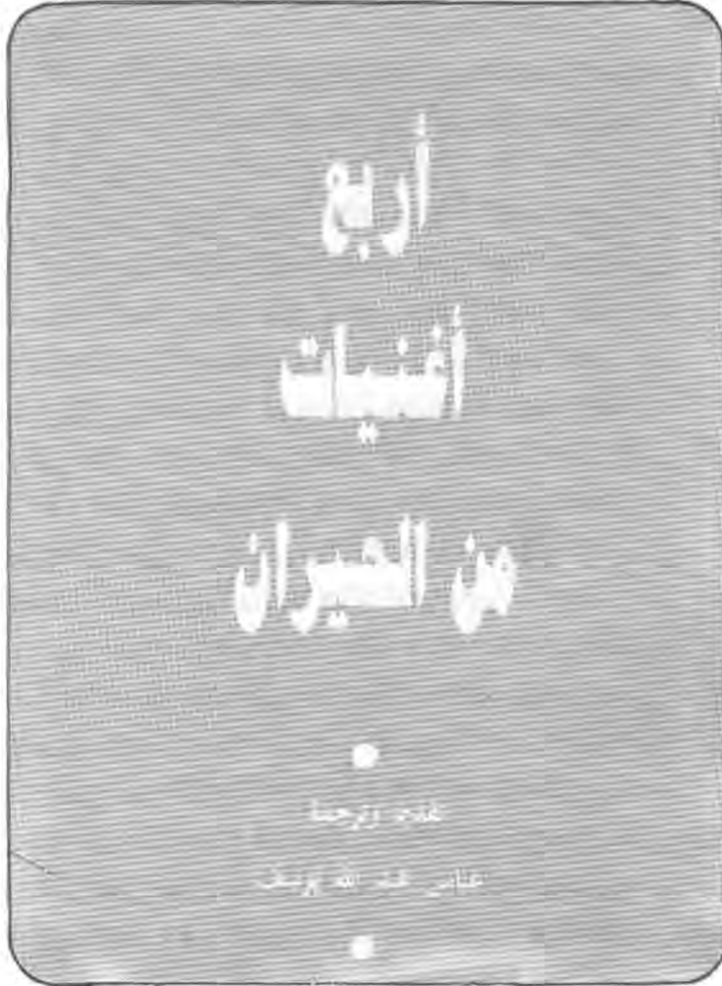
١٩ـ يذكر الدكتور لازاريف بأن الصحيفة كانت منتشرة بصورة كبيرة بين الاكراد حتى ان اعدادها كانت تصل الى الزوايا المنسية من كوردستان . انظر : د .م س لازاريف ،كوردستان والمشكلة الكردية ،موسكو ١٩٦٤، ص ١٣٠ « باللغة الروسية ».

٢٠ـ د . جليلى جليل،المصدر المذكور ،ص ١٧٦ـ ١٧٧ .

٢١ـ د .م س لازاريف ،المسألة الكردية، ص ١٤٥ ـ ١٤٦

٢٢ـ د . جليلى جليل ، المصدر المذكور ، ص ١٧٧ ـ ١٧٨ .

الحيران : ضرب من الأغاني الشعبية الكردية . فردي الأداء يغني وفق طراز غنائي خاص . سريع الحكي مع تنغيم بعض الكلمات شفوياً كي تماثل تأوهات العاشق الولهان .

وهو عبارة عن قطعة شعرية قصيرة . لايزيد أطولها عن خمسة وعشرين شطراً . يلتزم فيها الشاعر المغني وحدة قافية الشطر الأول والشطر الاخير . مع تنويعات حرة في الاشطر الوسطية. ينتشر الحيران بكثافة وكثرة في قرى سهول اربيل الجنوبية والاطراف القريبة منها ولكنه أيضاً يتواجد في مناطق كردستانية اخرى . يؤديه الشاب العاشق في الحقول والمراعي .

والمغني المتمرس والمكرس نفسه لهذا اللون الغنائي يسمى بـ (حيران بێژ) حيث أنه يرفع عقيرته صادحاً في الاعراس والحفلات والديوان .

وموضوع (الحيران) هو التغني بالحبيبة واستذكار مواعيد اللقاء ليلاً والصبوات الغرامية عند البئر أو في الحقل أو وقت الرحيل .

يصف المتغني جمال الحبيبة ومانتزين به من حلي وكذلك يعبر بأسى ومرارة عن الحرمان والجفاء اللذين أصابا العاشق والخلفية الاجتماعية التي لاتتوافق ومطامح العشاق في اغلب الاحوال.

يتحرك (الحيران) على أديم مجتمع زراعي - رعوي ويلمح بأقتضاب الى العادات والتقاليد السائدة..

– ١ –

في زمن ما ، كنت صياداً ، أتصيد
تقول الفتاة :– ايها الفتى الولهان ياعيني
أنا فريستك ، فلا تطلق علي أية اطلاقة من البندقية
وانا بين أهل قريتنا
ولكن ، قسماً وعهداً
بحجة ارتياد الرواء ، سأحمل جرتي
وسأذهب الى النبع الكائن في مقدم البيوت
الى المياه التي في جهة الشمال .
ولك ماتشاء في أن تصيدني بالشبكة والخيط .

– ٢ –

حيران ، أيا خلاني
أرنو أنتم في هذا اليوم الى بوابة منزل
والد الفتاة الولهانة ، المواجهة لريح الشمال
أنظروا ، كما تنظر باصرتي اليها .
الى نحيفة القوام
التي في معصميها الأساور
ذات الحذاء اللماع
بسوالفها المخضبة بالحناء
بطرحتها المنسوجة من الملزكتان
ما أعذب كنسها لباحة الدار ! !
تقول الفتاة : ايها الفتى المتيم الولهان
في الهزيع الاخير من الليل ، تعال الى الملتقى
شم القلادة المعطرة
والوجنات ومابين الخرزات والمرجات
قبل أن نموت هذه السنة في فصل الربيع من حسرات تلك الهموم

– ٣ –

حيران ، أنا لا ادري أهو ليل أم منتصف ليل
ديك يصيح في الطرف الجنوبي
ليخرب بيت صاحب ذلك الديك
في الهزيع الاخير من الليل
يحرمنا أنا والمشوقة القوام•
المحلى معصمها بالاساور
والمزدانة أصابعها بالخواتم
ذات الشعر الاصهب
يحرمنا الصياح من النوم الهنيْ
قلت لرشيقة القوام :
هاتي : ألثم شامات وخطوط جيدك
اقبل صفحتي خديك
مع عينيك الناعستين

– ٤ –

في راسي صداع
وقلبي – أنا المنكوب – ينوح
ولهانتي في الاماسي – غرنوقة
وفي الصباحات ، بطة
الفتاة ، تبعث بتحياتها وأشواقها الى الفتى الولهان المتيم
تعال في هذه السنة ، في هذا الربيع المزدهر
تعال أخطبني ، فاذا لم يوافق أبي
خذني ، أختطفني حباً وذمتك مبرأة مائة مرة

الهوامش

ترجمت هذه النصوص عن كتاب (مجموعة من اللاوك والحيران) وهو من جمع الاستاذ محمد الملا عبدالكريم والصادر باللغة الكردية بعام ١٩٦٨ عن مطبعة شفيق / بغداد

• المرجان = خرزات اسطوانية الشكل ، جميلة المنظر ، ذات لون أحمر مبيض ، ومنها الازرق اللون ولكن المرجان الأحمر هو الأكثر استعمالاً ، تصنع منه القلائد والاساور وتضاف خرزاته المتعددة الاشكال الى بعض أنوع الحلي الذهبية والفضية ، ومنه مايركب مع القرنفل المجفف لصنع القلادة المعطرة ، يرد ذكر المرجان كثيراً في الحيران والاغاني الفولكلورية

الملزكتان = نوع من القماش القديم ، منسوج من الكتان الخفيف الناعم ، بطل أستعماله في ايامنا الحاضرة .

• (ديك يصيح في الطرف الجنوبي) يتشاءم بطل الحيران من نداء الديك لانه ينبئ بقدوم الفجر ويدعو الناس للنهوض فيفتضح أمر عشقه .

• الهوامش من عمل المترجم

الدكتور معروف خەزنەدار :

يكفيني فخراً أن اكون مدرساً في الجامعة، وكاتباً لايزال يمارس الكتابة

اعداد :
سيروان بكر سامى

انطلاقاً من مبدأ تطوير القسم العربي في المجلة، وبغية رفده بما هو جديد ومتميز في ميدان الحركة الثقافية الكردية فقد ارتأينا ان نحاور عدداً من الادباء والمفكرين والمثقفين والكتاب الكرد لينيروا بآرائهم وانطباعاتهم وملاحظاتهم الزاوية الثقافية التي استجدت في القسم العربي تحت اسم «**كاروان تستضيف**»: وضيفنا لهذا العدد هو الاستاذ الدكتور «**معروف خزندار**».. الذي استجاب لدعوتنا، واجاب على اسئلتنا مشكوراً :

معروف خەزنەدار

ولد عام ١٩٣٠ في اربيل
تخرج من الدراسة الاعدادية عام ١٩٥٢ في كركوك
بكالوريوس آداب / بغداد ١٩٥٧
دكتوراه في اكاديمية العلوم السوفتية عام ١٩٦٣
عمل باحثاً علمياً من عام ١٩٦٣ ـ ١٩٦٨ في نفسها الاكاديمية
عمل استاذاً في كلية الاداب / بغداد من ١٩٦٨ ـ ١٩٨٠
عمل استاذاً في معهد اللغة والادب العربي بجامعة عنابة في جزائر من عام ١٩٨٣ ـ ١٩٨٨
حالياً استاذ في كلية الاداب ـ جامعة صلاح الدين

● **لكم قصة قصيرة بعنوان (المان كردي) عن احدى الشخصيات الواقعية في أربيل، ترى لماذا لم تستمروا على تقديم شخصيات اخرى في قصصك .**

ـ قبل الاجابة عن السؤال وذكر الشخصيات الواقعية التي انعكست ازاؤها وتصرفاتها في قصصي أود العودة الى عمق «المان كردي» الذى اعتقد بأنه لاينتهي وهو في مستوى «هاملت» ويشغل حيزاً كبيراً في مخيلتي. ففي الوقت الذي فيه اعتبره واحداً من «عقلاء المجانين» الّا انني صنعت منه فيلسوفاً يعبر عن معنى كوني وايديولوجياً يمثل آراء طائفة كبيرة من الناس بمنطقتنا في الشرق الاوسط أبان الحرب العالمية الثانية. وقد حاولت خلال تصرف عقلاء المجانين (بهلول) ان أصور واظهر بعضاً من فلسفة المان كردي الذي كان يبحث عن «المطلق» الحلاجي ولايستسلم الى ضابط الارتباط البريطاني في أربيل ولا الى الافكار الصدئة التي كان يحملها بعض أنصار السلطة العثمانية البائدة خلال الحرب، وكان يكره الاستعمار وفي الوقت نفسه لايريد النازية كأيديولوجية وانما كظاهرة ضد الاستعمار فقط، لأن الاستعمار قد اغتصب حق قومه وأذله.

وكان كرهه للحرب شديداً، وكان ينادي للسلم خلال الحرب التي لابد ان تغير الاوضاع وتحل المشاكل وتبدل الوقائع وهى نتيجة حتمية لما بعد الحروب وبالاخص العالمية منها. وهكذا أصبحت «آراء» المان كردي قضية لاتزال تشغل بال الكثيرين وستبقى في المستقبل أيضاً.

أما عن الشخصيات الأخرى في قصصى فأقول انني

كتبت سبع قصص جديدة خلال اغترابي الأخير في شمالي افريقيا وأوروبا وهي غير منشورة لحد الآن، وقد تناولت في اثنتين منها شخصيتين رأيت بأنهما جديرين بأن أذيع بعضاً من افكاري الاجتماعية خلال تصرفاتهما، فالأول منهما هو مصطفىٰ أفندي في قصة «السنة التي عاد فيها مصطفىٰ أفندي الى استانبول»، وكان مصطفىٰ خرفاً عقيماً أبله مما حدى ببعضهم ان يستخدمه للقيام بعملية نكاح الشغال (ماره به جاش).

والثاني هو الحاج حمه صالح آغا (أبن أحد اعمام جدي) الذي كان يسكن قرية (كاني بي) على الطرف الايمن من الزاب الصغير بالقرب من مشروع دوكان، وبالرغم من انه كان اقطاعياً متنفذاً في قريته الاّ انه لم يكن ثرياً كبيراً، غير انه كان باستطاعته ان يفرض ضريبة غريبة على الناس وهي «ضريبة الدير» (سمتانه) انتقاماً لتبختر ابنة أحد سكان القرية من غير الاغوات في مشيتها عندما كانت تعود من غدير النساء. أردت بهذا ان أؤكد على أن مفهوم الطبقة في المجتمع ليس بالمال والثراء فقط، وانما هو قيم وأخلاق وتصرف أيضاً.

● لكم مشاركات فعالة وذكريات كثيرة عن الواقع الثقافي للمنطقة عامة ولمدينة أربيل خاصة، لماذا لاتسجلونها ليطلع عليها الجيل الجديد؟

- في الواقع بدأت في السنوات الاخيرة بتسجيل جانب من ذكرياتي وكذلك جمع المعلومات المتعلقة بالفترة الزمنية التي أحاول ان اكتب عن أحداثها، وبدون شك سوف اركز على الجانب الثقافي عامة والادبي خاصة، واتماماً لهذا المشروع لقد فكرت ان أجعل من ذكرياتي عن الاعلام كتاباً خاصاً يتناول كل فصل الفترة التي رأيت أو عرفت أو صادقت فيها هذا المثقف الكردي أو ذاك. وغرضي من هذا الكتاب هو إظهار مالايعرفه الناس عن الشخصيات التي صادقتها في المقام الاول، أما الكاتب الذى هو أنا فيأتي في المقام الثاني، أى ان دوري في الحدث يأتي من خلال الشخصية التى أتحدث عنها. وهي في كل الاحوال بعيدة عن السياسة اليومية، والديبلوماسية في العلاقات لأنني لم ولن امارسهما، ولاأحسن ممارستهما، وهكذا سوف اكتب عن توفيق وهبى، رفيق حلمى، حسين حزنى، گيومكريانى، ملا شريف رنگەريژانى، محمد توفيق وردى، عبدالرحمن بك بابان، علاء الدين سجادى، عبدالله گوران، جگەرخوين، هيمن، قنات كوردو، عرب شاميلوف، معروف البرزنجى، رمزى ملا معروف، نجم الدين ملا، عبدالعزيز وعبدالصمد خانقاه، حسين خانقاه، عونى يوسف وغيرهم. وسوف اتناول بعض الاحياء أيضاً.

● لكم تجربة في التدريس خارج القطر (في الجزائر) لو تحدثت عنها لنا بتفصيل ومقارنه مع طريقة التدريس في الجامعات العراقية

- حاولت الدولة الجزائرية المستقلة ان تنفذ سياسة التعريب من العلوم الاجتماعية بسرعة، أما من العلوم التطبيقية فقد التزمت التأني حيث لازال التدريس باللغة الفرنسية في كثير من الكليات التي تعتمد العلوم الصرفة أو المختبرية.

انني حاضرت في قسمي الليسانس والماجستير وأشرفت على رسائل الدكتوراه والماجستير في معهد اللغة والادب العربي في كل من جامعتى عنابة والجزائر العاصمة. ودراسة كافة المواد (ويسمونها بالمقاييس) تتم باللغة العربية، حتى ان مادة الادب الاجنبي (وهو الادب الاوروبي أو العالمي) التى كان لى شرف تدريسها كانت باللغة العربية، وبدون شك ان الطالب يستفيد من ذلك البحر الزاخر من المصادر باللغة الفرنسية، لأن الادب الفرنسي عريق وأصيل، والمجتمع الواعي الفرنسي مهبط التيارات الفكرية والثقافية والفلسفية في القرن التاسع عشر واوائل القرن العشرين وهكذا ازدهرت هذه الثقافة اصيلة لأنها ترعرعت في ظل الديمقراطية.

ثم ان على عاتق الطالب الجزائري في قسمى الليسانس والماجستير في معاهد اللغة والادب العربي واجبات ومهام كثيرة، أحياناً تكون متعبة. فهو يتلقى المحاضرة النظرية من الاستاذ واحياناً يكون الحضور اختيارياً ثم يحضر المحاضرة التطبيقية من مساعد الاستاذ وهي اجبارية في جميع الاحوال، ثم يقدم تقارير معينة تحريرية، وتقارير أخرى شفهية وتسمى بالعروض، ويشترك في المناقشات (السيمينار)، وعليه ان يلتقي بأستاذ المادة الذى يستقبل طلابه في أوقات معينة وفق جدول ثابت، والغرض من هذا اللقاء هو المداولة في الامور العلمية التي تخص طالب الليسانس فقط، لأن لقاء طلبة الماجستير

والدكتوراه باساتذتهم حرة الى درجة يتم في اكثر الاحايين خارج الجامعة. وهكذا ترى ان واجبات الطالب الجامعي كثيرة.

● رأيكم عن الاستشراق والمستشرقين ؟

- ارائي معروفة عن الاستشراق والمستشرقين، يمكنني ان الخصها من ان الاستشراق هيأ مصادر أساسية وأدبيات لاغنى عنها لثقافات شعوب الشرق يمكن النظر اليها بوعي، أما المستشرق وهو خالق المادة فأن تقويمه وتحديد مدى اخلاصه لعمله المتمثل فيما كتبه لايأتي من انتمائه القومي أو أن يكون من مواطني دولة معينة يسود فيها نظام معين، لذلك فأن الواقع يؤكد لنا بأنه نجد مستشرقين علميين طيبين في كل مكان وزمان، ونجد مستشرقين غير علميين سيئين في كل مكان وزمان أيضاً. أما القلة والكثرة فأنها تخضع لمدى قوة وتدخل القوى العظمى منذ أوائل القرن التاسع عشر ولحد الآن في شؤون الشرق من الدول الاوروبية المتقدمة من الانكليز والفرنسيين والروس والالمان والايطاليين وغيرهم.

غير ان المهم عندي هو ليس هذا وانما مدى استفادتنا من هذه المصادر وتلك الادبيات الاستشراقية. انني لا أقول لم نستفد غير ان مستوى الاستفادة واطئ.

هنا يجدر بي ان أشير الى حدثين عشتهما بنفس في السنتين الاخيرتين، فالحدث الأول كان في روما أو بالتحديد في الفاتيكان، فقد زرت مرتين أقبية المكتبة الرائعة في الفاتيكان. غير ان المكتبة كانت في فترة عطلتها، فأن الادارة لبت طلبي مشكورة وفتحت المكتبة لأستطيع التجوال فيها، ولكن لم يتيسر لي العمل فيها بسبب العطلة. فقد وجهت نداء الى دارسينا في ايطاليا ان يتكرموا ويزوروا المكتبة الرائعة ويبحثوا فيها عن مصادر تخص الكرد، حيث انني لا أشك في وجود مثل هذه المصادر لأن تاريخ الاستشراق يقول لنا بأن ماوريزيو گارزوني طبع كتابه عن قواعد اللغة الكردية في سنة ١٧٨٧ في روما، ولايعقل ان لايكون لهذا المبشر ملفاً أو تقارير عن فترة العشرين سنة التي عاش فيها في العمادية، ثم لايعقل أيضاً أن لايكون لمبشر آخر هو ليوپولدوسالديني ملفات وتقارير عن المنطقة نفسها وقد عاش فيها قبل گارزوني. ولكنني اعتقد ان أحداً من الدارسين لم يزر ولم يعمل في المكتبة الفاتيكانية الرائعة.

أما الحدث الثاني فكان في باريس أو بالتحديد في المكتبة الوطنية، فقد عثرت فيها على تقرير لطبيب اشترك في مكافحة مرض الطاعون الذى اجتاح المناطق الكردية في الدولة العثمانية في القرن التاسع عشر. كان التقرير باللغة الفرنسية مطبوعاً في كراس صغير، وكان استغرابي شديداً عندما رأيت بأن نسخة هذه المكتبة من الكتاب لم تقرأ لأن اوراقها لم تفتح، فأن النسخة بقيت على حالها منذ انتقالها من مركز التوزيع الى دواليب المكتبة لمدة اكثر من قرن كامل.

● ماذا تنتظرون من آفاق التطور والانتشار في الثقافة الكردية ؟

- التطور والانتشار والاقبال موجود، الآ ان البرمجة والتنسيق والتخطيط غير موجود. وهكذا فأن مطابع مؤسسات النشر تطبع ما يقدمه المؤلفون، وفي النهاية يقتني القارئ الكردي كتباً اكثر من تسعين بالمائة منها في الشعر أو النصوص الفولكلورية. اننا نريد كتباً عن جميع اشكال النشاط الثقافي الانساني في العلم والادب والفن، وهذه الارادة لاتتحقق إلّا بالتخطيط.

● يرجى تصنيف اعمالكم الفكرية والعلمية المنجزة لحد الان وماتنوون انجازه في المستقبل.

- المنجزة المطبوعة منها معروفة لدى القراء الاعزاء أما المنجزة غير المطبوعة فهي مجموعة قصص كردية، ودراسات في الادب الكردي، وملحمة تراثية، وذكريات، ورحلة بوشكين الى أرضروم، ومطبوعات فريدة باللغات الانكليزية والفرنسية والالمانية عن الكرد، وأخرى كثيرة.

● نبذه مختصرة عن تاريخ حياتكم وشهاداتكم العلمية.

- اعتقد ان القارئ يعرف عني معلومات قد تكون متواضعة ولكنها مبعث للتباهي بالنسبة لي، وأما الشهادات العلمية فليس من المعقول ان أزعج بها القراء الاعزاء، وهل يعقل ان يفكر المرء بأن وجود الشهادة ترفع من رتبتي وعدم وجودها تحط من منزلتي وأنا أشارف على الستين؟ فالشهادات والالقاب العلمية الرنانة اصبحت منافذ للارتزاق في أحايين كثيرة. يكفيني فخراً ان اكون مدرساً ضمن الهيئة التدريسية في الجامعة، وكاتباً لايزال يمارس الكتابة. ولعمري انه شرف عظيم.

●

ناوەڕۆکی ژمارەکانی سالّی شەشەمی «کاروان»

لە ژمارە (٦٠) ەوە بۆ ژمارە (٦٨) و ، پاشکۆکەی ئەیلوولی (١٩٨٨)

عەزیز ڕەشید حەریری ئامادەی کردوە

ووشە کورت کراوەکان :

ن : نووسینی	ژ : ژمارە	ع : عەرەبی
ئا : ئامادەکردن	ل : لاپەرە	E :ئینگلیزی
وە: وەرگێران	ب : بەش	ت ١-٢ : تشرینی یەکەم ودووەم
هە: هەلّسەنگاندن	ر: ڕووسی	ك ١ : کانوونی یەکەم
	فا: فارسی	ك ٢ : کانوونی دووەم

★ **ووتەیەکی کورت :**

ئەوەی ڕاستی بێت ، کارمەندانی کاروان هەر لە سەرەتاوە بریاری ئەوەیان دابوو، کە ئەم گۆڤارەیش وەکو هەر گۆڤارێکی دیکەی سالآنە پێرستێك بۆ ئەو بابەت و بەرهەمانە ڕێك بخات کە بلاویان دەکاتەوە، بۆ ئەوەی لە دوا ڕۆژدا نووسەران و لێکۆلەرەوانی ئەدەبی کوردی بتوانن بە هاسانی ئەو بابەتانە هەلبژێرن کە مەبەستیانە لەبارەیەوە بنووسن، یا لێ‌ی‌بکۆلّنەوە..

ئەوەبوو هەر لە سالّی یەکەمەوە ئەم ئەرکە بەبرای ئازیز مان کاك حسێن عارف سپێردرا، خواهەلّناگرێ ئەویش بە ماندووبوونێکی زۆرەوە، شارەزایانە بۆ ماوەی پێنج سالّ بەجوانترین شێوە ئەم ئەرکەی خۆی جێ‌بەجێ کردو، هەموو ئەو بابەت و نووسینانەی کە لە «کاروان»دا بلآوبوونەتەوە ڕیکخست و کۆی‌کردنەوەو، کردنی بە پێرستێکی خنجیلانەو بەسوود، جارێکیان بە پاشکۆیەکی تایبەتی، کە پاشکۆی ژمارە «٢٦» بوو، سێ جاریش وەکو پاشبەندی گۆڤارەکە لە ژمارەکانی «٣٧، ٤٩، ٦٢»دا بلآوی کردنەوە؛ بەلآم دوای ئەوەی کاك حسێن لە «کاروان» دابرا، ناچاربووین بیر لەوە بکەینەوە کە ئەم پرۆژەیەی ئەو لەسەرەتادا نەخشەی بۆ کێشابوو، ئێمە وەکو شاگردێکی کەم شارەزا ئەم ئەرکە بگرینە ئەستۆ، بۆ ئەوەی خوێنەرو نووسەرو لێکۆلەرەوانی ئەدەب و مێژووی کوردی لەم بابەتە بەسوودە بێ‌بەش نەبن و پرۆژەکەیش هەر بە بەردەوامی بمێنێتەوە

ئەلّبەتە ئەم کارەش هێندە هاسان و حازر بەدەست نی‌یە، بەتایبەتی بۆ من کە یەکەمجارە ئەنجامی دەدەم؛ بەلآم وەکو وەفایەك بۆ

کاك حســێن دەبــێ ئەوە بڵێــم کە سوودێــکــی چاکم لە شارەزایی ئەو وەرگرتووە، چ لەو کاتەی کە بەیەکەوە بووین، وە چ لەو سەرچاوە بەپێزانەی بۆی جێهێشتووم . بەهەرحاڵ هەموو کارو کردارێك لەسەرەتادا کەم و کورتیی تێ دەکەوێ، کوردیش دەڵێ : «**سوار تا نەگلێ نابێ بەسوار**».. بۆیــە داوای لێبــووردن لە هەمــوو لایــەك دەخــوازم، گەر هات و هەر ناتەواوییکم بووبێت لە ئامادەکردنی ئەم پێرستەدا .

دواجار هیوادارم توانیبێتم سوودێکی چاك و لەبار بە هەموو لایەك بگەیێنم .. ئێستاش فەرموون ئێوەو پێرستی ژمارەکانی ساڵی شەشــەمی گۆڤاری کاروان، هەر لە ژمارە «٦٠» ەوە، تاوەکو ژمارە «٦٨»و پاشــکــۆکــەیشی، کە لەتشریــنــی یەکــەم و دووەمی ساڵی «١٩٨٧»ەوە دەست پێدەکا ، تا ئەیلوولی ساڵی «١٩٨٨»...

● یەکەم : بەپێی بابەتەکان

★ سیاسەت ★

★ دەقی بروسکەی کۆری فیکری بۆ سەرۆکی فەرماندە صدام حسین «خــوا بیپــارێــزێ - سیروان عبــدالله حســێن: سەرۆکی ئەنجــوومەنی راپەراندنی ناوچەی کورستان؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣ .

★ کۆرێکی فیکری تایبەت بە وتەکانی سەرۆکی فەرماندە صدام حسین سەبارەت بە گەلی کوردو دەزگاکانی ئۆتۆنۆمی لە کوردستاندا - ئا: کاروان: ژمارە/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤ - ٨ .

★ **دەقی ووتارەکان و بەیاننامەی کۆری فیکری - ئا: کاروان: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٨ - ١٣ .**

- ووتــاری بەڕێــز سیروان عبــدالله جاف - سەرۆکی ئەنجــوومــەنی راپەراندنی ناوچەی کوردستانی خاوەن خودموختاری .
- ووتاری بەڕێز محمد أمین محمد احمد؛ ئەمینداری گشتیی رۆشنبیریو لاوان، سەرۆکی لیژنەی باڵای کۆرەکە .
- ووتاری بەڕێز «محمد بەدری»: سەرۆکی یەکیەتی ئەدیب و نووسەرانی کورد .
- بەیاننامەی کۆتایی هاتنی کۆری فیکری .

★ بەبۆنەی جەژنەکانی ئادارو نەورۆزەوە : ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨

- ووتەی ژمارە :

«لەژێر ئاڵای سەرکردەی مەزنمان «صدام حسین»دا رۆژانی ساڵمان هەر جەژن دەبن» - سەرنووسەر: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ١٤ - ١٦ .

- بەبۆنەی جەژنەکانی ئادارو نەورۆزەوە :

- بەڕێز سیروان جاف : ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان گەشەدارترین دەستکەوتی نەتەوەیی گەلی کوردە . ل/ ١٧ - ١٩ .

★ **کاربەدەستانی ناوچەی کوردستان بۆ «کاروان» دەدوێن: ل/ ٢٠ - ٣٢ .**

- بەڕێــز د. حمیــد محمــد سعیــد - ئەمینــداری گشتیی کشتوکاڵ و چارەسەرکردنی کشتوکاڵ .
- بەڕێــز محمــد محی‌الدین شریف - ئەمینــداری گشتیی شارەوانیو هاوێنە هەوارەکان .
- بەڕێز محمد پیرۆز رۆستەم - ئەمینداری گشتیی پەروەردەو خوێندنی باڵا .
- بەڕێز د. نهاد زەنگەنە - ئەمینداری گشتیی کاروباری کۆمەڵایەتی .
- بەڕێز حکمت حاجی سلیم - ئەمینداری گشتیی کاروباری ئابووریو دارایی .
- بەڕێز ابراهیم زەنگەنە - پارێزگاری هەولێر .

★ یاســای ئۆتۆنــۆمی دەسکــەوتێکی مێــژوویی گەلی کوردمانە - محمد محی‌الدین محمد: جیگری ئەمینداری گشتیی رۆشنبیریو لاوان؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٢ - ٣٤ .

★ سەرکــەوتــنــێــکی دوژمن بەزێن لەنێــوان دوو بیرەوەری پیرۆزدا - سەرنووسەری کاروان: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٤ - ٧ .

★ ووتەی ژمارە :

- بەعس و ئاهــەنگــەکــانی تەمووزو سەرکردە - سەرنووسەر: ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤ - ٧ .

★ ووتەی ژمارە :

- رۆژی شکۆداری سەرکەوتن و ئاشتی - کاروان: ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٣ .

★ ئەنجامی راستی راستەقینە هەر سەرکەوتنە - سەرنووسەر؛ پاشکۆی ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ص/ ٢، ٣، ١٥، ١٦ .

★ لەقــادسیەی صدام دا .. هەمیشە قەڵەم چەکی دەستی شاعیرانی کوردبووە - ئا: گەلاوێژ؛ پاشکۆی ژ/ ٦٨، ئەیلوولی ١٩٨٨، ل/ ٩ - ١٤ .

● لەیادی نەمراندا :

● محەمەد فیدا - عبدالقادر عزیز سعید؛ ژمارە/ ٦٠، ت[١-٢]/١٩٨٧، ل/ ٢-٤ .

● شێخ مەحموودی حەفید ـ عبدالله بابە علی بەرزنجی: ژمارە/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٥ـ٩ .
★ مرنا زانەیێ مەزن قەناتێ کوردۆ ـ ژ نفیسینا جۆیس بلاو، وە: عبدالسلام علی میرزا؛ ژمارە/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ١٠ ـ ١٧ .
★ زیوەر ـ عەلی خورشید: ژ/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٤ ـ ٨ .
★ موفتی پێنجوێنی ـ ئومید ئاشنا: ژ/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٩ ـ ١٣ .
★ عومەر عارف ـ مستەفا ساڵح کەریم؛ ژ/ ٦٢، ك[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٢ ـ ٥ .
★ فایەق بێکەس ـ عبدالله بابە علی بەرزنجی: ژ/ ٦٢، ك[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٦ ـ ٩ .
★ کۆچی دوایی شاعیر مەلا عەلی سەنجەری ـ رەووف بێگەرد: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٠ ، ٥١ .
★ مامەند ئاغای فانی ـ حمە أحمد جاف: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٢ ـ ٥٤ .
★ شێخ رەزای تاڵەبانی ـ علی خورشید؛ ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٨ ـ ١٣ .
★ مەلا حەوێزە فەندی قوچاغا ـ حاجی محی الدین أسعد: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٢ ، ٣ .
★ کاربەدەستانی هونەرو هەندێ لە خەڵکیش لە تایەر توفیق نەگەیشتن ـ خالید دلێر؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤ ـ ٦ .

★ مەلا محەمەد قزڵجی ـ جووتیار تۆفیق؛ ژ/ ٦٦، تەممووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٨ ـ ١٠ .
★ شێخ سەلام (١٨٩٢ ـ ١٩٥٩) ـ ئا : عبدالله بابە علی بەرزنجی؛ ژ/ ٦٦، تەممووزی/ ٩٨٨ ، ل/ ١١ ـ ١٦ .

★ کاکە حوسێنی خانەقا ـ لطیف بەرزنجی؛ ژ/ ٦٦، تەممووزی/ ١٩٨٨، ل/ ١٧ ، ١٨ .
★ من و مامۆستا رەفیق حلمی و یادداشت ـ پاکزەی رەفیق حلمی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٤ ـ ١٠ .
★ لەیادی شێخ عوبەیدوڵلای شەمزینان دا دڵشاد مصطفی عباس: ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٢ ـ ٤ .

● مێژوو :

★ سۆمەریەکان ئاریبوون ـ د. پاکزە رەفیق حلمی: ژ/ ٦٢، ك[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠ ـ ١٩ .
★ کۆنترین نەخشەی جوگراف لە «نوزی»یەوە ـ فاضل قەرەداغی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٦٢ ـ ٦٥ .
★ لێکۆڵینەوەیەك دەربارەی یاسا پەیرەوکردن لە کوردستاندا ـ ن: میرزا محەمەد جەواد ئەلقازی: وە: لەئەڵمانییەوە: أ ـ پەروێزی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٦٦ ـ ٧٦ .
★ دوازدە سێدارەی بێداد ـ عبدالقادری دەباغی: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ١٤ ـ ٢١ .
★ لەمنیشەوە چەند تێبینییەك لەسەر «سمکۆ» ـ کەمال نووری مەعروف: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٧ ـ ١٢ .
★ هەرکەسێ سمێلی سووربوو هەمزاغا نییە ـ عبدالقادری دەباغی: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ١٣ ـ ١٧ .
★ گەشتێك بەناو خوێندنگاو شوێنەواری رۆشنبیریی مێژوویی لەکوردستاندا: ب[١] ـ محمود احمد محمد: ژ/ ٦٦، تەممووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٨ ـ ٤٣ .
★ کورتەیەکی مێژووی دزەییان لە دەستنووسێکی مێژووییدا ـ ئا: هە: کەریم مستەفا شارەزا: ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ١٦ ـ ٢٥ .
★ گەشتێك بەناو خوێندنگاو شوێنەواری رۆشنبیری مێژوویی لە کوردستاندا: بەشی دووەم و کۆتایی ـ محمود احمد محمد: ژ/ ٦٧، ئابی/١٩٨٨، ل/ ٢٦ ـ ٣٣ .
★ سەرچاوەیەکی نوێ دەربارەی پەیوەندیی کوردو ئەرمەن ـ احمد سید عەلی بەرزنجی: ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٥ـ٩.

● زمانەوانی :

★ «دوو پەیف و ئێك رامان» جارەکادی ـ عیدۆ بابا شێخ؛ ژ/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ل/ ١٤ ـ ١٨ .
★ بۆ پاراستنا زمانێ کوردی ـ رەشید فندی: ژ/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ل/ ١٩ ـ ٢٥ .
★ بزوێنەکانی زمانی کوردی «ڤاوڵ» ـ خوالێخۆشبوو غازی فاتح وەیس : ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٥ ـ ٥٧ .
★ روانینێکی سەرپێیانە بۆ فەرهەنگی ئێریەن ڤاچ و چەند تێبینییەکی بچووك ـ بورهان سەعید برادۆست؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/١٩٨٨، ل/ ٥٨ ـ ٦١ .
★ زمانێ خۆبزانە د چەند دێرکێن رەخنێ دە ـ میکائیلێ ئیبراهیم؛ ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٢ ـ ٢٧ .
★ سەربەخۆیی زمانی کوردی ـ خوالێخۆشبوو غازی فاتح وەیس؛ ژ/ ٦٦، تەممووزی/ ١٩٨٨، ل/ ١٨ ـ ٢٣ .

★ داستانا «ڤ» ئو «و» ـ فاضل عمر: ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ١١ ـ ١٥ .

● رەخنەو لێکۆڵینەوەی ئەدەبی ●

★ رەنگدانەوەی دیاردە هاودژەکان لە پەندی پێشینانی کوردیدا ـ کەریم مستەفا شارەزا: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ١٨ ـ ٣٣ .

★ هەڵسەنگاندنی بۆچوونەکانی کاکەی فەللاح لە دەستنیشان کردنی هەڵە لە «دیوانی گۆران»دا ـ محەمەدی مەلا کەریم: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٣٤ ـ ٥٥ .

★ مەلا غەفووری دەباغی ـ س . ع . شادمان: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٢٦ ـ ٣٠ .

★ ڕوونکردنەوەیەك دەربارەی «فەرهەنگی قوتابی» لەبەر تیرۆژە تیشکێك ـ جەمال عەبدول: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٣٠ ـ ٣٨ .

★ چەند کەلێنێك لە لێکۆڵینەوەی دیوانی حاجی قادری کۆییدا ـ محەمەد عەلی قەرەداغی: ژ/ ٦١، ک[١]/١٩٨٧، ل/ ٣٩ ـ ٥٠ .

★ کامەران موکری‌ی چیرۆکنووس ـ حەسەن جاف : ژ/ ٦٢، ک[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٠ ـ ٢٥ .

★ کەسایەتی نەتەوەیی کورد ـ د. عبدالستار طاهر شریف: ژ/ ٦٢، ک[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٦ ـ ٣٢ .

★ زرە خەون لە تەم ومژ بەدەوری «محوی» توقەڵەوە ـ مسعود محمد: ژ/ ٦٢، ک[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٣ ـ ٤٥ .

★ خان ئەبدال و صەبووری‌و دوو هوزانێت نەبەلاڤ ـ حەمزە شوشی: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٨ و ٢٩ .

★ چەند پارچە شیعرێکی لەیادکراوی قانیع ـ ئومێد ئاشنا: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٠ ـ ٣٧ .

★ وشەی شیعریی لەلای مەحوی ـ کەریم مستەفا شارەزا: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ١٨ ـ ٢٨ .

★ خوێندنەوەی «فەرهەنگی قوتابی» لەبەر دووەمین تیرۆژە تیشك ـ ئازاد حەمە شەریف: ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٤ ـ ٣٠ .

★ سەرهەدانەکا کورت ژ دیوانا جزیری‌و نالی ڕا ـ تیلی أمین: ژ/ ٦٦: تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٠ ـ ٣٧ .

★ لاوکێ بەهارا خەتاری‌و ڕوونکردنەوەیەك ـ خدرێ سلێمان: ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٤ ـ ٣٧ .

★ دەستەوارەیەك بۆچوونی ڕەخنەکاری بۆ «پایزە خەون» هەڵدەچنم ـ عبدالله حمە سوور: ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٨ ـ ٤٣ .

★ دۆزینەوەی دوو بەیتی وون بووی فەقێ شەریف ـ ئومێد ئاشنا: ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٤ ـ ٤٦ .

★ بنەماکانی هونەری بەپێنج کردن «تخمیس»ی هەڵبەست ـ عبدالله طاهر عمر: ژمارە/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠ ـ ١٦ .

★ سروودی خۆرو دەستی داهێنان لە جیهانی مندالدا ـ ڕۆستەم باجەلان: ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ١٧ ـ ١٩ .

★ پەیڤەك پێدڤی ژبۆ ڕەخنێ ـ سەرفراز عەلی نەقشبەندی: ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٠ ـ ٢٧ .

● شیعری خۆماڵی :

★ کاروانی ئێمە ـ دوکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٦ .

★ ئافرەتێك بەچرپە ووتی ـ کەژاڵ ئەحمەد: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٧ .

★ پێنج خشتەکی لەسەر هەڵبەستی «احمد مختار جاف» ـ مەلا مسعود بێبەش: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٨ .

★ «نازە» شیعر ـ نەوزاد عەلی ئەحمەد: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٨ .

★ لێڤە نابم ـ ئیسماعیل تاها شاهین: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٩ .

★ بمکوژە ئەوسا جیم بێڵە ـ فەرەیدوون عەبدول بەرزنجی: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٩ .

★ پێنج خشتەکی لەسەر غەزەلی مامۆستا مخلص «گەر گوڵی.. من بلبلم ـ محمد حمەأمین ئاودێر: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٦٠

★ شیعر ـ حمە أحمد جاف: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٦١، ٦٢ .

★ سێ ستران ـ زیاد نقیب برواری: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٦٢، ٦٣ .

★ تاجا جیهانێ ـ هاشم ڕێکانی: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٦٤ .

★ لە ئەرشیفی کەلەپووری مندالانەوە: چیرۆکی «زمان بەلای سەرە» ڕۆستەم باجەلان: ژ/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ل/ ٦٥، ٦٦ .

★ هۆزان ـ جلال حمەأمین: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥١ .

★ دوو پارچە شیعر ـ بەیار باقی: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥١ .

★ یادی هەڵەبجە ـ ئەخۆل: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٢، ٥٣ .

★ قیزا کێمە ئەز ـ دەیکا مێرخاسی «خەبات عبدالحق»: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٤ .

★ چرۆی عیشقێکی دێرین ـ خالید عبدالرحمن فاتیحی: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٤، ٥٥ .

★ عەشقێکی پیرۆز ـ مصطفی کوێستانی: ژ/ ٦١، ک[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٦، ٥٧ .

★ سەیران ـ هۆشیار بەرزنجی: ژ/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٧ .

★ سێ وێنە ـ ئاوات کامیل: ژ/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ل/ ٥٨ .

★ نامەی خەونێك و خەمێك ـ حەسیب قەرەداخی: ژ/ ٦٢، ك[٢] وشوباتی / ١٩٨٨، ل/ ٤٦ .

★ شانازی ـ جەلال مەدحەت خۆشناو: ژ/ ٦٢، ك[٢] وشوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٧ .

★ بولبول و گوڵ ـ جەزا عەلی ئەمین: ژ/ ٦٢، ك[٢] وشوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٨، ٤٩ .

★ شانۆی ژیان ـ کامیل ژیر: ژ/ ٦٢، ك[٢] وشوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٠، ٥١ .

★ بەلنگاز ـ اسماعیل طه شاهین: ژ/ ٦٢، ك[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٥١ .

★ رازی حەزێکی تینوو ـ سەلام عومەر کەریم: ژ/ ٦٢، ك[٢] وشوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٢ .

★ ژ ئەڤینـاتە تێر نابم ـ ناجی طه بەرواری: ژ/ ٦٢، ك[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٢، ٥٣ .

★ کەسکـە ژین ـ هاشم محمـد مصـطفی ئەتـروشی: ژ/ ٦٢، ك[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٣ .

● دیوانی نەورۆز :

★ بەهار ـ لەتیف بەرزنجی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٥ .

★ نەورۆز کۆترو ئاگر ـ عدنان مزیری: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسـانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٦

★ من و نەورۆزو دووری ـ رۆستەم باجەلان : ژ/ ٦٣، ئازارو نیسـانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٧

★ بەهارو پەیام ـ غریب پشدەری: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٨، ٣٩

★ چەند کۆپلەیەك بۆ نەورۆز ـ موکەرەم رەشید تاڵەبانی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٠، ٤١

★ رۆژی نوێی کورد ـ ئەحمـەد رەسـووڵ پشـدەری: ژ/ ٦٢، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٢، ٤٣ .

★ نەورۆزو بەهار لەشیعری شاعیرانی کورددا ـ ئا : گەلاوێژ: ژ/ ٦٢، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٤ ـ ٤٦ .

★ شاعیرانی کورد لەگەڵ ئازارەکانی میللەتدا دەژین ـ ئا: وەیس: ژمارە/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٧ ـ ٤٩ .

● دیوانی کاروان :

★ کەخاك ئەدوێ ـ مدحت بێخەو: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٧٧ .

★ ئاسوودەیی ـ کەریم دەشتی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٧٨ .

★ تەشیا زینێ ـ دایکا مێرخاسی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٧٩ .

★ دوو شیعـر «سـەمای مەرگ» ماچی زەوی هەنگاوەکان تۆمار دەکا ـ ئیسماعیل راجی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٨٠ .

★ دوو دڵ ژ کەڤالەکی ـ سەلمان کوڤلی: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسـانی/ ١٩٨٨، ل/ ٨١ .

★ جوانی بێ‌دەنگ ـ ع . أ . ئاشق: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٨٢ .

★ کوڕی رۆژ ـ جلال جۆیار: ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٨٢ .

★ هۆ ـ سەلام مستەفا سالح: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٨ ـ ٤٠

★ دل و دلبەر ـ ئیسماعیل تاها شاهین: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٠

★ دوو گوتن پ تنێ ـ زیاد نقیب برواری: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٤١ .

★ سێ دڵۆپ ئەڵماسی سەوز ـ محمـد أمین پێنجوێنی: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٢، ٤٣ .

★ سەراب ـ جەمال غەمبار: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٤ ـ ٤٦ .

★ رەنگێت مرۆڤا ـ بەیار باقی: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٦، ٤٧.

★ خەرمانی خەم ـ محەمەد بەدری: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٩ .

★ پەلە هەورێ ـ لەتیف بەرزنجی: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٠ ـ ٣٢

★ بهارا جان گولا ـ بابێ مێرخاسی: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٣.

★ شەوچەرە جەلال مەدحەت خۆشناو: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٤ .

★ دوو هۆنـراوە لە ئاوێنـەیـەکی دووردا ـ لەتیف هەڵـمەت: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٤، ٣٥

★ ئەوە خوێنم یادگـاری دوا ژوانی بێ‌بنـووسە ـ فەرەیدوون عەبدول بەرزنجی: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٦ .

★ ئەزو هندە تشتێت دی ـ سەلمان کوفلی؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٧ ، ٣٨ .

★ کوردستان .. رۆژناما ماك ـ د. بدرخان سندی؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٨ ، ٣٩ .

★ شەڤ درێژبوو ـ سەرفەراز عەلی نەقشبەندی؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٠ ، ٤١ .

★ بەهاری دۆراو ـ ئازاد دلزار؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٢ .

★ سەودالێ ـ هاشم ریکانی؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٣ ـ ٤٥.

★ ئاشت دەبمەوە ـ ع . أ . عاشق؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٦

★ چونکە شیعرم ـ مدحت بێخەو؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٤ .

★ وەفا ـ دڵ شکاو؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٥ .

★ دەست نڤیژا ئەڤینێ ـ دایکا مێرخاسی؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٦ .

★ رەنج دەکێشم ـ عوسمان عەونی؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٧

★ لەرزە وەلام ـ عبدالخالق سەرسام؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٨.

★ نالین ـ سەلام مستەفا؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٨ .

★ جوانێکی بانق ـ مەدهۆش؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٩ .

★ یەکەم هەنگاوو دوا هەنگاو ـ نیازی حمە عزیز؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٠ .

★ سەرهاتی‌یەك ـ بەیار باقی؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٥١ .

★ تابلۆیەکی ئاوەژوو ـ کەژاڵ عەلی؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٢.

★ هەرمن دەنگی ژانی خۆمم ـ شنە رانیەیی؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٣ .

★ تەما ـ جەلال مەدحەت خۆشناو؛ ژ/ ٦٧، ئابی ١٩٨٨، ل/ ٤٧ .

★ ئەوەل سەحەرە ـ حەسیب قەرەداغی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٨ ، ٤٩ .

★ خوینا رەحیمێ ئاکرەیی ـ د. نافع ئاکرەیی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٠ ـ ٥٢ .

★ چزووی تۆڵە ـ محمد امین پێنجوێنی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٣ .

★ کاکی شاعیر ـ عوسمان محەمەد هەورامی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٤ .

★ تایەر تۆفیقی نەمر ـ فاضل شەورۆ؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٥ .

★ هۆ دلبەرێ ـ صباح مزیری؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٥ .

★ چەندم پرسی ـ ساکار بەرزنجی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٦ ، ٥٧ .

★ چما یار ـ حازم هاجان؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٧ .

★ پەلەوەری ناسك و نازدار ـ ثابت شێخ علاءالدین نقشبندی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٨ ، ٥٩ .

★ دوا خەون ـ سەعدوڵڵا پەروش؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٦٠ .

★ گۆڤاری کاروان ـ پیربال مەحموود؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٨.

★ رازی باخەوان ـ کامل ژیر؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٩ .

★ کانی‌و سێبەر ـ خالد حسین؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٠ ، ٣١

★ کالێ ـ غەریب پشدەری؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣١ .

★ پاییزا پیر ـ عدنان مزیری؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٢ .

★ ئازراندن ـ أمین حیدر بۆتانی؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٢.

★ دوو پاییـزە شیعـر ـ حمـەی ئەحمەد رەسووڵ؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٣ .

★ گۆمی بیر ـ جمال محمد اسماعیل؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٤.

★ مەپرسن بۆ مانگ دەگرێ ـ قوبادی جەلی زادە؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٥ .

★ گۆرانی‌ی هیوا ـ شەپۆل فەتحی کەریم؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٦

★ ساتە شیعر ـ نەوزاد عەلی ئەحمەد؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٦

● ئەفسـانـەی زەری‌یـە سەرکێشەکان «شیعری هەڵبژاردەی کاروان» کەریم دەشتی؛ ژ/ ٦٨ ، ئەیلوولی/ ١٩٨٨ ، ل/ ١٠٣ ـ ١١٣

● شیعری وەرگێردراو ●

★ سلاوی ئاشتی ـ ن : غزای درع الطائي ؛ وە : مکرم رشید تاڵەبانی ؛ پاشکۆی ژ/ ٦٨ ، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل / ٦ ، ٧

● چیرۆکی خۆماڵی ●

★ ڕۆژا دویماهییێ ـ سالمێ جاسم ؛ ژ / ٦٠ ، ت١-٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٧ ، ٦٨ .

★ پڕبێژی ـ نزار محمد سعید ؛ ژ / ٦٠ ، ت١-٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٩ ـ ٧١ .

★ فریشتەکان زوو دەمرن ـ هاوڕێ حەمە صالح ؛ ژ ٦٠ ، ت١-٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٧٢ ـ ٧٦ .

★ گونەهبار ! ـ بائیز عمر احمد ؛ ژ ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٩ ، ٦٠ .

★ ڕاستە شەقام ـ دانا عەلی سەعید ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦١ ، ٦٢ .

★ ژێر چەنە ـ نەجات ڕەفیق حیلمی ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٣ ـ ٦٥ .

★ صوفی و سەیدا ـ هاشم محمد مصطفی ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٦ ـ ٦٩ .

★ شەختە ـ ئاسۆ ؛ ژ / ٦١ ، ك١ ١٩٨٧ ، ل / ٧٠ ـ ٧٩

★ هێڤارا دێ ئێت ژبیرکرن ـ عەزیز مەرگەهی ؛ ژ ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٤ .

★ پرچ زەرا چاڤ شین ـ زکی سلیڤان ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی/ ١٩٨٨ ، ل / ٥٥ .

★ مەیین ـ جەبار جەمال غەریب ؛ ژ ٦٢ ، ك٢ و شوباتی/ ١٩٨٨ ، ل / ٥٦ ، ٥٧ .

★ لالۆ ـ عبدالله حمە سوور؛ ژ/ ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل ٥٨ ، ٥٩

★ ڕۆژانە چیرۆك ـ ڕەووف بێگەرد ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی/ ١٩٨٨ ، ل / ٦٠ ـ ٦٣ .

★ گڵ و گوڵ ـ کابان بکر امین چاوشین ؛ ژ/ ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٣ .

★ تانـەی سەرچاو ـ جەلیل کاکە وەیس ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٤ ـ ٨٧ .

★ تێکەڵ بوونی دیمەنەکان ـ حەسەن جاف ؛ ژ ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل/ ٤٨ ـ ٥٠ .

★ کاڵەك و سەعات ـ عومەری عەلی ئەمین ، ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٥١ ـ ٥٣ .

★ پیر وەیس ـ عبدالله حمە سوور ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٤ ـ ٥٩ .

★ کیڤی و بەرسف ـ ئەمین حەیدەر بۆتانی ؛ ژمارە / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل/ ٤٧ ـ ٤٩ .

★ ماڵ ئاوایی ـ شەماڵ مەحەمەد قادر ؛ ژ / ٦٥ ، **حوزەیرانی ١٩٨٨ ،** ل/ ٥٠ ـ ٥٤ .

★ وێستگە ـ خدر أحمد محمود ؛ ژ / ٦٥ ، **حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل /** ٥٤، ٥٥ .

★ **کۆڕ ـ ئاسۆ ئەحمەد ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی ١٩٨٨ ، ل / ٥٨ ـ ٦١.**

★ **بێ کەسی ـ جمیل محمد شێلادزی ، ژ / ٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ،** ل / ٥٤ ـ ٥٦ .

★ **نەمـان و لە دایـك بوونێکی نوێ ـ هەڵکو عومەر توفیق ؛ ژ / ٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٦ ـ ٥٨ .**

★ **گونجان و تێکەڵ بوون** ـ ڕەووف بێگەرد ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل/ ٦١ ـ ٦٧ .

★ **خاڵێکی** سەوز ـ جلال محمود علی ؛ ژ/ ٦٧ ، ئابی/ ١٩٨٨ ، ل/ ٦٨، ٦٩ .

★ ژنـە هامشۆکەرەکەی بازار ـ ئیسماعیل ڕەسوڵ ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٠ ـ ٧٢ .

★ شەقـا ئەردی دێ هێت کوشتن ـ عەبدلایێ جندی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل / ٧٣ ـ ٧٥ .

★ پیر مامەند ـ مستەفا ساڵح کەریم ، ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ل/ ٣٧ ـ ٤٢ .

★ هیوا ـ ساڵح مەحەمەد ئەمین ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ل / ٤٣ ـ ٤٦ .

★ چەند چیرۆکێکی ئێکجار کورت ـ احمد محمد اسماعیل ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی ١٩٨٨، ل/ ٤٧ ، ٤٨ .

★ زێڕو خوین ـ جلال مصطفی ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی ١٩٨٨ ، ل/ ٥١، ٥٢

★ ئەو قەواڵەیــەی نەخــوێنــدرایەوە ـ جلیل محمد شریف ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٦ ، ٥٧ .

● چیرۆکی وەرگێڕدراو ●

★ کەلەشێرو ڕێویەیە پیرەکە ـ ن : طلال حسن : وە «لەعەرەبی‌یەوە» : عەزیز ڕەشید حەریری ؛ ژ / ٦٠ ، ت ١ / ١٩٨٧ ، ل/ ٧٦ ، ٧٧ .

★ تەلەفۆن ـ ن : یاکۆڤ سیگێل ؛ وە «لە ڕووسیەوە» : جەلال تەقی ؛ ژ/٦٢، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل ٦٤ ـ ٦٧ .

★ دەستی شێرەکە ـ ن : نیکۆلای تریکۆنۆف ؛ وە لە«E» ! ئاوات ئەحمەد مەحمود ؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/١٩٨٨، ل/ ٨٨ ، ٨٩ .

★ دوو پەریزادەی ئەفسووناوی ـ وە : لە : «E» : حفصة محمد رمزی ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی/١٩٨٨ ، ل / ٥٦ ، ٥٧ .

★ سێوە سوورە ـ ن : جنگیز ئیتماتۆف ؛ وە : لە «E» : بدران احمد حبیب ؛ ژ/ ٦٦، تەمموزی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٩ـ٦٧.

★ کێشەیەك بۆ بەرگری لێ کردن ـ وە : لە «E» : د . فیصل عارب بلّباس ؛ ژ/ ٦٦، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٨،٦٩ .

★ سووتمان ـ ن : هیتشکۆك ؛ وە لە «فا» : محمد حسن ڕۆژبەیانی ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی/١٩٨٨ ، ل / ٤٨ ـ ٥٠ .

★ سوڵح ـ وە : ئەندازیار خوسرەو جاف ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٣ ـ ٥٥ .

● لێکۆڵینەوەی شانۆیی ●

★ چرپــەیــەك بۆ شانۆی منداڵ ـ عومەر عەلی ئەمین ؛ ژ / ٦٢ ؛ ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٨ ـ ٧١ .

★ دەروازەیەکی ڕەخنەیی ؛ درامای نوێی کورد ، «ب ١ـ محمد تیمور ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٠ ـ ٦٩ .

★ دەروازەیەکی ڕەخنەیی ، درامای نوێی کورد ، «ب ٢ و کۆتایی» ـ محمد تیمور ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨، ل / ٦٢ ـ ٧١ .

★ لەبارەی نازم حیکمەت و شانۆنامەکانیەوە ـ ن : ماهیر عەسەل ؛ وە: محمدی مەلا کریم ؛ ژ / ٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٠ـ٧٤ .

★ ئەپسن .. پێشڕەوی درامای هاوچاخ ـ حیدر عبدالرحمن ؛ ژ / ٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٥ ـ ٧٨ .

★ سەبارەت تەکنیکی نووسینی شانۆیی ـ ئا : ئازاد بەرزنجی ؛ ژ ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٦ ـ ٨٣ .

● هونەر ●

★ ژان گوژون ، پەیکەرتاشی فەرەنسی مەزن ـ ن : ت . کوزمین ، وە : ئا : لە «ر» : محمد عارف ؛ ژ / ٦٠ ، ت ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٧٨ ، ٧٩ .

★ گفتوگۆیەك لەگەڵ مەقام زانی کورد «حەمە درێژ» ـ وریا احمد ؛ ژ / ٦٠ ، ت ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٨٠ ـ ٨٤ .

★ بیرنینی پەیکەرتاشی ئیتالی بلیمەت ـ ن : ف . ن . گراشینکۆڤ ؛ وە: ئا: لە «ر» : محمد عارف ؛ ژ / ٦١ ، ك ١/ ١٩٨٧ ، ل / ٨٠ ، ٨١ .

★ فرانس هالس ـ ن : ێ . ئی . ڕوتێنبێرگ ؛ وە : ئا : لە «ر» محمد عارف: ژ/ ٦٢، ك ٢ و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٧٢ ، ٧٣ .

★ پیشانگەکەی منالانی سلێمانی ـ ئازا حەسیب قەرەداغی ؛ ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٤ ـ ٧٨ .

★ هونەری فۆتۆگرافی ـ ئا : ڕزگار صالح ؛ ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ل / ٧٨ ـ ٨٣ .

★ ریبێرا ـ ن : ت . ث . کاپیریڤا وە : ئا: لە «ر» : محمد عارف ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٠ ، ٧١ .

★ ئیقاع و ژیان ـ ئەنوەر قەرەداغی؛ ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٧٢ـ ٧٩ .

★ لاتوور ـ ن : ت . پ کاپتێرێڤا ؛ وە : ئا : لە «ر» : محمد عارف ؛ ژ / ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٧٢ ، ٧٣ .

★ شێوەکانی لە تابلۆ ڕامان ـ ن : سوزان وودفۆرد ؛ وە: لە «E» : شێرزاد حەسەن ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی/١٩٨٨ ، ل / ٧٤ ـ ٨٠ .

★ تیۆپۆلۆ ـ ن : ن . ئە . بیلۆئوسۆڤا ؛ وە: ئا : لە «ر» : محمد عارف ؛ ژ / ٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٩ ـ ٨١ .

★ کتێبی «گـەنجینــەی گۆرانی کوردی» م خوێندەوە ـ وریا ئەحمەد ؛ ژ/٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٢ ـ ٨٤ .

★ دانــەرو دەهێنەرێ کوردێ جیهانی «یلماز گوونەی» ـ بەرهەڤکرنا : عبدالسلام علی میرزا ؛ ژ / ٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٤ ـ ٨٨ .

★ هۆگارت ـ ن : م . ئا . ئۆرلۆڤا ؛ وە : ئا : لە «ر» : محمد عارف ؛ ژ/ ٦٧، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٤ ـ ٨٧ .

★ ماروکی‌و هونەری یابانی هاودەم ـ ن : ن . س . نیکۆلایف ؛ وە : ئا : لە «ر» : محمد عارف ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٨ـ٦٠

★ خوان مێرۆ ـ ن : جاکوس دووپن ؛ وە : لە «E» : شیرزاد حەسەن؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٦١ـ٦٨.

● زانیاری ●

★ مەترسی‌یەکانی کارەباگرتن و جۆرەکانی ـ ساماڵ حسن صاحبقران؛ ژ / ٦٠ ، ت‌ ٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٨٥ـ٨٧ .

★ خۆپاراستن لە زیانی تیشکە ناوکی‌یەکان ـ ئا : صدیق شێخ محمود بەرزنجی ؛ ژ / ٦٠ ، ت‌ ٢ / ١٩٨٧ ، ل/ ٨٨ـ١٠١

★ ئازار چی‌یە ـ د . هیوا عمر احمد ؛ ژ / ٦١ ، ك‌١ / ١٩٨٧، ل/ ٨٢ ، ٨٣ .

★ ئافرەتی دژوار ـ د . عادل حسین عبدالله ؛ ژ /٦١ ، ك‌١ ١٩٨٧ ، ل/٨٤ ، ٨٥ .

★ پیشەسازی‌ی دەباغ کردن لەنێوان تەکنیك و فۆلکلۆری کوردییدا ـ وە : ئا : کەمال جەلال غەریب ؛ ژ / ٦١ ، ك‌١ / ١٩٨٧ ، ل / ٨٦ ـ ٩٥ .

★ دیاردەکانی‌ژیان لە وردبینە گیانەوەردا ـ د . جرجیس محمد حسین و، د . ئازاد عزیز احمد ؛ ژ / ٦٢ ، ك‌٢ و شوباتی / ١٩٨٨، ل/ ٨٤ ، ٨٥ .

★ دروست کردنی باسوق و سنجوق لە دۆشاوی ترێ ـ خەیام کارگەچی؛ ژ/٦٢، ك‌٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٦ .

★ منداڵی میزن و چارەسەری ـ جەلال خەڵەف‌ژاڵەیی؛ ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٨٠ ـ ٨٣ .

★ داربەروو ـ وە : ئا : کەمال جەلال غەریب ، ژ/ ٦٤، مایسی / ١٩٨٨، ل/ ٨٤ ـ ٨٧ .

★ هەمــوو کچێـك چی بزانێ ـ د . هیـوا عومـەر ئەحمەد ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨١ ، ٨٢ .

★ کانزاکان لە لەشماندا ـ د . عادل حسین عبدالله؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی / ١٩٨٨، ل/ ٨٢ ـ ٨٦ .

★ درزبردن لە خانوودا ـ ئەندازیار : عبدالرحمن عثمان بەندە؛ ژ/ ٦٦، تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٩ ـ ٩٣ .

★ سێبـەرنێتیـك یان زانستی کۆنترۆڵی ئۆماتیکی ـ ئەندازیار : بورهان ئیبراهیم یەعقوب ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٨ ـ ١٠٣

★ بیردۆزی کارکردنی مووشەك ـ وە : محسن احمد محمد ، ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل/ ١٠٤ .

★ دەروون و نەخۆشی ـ د . عادل حسین ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨، ل / ٦٩ ـ ٧١ .

● رۆشنبیری‌ی گشتی ●

★ ئەدەبی جیهانی ـ ن : ئەلبێرتۆ مۆراڤیا، وە: یاسینی فەقی سەعی ؛ ژ/ ٦١، ك‌١ / ١٩٨٧ ؛ ل / ٩٦،٩٧ .

★ لە فەرهەنگی فەلسەفەوە ـ عباس عبدالله یوسف ؛ ژ / ٦١ ، ك‌١ / ١٩٨٧ ، ل / ٩٨ ـ ١٠١ .

★ ئەستێرە گەشەی ئاسمانی شارەزوو «سولتان ئیسحاقی بەرزنجی، «ب[1]» ـ هاشم کاکەیی؛ ژ/ ٦١، ك[1]/ ١٩٨٧، ل/ ١٠٢ ـ ١١١ .

★ ئەستێرە گەشەی ئاسمانی شارەزوور «سولتان ئیسحاقی بەرزنجی» ، «ب‌٢ و کۆتایی» ؛ ژ / ٦٢ ، ك‌٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٧ ـ ٩٨ .

★ ئاهەنگی بیستەمین ساڵەی رۆژنامەی «ژین» چۆن کرا لە سلێمانی لە ساڵی ١٩٤٦ ـ س . ع . شادمان ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨، ل/ ٩٠ ـ ٩٥ .

★ رۆژنامەو رێکخراوە کوردی‌یەکانی تورکیا لە سەردەمی یەکەم جەنگی جیهانیدا ـ عبدالله بابکر حمه آغا ؛ ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ٨٨ ـ ٩٠ .

★ فیلیمەن و بۆسیس لە ئەفسانەی یۆنانی کۆنەوە ـ ن : جون . میلینگتن ورد ؛ وە : لە «E» : محمد فرج حمه صالح سعید ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٩١ ـ ٩٣ .

★ لەبارەی فەلسەفەو سەرەتای پەرەسەندنی بیری فەلسەفی‌یەوە ـ رەفیق غەفور ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٤ ـ ١٠١ .

★ رۆژنـامـەگەری‌ی قوتابخانە لەمێژووی رۆژنامەگەری‌ی کوردی‌دا ـ نەژاد عزیز سورمێ ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٨ ـ ٩٧ .

★ هەنگ و گوڵ و بەهار ـ مولود بێخاڵی ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ ـ ٧٩ .

★ گۆگۆل ـ جەلال تەقی ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٠ ـ ٨٦.

● فۆلکلۆرو کەلەپوور ●

★ لاندکا من هەی لایێ ـ علی محمد بەندی ؛ ژ / ٦٢ ؛ ك‌٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل/ ٩٩ ، ١٠٠ .

★ مەلایێ مەشهوور ـ ن : محمد أمین بوز ارسلان ، وە: (لەتیپی لاتینی) عزت فندی ؛ ژ / ٦٢ ، ك‌٢ و شوباتی / ١٩٨٨، ل / ١٠١ ـ ١٠٦ .

★ لەیلێ وەزیرۆ ـ بەرهەڤکرنا : یاسین حسن حسین ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٦ ـ ٩٩ .

★ چەنـد نمـوونـەیـەك لە بیروباوەری فۆلکلۆری کوردەواری ـ کۆ: ئا: سعدالله اسماعیل شێخانی ؛ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠٢ ، ١٠٣ .

★ لاوکێ عەمێ گۆزێ ـ محمـد امـین یوسف؛ ژ/ ٦٥، حوزەیـرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٨٧، ٨٨.
★ قەولێ ئاشێ موحەبەتێ ـ بەدەلێ فەقیر حەجی ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٩ ـ ٩١ .
★ دوو سەربردەی زیندوو ـ مولود بێخاڵی ؛ ژ / ٦٦ ، تەمموزی ١٩٨٨، ل / ١٠٣ ـ ١٠٦ .
★ سلاف سلافێت جەبێرە ـ بەدەلێ فەقیر حەجی ؛ ژ / ٦٦ تەمموزی / ١٩٨٨ ، ل / ١٠٦ ـ ١٠٩ .
★ گۆرانـیی فۆلکـلۆری کوردی لە ناوچـەی برادۆسـت ـ صدرالدین خۆشناو؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠٥ ـ ١١٥ .
★ کێم ئاقلێ ـ سعید عبدالله محمد ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلولی/ ١٩٨٨، ل/ ٨٧ ، ٨٨ .
★ چیرۆکـەکا ئەفسـانـەیی ـ عبـدالسـلام سلیمـان عابـد ژ / ٦٨، ئەیلوولی/١٩٨٨، ل/ ٨٩ ـ ٩١ .

● شانۆگەریی خۆماڵی ●

★ مەسەلەی ویژدان ـ چیرۆکی : ئەحمەد موختار جاف ، ئا : یاسین قادر بەرزنجی ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٤ ـ ١٠٢

● شانۆگەریی وەرگێردراو ●

★ شانۆگەریی ئەنتیگۆنا ـ ن : جان کوکتو ، وە : لە «ع» حسن جاف؛ ژ/ ٦٠ ؛ ت٢ / ١٩٨٧، ل/ ١٠٢ ـ ١١٣ .
★ شانۆگەریی ورچ ـ ن : ئەنتوان چیخۆف ؛ وە : لە «E» ـ غازی فاتح وەیسی جوانەمەرگ ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ؛ل / ١٠٧ ـ ١١٥ .
★ تاشـەبـەردو چاڵ ـ ن : فرحـان بلبل ؛ وە : لە «ع» اسماعیل أنور بەرزنجی ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٠٠ ـ ١١٣ .
★ شەوێکی باراناوی ـ ن : اسماعیل اکبر محمد ؛ وە : لە «ع»؛ طاهر صالح سعید ؛ ژ / ٦٤ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٠٤ ـ ١٠٩ .
★ سروودێکی خۆشەویستی ـ ن : جان کوکتو ؛ وە : لە «ع» ؛ گەزیزە؛ ژ/ ٦٥ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٢ ـ ٩٧ .
★ بەیانییەکی خۆرەتاو ـ ن : جووتە برا کەنتیرۆ ؛ وە :لە «ع» : مستەفا صالح کەریم ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٨ ـ ١٠٣ .
★ ئەسپـەکەی ئەنجوومەنی پیران ـن : لیۆنید ئەندرییێف؛ وە: لە «ع»: غفور صالح عبدالله ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٢ ـ ١٠٢ .

● راپۆرت ●

★ ساڵێکی تریش لەگـەڵ بەرهـەمـە چاپکـراوو پارمـەتیدراوەکـانی ئەمیندارێتیی گشتیی رۆشنبـیری و لاوانـدا ؛ «ب» ـ عەزیـز رەشید حەریری ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٠ـ١١٩ .
★ ساڵێکی تریش لەگـەڵ بەرهـەمـە چاپکـراوو پارمـەتیدراوەکـانی ئەمیندارێتیی گشتیی رۆشنبـیری و لاواندا ؛ «ب٢ و کۆتایی» ـ عەزیز رەشید حەریری ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٠٤ ، ١٠٥ .

● کاروانی رۆشنبیری لە کوردستاندا ●

● ژ / ٦٠ ، ت٢ / ١٩٨٧ ، ل / ١١٤ـ١٢٣ .

★ لە هەولێر ـ دزوار ..
- میرنشینی سۆران / کۆڕ .
- کۆڕێکی شیعر خوێندنەوە .
- سروودێکی خۆشەویستی / شانۆگەری .
- شانۆگەری سۆفە .
- موشاغەبە / شانۆگەری .
- کارەساتی نەبەز / شانۆگەری .

★ لە سلیمانی ـ ئازاد
- ئێوارە کۆڕێك و چەند شاعیرێکی لاو .
- رامبۆی مێرمنداڵ و شیعر / کۆڕ .
- پیشانگای تایبەتیی هونەرمەندی لاو «محەمەد فەتاح» .
- ناڵەو خەونێکی ئەرخەوانی / شانۆگەری .
- پیشانگایەکی هاوبەشی دوو هونەرمەندی لاو .
- چەند کۆڕێکی رۆشنبیری .
- گۆرانی کۆمەڵ / کۆڕ .
- مێژووی سەرهەڵدانی سۆسیۆلوجیا / کۆڕ .

★ لە دهوك ـ مەتین :
- سێ چیرۆك نقیس د تەرازیا رەخنێدا کۆڕ .
- «بنیویة» د کورەکیدا .
- ئێڤاریەکا خاندنێت شعری / ئێوارە کۆڕ .

● ژ / ٦١ ،ك١ / ١٩٨٧ ،ل / ١١٢ ـ ١٢٣ .

★ له هەولێر ـ دژوار :

ـ دەربارەی هونەر / کۆر .
ـ شیعر خوێندنەوە / کۆر .
ـ چیرۆکی عیراقی / دیدار .
ـ چلەی مەم .
ـ هەولێر میوانداری صاموئێل دەکا / کۆر .
ـ چیای ئاگری / شانۆگەری .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :

ـ سەرەتا له کۆتاییدا / شانۆگەری .
ـ پیشانگای هونەرمەند «هوشیار سەعید» .
ـ پیشانگای هونەرمەند «سیروان أبو بکر» .
ـ پیشانگای کچە هونەرمەند «بشری اسماعیل» .
ـ پیشانگای نامێلکه شیعر بۆ «نەوزاد شیردڵ» .
ـ چلەی هونەرمەند «خالید زامدار» / کۆر .
ـ شانۆگەریی شار .
ـ ئەو پیاوەی بوو بە سەگ / شانۆگەری .
ـ ژیان و مەرگی مۆرییتا / شانۆگەری .
ـ زنجیرە کۆرێك .
ـ چەند شاعیرێکی لاوی رانیە لە ئێوارە کۆرێکدا .
ـ کۆرێکی مێژوویی بۆ « ئەنوەر حامید » .
ـ چەند سەرنجێك دەربارەی هونەر / کۆر .

★ له دهۆك ـ مەتین :

ـ تیرمەهـ و دوو پیشانگەهـ ـ پیشانگا .
ـ هوزانا کوردیو هەستا نەتەوایەتی / کۆر .
ـ قۆناغێت وەرارێ د تورێ زاروادا / کۆر .
ـ «الوطن» بەلاڤوکەکا هەیڤانەیە ل دهۆکێ .
ـ نڤیسینا دەقێ شانوویێ د کورەکیدا .
ـ یەکەتیا ئۆلا د هوزانا جزیریدا .
ـ سیرانەك بۆ ناڤ هوزانا قوچانی / کۆر .
ـ هەڤبەرکرنا چەند دەقێت سترانا / کۆر .
ـ خالد حسین : ئەز هو دبینم / کۆر .

● ژ / ٦٢ ،ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ،ل / ١١٦ ـ ١٢٤ .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :

ـ کۆرێکی رۆشنبیری لە رانیە .
ـ دوو چیرۆکنووس و چوار کورتە چیرۆك / کۆر .
ـ هونەرمەند ئیسماعیل خەیات و ئێوارە کۆرێکی هونەری .
ـ پیشانگای هاوبەشی کۆمەڵێك لە دەرچووانی پەیمانگا .
ـ پیشانگایەکی گرافیك .
ـ پیشانگایەکی تایبەتی .
ـ پیشانگایەکی هاوبەشی منداڵان .
ـ دوو قوتابیی هونەرمەندو پیشانگایەك .
ـ کۆ ڕێکی شیعر خوێندنەوەو هەڵسەنگاندنێك .
ـ ئێوارە کۆرێکی شیعریو هەڵسەنگاندنێك .
ـ پیشانگا .
ـ بەڕێوەبەرێتی پەروەردەو دوو پیشانگا .
ـ دامەزراندی تیپی مۆسیقای بەڕێوەبەرێتیی رۆشنبیریی جەماوەر.

★ له دهۆك ـ مەتین :

ـ دان و ستاندن ل گەڵ گەنجا / کۆر .
ـ میهرەجانەکا هوزان خاندنێو ئاهەنگەك ل ئامێدیێ .
ـ فۆنیمێت دایالیکتا کرمانجیا ژووری / کۆر .
ـ سترانێت داوەت و گۆڤەندێت کوردان / کۆر .
ـ ستراتنێت مەزنا د سترانا کوردیدا / کۆر .
ـ گوتنێت مەزنا د سترانا کوردیدا / کۆر .
ـ حەفتیەکا رەوشەنبیریو هونەری .
ـ زمانێ کوردی د کورەکیدا .
ـ ئیدیەم د زمانێ کوردی دا / کۆر .
ـ خولەك بۆ شانوویـێ .
ـ بینەرێ شانوویێ د کورەکیدا .
ـ کورەك بۆ هێژا د . احسان فؤاد ل دهوکێ .
ـ چیرۆکێت دلڤین و هەڵسەنگاندنەك / کۆر .
ـ پیشانگاهەکا کارێت فۆلکلۆری .
ـ میهرەجانا دوویێ یا شعرا سیاسی
ـ کورەکی ڤەکری بۆ شانوویێ .
ـ تیپا شۆرەشڤان و شانۆگەریا فایلا ٦٧ .
ـ خاندنەك د چیرۆکێت ئاش دا / کۆر .

● ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٤ ـ ١٢٤

★ له هەولێر ـ دژوار :

ـ هەولێر میوانداری لاوانی سلێمانی کرد / کۆڕ .
ـ چلەی هونەرمەندی گەل «تایەر تۆفیق» .
ـ پیشانگای حەوتەمی هونەرمەند «دارا محمد علی» .
ـ پیشانگای هونەرمەند «شیروان هەینی» .
ـ شانۆگەریی دەنکە شقارتە .
ـ شانۆگەریی لەپای چی مرد ئەو مرۆڤە ؟ ـ ئامادەیی بازرگانی کوڕان .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :

ـ ژیانی گالیلۆ / شانۆیی .
ـ جووجەڵەی بێ دایك / شانۆیی .
ـ دڕندەی تۆرۆس / شانۆیی .
ـ پیشانگایەکی هونەری بۆ دوو منداڵ «نەورۆز نەجم و ، نزار نەجم» .
ـ سێ کورتە چیرۆك له کۆڕێکدا .
ـ خاتوو لێلان له کۆڕێکی شیعر خوێندنەوەدا
ـ زیرەکی و پەیوەندیی به نیگارکێشانەوە لای منداڵ / کۆڕ .
ـ یادی بیست و پێنج ساڵەی شاعیری رابەر «گۆران»ی مەزن .
ـ له چالاکیەکانی بەڕێوەبەرێتیی رۆشنبیریی جەماوەر به «ڤیدیۆ»:
ا ـ چاوپێکەوتنێك لەگەڵ «شێخ محەمەدی خاڵ» .
ب ـ چاوپێکەوتنێك لەگەڵ «ئەحمەد شوکری» .
ج ـ چاوپێکەوتنێك لەگەڵ «محەمەد مستەفا کوردی» .
ء ـ چاوپێکەوتنێك لەگەڵ حاجی فەقێ حەمە ساڵح گەلاڵی ـ شوانە» .
هـ ـ چاوپێکەوتنێك لەگەڵ حەسیب قەرەداغی» .
و ـ چاوپێکەوتنێك لەگەڵ محەمەد ساڵح دیلان» .

★ له دهۆك ـ مەتین :

ـ ئەدیبێت دهۆکێ و چەند ڤەکولینەك لسەر چیرۆکێ / کۆڕ .
ـ زمان و رەخنەو خانی / کۆڕ .
ـ نامێلکەو گوتارێت سەرۆکێ قوماندار د پیشانگەهەکێدا .
ـ ئاهەنگەکا هونەری .
ـ میهرەجانەکا مەزن بۆ شانوویێ ل دهۆکێ .
ـ چەند چالاکیەك ب هەلکەڤتنا رۆژا شەهیدی .

● ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٠ ـ ١٢٨ .

★ له هەولێر ـ دژوار :
ـ کانیێ مەلەك رێزان ـ شانۆگەری .
ـ شانۆگەریی «قونکە جگەرە» .
ـ شانۆگەریی «کەمانچەکەی رۆچێلد» .
ـ شانۆگەریی «نالی و خەونێکی ئەرخەوانی» .
ـ پیشانگای هاوبەشی هونەرمەندان «نورالدین ابراهیم جاف و ، حسام حکیم» .
ـ پیشانگای چوارەمی ئیشی دەسکردو پیشەسازی میللی .
ـ پیشانگای تایبەتی هونەرمەند علی جۆلا .
ـ لەیادی صافی هیرانیدا / کۆڕ .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :
ـ پیشـانگایەك له هۆڵی گەلەری له رۆژانی ١٥ ـ ١٩٨٧/١٢/٢٥ ، بۆ شیعری «٣٨» شاعیری کورد .
ـ کۆڕێك بۆ شاعیری کلاسیکی گەورەی کورد «مەحوی» .
ـ شانۆیی «نرخی ئازادی» .
ـ پیشانگای تایبەتیی هونەرمەند عەلی جۆلا .
ـ پیرەمێرد له کۆڕێکدا .

★ له دهۆك ـ مەتین :
ـ سالەك بووری ل سەر وەغەرکرنا محمد عارف جزیری .
ـ میهرەجانەکا هوزانێ .
ـ دوو پیشانگاهـ .
ـ پیشانگەهەکا نفیسینێ و هونەرێ شێوەکاری .
ـ دەستپێکرنێت شانوویێ د کورەکیدا .
ـ یانا چیرۆکێ ل دهوکێ و ئێکەمین چالاکی .
ـ دامەزراندنا یانا شعرێ و یانا چیرۆکێ ل دهوکێ .
ـ ئەدەب و مرۆڤ / کۆڕ .

● ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٠٦ ـ ١١١ .

★ له هەولێر ـ دژوار :

ـ دووەم پیشانگای فۆلکلۆریی مامۆستا « عمر ئیبراهیم عەزیز » .
ـ دیـداری فیکـری دەربارەی ووتەکانی سەرۆك « صدام حسین » سەبارەت بە گەلی کورد .
ـ دیداری شیعری کوردی .
ـ له یادی ووردی دا .
ـ پیشانگای هونەرمەندانی تیپی باواجی کۆیە .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :

بەڕێوەبەرێتی ڕۆشنبیریی جەماوەرو چەند کۆڕێکی ڕۆشنبیری .
ـ کۆڕی یەکەم : ١٢ / ١١ / ١٩٨٧ .
ـ کۆڕی دووەم : ١٩ / ١١ / ١٩٨٧ .
ـ کۆڕی سێیەم : ٢٤ / ١٢ / ١٩٨٧ .
ـ کۆڕی چوارەم : ١٠ / ١٢ / ١٩٨٧ .

● ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٠ ـ ١١٩ .

★ له هەولێر ـ دژوار :

ـ هونەری ئەندازیاری / کۆڕ .
ـ دوو کۆڕی چیرۆك .
ـ کۆڕێکی فولکلۆری بۆ مامۆستا فاضل شەورۆ .
ـ کۆڕێك بۆ مامۆستا شیرزاد حسن .
ـ ساڵرۆژی « مەم » ی ئەمر .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :

ـ بەڕێوەبەرێتی ڕۆشنبیریی جەماوەر له سلێمانی و چەند چالاکییەکی ڕۆشنبیری ..
ـ ساڵرۆژی « کامەران موکری » .
ـ پیشانگایەکی تایبەتی هونەرمەند عەلی لەتیف .
ـ سلێمانی میوانداریی شاعیرانی هەولێر دەکات .
ـ سێ شاعیری لاو له کۆڕێکدا .
ـ ئێوارە کۆڕێکی شیعر خوێندنەوە بە بۆنەی نەورۆزەوە .
ـ سێیەم پیشانگای تایبەتیی هونەرمەند « حیکمت هندی » .
ـ پیشانگایەکی هاوبەش بۆ دوو هونەرمەندی لاو .
ـ چیرۆکی باخچەی ئاژەڵان/شانۆیی .
ـ کاتێ هەڵۆ بەرز ئەفرێ/شانۆیی .

★ له دهوك ـ مەتین :

ـ چەند حەیرانوك و پێداچونەك / کۆر
ـ چیرۆکێت ریا بەرانی و پێدا چونەك / کۆر .
ـ رەوشەنبیریا کوردی ل عیراقا شۆرەشێ / کۆر .
ـ کەلا دم دم و ئەفسانەو دورهێل / کۆر .

ـ چالاکیێت یانا هوزانێ ل دهوکێ / میهرەجان .
ـ بنیاتی د تورەی دا / کۆر .
ـ پیشەنگەهەکا تەشکیلی ل زاخو .
ـ کورەك ل سەر نەمر محمد عارفێ جزیری .

● ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٦ ـ ١٢٣ .

★ له هەولێر ـ دژوار :

کۆڕێکی فۆلکلۆریی بۆ مامۆستا « داود شرۆڵ » .
ـ ئەریستۆ / کۆر .
ـ پیشانگای فولکلۆریی قوتابخانەی دواناوەندی کۆمەڵگای پیرزین .
ـ شانۆگەری « بەنیو چایە دەتخنکێنم » له ئامادەیی « سەربەستی » کوڕان .
ـ شانۆگەریی « نامۆ » ـ تیپی شانۆی نوێ .
ـ شانۆگەریی « شێتەکانی ئەم ڕۆژگارە » ـ تیپی شانۆی ئەزموونگەری .
ـ شانۆگەریی « مێوە خۆشەکە » ـ تیپی شانۆی هونەری نوێی کورد .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :

ـ دووەم فیستیڤاڵی شانۆیی .
ـ فیستیڤاڵی ساڵانەی بەشی مۆسیقای پەیمانگای هونەرە جوانەکان .

★ له دهوك ـ مەتین :

ـ پیشانگەهەك بۆ هونەرمەند خالد دوسکی .
ـ رۆژنامە گەریا کوردی د کۆرەکیدا .
ـ خودێ لێخوش « مەم » ل کوچکا ئەدیبێت دهوکێ / کۆر .
ـ فوتوگراف د پیشانگەهەکیدا .

● ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٤ ـ ١٢٣ .

★ له هەولێر ـ دژوار :

ـ له هەر تەبارمیەك گوڵێك / کۆر .
ـ لیژنەی فۆلکلۆر .
ـ لیژنەی سینەما .
ـ شانۆنامەی کەونە دەرکە .

★ له سلێمانی ـ ئازاد :
ـ یەکەم دیداری شانۆی کوردی .
ـ نیقابەی هونەرمەندان و پیشانگایەکی هاوبەش .
ـ پیشانگایەکی تایبەتی بۆ هونەرمەند ئازاد سابیر .

★ له دهۆك ـ مەتین :
ـ نەتەوایەتی و مەزیقە د کۆرەکیدا .
ـ کەلەپوورو شانۆ .
ـ ئامێرێت زانستی د پیشانگەهەکێدا .
ـ شانۆگەریا سترانا چایکا ل دهۆکێ .
ـ شانۆگەریا زەلامێ خوە مشکا نەکری .

● پۆستەی کاروان ●

★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری ؛ ژ / ٦٠ ، ت١ / ١٩٨٧ ، ل / ١٢٤ ـ ١٢٨ .
★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری : ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ١٢٤ ـ ١٢٨ .
★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری : ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ل / ١٢٤ ـ ١٢٨ .
★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری : ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٥ ـ ١٢٨ .
★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٢ ـ ١١٦ .
★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری : / ٦٦ ، تەمموزی / ١٩٨٨ ل / ١٢٠ ـ ١٢٤ .
★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٤ ـ ١٢٨ .
★ پۆستەی کاروان ـ ئا : سۆران حەریری : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ل / ١٢٤ ـ ١٢٨ .

● بابەتی هەمە جۆر ●

★ بەرنجێك ـ کاروان : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٧ .
★ چەند ئامۆژگاری‌یەك ـ کاروان : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ل / ٣٨ .

● تابلۆکانی بەرگ ●

★ ژمارە ٦٠ / ؛ تشرینی یەکەم و دووەمی / ١٩٨٧ :

ـ بەرگی یەکەم : هونەرمەند؛ سیروان ئەبو بکر .
ـ بەرگی دووەم : هونەرمەند ؛ شوان کمال علی .

★ ژمارە ٦١ : کانوونی یەکەمی / ١٩٨٧ :

ـ بەرگی یەکەم : هونەرمەند ؛ وەهبی رەسوڵ
ـ بەرگی دووەم : هونەرمەند ؛ ئازاد ئەحمەد فتاح

★ ژمارە ٦٢ : کانونی دووەم و شوباتی / ١٩٨٨ :

ـ بەرگی یەکەم : هونەرمەند ؛ فؤاد کریم
ـ بەرگی دووەم : هونەرمەند ؛ حیدر قادر

★ ژمارە / ٦٣ : ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ :

ـ بەرگی یەکەم و دووەم : هونەرمەند : محمد عارف

★ ژمارە ٦٤ : مایسی / ١٩٨٨ :
ـ بەرگی یەکەم : هونەرمەند ؛ دارا محمد علی
ـ بەرگی دووەم : « فۆلکلۆر » ئا : عمر ابراهیم عزیز

★ ژمارە / ٦٥ :حوزەیرانی / ١٩٨٨ :

ـ بەرگی یەکەم : هونەرمەند : دلڤین حسن شەنگاری
ـ بەرگی دووەم : هونەرمەند ؛ خالد رسول احمد .

★ ژماره / ٦٦ : تەمووزی/ ١٩٨٨ :

بەرگی یەکەم : هونەرمەند : محسن محمد أمین رسول
ـ بەرگی دووەم : « فۆلکلۆر » ئا : طارق جمباز

★ ژماره / ٦٧ : ئابی/ ١٩٨٨ :

ـ بەرگی یەکەم : هونەرمەند : بەیان حیدر قادر
ـ بەرگی دووەم : « فۆلکلۆر » : ئا : عمر ابراهیم عزیز

★ ژماره/ ٦٨ : ئەیلوولی / ١٩٨٨ :

ـ بەرگی یەکەم : هونەرمەند : چەتۆ حسن عزیز
بەرگی دووەم : هونەرمەند : شۆرش ابراهیم

★ پاشکۆی ژماره/٦٨ : ئەیلوولی / ١٩٨٨ :

ـ بەرگی یەکەم : وێنەی سەرۆکی فەرماندە (صدام حسین)
ـ بەرگی دووەم : پۆستەرێکی هونەرمەند : چەتۆ حسن

● دووەم : بەپێی ناوی نووسەرەکان ●

١ـ أ . پەروێزی :

ـ لێکۆڵینەوەیەك دەربارەی یاسا پەیرەوکردن لە کوردستاندا : ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٦ ـ ٧٦ .

٢ـ ئاسۆ احمد :

ـ شەختە : ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٧٠ ـ ٧٩ .

ـ گۆڕ : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٨ ـ ٦١ .

٣ـ ئازاد بەرزنجی :

ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ / ٦٠ ، ت٢ـ١ / ١٩٨٧ ، ل / ١١٧ ـ ١٢١ .
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ١١٥ ـ ١٢٠
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ / ٦٢ ، ك٢ و شباط / ١٩٨٨ ، ل / ١١٦ ـ ١٢٠
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل/ ١١٨ ـ ١٢١
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٣ـ١٢٥
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی ١٩٨٨ ، ل / ١١٠ ـ ١١١
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٣ ـ ١١٧
ـ سەبارەت تەکنیکی نووسینی شانۆیی : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٦ ـ ٨٣ .
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٩ ـ ١٢١
ـ کاروانی ڕۆشنبیری لە سلێمانی : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ١١٧ ـ ١٢٠

٤ـ ئازاد حەمە شەریف :

ـ خوێندنەوەی «فەرهەنگی قوتابی» لەبەر دووەمین تیرۆژمتیشك : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٢٤ ـ ٣٠ .

٥ـ ئازا حەسیب قەرەداخی :

ـ پیشانگەی منالانی سلێمانی : ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٤ ـ ٧٨ .

٦ـ ئازاد دلزار :

ـ بەهاری دوڕاو : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی ١٩٨٨ ، ل / ٤٢ .

٧ـ د . ئازاد عزيز احمد :

ـ دياردەكانی ژيان لە ووردبينە گيانەوەردا ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ل / ٨٤ ، ٨٥ .

٨ـ ئاوات ئەحمەد مەحموود :

ـ دەستی شێرەكە ؛ژ / ٦٣، ئازارو نيسانی / ١٩٨٨ ،ل / ٨٨ ـ ٨٩.

٩ـ ئاوات كامیل :

ـ سێ وێنە ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٨ .

١٠ـ ئومێد ئاشنا :

ـ موفتی پێنجوێنی ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٩ ـ ١٤ .
ـ چەند پارچە شیعرێكی لەیادكراوی قانیع ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨، ل / ٣٠ ـ ٣٧ .
ـ دۆزینـــەوەی دوو بەیتی وونبووی فەقێ شەریف ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٤ ـ ٤٦ .

١١ـ احمد سید علی بەرزنجی :

ـ سەرچــاوەیــەكی نوێ دەربــارەی پەیوەندیی كوردو ئەرمەن؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل / ٥ ـ ٩ .

١٢ـ احمد محمد اسماعیل :

ـ چەند چیرۆكێكی ئێكجار كورت ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٧ ، ٤٨ .

١٣ـ ئەمین حەیدەر بۆتانی :

ـ كیفیو بەرسف ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٧ ـ ٤٩ .
ـ ئازراندن ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٢ .

١٤ـ ئەخۆل «ئەحمەد دەروێش» :

ـ یادی هەڵەبجە ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧، ل/ ٥٢ ، ٥٣ .

١٥ـ ئەحمەد رەسوڵ پشدەری :

رۆژی نوێی كورد؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٢ ، ٤٣

١٦ـ ئەسعەد عەدۆ رەسوڵ «دژوار» :

ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر ؛ ژ / ٦٠ ، ت٢-١ / ١٩٨٧ ، ل / ١١٤ ـ ١١٦
ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر ؛ ژ / ٦١ ،ك١ / ١٩٨٧ ،ل / ١١٢ ـ ١١٥
ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر ؛ژ ٦٣، ئازارو نیسانی ١٩٨٨، ل/ ١١٤ ـ ١١٧
ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٠ ـ ١٢٣
ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠٦ ـ ١١٠
ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ١١٠ ـ ١١٣
ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١١١ ـ ١١٩
ـ كاروانی رۆشنبیری لە هەولێر ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ١١٤ ـ ١١٧

١٧ـ ئەنوەر قەرەداغی :

ـ ئیقاع و ژیان ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ ـ ٧٩

١٨ـ إسماعیل انور بەرزنجی :

ـ تاشە بەردو چاڵ ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ،ل / ١٠٠ـ١١٣

١٩ـ ئیسماعیل رەسوڵ احمد :

ـ ژنە هامشۆكەرەكەی بازاڕ ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٠ـ٧٢

٢٠ـ ئیسماعیل تاها شاهین :

ـ لێفە نابم ؛ژ / ٦٠ ، ت٢-١ / ١٩٨٧، ل / ٥٩ .
ـ بەلنگاز ؛ ژ / ٦٢، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨، ل / ٥١ .

- دل و دلبەر ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٠ .

٢١ـ ئیسماعیل راجی :

- دوو شیعر ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٠

٢٢ـ بدران احمد حبیب :

- سێوە سوورە ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٩ ـ ٦٧

٢٣ـ ئەندازیار : بورهان ئیبراهیم یەعقووب :

- سێبرنێتیك ، یان زانستی کۆنترۆڵی ئۆماتیکی ؛ ژ / ٦٧، ئابی / ١٩٨٨، ل / ٩٨ ـ ١٠٣ .

٢٤ـ بەیار باقی «عسلان هادی صالح» :

- دوو پارچە شیعر ؛ ژ / ٦١ ، ك / ١٩٨٧ ، ل / ٥١ .
- رەنگێت مرۆڤا ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٦ ، ٤٧ .
- سەر هاتی‌یەك ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٥١ .

٢٥ـ بورهان سەعید برادۆستی :

- روانینێکی سەرپێ‌ییانە بۆ فەرهەنگی ئێریەن ڤاچ و، چەند تێبینی‌یەکی بچووك ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٨ـ٦١ .

٢٦ـ دکتۆر : بدرخان سندی :

- کوردستان .. رۆژناما ماك ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨، ل / ٣٨ ، ٣٩ .

٢٧ـ بەدەلی فەقێر حەجی :

- قەولێ ئاشێ موحبەتێ ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٩ ـ ٩١ .
- سلاڤ سلاڤێت جەبێرە؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠٦ ـ ١٠٩ .

٢٨ ـ بائیز عمر احمد

- گونەهبار ؛ ژ / ٦١ ، ك / ١٩٨٧ ،ل/ ٥٩ ، ٦٠ .

٢٩ـ بابێ مێرخاسی «صباح یحیێ» .

- بهارا جان گولا ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٢ .

٣٠ـ د . پاکزە رفیق حیلمی :

- سۆمەریەکان ئاری بوون؛ ژ/ ٦٢، ك و شوباتی / ١٩٨٨ ل / ١٠ ـ ١٩ .
- من و مامۆستارەفیق حلمی‌و یادداشت؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٤ ـ ١٠ .

٣١ـ پیربال محمود ابراهیم :

- گۆڤاری کاروان ؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨ ، ل / ٣٤ .

٣٢ـ تیلی امین :

- سەرهدانەکا کورت ژ دیوانا جزیری‌و نالیرا ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٠ ـ ٣٧ .

٣٣ـ ثابت شێخ علاءالدین نقشبندی :

- پەلەوەری ناسك و نازدار؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨ ل/ ٥٨،٥٩ .

٣٤ـ جەلال جۆبار :

- کوری رۆژ ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ .

٣٥ـ جەبار جەمال غەریب :

- مەیین ؛ ژ / ٦٢ ، ك و شوباتی / ١٩٨٨،ل/ ٥٦ ، ٥٧ .

٣٦ـ جووتیار توفیق :

- مەلا محەمەد قزلجی ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٨ ـ ١٠

٣٧ـ جەلال تەقی :

- تەلەفۆن ؛ ژ / ٦٢ ، ك و شوباتی / ١٩٨٨،ل/ ٦٤ ـ ٦٧ .

ـ گۆگۆل : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٠ ـ ٨٦ .

٣٨ـ جلال حمد امین :

ـ هۆزان : ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥١ .

٣٩ـ جەلال خەلەف ژاڵەیی :

ـ منداڵی مینن و چارەسەری : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ل / ٨٠ـ٨٣.

٤٠ـ جەزا عەلی ئەمین :

ـ بولبول و گوڵ : ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٨ ، ٤٩

٤١ـ جەمال عەبدول :

ـ روونکردنەوەیەك دەربارەی «فەرهەنگی قوتابی» لەبەر تیرۆژە تیشکێك : ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٣٠ـ٣٨ .

٤٢ـ جەمال غەمبار :

ـ سەراب : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٤ ـ ٤٦

٤٣ـ جەلیل کاکە وەیس :

ـ تانەی سەرچاو :ژ/ ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ،ل / ٨٤ ـ ٨٧ .

٤٤ـ د . جرجیس محمد حسین :

ـ دیاردەکانی ژیان لە ووردبینە گیانەوەردا : ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ل / ٨٤ ، ٨٥ .

٤٥ـ جمال محمد اسماعیل :

ـ گۆمی بیر: ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٣٤.

٤٦ـ جلیل محمد شریف :

ـ ئەو قەواڵەیەی نەخوێندرایەوە : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨، ل / ٥٦، ٥٧

٤٧ـ جەلال مەدحەت خۆشناو :

ـ شانازی : ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٧ .
ـ شەوچەرە : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٤ .
ـ تەما : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٧ .

٤٨ـ جمیل محمد شێلادزی :

ـ بێکەسی : ژ / ٦٦ ، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل / ٥٤ ـ ٥٦ .

٤٩ـ جلال محمود علی :

ـ خاڵێکی سەوز : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل/ ٦٨ ، ٦٩

٥٠ـ جلال مصطفی محمد .

ـ زێرو خوین : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٥١ ، ٥٢

٥١ـ حەمەی ئەحمەد رەسوڵ :

ـ دوو پایزە شیعر : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٣ .

٥٢ـ حمە أحمد جاف :

ـ شیعر : ژ / ٦٠ ، ت١-٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٦١ .
ـ مامەند ئاغای فانی : ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٢ـ٥٤

٥٣ـ حسن جاف :

ـ شانۆگەری ئەنتیگۆنا : ژ / ٦٠ ، ت١-٢ / ١٩٨٧ ، ل / ١٠٢ ـ ١١٣
ـ کامەران موکری چیرۆکنووس : ژ / ٦٢ ، ك٢و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٢٠ ـ ٢٥ .
ـ تێکەڵ بوونی دیمەنەکان :ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ،ل / ٤٨ ـ ٥٠ .

٥٤ـ حسین عارف:

ـ ناوەرۆکی ژمارەکانی ساڵی پێنجەمی «کاروان» : ژ / ٦٢، ك٢ و شوباتی /

٥٥ـ حيدر عبدالرحمن :

ـ ئەپسن ..پێشڕەوی درامای هاوچەرخ ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ل / ٧٥ ـ ٧٨ .

٥٦ـ حەمزە شوشی :

ـ خان ئەبدالّ و صەبووریو دوو هوزانێت نە بەلاف ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٢٨ ، ٢٩ .

٥٧ـ حەسیب قەرەداغی :

ـ نامەی خەونێك و خەمێك ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ل / ٤٦ .
ـ ئەوەلّ سەحەرە ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٨ ، ٤٩

٥٨ـ حاجی محي الدين اسعد :

ـ مەلا حەوێزە فەندی قۆچاغا ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ل / ٢ ، ٣ .

٥٩ـ حفصە محمد رمزی :

ـ دوو پەریزادەی ئەفسووناوی ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ل / ٥٦ ، ٥٧ .

٦٠ـ حازم محمود هاجان :

ـ چمایار ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٧ .

٦١ـ خدر احمد محمود :

ـ وێستکە ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٤ ، ٥٥ .

٦٢ـ ئەندازیار : خوسرەو جاف :

سوڵح ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٣ ـ ٥٥ .

٦٣ ـ خالد حسین :

٦٤ـ خالد دلێر :

ـ کاربەدەستانی هونەرو هەندێ لە خەڵکیش لە تایەر توفیق نەگەیشتن : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٤ ـ ٦ .

٦٥ـ خدرێ سلێمان :

ـ لاوکێ بەهارا خەتارێو ڕوونکردنەوەیەك ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٤ ـ ٣٧ .

٦٦ـ خەیام کارگەچی :

ـ دروست کردنی باسوق و سنجوق لە دۆشاوی ترێ ؛ ژ / ٦٢ ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٦ .

٦٧ـ خالید عبدالرحمن فاتیحی :

ـ چرۆی عیشقێکی دێرین ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٤ ، ٥٥

٦٨ـ دڵ شکلو :

ـ وەفا ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٥ .

٦٩ـ دانا عەلی سەعید :

ـ ڕاستە شەقام ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦١ ، ٦٢

٧٠ـ دلشاد مصطفی عباس :

ـ لە یادی «شێخ عوبەیدوڵلای شەمزینان»دا ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٢ ـ ٤ .

٧١ـ دمیکا مێرخاسی «خەبات» :

ـ قیزا کێمە ئەز ؛ ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٤ .
ـ تەشیا زینێ ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٩ .

ـ دەست نفیژا ئەڤینێ ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٦

٧٢ـ رەووف بێگەرد :

ـ رۆژانە چیرۆك ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٠ ـ ٦٣
ـ كۆچی دوایی شاعیر مەلا عەلی سەنجەری ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٠ ، ٥١ .
ـ گونجان و تێكەڵ بوون ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٦١ ـ ٦٧ .

٧٣ـ رزگار صالح :

ـ هونەری فۆتۆگرافی ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ / ١٩٨٨ ، ل / ٧٨ ـ ٨٣

٧٤ـ رفیق غفور :

ـ لەبارەی فەلسەفەو سەرەتای پەرەسەندنی بیری فەلسەفیەوە ؛ ژ / ٦٤، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٤ ـ ١٠١ .

٧٥ـ رۆستەم باجەلان :

ـ چیرۆكی «زمان بەلای سەرە» ؛ ژ / ٦٠ ، ت١٠ / ١٩٨٧ ل / ٦٥ ، ٦٦ .
ـ من و نەورۆزو دووری؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٧ .
ـ سروودی خۆرو دەستی داهێنـان لە جیهـانی منـدالدا ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل / ١٧ ـ ١٩ .

٧٦ـ رەشید فندی :

ـ بۆ پاراستنا زمانێ كوردی ، ژ / ٦١ ، ك١ / ١٩٨٧ ل / ١٩ ـ ٢٥ .

٧٧ـ زەكی سلیڤان :

ـ بەرچ زەرا چاف شین ؛ ژ / ٦٢، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٥ .

٧٨ـ زیاد نقیب برواری :

ـ سێ ستران ؛ ژ / ٦٠ ، ت١٠ / ١٩٨٧، ل / ٦٢ ، ٦٣
ـ دوو گۆتن پ تنێ ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٤١ .

٧٩ـ سعدالله اسماعیل شێخانی :

ـ چەند نموونەیەك لە بیروباوەڕی فۆلكلۆری كوردەواری: ژ / ٦٤، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ١٠٢ ، ١٠٣ .

٨٠ـ ساكار بەرزنجی «جلال» :

ـ چەندم پرسی ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٦ ، ٥٧ .

٨١ـ سەعدوڵلا پەرۆش :

ـ دوا خەون ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٠ .

٨٢ـ سالمێ جاسم :

ـ رۆژا دویماهیێ ؛ ژ / ٦٠ ، ت١٠ / ١٩٨٧ ، ل/ ٦٧ ، ٦٨ .

٨٣ـ سامال حسن صاحبقران :

ـ مەترسییەكانی كارەباگرتن و جۆرەكانی ؛ ژ / ٦٠ ، ت١٠ / ١٩٨٧، ل/ ٨٥ ـ ٨٧ .

٨٤ـ س . ع . شادمان :

ـ مەلا غەفووری دەباغی ؛ ژ / ٦١ ، ك١ /١٩٨٧ ، ل / ٢٦ ـ ٣٠
ـ ئاهەنگی بیستەمین ساڵەی رۆژنامەی «ژین» چۆن كرا لە سلێمانی لە ساڵی ١٩٤٦ ؟ ؛ ژ / ٦٣ ،ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ل / ٩٠ ـ ٩٥ .

٨٥ـ سەلام عومەر كەریم :

ـ رازی حەزێكی تینوو ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٢

٨٦ـ سعید عبدالله محمد :

ـ كێم ئاقلێ ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٧ ، ٨٨ .

٨٧ـ سەرفەراز عەلی نەقشبندی :

ـ شەڤ درێژبو ؛ ژ / ٦٥، حوزەیرانی / ١٩٨٨، ل / ٤٠ ، ٤١ .
ـ پەیڤەك پێدڤی ژبو رەخنێ ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٢٠ـ٢٧

۸۸ـ سەلمان کوفلی :
ـ دوو دز ژ کەڤالەکی :ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ .ل / ٨١
ـ ئەزو هندە تشتێت دی : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی ، ١٩٨٨، ل/ ٣٧ ، ٣٨

۸۹ـ سالح محەمەد ئەمین :

ـ هیوا : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٣ ـ ٤٦

٩٠ـ سەلام مستەفا سالح :

ـ هۆ : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل /.٣٨ ـ ٤٠ .
ـ نالین : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٨ .

٩١ـ سەرنووسەر :

ـ ووتـەی ژمارە : بەبۆنەی جەژنەکانی ئادارو نەورۆزەوە : لەژێر ئالای سەرکردەی مەزنمان «صدام حسین»دا رۆژانی سالمان هەر جەژن دەبن : ژ/ ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٤ ـ ١٦
ـ ووتـەی ژمـارە : سەرکەوتنێکی دوژمن بەزێن لە نێوان دوو بیرەوەری پیرۆزدا : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٤ ـ ٧ .
ـ ووتـەی ژمـارە : بەعس و ئاهەنگەکانی تەمووزو سەرکردە : ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨ ، ل / ٤ ـ ٧ .
ـ ووتەی ژمارە : ئەنجامی راستی راستەقینە هەر سەرکەوتنە : پاشکۆی ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ٢، ٣، ١٥، ١٦ .

٩٢ـ شێرزاد حسن :

ـ شێوەکانی لە تابلۆ رامان : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ل / ٧٤ ـ ٨٠

ـ خوان میرۆ : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٦١ ـ ٦٨ .

٩٣ـ شنە رانیەیی :

ـ هەرمن دەنگی ژانی خۆمم :ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ .ل / ٥٣ .

٩٤ شەپۆل فتحی کریم :

ـ گۆرانی‌ی هیوا : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٦ .

٩٥ـ شەماڵ مەحەمەد قادر :
ـ ماڵ ئاوایی : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٠ ـ ٥٤ .

٩٦ـ صدرالدین خۆشناو :

ـ گۆرانی‌ی فۆلکلۆریی کوردی لە ناوچەی برادۆست : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١٠٥ ـ ١١٠ .

٩٧ـ صدیق شێخ محمود بەرزنجی :

ـ خۆپاراستن لە زیانی تیشکە ناووکی‌یەکان : ژ / ٦٠ ، ت[٢،١] / ١٩٨٧ ، ل / ٨٨ ـ ١٠١ .

٩٨ـ صباح مزیری :

ـ هۆ دلبەری: ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٥ .

٩٩ـ طاهر صالح سعید :

ـ شەوێکی باراناوی : ژ / ٦٤، مایسی / ١٩٨٨ .ل / ١٠٤ ـ ١٠٩ .

١٠٠ـ ع . أ . ئاشق :

ـ جوانی بێ‌دەنگ : ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٢ .
ـ ئاشت دەبمەوە : ژ / ٦٥ ،حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٦ .

١٠١ـ عیدۆ بابا شێخ :

ـ «دوو پەیڤ و ئێك رامان» جارەکا دی: ژ/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ل/ ١٤ ـ ١٨.

١٠٢ـ عبدالله بابە عەلی بەرزنجی :

ـ شێخ مەحموودی حەفید : ژ / ٦٠ ، ت[٢،١] / ١٩٨٧ ، ل / ٥ ـ ٩ .
ـ فایەق بێکەس : ژ / ٦٢ ، ك[٢] و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٦ ـ ٩ .
ـ شێخ سەلام : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ١١ ـ ١٦

١٠٣ـ عبدالله بابکر حمە آغا :

- رۆژنامەو رێکخراوە کوردییەکانی تورکیا لە سەردەمی یەکەم جەنگی جیهانیدا ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٨ ـ ٩٠

١٠٤ـ عەبدلاییٚ جندی :

- شەقا ئەردی دێ هێت کوشتن ؛ ژ / ٦٧ ؛ ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٣ـ٧٥ .

١٠٥ـ د . عادل حسین عبدالله :

- ئافرەتی دژوار ؛ ژ / ٦١ ، ك[1] / ١٩٨٧ ، ل/ ٨٤ ، ٨٥
- کانزاکان لە لەشماندا ؛ ژ / ٦٥، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٢ـ٨٦
- دەروون و نەخۆشی ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٩ ـ ٧١

١٠٦ ـ عبدالله حمە سوور :

- لالۆ ؛ ژ / ٦٢ ، ك[2] و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل/ ٥٨ ، ٥٩
- پیرەمیس ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٤ ـ ٥٩
- دەستەوارەیەك بۆ چوونی رەخنەکاری بۆ پایزە خەون هەڵدەچنم ؛ ژ/٦٧، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٨ ـ ٤٣

١٠٧ـ عەلی خورشید :

- زێوەر ؛ ژ / ٦١ ، ك[1] / ١٩٨٧ ، ل / ٤ ـ ٨ .
- شێخ رەزای تاڵەبانی ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٨ ـ ١٣

١٠٨ـ عبدالقادر دەباغی :

- دوازدە سێدارەی بێداد ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ١٤ـ٢١ .
- هەرکەسێ سمێڵی سووربوو هەمزاغا نییە ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٣ ـ ١٧ .

١٠٩ـ عەزیز رەشید حەریری «سۆران» :

- کەلەشێرو رێویەیە پیرەکە ؛ ژ / ٦٠ ، ت[1-2] / ١٩٨٧ ، ل / ٧٦ ، ٧٧
- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦٠ ، ت[1-2] / ١٩٨٧ ، ل / ١٢٤ ـ ١٢٨
- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦١ ، ك[1] / ١٩٨٧ ، ل / ١٢٤ ـ ١٢٨
- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦٢، ك[2] و شوباتی /١٩٨٨ ، ل / ١٢٥ ـ ١٢٨
- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ،ل / ١٢٥ ـ ١٢٨

- ساڵێکی تریش لەگەڵ بەرهەمە چاپکراوو یارمەتی د راوەکانی ئەمیندارێتی‌ی گشتی‌ی رۆشنبیری‌و لاوان «ب[1]» ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ل / ١١٠ ـ ١١٩
- ساڵێکی تریش لەگەڵ بەرهەمە چاپکراوو یارمەتی‌دراوەکانی ئەمیندارێتی‌ی گشتی‌ی رۆشنبیری‌و لاواندا «ب[2] و کۆتایی» ؛ ژ / ٦٥، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ،ل / ١٠٤ ، ١٠٥ .

- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ،ل / ١١٢ ـ ١١٦
- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٠ ـ ١٢٤
- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٤ ـ ١٢٨
- پۆستەی کاروان ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٤ ـ ١٢٨

١١٠ـ عبدالخالق سەرسام :

- لەرزە وەڵام ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٨ .

١١١ ـ دکتۆر : عبدالستار طاهر شریف :

- کەسایەتی نەتەوەیی کورد ؛ ژ / ٦٢ ، ك[2] و شوباتی/ ١٩٨٨، ل/ ٢٦ ـ ٣٢.

١١٢ـ عومەر عەلی ئەمین :

- چرپەیەك بۆ شانۆی منداڵ ؛ ژ / ٦٢ ، ك[2] و شوباتی/ ١٩٨٨ ل/ ٦٨ ـ ٧١.
- کاڵەك و سەعات ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٥١ ـ ٥٣

١١٣ـ عبدالرحمن عثمان بەندە :

- درزبردن لەخانوودا ؛ ژ / ٦٦، تەمووزی / ١٩٨٨ ،ل / ٨٩ ـ ٩٣ .

١١٤ـ عبدالقادر عزیز سعید :

- محەمەد فیدا ؛ ژ / ٦٠ ، ت[1-2] / ١٩٨٧ ، ل / ٢ ـ ٤ .

١١٥ـ عبدالسلام سلیمان عابد :

- چیرۆکەکا ئەفسانەیی ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٩ـ٩١ .

۱۱٦ـ عبدالله طاهر عمر :

ـ بنـەمـاكانی هونەری بە پێنج كردن «تخمیس»ی هەڵبەست: ژ/ ٦٨، ئەیلوولی / ۱۹۸۸ ، ل / ۱۰ ـ ۱٦

۱۱۷ـ عبدالسلام علي میرزا :

ـ مرنا زانەیێ مەزن قەناتێ كوردۆ : ژ / ٦۰ ، ت" / ۱۹۸۷ ل / ۱۰ ـ ۱۷
ـ دانـەرو دەرهێنـەرێ كوردێ جیهـانی «یلمـاز گوونـەی»: ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ۱۹۸۸، ل/ ۸٥ ـ ۸۸ .

۱۱۸ـ عباس عبدالله یوسف :

ـ لە فەرهەنگی فەلسەفەوە : ژ / ٦۱ ، ك' / ۱۹۸۷ ، ل / ۹۸ ـ ۱۰۱ .

۱۱۹ـ عوسمان عەونی :

ـ رەنج دەكێشم : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ۱۹۸۸ ، ل / ٤۷

۱۲۰ـ عزت فندی :

ـ مەلایێ مەشهوور : ژ / ٦۲ ، ك' وشوباتی / ۱۹۸۸ ل / ۱۰۱ ـ ۱۰٦ .

۱۲۱ـ د . عیزەدین مستەفا رەسوول :

ـ كاروانی ئێمە : ژ / ٦۰ ، ت" / ۱۹۸۷ ، ل / ٥٦

۱۲۲ـ عەزیز مەركەهی :

ـ هێڤارا دێ ئێت ژبیركردن : ژ ٦۲ ، ك' وشوباتی / ۱۹۸۸ ل / ٥٤ .

۱۲۳ـ عدنان مزیری :

ـ نەورۆز كۆترو ئاگر : ژ / ٦۳ ، ئازارو نیسانی /۱۹۸۸ ، ل/ ۳٦
ـ پاییزا پیر : ژ / ٦۸ ، ئەیلوولی / ۱۹۸۸ ، ل / ۳۲

۱۲٤ـ علی محمد بەندی :

ـ لاندكا من هەی لایێ : ژ / ٦۲ ، ك' وشوباتی / ۱۹۸۸ ، ل / ۹۹ ـ ۱۰۰ .

۱۲٥ـ عوسمان محمەد هەورامی :

ـ كاكی شاعیر : ژ / ٦۷ ، ئابی / ۱۹۸۸ ، ل / ٥٤ .

۱۲٦ـ غریب پشدەری :

ـ بەهارو پەیام :ژ / ٦۳، ئازارو نیسانی / ۱۹۸۸ ، ل/ ۳۸ ـ ۳۹
ـ كاڵێ : ژ / ٦۸ ، ئەیلوولی / ۱۹۸۸ ، ل / ۳۱ .

۱۲۷ـ غفور صالح عبدالله :

ـ ئەسپەكەی ئەنجوومەنی پیران : ژ ٦۸. ئەیلوولی ۱۹۸۸. ل/ ۹۲ ـ ۱۰۲ .

۱۲۸ـ عزی فتح وەیس :

ـ شنۆگەریی وەرزی : ژ ٦۲ . ك' وشوباتی / ۱۹۸۸ ، ل / ۱۰۷ ـ ۱۱٥ .
ـ بزوێنەكانی زمانی كوردی خۆیان : ژ / ٦۳ ، ئازارو نیسانی / ۱۹۸۸، ل/ ٥٥ ـ ٥۷ .
ـ سەربەخۆیی زمانی كوردی :ژ / ٦٦ . تەمووزی / ۱۹۸۸ ل/ ۱۸ ـ ۲۳

۱۲۹ـ فاضل شەورۆ :

ـ تایەر تۆفیقی نەمر : ژ / ٦۷ ، ئابی / ۱۹۸۸ ، ل / ٥٥ .

۱۳۰ـ فەرەیدوون عەبدول بەرزنجی :

ـ بمكوژە .. ئەوسا جێم بێڵە : ژ / ٦۰ ، ت" / ۱۹۸۷ ، ل / ٥۹ .
ـ ئەوە خوێنم یادگاری دوا ژوانی پێ بنووسە :ژ / ٦٥، حوزەیرانی / ۱۹۸۸ ، ل / ۳٦ .

۱۳۱ـ د . فیصل عارب بلباس :

ـ كێشەیەك بۆ بەرگری لێكردن : ژ / ٦٦ ، تەمووزی/ ۱۹۸۸ ل/ ٦۸ .

. ٦٩

١٣٢ـ فاضل عمر صالح :

داستانا «ف» ئو «و» ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١١ ـ ١٥ .

١٣٣ـ فاضل قەرەداغی :

ـ کۆنترین نەخشەی جوگرافی لە «نوزی»یەوە؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٦٢ ـ ٦٥ .

١٣٤ـ قوبادی جەلی زادە :

ـ مەپرسن بۆ مانگ دەگیرێ ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٥ .

١٣٥ـ کاروان :

ـ کۆڕێکی فیکری تایبەت بە ووتەکانی سەرۆکی فەرماندە «صدام حسین»؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٤ ـ ١٣
ـ چاوپێکەوتن بە بۆنەی جەژنەکانی ئادارو نەورۆزەوە ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ١٧ ـ ٣٢ .
ـ سەرنجێك ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٧.
ـ چەند ئامۆژگاریەك ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٨ .

ووتەی ژمارە :

ـ ڕۆژی شکۆداری سەرکەوتن و ئاشتی؛ ژ/ ٦٧، ئابی/ ١٩٨٨، ل/ ٣ .

١٣٦ـ کەژاڵ ئەحمەد :

ـ ئافرەتێك بە چرپە ووتی ؛ ژ / ٦٠ ، ت[١] / ١٩٨٧ ، ل / ٥٧ .

١٣٧ـ کابان بکر امین چاوشین :

ـ گڵ و گوڵ ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٣ .

١٣٨ـ کەمال جەلال غەریب :

ـ پیشەسازی‌ی دەباغ کردن لە نێوان تەکنیك و فۆلکلۆری کوردیدا ؛ ژ / ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧ ،ل / ٨٦ـ٩٥ .
ـ دار بەڕوو ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٤ ـ ٨٧

١٣٩ـ کەریم دەشتی :

ـ ئاسوودەیی ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٧٨.
ـ ئەفسانەی زەری‌یە سەرکێشەکان؛ ژ/ ٦٨، ئەیلوولی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠١ ـ ١١٣ .

١٤٠ـ کامل ژیر :

ـ شانۆی ژیان ؛ ژ / ٦٢ ، ك[٢] و شوباتی/ ١٩٨٨ ، ل / ٥٠ ، ٥١ .
ـ رازی باخەوان ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٢٩ .

١٤١ـ کەژاڵ عەلی :

ـ تابلۆیەکی ئاوەژوو ؛ ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ل / ٥٢ .

١٤٢ـ کەریم مستەفا شارەزا :

ـ ڕەنگدانەوەی دیاردە هاودژەکان لە پەندی پێشینانی کوردیدا؛ ژ/ ٦٠، ت[١] / ١٩٨٧، ل/ ١٨ ـ ٣٣

ـ ووشەی شیعریی لە لای مەحوی؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی ١٩٨٨، ل/ ١٨ ـ ٢٨ .
ـ کورتەیەکی مێژووی دزەییان لە دەستنووسێکی مێژووییدا ؛ ژ / ٦٧، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ١٦ ـ ٢٥ .

١٤٣ـ کەمال نوری معروف :

ـ لەمنیشەوە چەند تێبینی‌یەك لەسەر «سمکۆ» ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٧ ـ ١٢ .

١٤٤ـ گەلاوێژ : «لەیلا» ..

ـ نەورۆزو بەهار لە شیعری شاعیرانی کورددا؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٤ ـ ٤٦ .
ـ لە قادسیەی صدام دا .. هەمیشە قەڵەم چەکی دەستی شاعیرانی کورد

بووه ؛ «پاشکۆی» ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٩ ـ ١٤ .

١٤٥ـ گەزیزە عمر علی امین :

ـ سروودێکی خۆشەویستی ؛ ژ/ ٦٥، حوزەیرانی / ١٩٨٨، ل/ ٩٢ـ٩٧ .

١٤٦ـ لەتیف بەرزنجی :

ـ بەهار ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٥ .
ـ پەڵە هەورێ ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٠ ـ ٣٣ .
ـ کاکە حوسێنی خانەقا ؛ ژ / ٦٦، تەمووزی/١٩٨٨ ، ل / ١٧ ، ١٨ .

١٤٧ـ لەتیف هەڵمەت :

ـ دوو هۆنراوە لە ئاوێنەیەکی دووردا ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨، ل/ ٣٤ ، ٣٥ .

١٤٨ـ محمود احمد محمد :

ـ گەشتێک بەناو خوێندنگاو شوێنەواری رۆشنبیریی مێژوویی لە کوردستاندا ـ «ب١» ؛ژ / ٦٦ ، تەمووزی/ ١٩٨٨ ، ل / ٣٨ ـ ٤٣ .
ـ گەشتێک بەناو خوێندنگاو شوێنەواری رۆشنبیریی مێژوویی لە کوردستاندا ـ «ب٢ و کۆتایی»؛ ژ/ ٦٧، ئابی/١٩٨٨، ل/ ٢٦ ـ ٣٣ .

١٤٩ـ محسن احمد محمد :

ـ بیردۆزی کارکردنی مووشەك ؛ ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨، ل/ ١٠٤ .

١٥٠ـ میکائیل ئیبراهیم :

ـ زمانێ خۆ بزانە د چەند دێرکێن رەخنێ دە ؛ ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨، ل/ ٢٢ ـ ٢٧ .

١٥١ـ محەمەد بەری :

ـ خەرمانی خەم ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٢٩ .

١٥٢ـ مولود بێخاڵ :

ـ دوو سەربردەی زیندوو ؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ١٠٢ـ١٠٦ .

ـ هەنگ و گوڵ و بەهار ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ ـ ٧٩

١٥٣ـ مدحت بێخەو :

ـ کە خاك ئەدوێ ؛ ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٧ .
ـ چونکە شیعرم ؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٤ ، ٤٥ .

١٥٤ـ محمد امین پێنجوێنی :

ـ سێ دڵۆپ ئەڵماسی سەوز ؛ ژ/ ٦٤، مایسی / ١٩٨٨، ل/ ٤٢،٤٣ .
ـ چزووی تۆڵە؛ ژ/ ٦٧ ، ئابی/ ١٩٨٨ ، ل/ ٥٣ .

١٥٥ـ محمد تیمور :

ـ دەروازەیەکی رەخنەیی : درامای نوێی کورد ـ «ب١» ؛ ژ/ ٦٤، مایسی / ١٩٨٨، ل/ ٦٠ ـ ٦٩ .
ـ دەروازەیەکی رەخنەیی : درامای نوێی کورد ـ «ب٢ و کۆتایی» ؛ ژ / ٦٥ حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٦٢ ـ ٧١

١٥٦ـ محمد حەمەامین :

ـ گەر گوڵی من بلبلم «پێنج خشتەکی» ؛ ژ / ٦٠ ، ت٢-١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٠ .

١٥٧ـ موکەرەم رەشید تاڵەبانی :

ـ چەند کۆپلەیەك بۆ نەورۆز؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٠، ٤١
ـ سڵاوی ئاشتی ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل/ ٦ ، ٧ .

١٥٨ـ محمد حسن رۆژبەیانی :

ـ سووتمان ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٨ ـ ٥٠

١٥٩ـ مستەفا سالح کەریم :

ـ عومەر عارف ؛ ژ / ٦٢ ، ك٢ و شوباتی/١٩٨٨ ، ل / ٢ ـ ٥
ـ بەیانییەکی خۆرەتاو ؛ ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٨ـ١٠٣
ـ پیر مامەند ؛ ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ،ل / ٣٧ ـ ٤٢

١٦٠ـ محمد عارف :

- ژان كوژۆن : پەيكەرتاشى فەرەنسىی مەزن : ژ / ٦٠ ، ت ١٠ / ١٩٨٧ ، ل / ٧٨ ، ٧٩ .
- بيرنينى : پەيكەرتاشى ئيتالى بليمەت : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٨٠ ، ٨١
- فرانس هالس : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتى / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ ، ٧٣
- ريبێرا : ژ / ٦٤ ، مايسى / ١٩٨٨ ، ل / ٧٠ ، ٧١
- لاتوور : ژ / ٦٥ ، حوزەيرانى / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ ، ٧٣
- تيۆپۆلۆ : ژ / ٦٦ ، تەمووزى / ١٩٨٨ ، ل / ٧٩ ـ ٨١
- هۆگارت : ژ / ٦٧ ، ئابى / ١٩٨٨ ، ل / ٨٤ ـ ٨٧
- ماروكى : ژ / ٦٨ ، ئەيلوولى / ١٩٨٨ ، ل / ٥٨ ـ ٦٠

١٦١ـ محەمەد عەلى قەرەداغى :

- چەند كەلێنێك لە لێكۆڵینەوەی ديوانى حاجى قادرى كۆيىدا : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٣٩ ـ ٥٠ .

١٦٢ـ محمد فرج حمه صالح سعيد :

- فيليمەن و بۆسيس لە ئەفسانەی یۆنانى كۆنەوە : ژ / ٦٤ ، مايسى / ١٩٨٨ ، ل / ٩١ ـ ٩٣ .

١٦٣ـ مصطفى كوێستانى :

- عەشقێكى پیرۆز : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٦ ، ٥٧ .

١٦٤ـ مسعود محمد :

- زرمەـــوەن لە تەمـــومژ بەدەوری «محوی» تۆقەڵەوە : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتى / ١٩٨٨ ، ل / ٣٣ ـ ٤٥ .

١٦٥ـ مەلا مەسعود بێبەش :

- پێنج خشتەكى لەسەر هەڵبەستى احمد مختار جاف : ژ / ٦٠ ، ت ١٠ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٨ .

١٦٦ـ محمدى مەلا كەريم :

- هەڵسەنگاندنى بۆچوونەكانى كاكەی فەلاح لە دەستنیشان كردنى هەڵە لە «ديوانى گۆران» دا : ژ / ٦٠ ، ت ١٠ / ١٩٨٧ ، ل / ٢٤ ـ ٥٥
- لەبارەی نازم حيكمەت و شانۆنامەكانيەوە : ژ / ٦٦ ، تەمووزى / ١٩٨٨ ل / ٧٠ ـ ٧٤ .

١٦٧ـ محمد محي الدين محمد :

★ بەبۆنەی جەژنەكانى ئادارو نەوروزەوە :
- ياسـاى ئۆتـۆنۆمى دەستكەوتێكى مێژوويى گەلى كوردمانە : ژ / ٦٣ ، ئازارو نيسانى / ١٩٨٨ ، ل / ٣٢ ـ ٣٤ .

١٦٨ـ مەدهۆش :

- جوانێكى بانق : ژ / ٦٦ ، تەمووزى / ١٩٨٨ ، ل / ٤٩ .

١٦٩ـ محمد أمين يوسف :

- لاوكێ عەمێ گۆزێ : ژ / ٦٥ ، حوزەيرانى / ١٩٨٨ ، ل / ٨٧ ، ٨٨

١٧٠ـ د . نافع ئاكرەيى :

- خوينا رە حيمێ ئاكرەيى : ژ / ٦٧ ، ئابى / ١٩٨٨ ، ل / ٥٠ ـ ٥٢

١٧١ـ نلجى طه بەروارى :

- ژ ئەڤيناتە تێرنابم : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتى / ١٩٨٨ ، ل / ٥٢ ، ٥٣ .

١٧٢ـ نيازى حمه عزيز :

- يەكەم هەنگاوو دوا هەنگاو : ژ / ٦٦ ، تەمووزى / ١٩٨٨ ، ل / ٥٠ .

١٧٣ـ نەجات رفيق حيلمى :

- ژێر چەنە : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٣ ـ ٦٥ .

١٧٤ـ نەوزاد عەلى ئەحمەد :

- نازە : ژ / ٦٠ ، ت ١٠ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٨ .
- ساتە شيعر : ژ / ٦٨ ، ئەيلوولى ، ١٩٨٨ ، ل / ٣٦

١٦٠ـ محمد عارف :

ـ ژان کوژۆن : پەیکەرتاشی فەرەنسیی مەزن : ژ / ٦٠ ، ت ٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٧٨ ـ ٧٩ .
ـ بیرنینی : پەیکەرتاشی ئیتالی بلیمەت : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٨٠ ، ٨١ .
ـ فرانس هالس : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ ، ٧٣
ـ ریبێرا : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٠ ، ٧١
ـ لاتوور : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٢ ، ٧٣
ـ تیۆپۆلۆ : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٩ ـ ٨١
ـ هۆگارت : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٤ ـ ٨٧
ـ مارووکی : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٨ ـ ٦٠

١٦١ـ محەمەد عەلی قەرەداغی :

ـ چەند کەلێنێك لە لێکۆڵینەوەی دیوانی حاجی قادری کۆییدا : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٣٩ـ٥٠ .

١٦٢ـ محمد فرج حمه صالح سعید :

ـ فیلیمەن و بۆسیس لە ئەفسانەی یۆنانی کۆنەوە : ژ / ٦٤ ، مایسی / ١٩٨٨ ، ل / ٩١ ـ ٩٣ .

١٦٣ـ مصطفی کوێستانی :

ـ عەشقێکی پیرۆز : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٦ ، ٥٧ .

١٦٤ـ مسعود محمد :

ـ زرمەخەون لە تەمومژ بەدەوری «محوی» تۆقەڵەوە : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٣ ـ ٤٥ .

١٦٥ـ مەلا مەسعود بێبەش :

ـ پێنج خشتەکی لەسەر هەڵبەستی احمد مختار جاف : ژ / ٦٠ ، ت ٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٨ .

١٦٦ـ محمدی مەلا کەریم :

ـ هەڵسەنگاندنی بۆچوونەکانی کاکەی فەلاح لە دەستنیشان کردنی هەڵە لە «دیوانی گۆران»دا : ژ / ٦٠ ، ت ٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٣٤ ـ ٥٥
ـ لەبارەی نازم حیکمەت و شانۆنامەکانیەوە : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٧٠ ـ ٧٤ .

١٦٧ـ محمد محي الدین محمد :

★ بەبۆنەی جەژنەکانی ئادارو نەورۆزەوە :
ـ یاسای ئۆتۆنۆمی دەستکەوتێکی مێژوویی گەلی‌کوردمانە : ژ / ٦٣ ، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ، ل / ٣٢ ـ ٣٤ .

١٦٨ـ مەدهۆش :

ـ جوانێکی بانق : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٩ .

١٦٩ـ محمد أمین یوسف :

ـ لاوکی عەمێ گۆزێ : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٧، ٨٨

١٧٠ـ د . نافع ئاکرەیی :

ـ خوینا رە حیمێ ئاکرەیی : ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٠ـ٥٢

١٧١ـ ناجی طه بەرواری :

ـ ژئەڤیناتە تێرنابم : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٢ ، ٥٣ .

١٧٢ـ نیازی حمه عزیز :

ـ یەکەم هەنگاوو دوا هەنگاو : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٠ .

١٧٣ـ نەجات رفیق حیلمی :

ـ ژێر چەنە : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٣ ـ ٦٥ .

١٧٤ـ نەوزاد عەلی ئەحمەد :

ـ نازە : ژ / ٦٠ ، ت ٢ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٨ .
ـ ساتە شیعر : ژ / ٦٨ ، ئەیلوولی ، ١٩٨٨ ، ل / ٣٦

١٧٥ـ نەژاد عزیز سورمێ :

ـ رۆژنامەگەریی قوتابخانە لەمێژووی رۆژنامەگەریی کوردیدا: ژ / ٦٧ ، ئابی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٨ ـ ٩٧ .

١٧٦ـ نزار محمد سعید :

ـ پڕبێژی : ژ / ٦٠ ، ت ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٦٩ ـ ٧١
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك : ژ / ٦٠ت ٢ / ١٩٨٧ ، ل / ١٢١ ـ ١٢٣
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ١٢٠ ـ ١٢٣
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ١٢٠ ـ ١٢٤
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك ؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ١٢٢ ـ ١٢٤
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك: ژ/ ٦٤، مایسی/ ١٩٨٨، ل/ ١٢٦ـ١٢٨
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ١١٧ ـ ١١٩
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك: ژ/ ٦٧، ئابی / ١٩٨٨، ل/ ١٢٠ـ١٢٣
ـ کاروانی رۆشنبیری لە دهۆك: ژ/ ٦٨، ئەیلولی ١٩٨٨، ل/ ١٢٠ـ١٢٣

١٧٧ـ وەیس :

ـ شاعیرانی کورد لەگەڵ ئازارەکانی میللەتدا دەژین؛ ژ/ ٦٣، ئازارو نیسانی/ ١٩٨٨، ل/ ٤٧ ـ ٤٩ .

١٧٨ـ وریا احمد :

ـ گفتوگۆیەك لەگەڵ مەقام زانی کورد «حەمە درێژ» : ژ / ٦٠ ، ت ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٨٠ ـ ٨٤ .
ـ کتێبی «گەنجینەی گۆرانی کوردی»م خوێندەوە :ژ / ٦٦، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٢ ـ ٨٤ .

١٧٩ـ هوشیار بەرزنجی :

ـ سەیران : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٥٧ .

١٨٠ـ هاوڕێ حمە صالح :
ـ فریشتەکان زوو دەمرن : ژ / ٦٠ ، ت ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٧٢ ـ ٧٦

١٨١ـ هاشم رێکانی «هاشم علی عزیز» :
ـ تاجا جیهانێ : ژ / ٦٠ ، ت ١ / ١٩٨٧، ل/ ٦٤
ـ سەوداێ : ژ / ٦٥ ، حوزەیرانی / ١٩٨٨ ، ل / ٤٣ ـ ٤٥

١٨٢ـ د . هیوا عمر احمد :

ـ ئازار چییە : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل/ ٨٢ ، ٨٣
ـ هەموو کچێك چی بزانێ: ژ/ ٦٥، حوزەیرانی/ ١٩٨٨، ل/ ٨١،٨٢

١٨٣ـ هەڵکۆ عومەر توفیق :

ـ نەمان و لەدایك بوونێکی نوێ؛ ژ/ ٦٦، تەمووزی/ ١٩٨٨، ل/ ٥٦ ـ ٥٨ .

١٨٤ـ هاشم کلکەیی :

ـ ئەستێرە گەشەی ئاسمانی شارەزوور « سوڵتان ئیسحاقی بەرزنجی ـ «ب ١» : ژ / ٦١ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ١٠٢ ـ ١١٢ .
ـ ئەستێرە گەشەی ئاسمانی شارەزوور «سوڵتان ئیسحاقی بەرزنجی ـ «ب ٢ و کۆتایی» : ژ / ٦٢ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٨٧ ـ ٩٨ .

١٨٥ـ هاشم محمد مصطفێ :

ـ صوفو سەیدا : ژ / ٦١، ك ١ / ١٩٨٧، ٦٦ـ٦٩
ـ کەسکە ژین : ژ / ٦٢ ، ك ٢ و شوباتی / ١٩٨٨ ، ل / ٥٣ .

١٨٦ـ یاسین حسن حسین :

ـ لێلێ وەزیرۆ : ژ / ٦٣، ئازارو نیسانی / ١٩٨٨ ،ل / ٩٦ـ٩٨

١٨٧ـ یاسینی فەقێ سەعی :

ـ ئەدەبی جیهانی : ژ / ٦١ ، ك ١ / ١٩٨٧ ، ل / ٩٦ و ٩٧

١٨٨ـ یاسین قادر بەرزنجی :

ـ مەسەلەی ویژدان : ژ / ٦٦ ، تەمووزی / ١٩٨٨ ، ل / ٩٤ ـ ١٠٢

فهرست أعداد السنة السادسة ل «كاروان»

من العدد «٦٠» تشرين الاول و الثاني «١٩٨٧» الى العدد «٦٨» وملحقه ـ «أيلول / ١٩٨٨»

إعداد : عزيز رشيد الحريري

مفتاح الكلمات المختصرة

ع : العدد .
ص : الصفحة .

ق : القسم .
ت : ترجمة .

ت[١-٢] : تشرين الاول و الثاني
ك[١] : كانون الاول
ك[٢] : كانون الثاني

أولا : بحسب المواضيع

● السياسة ●

كلمة العدد :

★ ملحمة التأميم وغول الاحتكارات ـ رئيس التحرير: ع / ٦٥، حزيران ١٩٨٨ ، ص / ١١٨ ـ ١٢٠ .

كلمة العدد :

★ البعث وأعراس تموز والقائد ـ رئيس التحرير: ع / ٦٦، تموز / ١٩٨٨، ص / ١٢٦ ـ ١٢٨ .

★لقاءات مع السادة المسؤولين لمناسبة الذكرى العشرون لثورة «١٧ ـ ٣٠» من تموز المجيدة ـ كاروان: ع / ٦٦، تموز / ١٩٨٨، ص / ١٢٩ ـ ١٤٥

ـ السيد سيروان الجاف: رئيس المجلس التنفيذي لمنطقة كردستان للحكم الذاتي .

ـ السيد بشير عبدالرحمن: الأمين العام لادارة شؤون الاوقاف.

ـ السيد الدكتور حميد محمد سعيد: الأمين العام لادارة الزراعة والاصلاح الزراعي .

ـ السيد محمد محي الدين شريف ـ الأمين العام لادارة البلديات والمصايف .

ـ السيد مامند معروف دزهيي: الامين العام لادارة الأشغال والاسكان .

ـ السيد الدكتور نهاد أبتر زنگنه : الامين العام لادارة الشؤون الاجتماعية .

السيد ابراهيم زنگنه : محافظ أربيل .

ـ الرفيق صبحي علي خلف : أمين سر قيادة فرع أربيل .

ـ السيد الدكتور خسرو غني شالي: رئيس جامعة صلاح الدين.

★ مدير دور الثقافة الجماهيرية في أربيل: السيد عبدالرزاق مرعي يتحدث عن أعراس ثورة ١٧ ـ ٣٠ توز المجيدة ـ كاروان: ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٨ ، ١٥٩ .

★ كلمة العدد:

ـ شعلة القادسية والرياح الصفراء المظلمة ـ رئيس التحرير: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ، ١٣١ .

★ من المسؤول عن اشغال الحرب؟ ـ رئيس التحرير: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ، ١٣٣ .

★ من بدأ الحرب ـ كاروان: «ملحق» ع / ٦٨، ايلول / ١٩٨٨، ص / ١٧ ـ ٢٣ و ٣٨ .

★ لقد خسروا رهان العمر ـ نائب رئيس التحرير: «ملحق» ع / ٦٨، أيلول / ١٩٨٨: ص / ٢٦ ـ ٣٥ و ٣٩ .

● الأدب ●

★ الخبز والكراث المضرج بالدم ـ قصة: حسين عارف، ترجمة: محمد صابر محمود: ع / ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٠ ـ ١٣٣ .

★ بين «گوران» و «ابن الرومي» في نظرتيهما للحياة والمرض والموت ـ كمال غمبار؛ ع/ ٦٠، ت(١-٢)/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٤ ـ ١٤٢ .

★ وثيقة ادبية وتأريخية، الشيخ معروف النودهي وداود پاشا «والي بغداد» ـ محمود احمد محمد؛ ع/ ٦٠، ت(١-٢)/١٩٨٧، ص/ ١٤٣ ـ ١٥٠ .

★ رحيل الشباب؛ شعر: علي فتاح دزهيي، ترجمة: پيربال محمود؛ ع/ ٦١، ك(١)/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٠ ، ١٣١ .

★ الوتد ـ قصة: محمد رشيد فتاح؛ ترجمة: نورية الزهاوي؛ ع/ ٦١، ك(١)/ ١٩٨٧، ص/ ١٣١ ـ ١٣٣ .

★ ملاحظات حول كتاب «حوادث العالم» ـ علي غياث الدين النقشبندي؛ ع/ ٦١، ك(١)/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٤ ، ١٣٥ .

★ «مولوى» شاعر رومانتيكي متصوف ـ رؤوف عثمان؛ ع/ ٦١، ك(١)/ ١٩٨٧، ص/ ١٤٦ ـ ١٥٩ .

★ قصتان كرديتان ـ على قارعة الطريق: احمد محمد اسماعيل؛ نصف خطوة بعيداً عن الجحيم: د. كاوس قفطان: ترجمة: محمد صابر محمود؛ ع/ ٦٢، ك(٢) و شباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ـ ١٣٥

★ الصقـر يحلق عالياً ـ حسب الله يحيىٰ؛ ع/ ٦٣، اذار و نيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ، ١٣١ .

★ نقطة ضوء في دنيا حسيب قەرەداغي ـ كمال غمبار؛ ع/ ٦٣، اذار و نيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ، ١٣٣ .

★ من الشعر الكردي المعاصر «هەیی بیرت دەی توو!!؟؟» ـ شعر: محمد أمين پينجويني؛ ترجمه بتصرف: رؤوف عثمان؛ ع/ ٦٣، آذار و نيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٤ ، ١٣٥ .

★ طريق الكبش «قصـة كردية» ـ قصة: محمد سليم سواري؛ ترجمة: صلاح الدين محمد سعدالله؛ ع/ ٦٣، آذار و نيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٦ ـ ١٣٨ .

★ قصائد من الشعر الكردي المترجم ـ شعر وترجمة: محمد البدري؛ ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ، ١٣١ .

★ رهـان الخمسـة دنانير ـ قصة: د. نافع عقراوي؛ ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ـ ١٣٦ .

★ الطيور في شعر الجزيرى ـ تيلي أمين؛ ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٩ ـ ١٥٩ .

★ حين يشنق الشعر ـ شعر: محمد أمين پينجويني؛ ترجمة: مكرم رشيد الطالباني؛ ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٢١.

★ الخريف الأبدي ـ شعر: جمال غمبار؛ ترجمة: عبدالله قادر گوران؛ ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٤ ، ١٣٥ .

★ «گوران» و «گولدسمث» والتجديد في الشعر ـ د. عبدالله الدباغ؛ ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٦ ـ ١٤٠ .

★ ظاهرة التوازي في شعر خاني ـ عبدالرحمن مزورى؛ ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٤١ ـ ١٤٥ .

★ اللغة الكردية لهجة بهدينان؛ الجنس «التذكير والتأنيث» ـ ترجمة: متي فليب البازي؛ ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٦ ـ ١٥٢ .

★ خريف كردستان ـ شعر: جلال مدحت خوشناو؛ ترجمة وتقديم: حسين رشواني؛ ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ، ١٣١ .

★ حين يستحيل التـراب هيموگلوبيناً ـ شعر: محمد أمين پينجويني؛ ترجمة: كمال غمبار؛ ع/٦٨ ايلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ، ١٣٣ .

★ لحن حب خالد ـ شعر: بەرزان هەستيار؛ ترجمة: كمال غمبار؛ ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ، ١٣٣ .

● التأريخ ●

★ ابن المستـوفي؛ مستوفي اربيل ووزيرها ومؤرخها وأديبها د. محسن محمد حسين؛ ع/ ٦٠، ت(١-٢)/ ١٩٨٧، ص/ ١٥١ ـ ١٥٩ .

★ صلاح الدين في نظر مؤرخيه «فروسية صلاح الدين» ـ محسن محمد حسين؛ ع/ ٦٢، ك(٢) وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٦ ـ ١٤١ .

★ البطولة والحياة المتجددة في نوروز ـ زبير بلال اسماعيل؛ ع/ ٦٣، آذار و نيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٩ ـ ١٤٣ .

★ انقاذ رفات الرسول الكريم بين الحقيقة و الخيال ـ د. محسن محمد حسين؛ ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٧ ـ ١٤٢ .

★ ثورة سمكـو ودور العشـائـر الكـردية الايرانية ـ بقلم: مارتين ڤان برونسين؛ ترجمة: سعيد يحيىٰ؛ ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٣ ـ ١٤٨ .

★ عبدالرزاق بدرخان البوتاني؛ نشاطه الثقافي والسياسي ـ عبدالفتاح علي يحيىٰ؛ ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٢٥ ـ ١٣٧ .

★ الاكراد في كتابي «مروج الذهب» و «التنبيه والاشراف» للمسعودي ـ زبير بلال اسماعيل؛ ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٨ ـ ١٤٣ .

★ شهرزور في محافظة السليمانية دراسة في جغرافية المنطقة التأريخية والاثارية ـ د. حسام الدين النقشبندي؛ ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٨ ـ ١٥٧ .

★ ايران والعشائر الكردية ... ثورة سمكو «ق(١)» ـ بقلم: الدكتور: مارتن

ڤان برونسن؛ ترجمة: فؤاد حمه خورشيد؛ ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٣ ـ ١٥٩ .

★ ظهور الكرد في التأريخ .. بين الخيال والواقع ـ د. جمال رشيد احمد؛ ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٤ ـ ١٣٩ .

★ ايران والعشائر الكردية ... ثورة سمكو «ق[٢] والاخير» ـ بقلم الدكتور: مارتن ڤان برونسن؛ ترجمة: فؤاد حمه خورشيد؛ ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٠ ـ ١٤٩ .

● مواضيع متفرقة :

★ فولكلور أربيل أو تراثها الشعبي «ق[١]» ـ كتابة: محمد عبدالغفور؛ مراجعة وتقديم: زبير بلال اسماعيل؛ ع/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٦ ـ ١٤٥ .

★ المرأة الكردية في ماضيها وحاضرها ـ يعقوب فرنسي إيليا؛ ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٢ ـ ١٤٨ .

★ فولكلور اربيل او تراثها الشعبي ـ «ق[٢] والاخير» ـ محمد عبدالغفور؛ ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٩ ـ ١٥٩ .

★ ليالٍ كردية في الف ليلة وليلة ـ طارق جمباز؛ ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٢٢ ـ ١٢٤ .

★ ذكرىٰ وفاء وعرفان بالجميل للأستاذ عبدالمجيد حسن «١٩٠٥ ـ ١٩٨٧» ـ حسين رشواني؛ ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٦ ، ١٤٧ .

★ الحياة الاجتماعية في أربيل ـ محمد عبدالغفور علي الجلبي؛ ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٠ ، ١٥١ .

★ التربية في التراث الكردي ـ يعقوب القصاب؛ ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٢ ـ ١٥٥ .

★ شهريات كاروان الثقافية ـ أ. بيريڤان؛ ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٦ ـ ١٥٩ .

★ «كاروان» مسيرة الكلمة الهادفة المبدعة ـ سكرتارية كاروان؛ «ملحق» ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ٢٤ ، ٢٥ .

★ الامانة العامة للثقافة والشباب .. إنطلاقة جديدة نحو تطوير الحركة الثقافية الكردية ـ مديرية الثقافة «كاروان»؛ «ملحق» ع/ ٦٨، ايلول/ ١٩٨٨ ، ص/ ٣٦ ، ٣٧ .

● الفنون ●

★ بطاقة شخصية/ الفنان وليد خالد ـ اعداد: سيروان بكر سامي؛ ع/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ص/ ١٦٠ .

★ بطاقة شخصية/ الفنان عيسى برواري ـ اعداد: سيروان بكر سامي؛ ع/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٦٠ .

★ بطاقة شخصية/ الفنان عبدالله خضر پشدهري ـ اعداد: جعفر البرزنجي؛ ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠ .

★ بطاقة شخصية/ جاسم وهندى ـ اعداد: جعفر قادر البرزنجي؛ ع/ ٦٣، آذار ونيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٤ .

★ بطاقة شخصية/ الفنان أنور برواري ـ اعداد: سيروان بكر سامي؛ ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠ .

★ بطاقة شخصية/ الفنانة زهرة محمد فرج ـ اعداد: جعفر قادر البرزنجي؛ ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٤.

★ بطاقة شخصية/ الفنان ئازا حسيب قرەداغي ـ اعداد: سيروان بكر سامي؛ ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠ .

★ بطاقة شخصية/ الفنان رمضان محمد أمين عقراوي ـ اعداد: جعفر قادر البرزنجي؛ ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠ .

★ بطاقة شخصية/ الفنان عمر كريم آغا ـ اعداد: سيروان بكر سامي؛ ع/٦٨، أيلول/ ١٩٨٨ ، ص/ ١٦٠ .

● ثانيا : بحسب اسماء الكتاب :

١ ـ پيربال محمود :

ـ رحيل الشباب : ع/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٠ ، ١٣١ .

٢ ـ تيلي امين :

ـ الطيور في الشعر الجزيرى : ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٩ ـ ١٥٩

٣ ـ د. جمال رشيد احمد :

ـ ظهور الكرد في التأريخ بين الخيال والواقع: ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٤ ـ ١٣٩ .

٤ ـ جعفر قادر البرزنجي :

ـ الفنان عبدالله خضر پشدهرى: ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠ .

ـ الفنان جاسم وهندى؛ ع/ ٦٣، آذار ونيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٤ .

ـ الفنانة زهرة محمد فرج؛ ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٤ .

ـ الفنان رمضان محمد عقراوي؛ ع/ ٦٧، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠ .

٥ ـ الدكتور حسام الدين النقشبندي :

ـ شهرزور في محافظة السليمانية دراسة في جغرافية المنطقة التأريخية والآثارية: ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٨ ـ ١٥٧ .

٦ ـ **حسين عارف عبدالرحمن** :
ـ فهرست اعداد السنة الخامسة لـ «كاروان» من العدد «٤٩» الى العدد «٥٩»: ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٦١ ـ ١٧٦ .
٧ ـ **حسين عزيز نبي رشواني** :
ـ ذكرى وفاء وعرفان بالجميل للأستاذ عبدالمجيد حسن «١٩٠٥ ـ ١٩٨٧»: ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٦ ، ١٤٧.
ـ خريف كردستان: ع/ ٦٨: أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠،١٣١.
ـ لقد خسروا رهان العمر: «ملحق» ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ٢٦ ـ ٣٥ و ٣٩ .
٨ ـ **حسب الله يحيى** :
ـ الصقر يحلق عالياً: ع/ ٦٣، آذار ونيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ، ١٣١

٩ ـ **رئيس التحرير** : **«كلمة العدد»** ...
ـ ملحمة التأميم وغول الاحتكارات: ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١١٨ ـ ١٢٠ .
ـ البعث واعراس تموز والقائد: ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٢٦ ـ ١٢٨ .
ـ شعلة القادسية والرياح الصفراء المظلمة: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ، ١٣١ .
ـ من المسؤول عن اشعال الحرب: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ، ١٣٣ .
١٠ ـ **رؤوف عثمان** :
ـ «مولوي» شاعر رومانتيكي متصوف: ع/ ٦١،ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٤٦ ـ ١٥٩ .
ـ هەبى بيرت دەى‌تو: شعر مترجم: ع/ ٦٣، آذار ونيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٤ ، ١٣٥ .
١١ ـ **زبير بلال اسماعيل** :
ـ البطولة والحياة المتجددة في نوروز: ع/ ٦٣، آذار ونيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٩ ـ ١٤٣ .
ـ الاكراد في كتابي «مروج الذهب» و «التنبيه والاشراف» للمسعودي: ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٨ ـ ١٤٣ .

١٢ ـ **سكرتارية التحرير** :
ـ «كاروان» مسيرة الكلمة الهادفة المبدعة: «ملحق» ع/ ٦٨، ايلول/ ١٩٨٨، ص/ ٢٤ ، ٢٥ .
١٣ ـ **سيروان بكر سامي** :
ـ بطاقة شخصية : الفنان وليد خالد: ع/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ص/ ١٦٠
ـ بطاقة شخصية : الفنان عيسى برواري: ع/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٦٠
ـ بطاقة شخصية : الفنان أنور برواري: ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠
ـ بطاقة شخصية : الفنان ئازا حسيب قەرەداغى: ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠
ـ بطاقة شخصية : عمر كريم آغا: ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٦٠

١٤ ـ **سعيد يحيى** :
ـ ثورة سمكو ودور العشائر الكردية الايرانية: ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٣ ـ ١٤٨ .
١٥ ـ **صلاح الدين محمد سعدالله** :
ـ طريق الكبش «قصة مترجمة»: ع/ ٦٣، آذار ونيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٦ ـ ١٣٨ .
١٦ ـ **طارق جمباز** :
ـ ليالٍ كردية في الف ليلة وليلة: ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٢٢ ـ ١٢٤ .
١٧ ـ **ع . ع . ي «أ. بيريفان»** :
ـ شهريات كاروان الثقافية: ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٦ ـ ١٥٩ .

١٨ ـ **عبدالفتاح علي يحيى** :
ـ عبدالرزاق بدرخان البوتاني نشاطه الثقافي والسياسي: ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٢٥ ـ ١٣٧ .
١٩ ـ **عبدالرحمن صالح مزوري** :
ـ **ظاهرة التوازي في شعر خاني: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٤١ ـ ١٤٥**

٢٠ ـ **علي غياث الدين النقشبندي** :
ـ ملاحظات حول كتاب «حوادث العالم»: ع/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٤ ، ١٣٥ .
٢١ ـ **عبدالله قادر گوران** :
ـ الخريف الأبدي: شعر مترجم: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٤ ، ١٣٥.
٢٢ ـ **د. عبدالله معتصم الدباغ** :
ـ «گوران» و «گولدسمث» والتجديد في الشعر: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٦ ـ ١٤٠ .
٢٣ ـ **فؤاد حمه خورشيد** :
ـ ايران والعشائر الكردية .. ثورة سمكو «ق[١]»: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨،

ص/ ١٥٣ ـ ١٥٩ .
ـ ايران والعشائر الكردية .. ثورة سمكو «ق[٢] والاخير»: ع/ ٦٨، ايلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٠ ـ ١٤٩ .

٢٤ ـ كاروان :
ـ لقاءات عن الذكرى العشرون لثورة «١٧ ـ ٣٠» تموز: ع/ ٦٦، تموز/ ١٩٨٨، ص/ ١٢٩ ـ ١٤٥، ص/ ١٥٨ ـ ١٥٩ .
★ السيد سيروان جاف : رئيس المجلس التنفيذي
★ السيد بشير عبدالرحمن : الامين العام لادارة شؤون الاوقاف .
★ السيد د. حميد محمد سعيد : الامين العام لادارة الزراعة والاصلاح الزراعي .
★ السيد محمد محي الدين شريف : الامين العام لادارة البلديات والمصايف .
★ السيد مامند معروف دزهيي : الامين العام لادارة الاشغال والاسكان .

★ السيد د. نهاد ابتر زنگنه : الامين العام لادارة الشؤون الاجتماعية .
★ السيد ابراهيم زنگنه : محافظ اربيل .
★ الرفيق صبحي علي الخلف : أمين سر قيادة فرع اربيل .
★ السيد د. خسرو غني شالي : رئيس جامعة صلاح الدين .
★ مدير دور الثقافة الجماهيرية في اربيل : السيد عبدالرزاق مرعي .

٢٥ ـ كمال غمبار :
ـ بين «گوران» و «ابن الرومي» في نظرتيهما للحياة والمرض والموت: ع/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٤ ـ ١٤٢ .
ـ نقطة ضوء في دنيا حسيب قرداغي: ع/ ٦٣، آذار ونيسان/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ، ١٣٣ .
ـ «حين يستحيل التراب هيموگلوبيناً» و «لحن حب خالد»: ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ، ١٣٣ .
٢٦ ـ محمد البدرى :
ـ قصائد من الشعر الكردى المترجم: ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ ، ١٣١.
٢٧ ـ مديرية الثقافة :
ـ الامانة العامة للثقافة والشباب: انطلاقة جديدة نحو تطوير الحركة الثقافية الكردية: «ملحق» ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ٣٦ ، ٣٧.
٢٨ ـ محمود احمد محمد :
ـ الشيخ معروف النودهي وداود باشا «والي بغداد»: ع/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ص/ ١٤٢ ـ ١٥٠ .

٢٩ ـ د. محسن محمد حسين :
ـ ابن المستوفي ، مستوفي أربيل ووزيرها ومؤرخها وأديبها: ع/ ٦٠ ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ص/ ١٥١ ـ ١٥٩ .
ـ صلاح الدين في نظر مؤرخيه «فروسية صلاح الدين»: ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٦ ـ ١٤١ .
ـ انقاذ رفات الرسول الكريم بين الحقيقة والخيال: ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٧ ـ ١٤٢ .

٣٠ ـ مكرم رشيد الطالباني :
ـ حين يشنق الشعر: شعر مترجم: ع/ ٦٥، حزيران/ ١٩٨٨، ص/ ١٢١

٣١ ـ محمد صابر محمود :
ـ الخبز والكراث المضرج بالدم: قصة مترجمة: ع/ ٦٠، ت[١-٢]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٠ ـ ١٣٣ .
ـ قصتان كرديتان: ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٠ـ١٣٥.

٣٢ ـ محمد عبدالغفور علي :
ـ فولكلور أربيل أو تراثها الشعبي «ق[١]»: ع/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣٦ ـ ١٤٥ .
ـ فولكلور أربيل أو تراثها الشعبي «ق[٢] والاخير»: ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٩ ـ ١٥٩ .
ـ الحياة الاجتماعية في أربيل: ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٠ ، ١٥١
٣٣ ـ متي فليب البازي :
ـ اللغة الكردية لهجة بهدينان، الجنس «التذكير والتأنيث»: ع/ ٦٧، آب/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٦ ـ ١٥٢ .
٣٤ ـ د. نافع عقراوي :
ـ رهان الخمسة دنانير: قصة مترجمة: ع/ ٦٤، مايس/ ١٩٨٨، ص/ ١٣٢ ـ ١٣٦ .
٣٥ ـ نورية الزهاوي :
ـ الوتد : ع/ ٦١، ك[١]/ ١٩٨٧، ص/ ١٣١ ـ ١٣٣ .
٣٦ ـ يعقوب فرنسي إيليا القصاب :
ـ المرأة الكردية في ماضيها وحاضرها : ع/ ٦٢، ك[٢] وشباط/ ١٩٨٨، ص/ ١٤٢ ـ ١٤٨ .
ـ التربية في التراث الكردي: ع/ ٦٨، أيلول/ ١٩٨٨، ص/ ١٥٢ ـ ١٥٥ .

○

بەرگی یەکەم : چتو حسن
بەرگی دووەم :لە خانووە کۆنەکانی قەڵای هەولێر
لەلایەن هونەرمەند محسن محمد امین رسول

سەر پەرشتکاری چاپ : جعفر قادر بەرزنجی
دەرهێنانی هونەری : محمد زادە

KARWAN
CARAVAN

Monthly Cultural Magazine Issued in Kurdish and Arabic Languages by the General Secretariat for Culture and Youth

كاروان
المسيرة

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة للثقافة والشباب باللغتين الكردية والعربية

دار الحرية للطباعة